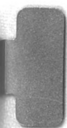
ALEXANDRI POLITI ... DE PATRIA IN TESTAMENTIS CONDENDIS POTESTATE...

Alessandro Politi

2.6.74

DE PATRIA IN TESTAMENTIS CONDENDIS POTESTATE.

ALEXANDRI POLITI
A SANCTO SIGISMUNDO
Scholarum Piarum Theologi

DE PATRIA IN TESTAMENTIS CONDENDIS POTESTATE

AD ILLUSTRISSIMUM DOMINUM D.
SALVINUM SALVINIUM
PATRITIUM FLORENTINUM
FLORENTINÆ ACADEMIÆ CONSULEM AMPLISSIMUM

Libri Quatuor.

FLORENTIÆ M.DCC.XII.
TYPIS REGIÆ CELSITUDINIS
Apud Jacobum de Guiduccis, & Sanctem Franchi.
Cum Approbatione.

Illustrissimo atque Excellentissimo Domino D.

LUDOVICO PISANO

PATRITIO ET SENATORI VENETO,
S. MARCI PROCURATORI &c.

CAROLUS POLITUS

FLORENTINUS SALUTEM.

UOD Cyneæ olim Pyrrhi Epirotæ regis legato contigisse fertur, ut Romana ei urbs templum, Senatus regum quidam consessus videretur; id si ætate nostrâ omnibus iis accidere dixerim, quos Venetiæ, Veneti illæ Imperii sedes & caput, ex omnibus ferè terris frequentissimos trahunt, non multùm a vero aberraverim. Nam & urbs optimis legibus atque institutis, publicarum privatarumque rerum sanctimoniâ, sacrarum ædium splendore, civium erga Deū pietate, augustum quoddam Christianæ religionis templum videtur; & Senatus, gravitate, prudentiâ, auctoritate Patrum, βασιλέων πολλῶν

συνέδριον. Neque verò ulla est in terris respublica, quam plures videlicet selectissimi & virtute præstantes viri in commune commodum regant atque administrent, & græcè ἀριστοκρατίαν dicimus, quæ propiùs, quàm Veneta, ad Romanæ olim Reipublicæ magnitudinem accedat, aut Romanam feliciùs virtutem æmuletur. Habet & Veneta Respublica præclaras omnes belli pacisque artes, quibus innixa gloria nominis Romani stetit, & per totum latè orbem terrarum circunlata est. Habet & suos Camillos, Papirios, Fabios Maximos, Curios Fabriciosque, Scipiones, Æmilios, Torquatos, Lucullos, Pompejos, alios longè plures exempli antiqui domi militiæque viros, quorum planè virtute res Veneta adeò aucta firmataque est, ut veram jam veteris Romæ imaginem præseferat. Ex his si te, LUDOVICE PISANE, Marco Catoni contulero, aut etiam prætulero, Porciæ gentis principi illi & clarissimo viro, non erit, opinor, cur multùm a me alii dissentiant, quibus qualitercunque innotueris. Quis autem vel ex ultimâ barbarie LUDOVICUM PISANUM, Venetæ illud Reipublicæ singulare ornamentum, ignoret, nisi ad quem for-

ſan Veneti unquam nominis fama non pervenerit? Quemadmodùm enim dignus ſummis laudibus viſus eſt Cato, quòd tres ſummas in homine res præſtiterit, optimus orator, optimus imperator, optimus ſenator: ita, quum tibi Catonianæ nullæ virtutes deſint, tria hæc ſumma præterea amplexus es ſummi viri & præſtantiſſimi civis decora, ut, raro alibi exemplo, optimum te Senatorem exhibeas, optimum Equitem, optimum Procuratorem. Fuit hæc etiam ſingularis Catonis laus, quòd triumpho & cenſurâ ſuper cetera inſignis, magis tamen etiam claritate litterarum extiterit, præceptis omnium rerum expetendarum datis generi romano. Tibi verò ſatis non fuit, publicis ad potentiſſimos Europæ reges legationibus, Veneti majeſtatem imperii, ad exterarum nationum admirationem, ſuſtinere, & graviſſima quæque obire Reipublicæ tuæ munia: ſed, quum doctiſſimus ſis, doctos homines amas, tam amanter excipis & perhonorificè, ut divinitus nobis datus eſſe videaris, cujus præſidio & regiâ propemodum munificentiâ frigeſcentes jam in Italiâ litteræ, priſtino ſuo honori reſtituantur. Atq; hæc potiſſimùm cauſſa fuit, cur, quum

mihi in animo esset, publici juris facere, quos de Patriâ in Testamentis Condendis Potestate ad Florentinæ Academiæ Consulem scripsit nuper libros Alexander frater meus, eos tibi offerre non dubitaverim, quo uno maximè fautore stabunt litteræ & florebunt: non quòd digni satis hi sint, qui nomine inscribantur tuo; sed, ut si tibi frater meus sentiat, non multùm displicuisse, incipiat tandem summas inter difficultates confirmari animo, &, quæ præ manibus sacræ profanæque eruditionis non pauca habet, publico bono aliquando expediat. Scio enim, quantùm ille tibi vel ignotus & longè dissitus studeat, quantùm Venetam gentem colat æstimetque, quantùmque velit aliquos ex laboribus suis, qualescunque illi demum fuerint, Veneti nominis gloriæ consecrare. Vale, Vir Illustrissime, atque eò quoque, Catone primo præstantior, quòd hic plurimorum odio laboraverit, quater & quadragies postulatus, & semper absolutus; tibi morum suavitas, liberalitas erga omnes & singularis benevolentia, civium tuorum voluntatem, generis humani amorem promeruerit.

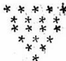
Florentiæ Nonis Febr. MDCCXII.

CAROLUS POLITUS

Benevolo Lectori Salutem.

A*Lexandri Politi fratris mei, Theologi hominis, cui Scholarum Piarum Ordinem professo, ut gens illa solet, cognomen* A Sancto Sigismundo *factum est, tenue vides Opus atque ab ejus instituto longè diversum. Multa ille alia majoris longè moliminis meditatur: quæ utinam perficiat aliquando, & Litterario Orbi communicet! iniquos enim studiis suis aliquot homines & alienos, non semel expertus est. Interim, horis ferè subcesivis, hos* De Patriâ in Testamentis Condendis Potestate *libros, optimi viri rogatu, scripserat; atq; ita scripserat, ut edi voluisse videretur. Sed, quum editionem more suo differret, atq; alias ex aliis caussas necteret: ego veritus, ne & istud qualecunque Opus, sicut alia ejus plura, intercideret periretque, ab ipso ægrè impetra-*

petratum, typis committendum censui. Novum mihi videbatur, civile argumentum non incommodè ab eo pertractatum, qui civili nunquam antea juri studisset; neque tam molestum fore jurisconsultis putabam, quòd aliquas illorum opiniones pervellat, quàm jucundum, quòd se jus civile nescire confessus fuerit. Placebat etiam rerum multarum varietas, quas caussæ suæ congruenter aptèque accommodat, &, quod in rerum varietate difficillimum est, unus quidam & continuus Romanæ orationis tenor. Hinc neque tibi, Benevole Lector, displiciturum esse arbitror Opus, in quo aliquid certè invenias, quod ingenio tuo sapiat, quicunque demum fueris, aut quocunque oculo legeris, Philologus, Philosophus, Theologus, Jurisperitus. Meam tibi placendi voluntatem æqui bonique consule, dum tantum mihi juris in scripta fratris mei arrogo; & favore tuo labores ejus prosequere. Vale.

MAR-

MARCI ANTONII,

ORATORIS ELOQUENTISSIMI

De Juris Civilis ſtudio

JUDICIUM.

Ex Cicerone lib. I. de Oratore.

SI leges nobis, aut ſi hominum peritorum reſponſa cognoſcenda ſunt, veremurne ea, ſi ab adoleſcentiâ juri civili minùs ſtuduerimus, non queamus cognoſcere? Nihilne igitur prodeſt oratori juris civilis ſcientia? Non poſſum negare, prodeſſe ullam ſcientiam, ei præſertim, cujus eloquentia copiâ rerum debeat eſſe ornata: ſed multa & magna & difficilia ſunt ea, quę ſunt oratori neceſſaria, ut ejus induſtriam in plura ſtudia diſtrahere nolim. Quis neget, opus eſſe oratori in hoc oratorio motu ſtatuque, Roſcii geſtum & venuſtatem? tamen nemo ſuaſerit ſtudioſis dicendi adoleſcentibus in geſtu dicendo, hiſtrionum more, elaborare. Quid eſt oratori tam neceſſarium, quàm vox? tamen, me auctore, nemo dicendi ſtudioſus, Gręcorum more, & tragœdorum voci ſerviet, qui & annos complures ſedentes declamitant, & quotidie, antequam pronũcient, vocem cubantes ſenſim excitant, eandemque, cum egerunt, ſedentes, ab acutiſſimo ſono uſq; ad graviſſimũ ſonum recipiunt, & quaſi quodammodò colligunt. Hoc nos ſi facere velimus, ante condemnentur ii,

quo-

quorum caussas receperimus, quàm toties, quoties præscribitur, Pæanem aut Munionem citarimus. Quòd si in gestu, qui multùm oratorem adiuvat; & in voce, quæ una maximè eloquentiam vel commendat, vel sustinet, elaborare nobis non licet: ac tantum in utroque assequi possumus, quantum in hac acie quotidiani muneris spatii nobis datur: quantò minùs est ad juris civilis perdiscendi occupationem descendendum? quod & summatim percipi sine doctrinâ potest, & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinem: quòd vox & gestus subitò sumi, & alicunde arripi non potest: juris utilitas ad quamque caussam, quamvis repente, vel a peritis, vel de libris, depromi potest.

SYL-

SYLLABUS

Auctorum, quorum hoc in Opere aliquis usus.

Cen-

Hen-

Pal-

ALE-

ALEXANDRI POLITI
A SANCTO SIGISMUNDO
SCHOLAR. PIARUM THEOLOGI
DE PATRIA IN TESTAMENTIS CONDENDIS POTESTATE
AD ILLUSTRISSIMUM D. D.
SALVINUM SALVINIUM

LIBER I.

CAP. I.

Henrici Brenkmanni commendatio. Theologo Juris Civilis cognitio necessaria. Ea sine Pontificio Jure perfecta esse non potest. Magna veterum Jureconsultorum barbaries. Budæus, Alciatus, Duarenus, Alexander ab Alexandro, Lælius & Franciscus Taurellii, Brissonius, Fabri, uterque Gothofredus, Antonius Augustinus, Cujacius, ab elegantiâ commendati. L. Crassi Sententia de XII. tabularum libello laudatur. Dissertationis occasio atque argumentum. Sex. Ælius Juris Civilis peritissimus. Summa Consulis Florentini auctoritas. Auctoris præfatio.

I. Laudabile Clarissimi Viri, utriusque nostrûm amicissimi, Henrici Brenkmanni, in Florentinis Pandectis recensendis restituendisque studium sępe nos movit, Salvine Salvini, Consul Amplissime, ut de toto Jure Civili, deque ejus præstantiâ & utilitate, sermonem haberemus. Inter cetera verò, quæ paucos ante dies ultro citroque uberrimè disputavimus, illud etiam additum memini, quod de Oratoribus affirmavit Tullius, iis, qui perfecti Theologi esse vellent, Juris Civilis cognitionem esse necessariam. Quàm multa enim in usu hominum quotidiano occur-

occurrere consueverunt, in quibus, si æquum ab iniquo discernere Theologus ignoret, de humano genere pessimè mereatur, necesse est? &, quum ea sit utriusque Juris, Pontificii Civilisque, societas & colligatio, ut unum sine alterius scientiâ subsistere nequeat; Prudentia autem Canonica ad exactam divinarum rerum doctrinam optimamque Ecclesiæ institutionem, plurimùm conferat; quis etiam Theologo ad rectum atque exquisitum de rebus omnibus judicium civilium legum peritiam maximè conducere non fateatur? Sed, quum gravissimè de præteritorum temporum infelicitate nobiscum ipsi quereremur, quòd tanta undique barbaries Juris utriusque Consultorum libros atque ingenia occupasset, ut, pudendo humani generis errore, non nisi barbarè Jus explicari posse videretur; nostræ deinde ætati gratulati vehementer sumus, quòd civilem scientiam veteri restitutam elegantiæ Romanasque jam leges Romano sermone conscriptas habeamus. Doctissimos autem viros summis laudibus celebrandos duximus, Guilielmum Budæum, Andream Alciatum, Franciscum Duarenum, Alexandrum ab Alexandro, Laelium & Franciscum Taurellios, Barnabam Brissonium, Fabros, utrumque Gothofredum, Archiepiscopum Tarraconensem Antonium Augustinum, &, Jurisconsultorum proximæ ætatis maximum, Jacobum Cujacium, qui præ ceteris omnibus, quos Juris interpretes nostri, non quos Græci πραγματικὲς vocant, barbariem è Latinis longè legibus expulerint doctrinæque non minùs, quàm sermonis, elegantiâ exornaverint.

II. Ea verò dum in secessu meo diutiùs me teneret cogitatio; pulcherrimamque illam mecum ipse perpenderem Lucii Crassi apud Ciceronem sententiam, bibliothecas scilicet omnium Philosophorum uno XII. tabularum libello & auctoritatis pondere & utilitatis ubertate superari, quo nihil magnificentius, nihil excelsius, aut augustius dici unquam potest: vir quidam nobilis, Florentinus civis, gravis moribus, atque ętate, improvisus ecce advênit, sententiam meam gravissimâ de re, quæ ad civilem quæstionem pertineret, rogaturus. Huic ego primùm ceperam meam excusare Civilis Juris inscitiam: aliena mea esse

ab eo

ab eo instituto studia; neque humanas mihi leges, sed divinas; veterumque Theologorum scripta, ante oculos versari: alibi Sextum Ælium quærendum, quem, propter hanc Juris Civilis scientiam, *egregiè cordatum hominem* Ennius nuncupavit. Verùm quum ipse magis magisque urgeret, & Cardinalis nuper Medicei, quem nobis fata, cùm summo Etruriæ totius mœrore, eripuerunt, Theologum ordinarium publicumque Theologiæ magistrum, cujusmodi me esse audierat, rectum humanorum judiciorum arbitrum diceret esse posse & debere; meæ coactus sum existimationi consulere hominisque acquiescere voluntati. Ajebat, quatuor sibi ex justo matrimonio filias, tres filios esse, quibus omnia bona sua æquâ portione, condito jam testamento, reliquerat. Verùm filium secundo loco genitum, se invito atque etiam resistente, etsi minimè emancipatum, matrimonium cum puellâ contraxisse, honestâ quidem honestisque ortâ parentibus, sed imparis tamen conditionis, plebejâ matre; ipsâ verò bonis adeò fortunæ destitutâ, ut ei sponsus tenuem quamdam dotem, verecundiæ caussâ, scribere voluerit. Hinc detrimenti plurimum familiæ suæ provenisse, vir ille optimus querebatur. Nam, quum connubio hujusmodi avitæ nobilitatis splendor obscuratus sit aliquâ ex parte & diminutus; filiarum natu maxima, quæ, paribus nuptiis, cum clarissimo civè jungenda mox erat, matrimonii spem amisit; ejusque sororibus non nisi ad imparis ordinis sponsos deterioresque nuptias adspirare jam licet. Quapropter, ni velit pater inferiori matrimonio filias jungi, dotem supra modum augendam sibi esse affirmabat. Quemadmodùm filiorum ejus natu maximus, si parem sibi nobilitate uxorem accepturus est, longè minori dote contentus esse cogitur, quàm dubio procul recepisset, si minor ille frater impari hoc connubio familiæ suæ splendorem non offuscasset. Igitur, ut tantam domûs suæ jacturam, qua posset ratione, Paterfamiliâs redintegraret, sibi in animo esse affirmabat, testamentum rescindere, quo in sua omnia bona filios omnes suos æquali parte succedere jusserat, & posterioribus novisque tabulis ingratum illum noxiumque filium heredem quidem legitimæ portionis, æquè ac alios filios, instituere; sed cetera tamen omnia

bona, quæ legitimæ cujuſlibet portioni ſupererant, bonis filiis & filiabus, longè majori parte & quocunque alio nomine, relinquere. An id ſibi ex jure liceret, petebat; ſimulque ut ſententiam meam ſcripto & rationum legumque auctoritate firmarem. Id ego eſſe reſpondi περιφόρητον καὶ πολυτούλλητον τῆς πα ι, lippis, ut ajunt, & tonſoribus notum; neque explicatione meâ aut Delio aliquo natatore, indigere: liberum ei abſolutumque jus in bona ſua eorumque diſtributionem ſupereſſe, dummodò filium, eam ob cauſſam, quam ipſe afferebat, legitimæ portionis hereditate & juſto inſtitutionis titulo, non fraudaret. Ille verò alienam invidiam & commune vulgi malè ſentientis judicium cauſſatus, cui niſi ipſe ſcripto meo occurrat atque, ex ſolemni Pontificii Civiliſque juris normâ, conſilii ſui equitatem oſtendat, bonam de ſe opinionem apud omnes periclitari, ingratique in filium patris nomine reprehenſum iri; non ante me ad operoſum otium meum redire permiſit, quàm mihi è manibus Diſſertationem hanc de Patriâ in teſtamentis condendis poteſtate extorqueret. Invitus, fateor, provinciam hanc ſuſcepi, in qua actum agere voluiſſe videar, doctiſſimorumque hominum, qui iſtis de rebus præclarè ſapienterque ſcripſerunt, dicta recoquere. Sed, quandoquidem mos homini gerendus fuit, qualecunque illud eſt, quod elapſum potiùs videri poteſt, quàm elaboratum; ut tutiùs in manus hominum perveniret, tibi, Vir Clariſſime, commendatum volui, cujus doctrina ſingularis & ſumma apud omnes auctoritas, præſidio eſſe illi poſſit atque ornamento. Neque enim alienus favor, ſed tua tibi virtus, ampliſſimum iterùm detulit Florentinæ Academiæ Conſulatum. *De me autem ipſo* illud Marci Antonii ad Craſſum præfabor, *neque me unquam jus civile didiciſſe; neque tamen in iis cauſſis, quas in jure poſſem defendere, unquam iſtam ſcientiam deſideraſſe*. Et cum Ariſtophane,

Ἐκ τῶν ποδῶν ἐς τὴν κεφαλήν σοι πάντ' ἐρῶ.
A calce dicam cuncta ad uſque verticem.

CAP-

CAP. II.

UT valeat testamentum, filius a patre aut heres institui debet, aut exheredari nominatim. Exheredationis caussa in testamento exprimenda & per heredem probanda. XIV. exheredandorum liberorum caussæ. An sine caussâ olim exheredari filii potuerint? Liberum fuit jus parentibus in vitam liberorum. Liberis damnatorum portio hereditatis conceditur. Auctoris retractatio. Barbaræ & impiæ Romuli de paternâ in filios potestate leges. Antonius M. Salvinius, vir summus, laudatus. Britannicus ad Magnum Etruriæ Ducem Legatus, Henricus de Novâ Villâ. Dionysii Halicarnassensis locus. Ex Romuli lege, major patri in filium, quàm hero in mancipium, potestas. Ephialtis Ephori lex. An Testamentum sit ipso jure nullum; an verò, veluti inofficiosum, rescindendum, quo filius sine legitimâ caussâ exheredatur. Cajetani Moniliæ, honestissimi adolescentis, laus. Vera Cl. Viri Francisci M. Corsignanii Advocati commendatio. Laus Didaci Covaruvias. An aliæ caussæ, præter Justinianeas, exheredandis liberis sufficiant? Sufficiunt similes aut saltem majores. Sylvestri Prieratis in enumerandis illis caussis confusio. Res exemplo illustrata. Juliani sententia ab Aristotele accepta. Petrus Victorius laudatus. Leonardus Aretinus notatus. Simile jus, ubi similis ratio. Pulcherrima S. Augustini sententia. S. Augustinus explicatus. Inofficiosa parentum donatio, quoad portionem liberis debitam, revocanda. Quæstionis initium, an justa sit exheredationis caussa, si filius præter patris voluntatem uxorem duxerit.

I. ATque illud in primis extra controversiam statuendum est, quod olim quæsitum testatur Tullius lib. I. de Oratore, nullius esse ponderis testamentum, quo pater filium, quem in potestate suâ habet, neque heredem neque exheredem scribat nominatim. Ita Lex *Inter cetera. D. de liberis & postumis heredibus instituendis vel exheredandis.* Et Lex *Testamentum. D de injusto rupto & irrito facto testamento.* Atque hinc Imperator Justinianus sua transcripsit in Institutiones lib. II. tit. XIII. *de exheredatione liberorum.* Attamen, ut vis testamento insit, quo paternorum bonorum exheres factus est filius, exprimenda ibidem est a testa-

tore caussa & per heredem posteà comprobanda. Quod ab Justiniano sancitũ disertissimè legimus in Novellâ CXV. tit. *Ut cum de appellatione cognoscitur, secundùm illas leges debeat judicari*. §. *Aliud quoque Capitulum*. in hæc verba: *Sancimus igitur non licere penitus patri vel matri, avo vel aviæ, proavo vel proaviæ, suum filium vel filiam vel ceteros liberos, præterire aut exheredes in suo facere testamento; nec si per quamlibet donationem vel legatum vel fidei commissum vel alium quemcunque modum, eis dederit legibus debitam portionem: nisi forsan probabuntur ingrati, & ipsas nominatim ingratitudinis caussas parentes suo inseruerint testamento*. Et in Authenticâ *Non licet*. *C. de liberis præteritis vel exheredatis*. & in Lege *Omnimodo*. *C. de inofficioso testamento*. Sed non omnis legitima nunc est filiorum exheredandorum caussa.

II. Itaque summus prudentiæ Civilis arbiter & moderator, Justinianus caussas planè omnes, quibus exheredandi meritò liberi viderentur, solemni lege comprehendendas sibi esse existimavit; easque ad quatuor & decem retulit in Novellâ Constitutione CXV. cuius modò mentionem fecimus, §. *Aliud quoque Capitulum*. An verò, veteri Romanorum jure, potuerint filii a parentibus, sine ullâ prorsus caussâ, exheredes pro arbitrio fieri, dubia res est, nec satis digna, quæ hîc a nobis operosiùs inquiratur. Affirmat glossa in Authent. *Non licet*. *C. de liberis præteritis*. & Franciscus Hotomannus, qui a contrario sensu id probat ex Lege, *Si postumus*. D. *de liberis & postumis*. §. *Si quis ita scripserit*. Negat auctor non magni nominis, Helfrico-Ulricus Hunnius Variarum Resolutionum JurisCivilis lib. II. tract. V. quest. XXI. cui egò primùm adhęseram: etsi minimè ignorarem, quanta quàmque absoluta, veteri olim consuetudine, quam, Urbis conditor, Romulus, teste Dionysio Halicarnasseo, lib. II. latâ lege, sancivit, tributa fuerit parentibus in vitam necemque filiorum potestas. ex Lege, *In suis heredibus*. D. *de liberis, & postumis*. & Lege, *Liberati*. *C. de patria potestate*. Nam, ne Hotomanno assentirem, facere videbatur luculentum Julii Paulli, veteris Jurisconsulti, testimonium lib. singulari de portionibus, qua liberis damnatorum conceduntur. & habetur L. I. D. tit. *de portionibus, quæ liberis da-*

mna-

mnatorum conceduntur, iuxta Venetam Juntarum editionem: *Quum ratio naturalis, quasi lex quædam tacita, liberis parentum hereditatem adjiceret, velut ad debitam successionem eos vocando, propter quod & in jure civili suorum heredum nomen eis inditum est; ac, ne judicio quidem parentis, nisi meritis de caussis, submoveri ab eâ successione possunt: æquissimum existimatum est, eo quoque casu, quo, propter pœnam parentis, aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum*. Ita locus hic cum Pandectis Florentinis legendus.

III. Verùm, dum rem posteà meliùs considero, exheredes filios absque caussâ scribere videtur, antiquissimo sanè Romanorum jure, licuisse: quum & occidere liceret. Sed meritò posteà, ipsâ naturali ratione dictante, à tam sævâ atque inhumanâ Legum ϑιατάξει recessum est. primò quidem per solemnem de inofficioso testamento querelam, sub colore insaniæ paternæ: deinde & per alias leges ac Principum constitutiones. Cuius certè juris æquitatem eleganter commendat in allato loco Paullus. meliori longè judicio, quàm barbaras illas atque impias de paternâ in filios potestate Romuli leges, probaverit, Græcus homo, Dionysius Halicarnasseus lib. II. Hujus tamen locum, quòd ad reverentiam pietatemque filiorum erga parentes commendandam plurimùm facit, latinum exhibeo, ex elegantissimâ Oxoniensi editione Clarissimi Viri Johannis Hudsoni; atque ex eo ipso exemplari, quod Antonio M. Salvinio, summæ apud nos doctrinæ nobilitatisque viro, tuoque, Salvine Amplissime, fratri, perpetuum obsequii amicitiæque suæ testem, dono dedit Britannicus ad Magnum Etruriæ Ducem Cosmum III. Legatus, & suavitate morum eruditionisque præstantiâ Etruriæ toti charissimus, Henricus de Novâ Villâ: *Leges vero, quas tulit* (Romulus) *de liberorum reverentiâ & pietate erga parentes, ut eos colerent, omnia eorum imperata facientes, longè majorem, quàm hæc ipsa, gravitatem & splendorem habent; & nostras leges longè superant. Qui enim Græcas Rerumpublicarum formas constituerunt, quoddam tempus admodùm breve statuerunt patriæ potestatis in liberos: alii quidem, donec tertium pubertatis annum explevissent: alii verò, quandiu cœlibes mansissent: alii verò, donec publicè inter viros adscripti essent, ut acceperant ex le-*

gibus Solonis, & Pittaci & Charondæ, quorum magna sapientia omnibus testata est: pœnas etiam in contumaces liberos statuerunt non graves, permittentes patribus, ut illos domo expellerent, & exheredarent, præterea nihil. Illæ autem non sufficiunt ad compescendam juventutis insaniam & ingenii ferocitatem: neque possunt leves pœnæ rerum humanarum contemptores ad temperantiam reducere. Quare apud Græcos multa in parentes turpia liberi committunt. At Romanorum Legislator omnem, ut ita dicam, potestatem in filium patri concessit; idque toto vitæ tempore, sive eum in carcerem conjicere, sive flagris cædere, sive vinctum ad rusticum opus detinere, sive occidere vellet: licet filius jam Rempublicam administraret, & inter summos Magistratus censeretur, & propter suum studium in Rempublicam laudaretur. Affert deinde Halicarnassensis aliqua paternæ hujus potestatis exempla, quę eò usque progressa est, ut efferata quædam tyrannis bene institutis gentibus videri potuerit: quum majorem patri in filium, quàm hero in mancipium, potestatem Romulus largitus sit; licueritque adeò patri ternâ filii venditione pecuniam quærere. Et hæc quidem ab ipsâ Urbis Imperiique origine de patriâ potestate Romanorum jura. Nam, quoad alias gentes, alia alibi instituta viguerunt: & de Lacedæmoniis constat, apud eos rogatam esse ab Ephialte Ephoro legem, ut fas esset patri, liberis prætentis, extraneos scribere pro arbitrio successores.

IV. Sic etiam ad nostrum institutum quæstio illa parùm pertinet, quam tamen gravissimis caussis plurimùm deservire non diffitemur: an testamentum, quo, causâ eâ non expressâ, quæ legitima sit legibusque probata, filius exheres a patre factus fuerit, sit ipso iure nullum, ut vulgus interpretum opinatur; an verò potiùs per querelam de inofficioso testamento rescindendum sit, ut ego quidem censeo cum doctissimo viro, Francisco Duareno, in lib. XXVIII. Digestorum, tit. V. *qui testamenta facere possunt*. cap. III. Cuius aliorumque varii generis auctorum copiam mihi e selectâ suâ Bibliothecâ humanissimè fecit Clarissimus adolescens, Civilis Juris apprimè studiosus, meusque anteà Philosophiæ auditor, Cajetanus Monilia, quem celeberrima Apathistarum Academia meliori longè auspicio, Principem suum nuper nominavit: cujus

tamen

tamen, meo quidem judicio, maxima hæc laus censeri debet, quòd civilis scientiæ præceptorem nactus fuerit, eruditissimum præstantissimumq; virum, cujus ex institutione mirum est, quantùm in Jurisprudentiâ ceterisque bonis Artibus, non ad Etruriæ solùm, verùm etiam Italiæ totius, utilitatem atque ornamentum, Juventus proficere consueverit, alterum veluti Italiæ nostræ Cujacium, doctissimum Antecessorem & Advocatum, Franciscum M. Corsignanium. Unum enim Corsignanii nomen satis superque cuique ad omnem laudem sufficere videtur, cuius sine dubio domus totius oraculum est civitatis; & cui verè illa debetur laudatio, quam Quinto Mucio Scævolæ tribuere solitus erat Lucius Crassus apud Tullium lib. I. de Oratore, quòd *homo sit omnium & disciplinâ juris civilis eruditissimus, & ingenio prudentiâque acutissimus, & oratione maximè limatus atque subtilis; atque, ut ego soleo dicere, jurisperitorum eloquentissimus, eloquentium jurisperitissimus*. Quanquam & alios sententiæ hujus auctores afferre possem, quos laudat, Hispanorum jurisprudentum post Antonium Augustinum eruditissimus, Didacus Covaruvias à Leyva in caput *Raynutius de testamentis* n. VI.

V. Longè major reique nostræ accommodatior, ea est controversia, quam magnâ animorum contentione plerique sibi agitandam suscipiunt; etsi non admodùm difficilis visa fit Andreæ Fachinæo: utrùm eæ, quas Justinianus nominatim recensuit, ita ad filios exheredandos caussæ requirantur, ut quæcunque aliæ similes majorisque etiam, quàm enumeratæ, momenti, non sufficiant. Dubitationem ipsa Justiniani verba movent: *ut præter ipsas* (caussas nempe eâ in lege recensitas) *nulli liceat ex aliâ lege ingratitudinis caussas opponere, nisi quæ in hujus Constitutionis serie continentur*. Unde non contemnendi auctores omnes alias, quas excogitare unquam licet, caussas exheredandis liberis satis esse posse inficiantur, Alexander præsertim in Authent. *Non licet*. C. *de liberis præteritis*. num. IV. & post alios, quos citat & sequitur Molina tom. I. tract. II. disputat. CLXXVI. Hunnius quoque de Testamentis, quæst. XIX. Verùm siquæ aliæ similes occurrant ingrati animi notæ, aut etiam graviores, ut, si Patriam prodi-

diderit filius; meritò eum posse a patre exheredari, longè verior est communiorque sententia, quam catervatim, cum reliquo Jurisprudentum grege, auctores hi, magni quidam nominis, amplectuntur: Emmanuel a Costâ in Legem, *Gallus*. D. *de liberis & posthumis*. §. *& quid si tantùm*. III. parte, num. CLXXV. Angelus in L. *Lex Cornelia*. D. *de injuriis & famosis libellis*. Antonius Gomezius tom. I. Variar. Resolut. cap. XI. num. XII. Felinus in capit, *Pastoralis de Rescriptis*. Sylvester Prieras in Summâ ad verbum *Hereditas*. ubi tamen glossâ deceptus in cap. *Quintavallis de jurejurando*, nescio quid in quatuor illarum & decem caussarum enumeratione confundit; illamque veluti extra ordinem additamque censet, quæ quarto & decimo ultimoque loco, ex Justiniani lege, adscribenda fuerat, quòd nempe, tamquàm ingratus, exheres à patre fieri potest filius, si a Catholicâ Religione deficiat. Johannes Angelus Bossius de Matrimonii contractu cap. XI. n. CLXIV. Philippus Paschalis de Viribus patriæ potestatis parte II. cap. V. num. XIII. Valerius Reginaldus lib. XX. n. XXXVIII. Covaruvias in cap. *Raynutius de Testamentis*. num XVI. Clarus §. *Testamentum*, quæst. XLI. sub initium. Gabriel Vasquezius de Testamentis cap. VI. §. III. num LXIV. Johannes Lupus in cap. *Per vestras*. *de donationibus inter virum & uxorem*. §. XX. num. XV. Fachinæus Controversiarum Juris lib. VI. cap. LXXVIII. aliique innumeri, quos referre non vacat, ne ad vanam quandam variæ lectionis ostentationem videar nuda auctorum & mera nomina, ut plerique solent, exscribere voluisse.

VI. Et, meo quidem judicio, digna ea est opinio, quam communi Jureconsulti consensione comprobaverint. Quid enim absurdius, ut rem exemplo illustremus, quàm liberos, si rem cum novercâ aut concubinâ patris habuerint, exheredari à patre posse, quòd hanc exheredationis caussam expresserit Justinianus; si cum matre, exheredari non posse, quòd matrem Justinianus omiserit? Atqui, ut lib. XV. Digestorum admonet Julianus, *non possunt omnes articuli singillatim aut legibus aut Senatus consultis comprehendi: sed, quum in aliquâ caussâ sententia eorum manifesta est, is, qui iurisdictioni praeest, ad similia procedere, atque ita jus dicere debet*. Quod est ab Aristotele ac-

acceptum Lib. II. Politicorum Cap. VI. ὥσπερ γὰρ καὶ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι: καθόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι: αἱ δὲ πράξεις περὶ τῶν καθ' ἕκαστον εἰσιν. idest *quemadmodùm enim in ceteris artibus, ita in civili ordine fieri non potest, ut exquisitè omnia scripta sint: in universum enim scripta esse, necesse est. actiones autem de singularibus rebus sunt*. iuxtà elegantem, eleganti doctrinâ viri, Petri Victorii versionem. Nam minùs exactè Leonardus Aretinus vertit τὸ ἀκριβῶς, *ad minimum*. Atque hanc Justiniani mentē fuisse, omnino existimandum, cuius verba παραφραστικῶς ita expliant Fachinæus: *Licet aliæ caussæ aliquibus legibus contineantur; si tamen non contineantur in constitutione illâ, non licere cuiquam eas opponere, quia Imperator eas pro legitimis non judicavit. Tales autem caussæ non sunt procul dubio, quæ majores vel similes sunt expressis: quoniam illas Justinianus approbavit; aut approbasse existimandus est, propter similitudinem. Sed sunt leviores, & dissimiles caussæ*. Ita Fachinæus. cuius confirmandæ sententiæ plurimùm facit glossa in Cap. *Cum dilecta de confirmatione utili vel inutili*. ad illa verba: *ejusdem æquitatis similitudine provocati*. ubi sic habet: *Similis enim æquitatis ratio similia jura suadere videtur*.

VII. Aliis ergo de caussis, ubi id suadere æquitatis ratio videbitur, permitti patri censendum est filiorum exheredandorum potestatem: modò falsâ pietatis specie quis non decipiatur, ne licere putet sibi, exheredem filium scribere, ut heres Ecclesia constituatur. Qua de re pulcherrima circumferri solet omniumque celebrari sermonibus, Magni Augustini sententia, quam utinam sacrorum quisque hominum imitetur! ex Sermone LII. Ad fratres in eremo de Vitâ Clericorum, qui tom. x. Operum Augustinianorum, extra ordinem habetur in editione Parisiensi Claudii Chevallonii an. MDXXXI. *Quicumque vult, exheredato filio, heredem facere Ecclesiam, quærat alterum, qui suscipiat, non Augustinum. immo, Deo propitio, nullum inveniet. Quam laudabile factum sancti & venerandi Episcopi Aurelii Carthaginensis! quomodo implevit eos omnes, qui sciunt, laudibus Dei! Quidam enim quum filios non habe-*

bc-

beret neque speraret, res suas omnes, retento sibi usufructu, donavit Ecclesiæ. Nati sunt filii sibi posteà; & reddidit Episcopus nec etiam opinanti illi, quæ donaverat. In potestate habebat Episcopus non reddere; sed jure fori, non jure poli. Quāquàm (quod cum omni honoris atque observantiæ erga sanctissimum & doctissimum Virum meæ præfatione dictum velim) jure etiam fori liberum non erat Episcopo, quæ donatione a patre bona omnia acceperat, filiis posteà natis, quoad legitimam saltem facultatum portionem, non restituere. Etenim, iuxta Romanas æquissimasque leges, donationem illam, veluti inofficiosam atque injuriam, quoad partem saltem liberis debitam, revocari rescindique oportebat, ne legitimâ hereditatis portione filii fraudarentur. Sic Philippus Imperator. Sic Valerianus & Gallienus sanxerant. Sic Diocletianus & Maximianus, ut videre est in Codice, tit. *de inofficiosis donationibus*. *Non convenit dubitari*, Olybrio inquiunt Imperator Constantius & Julianus Cæsar, *quòd immodicarum donationum omnibus querela ad similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerit introducta: ut sit in hoc actionis utriusque vel una caussa vel similis existimanda, vel idem & temporibus & moribus*. Quibus addendum Alexandri Augusti Rescriptum ad Claudianum Julianum Urbis præfectum, Lege *Titia*. D. *de Legatis & fideicommissis* II. §. *Imperator*. Verùm ut ad caussas, justas illas quidem & rationi consonas, etsi ab Justiniano non recensitas nominatim, quibus ingratos filios fas erit paternâ excidere hereditate, revertamur; quum inter eas hanc etiam meritò adscribendam quidam arbitrentur, si, invito & reluctante parente, nuptias filius cum imparis præsertim conditionis puellâ contraxerit; locus ipse admonet, ut rem paullò altiùs exordiamur.

CAP.

CAP. III.

Filiorumfamiliâs conjugia, absque parentum consensu, Romano olim jure, irrita. Veneris apud Appulejum querimonia. Eorum reprobata sententia, qui parentum consensum ex honestate, non ex necessitate, iuxta Romanas Leges, ad filiorumfamiliâs conjugia requirunt. Jacobus Cujacius confutatus. Paulli Jureconsulti sententia explicata. Contracta legitimè matrimonia ex parentum posteà voluntate non dissolvuntur. Ennii, Plauti, & Afranii loca. Afranius a Grutero emendatus. Alb. Gentilis opinio improbata. Exheredari filiam non posse, quòd divertere nolit a marito. Non enim est ingrata. Abrogatæ Canonicâ auctoritate Romanæ Leges. Potuit Ecclesia irrita decernere conjugia, quæ absque parentum consensu contraherentur. Irrita illa decerni, aliqui ex Tridentinis Patribus voluere. Cardinalis Lotharingi oratio. Codicis lectio a Cujacio emendata. Accursii hallucinatio. Vetus Tridentinum Decretum. An, antiquis Ecclesiæ temporibus irrita fuerint conjugia filiorumfamiliâs, absque parentum voluntate. Evaristi & Basilii Magni testimonia. S. Leo malè ab aliis citatus. Clementis III. mens explicata. An ex honestate tantùm, non ex necessitate, parentum consensum ad filiorumfamiliâs conjugium veteres Canones requisiverint. Malè ex Augustino Gratianus citat, quod est alterius auctoris. Triplex ex Gratiano conjugium. Evaristus quomodò a pluribus explicetur. Summa Canonum auctoritas, quos Romani Pontifices comprobarunt. Canon Evaristo Papæ suppositus. Vir Hispaniæ doctissimus, Antonius Augustinus. Quo sensu clandestina connubia, stupra.

I. EA patris est, publico humani generis suffragio, in filium auctoritas: ea est, quam patri filius debet, reverentia, ut irrita filiorumfamiliâs conjugia Romanæ Leges decreverint, quibus parentum consensus non accessisset. Hujusmodi Leges in Digestis referuntur lib. XXIII. tit. de Ritu Nuptiarum: nempe Lex, *Nuptiæ. L. Si nepos. L. Si filius. L. Nuptiæ II. L. Generali. L. Filiusfamiliâs.* Quibus addi potest Diocletiani, & Maximiani Rescriptum ad Sabinum in Codice tit. de Nuptijs, Lege XIII. Confirmanturque ab Justiniano in Institutionibus lib. I. tit. X. de Nuptiis: *Justas autem nuptias inter se cives Romani contrahunt,*

bunt, qui secundùm præcepta legum coëunt; masculi quidem puberes, feminæ autem viri potentes, sive patresfamiliarum sint, sive filiifamiliarum: dum tamen, si filiifamiliarum sint, consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt. Nam hoc fieri debere, & civilis & naturalis ratio suadet; in tantum, ut jussus parentis præcedere debeat. Unde illa est Veneris apud L. Appulejum Metamorphoseon sive de Asino Aureo lib. VI. mixta lætitię querimonia, quam Magnus quoque Cujacius affert lib. III. Observationum cap. V. *Felix verò ego, quæ in ipso ætatis meæ flore vocabor avia: & vilis ancillæ filius nepos Veneris audiet. Quanquam inepta ego frustra filium seu nepotem dicam. Impares enim nuptiæ, & prætereà in villâ, sine testibus & patre non consentiente, factæ, legitimæ non possunt videri; ac per hoc spurius ille nascetur: si tamen partum omnino proferre te patiemur*.

II. Quare qui Romanas Leges ita interpretantur, ut ex honestatis æquitatisque ratione, non ex necessitate, paternus consensus requisitus fuerit, nodum mihi in scirpo quærere videntur: quum disertè scripserit Paullus lib. XXXV. ad edictum. *Nuptiæ consistere non possunt, nisi consentiant omnes, idest, qui coëunt, quorumque in potestate sunt*. Lege, II. D. *de ritu nuptiarum*. & Justinianus lib. I. Institutionum, tit. X. de Nuptijs. §. XII. *Si adversùs ea, quæ diximus, aliqui coierint: nec vir nec uxor nec nuptiæ nec matrimonium nec dos, intelligitur*. Nec Jacobi Cujacii, doctissimi viri, mihi probatur sententia, qui injussu parentum contractas nuptias censet Romano jure non dissolvi: eâque de caussâ civilem legem, veluti imperfectam, reprehendit, qua nuptiæ filiorumfamiliâs injussu parentum contrahi prohibentur. *Censet enim*, inquit, *uxorem injustam esse, injustos liberos, injustas nuptias; nec eas tamen dissolvit*. Nam, veluti vanas irritasque, dissolvendas hujusmodi esse nuptias, quæ contra leges parentumque voluntatem celebratæ sunt, disertissimè pręscribit Justinianus de Nuptijs tit. X. *Itaque ii, qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt: sed tales sunt (quantùm ad patriam potestatem pertinet) quales sunt ii, quos mater vulgò concepit. Nam nec hi patrem habere intelliguntur: quum & his pater incertus sit. Unde solent spurij appellari παρὰ τὴν σποράν, idest, à sationes & ἀπάτορες, quasi sine patre filii. Sequitur ergo, ut, dissoluto tali coitu, nec dotis*

nec

nec donationis exactioni locus sit. Caussam ita sentiendi Cujacio aliisque celebribus Jureconsultis, præbuit parùm bene intellecta Paulli Sententia, qui lib. II. Sententiarum Receptarum tit. XIX. de Nuptiis, scribit, eorum, qui in potestate patris sunt, sine voluntate ejus, matrimonia jure non contrahi: sed contracta non solvi. *Contemplatio enim*, inquit, *publicæ utilitatis privatorum commodis præfertur*. Cuius non hic est sensus, quasi ratum haberi debeat id, quod nullius fuit initio momenti, reluctante Lege *Non dubium*. §. *quod ad omnes*. & §. *Sed & siquid. C. de Legibus & Constitutionibus*. sed quòd, ut non malè explicant alii, atque etiam, si Deo placet, Hunnius lib. I. tract. III. quæstione XVII. si voluntate parentum initum sit matrimonium; non idcirco illud posteà dissolvi debeat, quia pater id velit. Atque ad hunc modum accipienda est vetus formula apud Bignonium: *Viventibus patribus, inter filiosfamilias, sine voluntate eorum, matrimonia non legitimè copulantur: sed contracta non solvuntur*. Quod ex Ulpiano lib. LXXI. ad edictum, magis explicatur. *Si quis*, inquit Ulpianus, *filiam suam, quæ mihi nupta sit, velit abducere, vel exhiberi sibi desideret; an adversùs interdictum exceptio danda sit, si fortè pater concordans matrimonium & fortè liberis subnixum velit dissolvere? Et certo jure utimur, ne benè concordantia matrimonia jure patriæ potestatis turbentur*. Lege, *Ait Prætor*. D. *de liberis exhibendis*. Hinc nupta ex patris voluntate filia apud Ennium:

Injuriâ abs te afficior indignâ, pater.
Nam, si improbum Thresponte existimaveras,
Cur me huic locabas nuptiis? sin est probus,
Cur talem invitam invitum cogis linquere?

Et Panegyris ac Pinacium sorores, quarum viri diutiùs aberant, ad Antiphonem senem apud Plautum in Sticho Actu I. Scenâ II.

At enim nos, quarum res agitur, aliter auctores sumus.
Nam aut olim, nisi tibi placebant, non datas oportuit:
Aut nunc non æquum est abduci, pater, illisce absentibus.

L. Afranius, ex emendatione Jani Gruteri, in Divortio:

Indignum ò facinus! adolescentes optimas,
Bene convenientes concordesque cum viris,
Repente viduas faciat spurcities patris.

Vul-

Vulgò enim sic legitur.

O dignum facinus adolescentis, optumas
Bene convenientes, concordes quum vires
Repente viduas faciat spurcitia patris.

Nec ex his similibusve locis sequitur, quod putat Alb. Gentilis lib. IV. cap. VII. de Nuptijs: quòd nempe jure olim potuerit pater dissolvere, contracta se auctore, filiarum matrimonia: sed tantùm, quòd nixus aliquando fuerit eas per violentiam a viris abducere. Eam ob caussam exheredari feminam non posse, quòd, ut patri morem gerat, nolit à marito divertere, optimo æquissimoque jure Diocletianus, & Maximianus Augusti sanxerunt ad Faustinam: *Quum te pietatis religionem non violasse; sed mariti conjugium, quod fueras sortita, distrahere noluisse, ac propterea offensum atque iratum patrem ad exheredationis notam prolapsum esse, dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis.* Lege XVIII. *C. de inofficioso testamento.* Nec enim ingrata est filia, quæ, inito ex parentum voluntate conjugio, concordiam cum viro suo, invitis posteà parentibus, colat. Unde Augusti iidem ad Savianum: *Filia in orbitate patris relicta, cum marito, cui matre volente nupsit, colens concordiam, justas offensionis, post ejusdem matris pœnitentiam, caussas non præstat; nec ex momentaneis voluntatibus matris, nupta atque vidua esse compellitur.* Lege XX. ibidem. Ita etiam, quanquàm integram patri vendendi ter filii potestatem Romulus fecisset; legem tamen tulit Numa Pompilius, ut, si pater permisisset filio uxorem ducere, *quæ ex legibus particeps* esset *& sacrorum & honorum*, omni deinceps vendendi filii jure spoliaretur, ut auctor gravissimus est Dionysius Halicarnasseus lib. II.

III. Etsi verò Romanæ hac de re Leges Canonico sanctiorique jure proscriptæ fuerint, atque ab Oecumenico Tridentino Concilio Sess. XXIV. in Decreto de Matrimonio cap. I. damnati, qui affirmarent, *matrimonia a filiisfamiliis sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata vel irrita facere posse*: dubitandum tamen non est, quod acerrimè fuit Tridentinos inter Patres disputatum, decernere pro summâ suâ auctoritate potuisse Ecclesiam, & posse, si vellet, ut irrita ea haberentur matrimonia, quæ, absque parentum consensu, filiifamiliâs contraherent. quem-

quemadmodùm clandestina connubia irrita deinceps fore voluit; ipsisque inscio patre initis conjugiis vim omnē certò abstulerat, antequam Decretum illud ad limam revocaretur, atque ad eum emendaretur modum, quo nunc se habet. Acerrimos sententiæ hujus in Tridentinâ Synodo propugnatores laudat gravissimus auctor Pallavicinus lib. XXII. suæ Historiæ, Antistitem Granatensem, Fuscararium & Carolum Cardinalem Lotharingum, qui primus omnium, magno verborum & sententiarum pondere, differuit: *irrita similiter esse reddenda matrimonia contracta a filiis absque parentum voluntate, sicut Decretum præscribebat. Notum esse naturæ lumine, munus esse patris filio uxorem dare; & idcirco legi sæpiùs in antiquis comœdiis, quæ universales sensus exprimunt: Ego tibi uxorem dabo. Idque pariter haberi in exemplis Sacræ Scripturæ, ubi semper constat, filias fuisse a patribus in matrimonio collocatas.* & post aliqua. *Unum in hac parte Decreti mutandum: nimirum ut, quum hæc auctoritas utrique parenti tribuenda non esset, loco vocis, Parentum, diceretur potiùs, Patrum. In jure Civili etiam, secundùm ejus leges, quæ trahunt originem a Christianis Imperatoribus, velut a Theodosio, a Valentiniano & ab Justiniano, reperiri disertè prohibita ejusmodi matrimonia, quibus desit patris permissio: quibus prohibitionibus Episcopi & Concilia nunquàm repugnarant. posse igitur id fieri, & esse opportunum ut fieret.* Hactenus Lotharingus, allusione ad illas Leges factâ, quæ in Codice leguntur, lib. v. tit. IV. de Nuptiis: nempe ad Legem, *Viduæ*. ubi pro *patris* legēdum *matris* cum Cujacio Observationum lib. III. cap. V. & L. *In conjunctione*, de filiabus emancipatis, quę, si quinque, & viginti annis minores fuerint, matrimonium inire, absque majorum consensu, vetantur: quum tamen emancipato filio, dummodò ad pubertatis annos pervenisset, nulla præstituta esset lex, quominùs, quando vellet, inconsultis parentibus, uxorem acciperet. contraquàm hallucinatus videtur Accursius in Legē, *Filius emancipatus. D. de ritu nuptiarum*. Sic autem, nequis desideret, vetus illud & rude Tridentinum Decretum conceptum fuerat: *Præterea eadem Synodus irrita facit ea matrimonia, quæ contrahentur a filiisfamiliâs ante annum decimū sextum completum absque genitorum consensu*. Quod etiam Galli Oratores, Regis sui nomine, a Concilio, solemni ex more, expostulaverant.

IV. Immo neque tunc defuerunt, neque desunt modò, qui solemni veteris Ecclesiæ decreto opinentur, celebrata insciis parentibus connubia subsistere nullâ unquam ratione potuisse; atque in primis vetustissimo Evaristi Romani Pontificis canone hi nituntur, quem, canonum collector, Gratianus, in Decretum retulit caussâ XXX. quæstione V. can. I. *Aliter legitimum non sit conjugium, nisi ab his, qui super ipsam feminam dominationem habere videntur, & a quibus custoditur, uxor petatur; & a parentibus & propinquioribus sponsetur & legibus dotetur*. & postea: *aliter verò præsumpta, non conjugia, sed adulteria, vel conturbernia, vel stupra aut fornicationes potiùs, quàm legitima conjugia, esse non dubitate*. Ita Gratianus legit. Quamquam Canonem illum, quem Evaristi esse ferunt, Soteri I. adscribat Bartholomæus, non *Baptista*, Platina in eius Vitâ, his verbis. *Ejus extabat epistola hac de re scripta ad Episcopos Italiæ. Instituit item, ne legitima haberetur uxor, nisi cui Sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompâ, more Christiano, marito collocassent; quamque etiam paranympha de more custodivissent*. Afferunt deinde Basilium Magnum epistolà ad Amphilochium cap. XLII. *Quæ sine iis, qui habent potestatem, fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo, vivente patre nec domino, ii, qui conveniunt, sunt ab accusatione liberi, donec conjugio domini annuerint. Tunc enim accipit firmitatem conjugium*. Quæ duo sunt luculentissima omnium maximèque efficacia huic confirmandę sententiæ testimonia. Nam reliqua minùs urgent: & qui locus veluti ex S. Leonis epistolà ad Rusticum, Narbonensem Episcopum, affertur: *Paterno arbitrio viris junctæ carent culpâ. Quum ergo dicitur, paterno arbitrio junctæ viris; datur intelligi, quòd paternus consensus desideratur in nuptiis; nec sine eo legitimæ nuptiæ habeantur, juxta illud Evaristi Papæ: aliter non sit legitimum conjugium, nisi a parentibus tradatur*: totus, inquam, hic locus sanctissimo illi Pontifici falsò adscribitur. Sed quum Leo sive XCII. epistolâ, sive II. juxta recentem editionem, hæc tantùm habeat: *Paterno arbitrio viris junctæ carent culpâ, si mulieres, quæ a viris habebantur, in matrimonio non fuerunt: quia aliud est uxor, aliud concubina*. temerè in textum interpretationem illā Gratiani intruserunt, ex caussâ XXXII.

quæ-

quæstione II. ad canonem XII. Quod etiam ex Cælestini II. sive potiùs Clementis III. Decreto ad Florentinum Episcopū, trahi huc poteſt, ex causſâ XXXV. quæstione VI. canone II. & ex cap. *Videtur*. tit. *Qui matrimonium accusare possunt*. inter Decretales Gregorii IX. epiſtolas; meo quidem judicio, parùm probat. Neque enim Pontifex, Sacrâ Canonicarum Legum auctoritate, definit, inania filiorumfamiliâs connubia fieri, quibus consenſum parentes ſuum non adhiberent: ſed, ut in connubiis iſtis jungendis certius, quàm ipſorum parentum, teſtimonium haberi non poſſe oſtendat; eo utitur argumento, quòd, ex præscriptione legum, nulla ſint abſque illorum conſenſu filiorumfamiliâs matrimonia. *Ideò enim*, inquit, *maximè parentes, &c, ſi defuerint parentes, proximiores admittūtur, quoniam unuſquiſq; ſuam genealogiam cum teſtibus & chartis, tum etiam ex recitatione majorum, ſcire laborat. Qui enim meliùs recipi debent, quàm illi, qui meliùs ſciunt, & quorum eſt intereſſe: ita ut ſi non interfuerint, & conſenſum non adhibuerint, ſecundùm leges nullum fiat matrimonium?* ambiguum autem eſt, quænam hìc leges, Romanęne an Pontificiæ, intelligantur.

V. Non ſum equidem neſcius, hujuſmodi Canones a noſtris magnâ ex parte Theologis ita explicari, ut, juxta honeſtiores æquitatis leges, ad legitima filiorum conjugia parentum ita conſenſus deſideratus fuerit, ut, quanquàm ſine illo Matrimonii λοία bene ac firmè ſubſtiterit; honeſtè tamen non potuerit atque ex jure celebrari. Atque hac ferè ratione, Gratianus causſâ XXVIII. ipſo quæſtionis I. initio, accipi debere docet illam Auguſtini ſententiam, quæ tamen nullibi apud Auguſtinum extat; ſed ex Pſeudo-Ambroſio adumbrata eſt in cap. VII. epiſtolæ I. ad Corinthios: *Non eſt ratum conjugium, quod ſine Deo eſt*. ſive, ut in illa Apoſtoli verba: *Non eſt enim frater* &c. habet falsò adſcriptus Ambroſio, Mediolanenſi Epiſcopo, commentarius: *non enim ratum eſt matrimonium, quod ſine Dei devotione eſt*. Opportuna autem eſt, &, quæ huc adtexatur digna, Gratiani explicatio. *Item illud Auguſtini: non eſt ratum conjugium, quod ſine Deo eſt; non negat conjugium eſſe inter infideles. Conjugium enim aliud eſt legitimum & non ratū: aliud ratum & non legitimum: aliud legitimū & ratum. Legitimum conjugiū eſt, quod legali inſtitutione vel provincia moribus,*

 con-

contrahitur. *Hoc inter infideles ratum non est: quia non est firmum & inviolabile conjugium eorum. Dato enim libello repudii, licet eis recedere ab invicem & aliis copulari, lege fori, non lege poli, quam non sequuntur. Inter fideles verò ratum conjugium est: quia conjugia semel inita inter eos, ulteriùs solvi non possunt. Horum quædam sunt legitima: veluti cum uxor a parentibus traditur, a sponso dotatur, & a sacerdote benedicitur. Hæc talia conjugia legitima & rata appellantur. Illorum verò conjugia, qui, contemptis omnibus illis solemnitatibus, solo affectu aliquam sibi in conjugem copulant; hujusmodi conjugium non legitimum, sed ratum tantummodò, esse creditur*. Hæc in fine quæstionis I. egregius auctor, Gratianus, & pro temporum illorum barbarie, satis eruditus.

VI. Evaristum etiam id tantùm voluisse, ut illud irritum esset matrimonium, cui vir aut femina non consensisset, licet solemnem variorum rituum apparatum, ut legitimè celebraretur, exegerit; cum Gratiano, & Sententiarum Magistro in IV. Distinctione XXVIII. persuadere nobis ex ultimis ejus verbis nituntur, quibus stupra potiùs, quàm conjugia, ritibus illis prętermissis, appellanda esse censet Pontifex, *nisi voluntas propria suffragaverit, & vota succurrerint legitima*: sive, *nisi voluntas propria suffragata fuerit*, ut Magister Sententiarum emendavit. Ubi, etsi Sacrosanctam Canonum auctoritatem, quos Romani Pontifices comprobarunt, quicunque demùm fuerint illorum auctores, omni me veneratione, sicuti par est, suscipere profitear: attamen, ut liberè dicam quod sentio, ipsum fordidi barbarique sermonis genus, ut alia non suppetant, sicut certè suppetunt, argumenta, apertè ostendit, a Summo Christianæ Ecclesię Principe & moderatore, quem eximiâ doctrinâ pręstitisse credere par est, excidere illa non potuisse, quando pura nondum collapsa erat Latinę Linguę elegantia: sed aut sequiori posteà ætate depravatum corruptumque esse Evaristi textum; aut, quod longè verisimilius doctissimis viris videtur, veteri illi Pontifici, qui, Domitiani, Nervæ & Trajani temporibus, floruit, sive ab Isidoro Mercatore, sive a quocunque alio, suppositam illam esse ad omnes Episcopos Africæ epistolam, ex Idacio, quarti seculi auctore civilibusque legibus temere & fa-tis

tis rudíter, consarcinatam. Quo de argumento, præter gratissima duo Romanis auribus nomina, Baronium & Cardinalem Bona, videri possunt, vir doctissimus, cui paucos Hispania habet qui comparentur, qui præferatur, neminem, Antonius Augustinus in Gratiano Emendato, & Emmanuel a Schelstraten, Vaticanæ Bibliothecæ custos, in Antiquitate Illustratâ. Ubi enim de Sacrâ Antiquitate agitur; eruditorum hominum malo, qui magno in pretio apud Catholicos habentur, referre sententias, quàm ingenio meo ac diligentiæ, cum gravi aliorum offensione, indulgere. Idcirco autem specioso Evaristi Romani Pontificis nomine commendabilis ille scriptor, stupri seu adulterii turpissimam notam clandestinis & injussu parentum initis connubiis inurere non dubitavit, quòd, ut Constantinus Bonellus Tifernas Episcopus in Tridentino Concilio ex Gratiano explicabat, frequentibus adulteriis caussam præberent: *dum utroque eorum vivente aliis se copulaverint*, caussâ XXX. quæstione V.

CAP. IV.

Aurea Tertulliani sententia. Pulcherrimus Ambrosii locus. Hermiones apud Euripidem sententia illustrata. Hormisdæ Papæ, Nicolai I. Concilii Carthaginensis IV. Concilii Toletani III. Concilii Turonensis II. Decreta. Summam parentibus filii in contrahendis conjugiis reverentiam debent. Patres filiis uxores accipere jussi. Divinarum Litterarum testimonia & exempla. Gravis filiorum in patrem injuria, qui absq; illius consensu uxorem ducunt. Ambrosii locus. Grave hujusmodi filiorum peccatum. In illos, qui contra parentum voluntatem matrimonium inivierint, anathema decretum a Concilio Aurelianensi IV. & a Concilio Parisiensi. Verba Dominici Soto, Magistro Sententiarum falsò attributa. Concilii Tridentini de hujusmodi conjugiis & clandestinis, Decretum. Justæ caussæ, cur Ecclesia clandestina conjugia reprobaverit. Una istarum caussarum, quòd liberi parentum consensum expectare debeant. Præcipua caussa fuit, nimia adulteriorum frequentia. Sæpe Tridentini Patres hac de re egerunt.

I. SEd quidquid ſit de rectâ Sacrorum Canonum intelligentiâ; quidquid de veteri Eccleſiæ Græcæ conſuetudine, quam, poſt Baſilium, vir immenſæ quidem lectionis, ſed tutæ parùm fidei, Photius in Nomocanone, tit. XIII. cap. IX. & Theodorus Balſamon, Patriarcha Antiochenus, adſtruere videntur: illud certè conſtat apud omnes, ſi omnium retro ſeculorum omniumque gentium memoriam repetamus, maximam ſemper in juſtis liberorum conjugiis paterni conſensûs habitam habendamque eſſe rationem. Unde pręclarè apud Muſæum:

Ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι.
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν.

quod ita a nobis, metri cauſsâ, verſum eſt:

Haud equidem celebrare licet connubia ſancta.
Nanque meis placet haud genitoribus.

Nobis, qui ſacra ſcribimus, neque peregrinam in loco non ſuo affectamus eruditionem, pauca ſatis erunt auctorum noſtrorum teſtimonia. Tertullianus, Evariſto propinquus doctrinâque inſignis auctor, ſic ad uxorem lib. II. prope finem, Chriſtianum matrimonium ſummis laudibus extollit. *Unde ſufficiam ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod Eccleſia conciliat & confirmat oblatio, & obſignatum Angeli renunciant, pater ratò habet? Nam nec in terris filii ſine conſenſu parentum ritè & jure nubent.* Quam verè auream atque immortalitate digniſſimam ſententiam variis atque ad rem noſtram valdè accommodatis exemplis illuſtrat Tertulliani Scholiaſtes Renatus Laurentius De la Barre. Pulcherrimus Ambroſii locus ex lib. I. de Abraham adducitur a Gratiano cauſsâ XXXII. queſtione II. canone XIII. de Rebeccâ: *Honorantur parentes Rebeccæ muneribus. Conſulitur puella non de ſponſalibus (illa enim judicium expectat parentum. non eſt enim virginalis pudoris eligere maritum) ſed jam deſponſata viro, de profectionis conſulitur die. Nec immeritò dilationem non attulit. Jure etenim properare debuit ad maritum. Unde illud Euripideon, quod mirantur plerique, unde tranſlatum ſit, manifeſtum eſt. Ait enim in perſonâ mulieris, quæ tamen maritum volebat re-*

lin-

linquere, & ad alias petebatur nuptias: Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς Μέριμναν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε. *hoc est: sponsalium quidem meorum pater meus curam subibit: hoc enim non est meum. Ergo, quod ipsi philosophi mirati sunt, servate, Virgines. Mulier etiam, si qua, amisso citò marito, adolescentula laqueum infirmitatis suæ timet incidere, si vult, nubat; tantùm in Domino: ut electionem mariti parentibus deferat.* Cui sane Hermiones in Andromachâ apud Euripidem sententiæ consona omnino est Lex *In sponsalibus.* D. *de sponsalibus: In sponsalibus etiam consensus eorum exigendus est, quorum in nuptiis desideratur.*

II. Habetur etiam Hormisdæ Papæ, si Deo placet, eodem, quo Evaristus usus est, stilo & genere dicendi, Decretum tum in causâ XXXI. quæstione II. canone *Tua sanctitas*; tum, variatâ aliquantulùm lectione, Honorii in quibusdam editionibus nomine, inter Decretales Epistolas, lib. IV. tit. *de desponsatione impuberum*, cap. *Tua fraternitas: Potest autem de filio nondum adulto, voluntas cujus nondum discerni potest, pater eum, cui vult, in matrimonium tradere: & postquàm filius pervenerit ad perfectam ætatem, omnino observare & adimplere debet. Hoc ab omnibus Orthodoxæ Fidei cultoribus, sancitum a nobis, tenendum mandamus.* Item Nicolai I. ad consulta Bulgarorum, causâ XXX. quæstione V. canone *Nostrates: Post sponsalia, quæ futurarum sunt nuptiarum promissa; fœdera quoque consensu eorum, qui hæc contrahunt, & eorum, in quorum potestate sunt, celebrantur.* Et Concilii Carthaginensis IV. canone XIII. *Sponsus & sponsa, cum benedicendi sunt a Sacerdote; a parentibus suis vel a paranymphis offerantur.* Et Concilii Toletani III. canone X. causâ XXXII. quæstione II. canone *Hoc sanctum. Similis conditio & de virginibus habeatur. Nec extra voluntatem parentum vel suam cogantur maritos accipere.* Concilium quoque Turonense II. quod Chariberti Francorum Regis tempore celebratum est, canone XX. vehementer laudat atque auctoritate suâ latas a Childeberto, Clothario & Chariberto leges confirmat: *ut nullus ullam puellam absque parentum voluntate trahere aut accipere præsumat.* Ut in pluribus Patrum, & Conciliorum locis adscribendis diutiùs immoremur, instituti nostri brevitas non sinit.

III. Jam verò, si Divina consulimus oracula, quibus certissimè humana omnia, ad suum quæque officium, diriguntur: quid aliud Sacræ Litteræ inculcant nobis, quid aliud nos docent, nisi quòd summus honor parentibus a filiis tum in aliis omnibus humanæ vitæ officiis, tum in matrimoniis quoque ex eorum consensu contrahendis, sit deferendus? *Audi, fili mi*, inquit Rex sapientissimus Salomon Proverbiorum cap. I. *disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ: ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* Et Apostolus ad Colossenses cap. III. *Filii, obedite parentibus per omnia. hoc enim placitum est in Domino.* Hinc patres filiis uxorem quærere jubentur: & boni filii non nisi datam sibi a patre, nisi gravissima aliquando caussa aliud suasisset, conjugem apud Sacros Divinæ Historiæ scriptores leguntur accepisse. Trita sunt atque apud eos omnes, qui de Theologicis Dogmatibus scripsêre, familiaria exempla. Exodi XXXIV. *Neque uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis*. Deuteronomii cap. VII. *Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum, neque sociabis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo*. Jeremiæ cap. XXIX. *Date filiis vestris uxores & filias vestras date viris*. Ecclesiastici cap. VII. num. XXVII. non Sapientiæ, ut, mutatis aliquantulùm verbis, malè cùm aliis citat Sanchezius Lib. IV. Disputat. XXIII. num. IX. *Trade filiam & grande opus feceris; & homini sensato da illam*. Epistolâ I. S. Paulli ad Corinthios cap. VII. *Igitur & qui matrimonio jungit virginem suam, benè facit; & qui non jungit, meliùs facit*. Itaque Abraham uxorem filio suo Isaaco e gentili familiâ accipiendam curavit Rebeccam. Geneseos XXVIII. Neque Samson, nisi ex parentum suorum voluntate, feminam Philistæam legitimo conjugii fœdere sibi copulare ausus est. Judicum cap. XIV. *Vidi*, inquit, *mulierem in Thamnatha de filiabus Philistinorum, quam quæso ut mihi accipiatis uxorem*. Rebeccæ autem promptum facileq; in eo, quem sibi pater destinaverat, sponso non recusando obsequium, paullò ante ex Ambrosio commendabamus. Hæc verò omnia ideò longiùs prosecuti nos sumus, ut luculento omnium ætatum omniumque exemplorum documento magis magisque pateficeret, quàm gravis parentibus ab ingratis filiis injuria inferatur: dum in re maximè

ximè feriâ gravissimâque, e qua totius vitæ institutum pendet, paterna consilia spernere non verentur: sed, iis sæpe obnitentibus, quibus se ipsos omniaque bona sua accepta referre debent, cum magno familiæ dedecore aut certè detrimento, nuptias celebrant, juvenilis imprudentiæ, & libidinis impetu, abrepti.

IV. Enimverò gravem hanc esse liberorum in patrem offensionem atque injuriam, agnovit olim exactissimo vir judicio, Ambrosius, Mediolanensis Episcopus, epistolâ XLIII. ad Sisinnium, quâ pietatem ejus vehementer celebrat, quòd filio ignovisset, qui, eo inconsulto, uxorem temere acceperat. *Pulchrè itaque gestum*, inquit, *ut te patrem recognosceres: simul quia justa indignatio fuit. Malo enim culpam fateri, ut plus laudetur paterna indulgentia. Sed & ipsa paterna offensio fuit, quoniam venturam in locum filiæ tuo debuisti eligere judicio, cui fieres pater. Nanque aut naturâ filios suscipimus, aut electione: in naturâ casus est, in electione judicium; magisque in adoptatis offendimus, quàm in genitalibus filiis.* Graviter hac de causâ filios delinquere immanique impietatis crimine involvi, nisi justa aliquando adsit excusatio, constans est Theologorum doctrina, cui plerique illorum, qui de Moribus disserunt, suffragantur. Ego verò a plurimis, qui omnium manu teruntur (neque enim omnes vacat) minorum gentium Theologis enumerandis abstinere decrevi. ut semper soleo rationum magis firmitate, quàm recentum auctorum, quorum unus ab alio exscribit, numero, sententiarum veritatem metiri. Impiè ejusdemmodi conjugium copulari, affirmat Concilium Aurelianense IV. anno DXLI. habitum, canone XXII. protervosque eos homines, qui inire illud ausi fuerint, anathemate damnandos atque a Christiano consortio separandos decernit, his verbis: *ut nullus per imperium potestatis filiam competere audeat alienam, ne conjugium, quod contra parentum voluntatem impiè copulatur, velut captivitas judicetur: sed, sicut est prohibitum, non admittatur: & his, qui perpetraverint, excommunicationis severitas pro modo piaculi imponatur.* Sicuti etiam post non multos annos prudentissimè sanxit Parisiense Concilium anno DXLVII. celebratum, canone IV. *Nam & parentum jus prohibet*, inquit Dominicus Soto in IV. Sententiarum, distinct. XXVIII. in textu

cap.

cap. I. *ne, ipsis insciis, filii de nuptiis deliberent; & amoris nexus perpetuando matrimonio necessarius, expostulat, ne leviter concilietur*. Quæ prudentissimi Theologi verba ideò huc apponenda censui, quòd ea alii veluti ex Magistro Sententiarum referant auctore: quum tamen textum illum ab eo, quem Petrus Lombardus exhibuit, paullò diversum Soto ipse adornaverit: ut, quæ in quæstionibus fusiùs deinde erat explicaturus, veluti in epitomâ quadam, breviter simul & dilucidè connecteret. Sed hæc sunt longè faciliora levioraque, quàm ut nos aliò properantes detineant.

V. Quod nobis ante oculos versatur, illud est, quod habet Oecumenica Tridentina Synodus sessione XXIV. in Decreto emendationis, capite I. *Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea non irrita fecit; & proinde jure damnandi sint illi, ut eos sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse, negant; quique falsò affirmant, matrimonia a filiisfamiliâs sine consensu parentum contracta, irrita esse; & parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominùs sancta Dei Ecclesia ex justissimis caussis illa semper detestata est atque prohibuit*. Justissimas quidem habuit vivendi dux & magistra Catholica Ecclesia caussas, cur nuptias illas, bonis moribus publicæque adversas honestati, omni ætate tantopere improbaret atque execraretur: quas quum secum ipsi attentè perpenderent, æqui rerum existimatores, Concilii Coloniensis Patres, quod anno MDXXXVI. celebratum est, vehementer optarant, tit. de Administratione Sacramentorum, cap. XLIII. ut, canone Evaristi Pontificis restituto, *illa clandestina matrimonia, quæ invitis parentibus ac propinquis, Veneris potiùs quàm Dei caussâ, contrahuntur*, a Generali aliquo Concilio auferrentur: atque interim, donec efficacius aliquod remedium ab Ecclesiâ adhiberetur, *si non irrita, prohibita saltem* esse, *& pœnæ canonicæ, hoc est, excommunicationi, Contrahentes, & qui his ope aut consilio adfuerint*, subjacere decreverant. Atqui caussarum istarum primam Dominicus Soto in IV. Distinctione XXVIII. quæstione I. articulo I. pro acri, quo prædictus erat, judicio, hanc esse statuerat: *siquidem jus naturæ, quo parentes in liberos funguntur, sub*

quo-

quorum sunt potestate, exigit, ut citra eorum consensum nihil nati deliberent, de re potissimùm & vinculo, unde totum vitæ institutum pendet. quale est conjugium. Quanquàm potissima gravissimaque omnium caussa in frequentia adulteria refundatur, in quibus homines, qui, clam cum unâ contracto matrimoni fœdere, ad publicas deinde alterius nuptias facinorosè transvolabant, perpetuò vivere, necessariâ quodammodo culpâ, cogebantur. Unde rem animadversione dignissimam, quam Concilium posteà Tridentinum amplexum est, subdiderat ibidem Soto: quòd nempe *nihil aliud sancta Ecclesia, quàm rem consultissimam faceret, si rationem excogitaret, qua posset matrimonia clandestina, scilicet, quæ duobus tribusve saltem testibus comprobari non possent, perinde irrita ac nulla æstimare atque illa, quæ inter cognatos in quarto gradu contrahuntur. De qua utique re*, inquit gravissimus ille Theologus, *in Tridentino Concilio exiit sæpe sermo inter Patres. At quia nunquam ad hoc Sacramentum perventum fuit, ab eodem interim sermone fuit supersessum. est enim res, quæ vel per solum Oecumenicum Concilium vel per Summum Pontificem quam maturissimo consilio potest debetque adeò definiri.* Hæc Soto.

CAP. V.

Rata filiorumfamiliâs, invitis parentibus, conjugia. Sed justam tamen parentes habent irascendi caussam. Thomas Sanchezius largiter confutatus. Non illi Thomas Aquinas & Scotus suffragantur. Thomas fidissimus Patrum interpres. Verba Thomæ Aquinatis. Illorum sententia explicata, & ex alio loco confirmata. Lectio S. Thomæ restituta. Filiorumfamiliâs in amplectendo Religiosæ vitæ statu libertas. Scoti acumen. Mens ejus explanata. Filiosfamiliâs non licet aliquando a nuptiis abstinere. Ex Christianâ Charitate non licent filio nuptiæ, quas pater cum malâ muliere contrahi prohibet. S. Bonaventura emendatus. Neque alii auctores Sanchezio favent. Eorum explicata sententia. Glossa illustrata. Quo sensu licere aliquid dicamus. Sanchezio non patrocinatur Covarruvias. Cur Canonici Interpretes ex honestate, non ex necessitate, paternum consensum ad filiorumfamiliâs conjugia re-

qui-

quirunt. Non potest filius ad matrimonium cogi: nisi tamen sacramento fidem suam ille obligaverit. Id ex Gratiano magis declaratur, & Canonibus Pontificum. Urbani II. Responsum. Non licet filio impares nuptias, renitente patre, contrahere: etsi ad matrimonium cogi non possit. Res civilium Legum exemplo illustrata. Singularis Martini Navarri interpretatio. Alii Juris interpretes allati.

I. VErùm ut, unde dilapsa est, eò revertatur oratio: & rata verè habentur atque ab omnibus haberi debent, quæ, invitis reluctantibusque parentibus, ex Concilii Tridentini normâ, a liberis contrahuntur vel imparia matrimonia; & paterna nihilominùs jura gravissimè inde violantur. ficuti etiam in Augustano Decreto anno MDXLVIII. Carolus V. Augustus monuerat. Quis ergo rationis adeò expers humanæque vitæ ignarus, si æquiori judicii trutinâ paternæ injuriæ magnitudinem atque atrocitatem libraverit, non ultro fateatur, justam patri irascendi caussam esse hanc filii proterviam expetendarumque ex ingrato filio pœnarum? juxta Legem, *Si filius. C. de patriâ potestate: Quem, si pietatem patri debitam non agnoscit, castigare jure patriæ potestatis non prohiberis*. Neque enim Thomam Sanchezium, laboriosum illum & diffusum de Matrimonio disputatorem, multùm moror, qui futili quadam, ut ego quidem judico, distinctione docet lib. IV. disputatione XXIII. num. X. exquirendum planè esse a filio de ineundo conjugio paternum consilium; sed licere ei tamen, consultis parentibus, quanquàm invitis, uxorem, quam voluerit, vel nullâ iustâ caussâ exigente, accipere. Arbitretur, per me licet, ut vult, Sanchezius quique eum auctorem fidè sequuntur: immunem a gravi culpâ filium faciat, qui eum parentibus honorem defert ac reverentiam, ut scilicet, postquàm eorum voluntatem exploraverit exquisiveritque consilium, nullâ honestâ ratione ductus, sed cœcâ quadam temeritate, atque ut suæ indulgeat libidini, pejorem, quam ipsi dissuadent, partem amplectatur exosamq; illis feminam in domum inducat? Mihi longè potior est ipsa naturæ vox, gentium omnium & feculorum communis consensio, Christianorum Patrum, Principum Theologorum, Jurispru-

den-

dentum, quos ego quidem viderim, ferè omnium, auctoritas. Quòd autem suas in partes Thomam Aquinatem & Johannem Duns Scotum, pertrahere conetur; hoc verò, pro summo meo erga egregios duos Theologiæ Scholasticæ Principes studio, ferre nequaquam possum.

II. Etenim fidissimus ille & celeberrimus Catholicorum Patrum interpres, S. Thomas Aquinas, neque opinatus unquàm est neque opinari potuit, licere filio absque parentum consensu, quas pro arbitratu suo maluerit, nuptias celebrare: sed II. II. quæstione CIV. articulo V. id tantùm docet, liberam datam esse cuique a naturâ optionem, utrum eligat, conjugium an cœlibatum; neque ex his ad unum præ alio vivendi genus cogi posse: quanquàm in iis, quæ ad disciplinam rerumque humanarum administrationem pertinent, præsidibus suis, ac majoribus debeant homines morigerari. *Tenetur autem*, inquit, *homo homini obedire in his, quæ exteriùs per corpus sunt agenda: in quibus tamen, secundùm ea, quæ ad naturam corporis pertinent, homo homini obedire non tenetur; sed solùm Deo: quia omnes homines naturâ sunt pares. puta, in his, quæ pertinent ad corporis sustentationem & prolis generationem. Unde non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo vel virginitate servandâ, aut aliquo alio hujusmodi. Sed in his, quæ pertinent ad dispositionem actuum & rerum humanarum, tenetur subditus suo superiori obedire, secundùm rationem superioris. sicut miles duci exercitûs, in his, quæ pertinent ad bellum; servus domino, in his quæ pertinent ad servilia opera exequenda; filius patri, in his, quæ pertinent ad disciplinam vitæ & curam domesticam. & sic de aliis.* Quare quum ad vitæ morumque disciplinam & domesticam curam atque οἰκονομίαν, viri & uxoris societas maximè spectet, ut ex Aristotele in Libris Oeconomicorum, quos nos jamdiu illustravimus, constat: quid aliud ex S. Thomæ auctoritate concludendum superest, nisi quòd, si ad matrimonium liberi anhelant, citra gravem injuriam non possint prohibentibus puellam aliquam parentibus reluctari? Quod tutissimus ille veritatis Christianæ doctor fusiùs explicaverat in quæstione, ut vocant, quodlibetali II. quæst. V. articulo IX. *Quum obedientia Prælato debeatur; ad illa se extendit debitum obedientiæ, ad quæ se extendit jus prælationis. Habet*

bet autem pater carnalis jus prælationis in filium. Primò quidem quantùm ad domesticam conversationem. Sic enim est paterfamiliâs in domo, sicut Rex in Regno. Unde, sicuti subditi Regis tenentur obedire Regi in his, quæ pertinent ad gubernationem Regni; ita etiam filii & alii domestici tenentur obedire patrifamiliâs in his, quæ pertinent ad dispensationem domûs. Secundò quantùm ad morum disciplinam. Unde Apostolus dicit ad Hebræos XII. Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores; & obtemperabamus eis. Debet enim pater filio non solùm educationem; sed etiam disciplinam, ut Philosophus dicit. In his ergo filius tenetur obedire patri carnali & non aliis. ubi omnino existimo, mutilam esse lectionem in Venetâ editione Juntarum MDLXXXVIII. & supplendum, *& non in aliis*. Hinc, ut scribit II. II. quęstione CLXXXIX. articulo VI. si filiorum ope non multùm parentes indigeant, *possunt, prætermisso parentum obsequio, filii Religionem intrare, etiam contra præceptum parentum: quia post annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet, quantùm ad ea, quæ pertinent ad dispositionem sui statûs, præsertim in his, quæ sunt divini obsequii: & magis est obtemperandum patri spirituum, ut vivamus, quàm parentibus carnis, ut Apostolus dicit ad Hebræos*.

III. Scotus verò, cui ingenii acumen in illâ temporum barbarie magnam peperit nominis celebritatem, optimè cum S. Thomâ hac in parte consentit: quatenus sui juris atque arbitrii in eligendo vitæ genere filius non potest a patre ad matrimonium cogi. Unde in IV. Sententiarum, distinctione XXIX. quæstione I. quum sibi ex Tit. *de desponsatione impuberum* capite I. objecisset, debere a filio, cui puero adhuc nec satis gnaro puellam pater desponderat, paternum promissum adimpleri, cum ad ætatem adultiorem pervenerit, suffragante etiam Lege. *Sed quæ patris*. D. *de Sponsalibus*. respondet, quòd *illud Caput potest exponi de debere de congruo, non autem de necessitate præcepti. Et ad aliud, quod adducitur de ff.* dicit, quòd *ita loquitur Jus civile: sed Jus Canonicum est contrarium*. Quæ profectò verissima est Scoti explicatio: nisi tamen gravior aliqua causa filium vetet cœlibem esse; atque, ut periclitanti patri succurrat, uxorem jubeat accipere. tunc enim filiusfamiliâs graviter peccat, si pertinaciùs obsistat paterno

no de contrahendis nuptiis præcepto. ut uberiùs S. Thomas declarat in IV. Distinctione XXIX. articulo IV. *Dicendum, quòd quùm in matrimonio sit quædam quasi servitus perpetua; pater non potest cogere filium ad matrimonium per præceptum, quum sit liberæ conditionis: sed potest eum inducere ex rationabili caussâ. Et tunc, sicut se habet filius ad caussam illam; ita se habet ad præceptum patris: ut si illa caussa cogat de necessitate vel de honestate; & præceptum similiter cogat . aliàs non.* Et S. Bonaventura in Distinctionem eandem quæstione III. *Non est præcipiendum a parentibus filio, præcepto obligatorio, quòd contrahat: quia non potest continere, si vult; & iterùm, si vult, contrahere. Et adhuc per præceptum non potest pater ad contrahendum cum hac vel cum illâ eum obligare, nisi charitas vel rationabilis caussa eum liget, vel promissio ipsius voluntaria. Rationabilis autem caussa ligat, quando pater habet inimicitias; & non potest evadere, nisi filius cum consanguineâ inimici contrahat. Charitas verò ligat, quando pater prohibet filio, ne contrahat cum muliere malâ.* Ita editio Veneta an. MDLXXIII. ex recensione Johannis Balainii Andrii: in qua ad illa verba: *quia non potest continere, si vult*, deleo τὸ *non*; & lego: *quia potest continere.*

IV. Immo, quod magis mirandum, neque Sanchezio favent alii ex iis, quos ipse opinionis suæ patronos citat quique nobis sunt ad manus, auctoribus. Nam, etsi Abbas, Henricus, Cardinalis Hostiensis aliique Sacrorum Canonum tractatores, ita illud Hormisdæ Papæ interpretentur, ut filius paternis promissis in accipiendâ uxore stare debeat, ex honestate, non ex necessitate; non id tamen intelligunt, ut a gravi crimine excusentur liberi, si puellam aliquam, invitis parentibus, in matrimonium sibi socient; sed, ut parentum consensum non necessariò requiri ad conjugium, significent, quod, ex Canonico Jure, parentibus etiam reluctantibus, subsistit. Unde utrumque verum est atque ab omnibus admittendum esse puto: scilicet quòd honestas in primis æquitasque exigat, ut filius non ingratum se & pertinacem in connubiis jungendis adversùs patrem præseferat; & gravissimè nihilominùs peccet, si ab imparibus nuptiis, quibus ille non acquiescit, minimè abstineat. quod enim honestati refragatur, vitiosum sit & culpabile, necesse est. Ita glossa in can. *Hoc*

San-

Sanctum. causſâ XXXII. quæſtione II. ad verbum *parentum: Secundùm Canones licet filię, prętér voluntatem parentum, nubere, Unde nec eſt neceſſaria patris voluntas quantùm ad hoc, quin teneat matrimonium, licet non adſit voluntas ejus. Aliàs benè dico, requirendum ejus conſenſum, maximè ſi eſt minor.* Eo nimirum ſenſu licet, quo ait Paullus lib. LXII. juxta Florentinos Pandectas, ſive LX. juxta vulgatas Digeſtorum editiones, ad Edictum: *non omne quod licet, honeſtum eſt.* Lege, *Non omne.* D. *de regulis Juris.* Unde opportunè admodùm in rem noſtram monuit Modeſtinus lib. ſingulari de Ritu nuptiarum: *Semper in conjunctionibus, non ſolùm quid licet, conſiderandum eſt; ſed & quid honeſtum ſit.* Lege XLII. D. *de Ritu nuptiarum.* quod & locum inter alias Civilis Juris regulas meritò obtinuit. Nec aliud tradit Didacus Covaruvias Epitom. in IV. lib. Decretalium II. parte cap. III. §. VIII. *Unde non miror,* inquit, *Stephanum Bertrandum Conſilio CXLVIII. I. Volum. reſpondiſſe, legatum Virgini factum, ſi Titio nupſerit, non eſſe caducum, nec amitti, ſi ipſa virgo alteri nubat, ex conſenſu patris. Honeſtum enim virgini exiſtit, a patre conſenſum exigere ejuſque voluntatem in matrimonio contrahendo ſequi: ſiquidem & inhoneſta atque impudica foret, ſi parētis volūtati refragaretur.*

V. Vel etiam addendum, quod veriſſimum eſt, Canonicos idcirco interpretes in eam convenire ſententiam, quòd filius ex honeſtate, non ex neceſſitate, debeat patri morem gerere; quòd ſcilicet is, qui nullo modo in conjugium conſenſit, non poteſt per legem ullam ad illud, cujus maxima eſſe debet & ſacroſancta libertas, compelli, juxta Alexandri III. ad Papienſem Epiſcopum Reſcriptum, capite *Cum locum. De ſponſalibus & matrimoniis.* a Concilio poſteà Tridentino Seſſione XXIV. cap. IX. confirmatum: quum eum tamen, qui jurejurando ſe feminæ ducendę obſtrinxerat, Legis Eccleſiaſticæ auctoritate compellendum eſſe Pontifex idem ſanxiſſet. cap. *Ex Litteris II.* Titulo eodem. Atque id præcipuè, nempe coactas nuptias eſſe non debere, ex Sacris Canonibus oſtendendum ſibi Gratianus ſuſceperat, causſâ eadem XXXI. quæſtione II. in quam, vulgari illo neque ſatis certo Paleæ diſcrimine, Hormiſdæ Papæ Decretum intruſum erat, antequàm in Decretalium Epiſtolarum volumen tranſcriberetur. Ubi

etiam ſub Urbani Papæ nomine canonem I. Gratianus adducit, quo, ex ſanctiſſimis Canonum Legumque ſcitis, decernit Pontifex, puellam, quam pro viribus renitentem pater & ipſe coactus principi cuidam adoleſcenti deſponſaverat (ſiquidem rem ita ſe habere compertum fuerit) ad matrimonium illud minimè eſſe compellandam: & Urbani II. reſponſum ad Sanctium, Aragonum Regem, canone II. *De neptis tuæ conjugio, quam te cuidam militi daturum, neceſſitatis inſtante articulo, ſub fidei pollicitatione firmaſti: hoc, æquitate dictante, decernimus, ut, ſi illa virum illum omnino, ut dicitur, renuit, & in eadem voluntatis auctoritate perſiſtit, ut viro illi prorſus ſe deneget nupturam; nequaquàm eam invitam ac renitentem ejuſdem viri cogas conjugio ſociari.*

V. Neque inde tamen ſequitur, quòd ex ſacroſanctâ Canonum lege fas ſit filio parentum voluntati, ut impares cum puellâ aliquâ nuptias contrahat, adverſari. ut vir conſultiſſimus Proſper Fagnanus egregiè adnotavit in caput, *Tua fraternitas, de deſponſatione impuberum.* num. IX. atque ante illum Dominicus Soto in IV. Sententiar. diſtinct. XXIX. articulo IV. ubi hæc ſimul veluti maximè inter ſe convenientia adſtruit: & non poſſe a patre filium ad matrimonium ἁπλῶς compelli; & debere tamen aliquando filium patri matrimonium præcipienti parere, graviter alioquî, ſi diſſentiat, peccaturum. Quemadmodùm etiam Civiles Leges eo pœnarum genere, quo vir conſtans meritò conturbari poſſit, neminem ad conjugia compellendum eſſe præſcribunt, nempè Lex *Non cogitur.* D. *de ritu Nuptiarum. L. Titia. D. de verborum obligationibus.* & Lex *Neque. C. de nuptiis.* quæ eſt Diocletiani & Maximiani Auguſtorum ad Titium: *Neque ab initio matrimonium contrahere, neque diſſociatum reconciliare quiſquam cogi poteſt. Unde intelligis liberam facultatem contrahendi atque diſtrahendi matrimonii transferri ad neceſſitatem non oportere.* Et tamen quanti faciant Romanæ Leges, quantòque pluris, quàm Pontificiæ, paternum in legitimis liberorum conjugiis conſenſum, quantâque eum religione deſiderent, nemo eſt qui ignoret. *Nec filium quidem familiæ*, ad Sabinum inquiunt Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Lege XIII. C. de *Nuptiis, invitum ad uxorem ducendam co-*

gi, legum disciplina permittit. Igitur, sicut desideras, observatis juris praeceptis, sociare conjugio tuo, quam volueris, non impedieris: ita tamen, ut contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat. Atque huc referri potest singularis illa Martini Navarri ab Azpilcuetâ interpretatio in Confessariorum & Pœnitentium Enchiridio capite XIV. num. XV. quatenus, ex Pontificiæ Legis præscriptione in cap. I. *de desponsatione impuberum*, debet filius eam, quam illius adhuc pueri nomine pactus erat pater, in uxorem accipere: *videlicet quòd non solùm debet de honestate, sed etiam de necessitate, quoad effectum non peccandi*. Itaque & qui ex Canonici Juris interpretibus, Alexander de Nævo, Præpositus, Fagnanus aliique in Caput I. *de desponsatione impuberum*, gravissimi criminis filium disertè damnant, qui ingrata parentibus connubia, ex juvenilis ardoris levitate, inire audet; illud tamen Pontificis Rescriptum, quòd debeat filius paternæ in contrahendis nuptiis voluntati morigerari, cum glossâ, *de debito honestatis, non necessitatis*, uno veluti consilio exponunt.

CAP. VI.

Sanchezii hallucinatio. Solo viri & mulieris consensu matrimonium perficitur. Cassanei, Duareni, Spencei, Oldendorpii, opinio à Concilio Tridentino damnata. Pressior adversùs Sanchezium argumentatio. Filiorumfamiliâs matrimonia, quibus parentum consensus deficit, Ecclesiæ improbata. Caroli V. monitum: Caroli Borromæi, et Patrum Coloniensium.

I. Verùm quid paucos, in tantâ utique copiâ, Canonicarum rerum scriptores recenseo? si opinioni adstipulari suę censet Sanchezius, quotquot ex honestate solâ paternum consensum ad liberorum nuptias requirunt; non Viguerii alicujus aut similium hujusce hominum niti auctoritate non satis firmâ debuerat, nec pauculos parti suæ adscribere Canonici Juris auctores; sed, post Abbatem Antiquum, Abbatem Siculum, Hostiensem, Johannem Andreæ, Ancharanum, in suæ confirmationem doctrinæ ceteros adducere Canonicos Interpretes plerosque omnes, quorum ea concors est at-

que

que una sententia, si paucos aliquot ignobiles auctores excipiamus, quòd, ex solà honestatis atque æquitatis lege, paternę voluntati filius in contrahendo matrimonio non repugnare jubeatur: quum noti iis maximèque perspecti essent Canones, qui, civilibus Romanisque legibus antiquatis, solo viri & mulieris consensu matrimonium perfici testantur. Nicolai scilicet I. ad Consulta Bulgarorum cap.III. *Sufficiat secundùm leges solus eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur*. ex caussâ XXVII. quæstione II. can.II. Innocentii III. ad Brixiensem Episcopum: *Matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri & mulieris consensum*. Tit. *de Sponsalibus & matrimoniis*.capite XXV. & Lucii III. ad Episcopum Burgensem: *Raptor dici non debet, quum habuerit mulieris assensum, & priùs eam desponsaverit, quàm cognoverit: licet parentes reclamarent, a quibus eam dicitur rapuisse*. Tit. *de raptoribus*, capite *VI*. Quoniam verò a Tridētino Concilio Bartholomæi Cassanei, Francisci Duareni, Claudii Spencei, Johannis Oldendorpii aliorumque opinio meritò damnata est, qui filiorumfamiliâs matrimonia absque parentum consensu inita subsistere ullo modo posse inficiabantur; omnesque proinde Catholicæ veritatis studiosi & sectatores, ad solam honestatem parentum consensum in filiorum nuptiis referunt, non ad necessitatem: si consensum illum, veluti honestum duntaxat, non necessarium, exigi, idem est ac gravi culpâ carere filios, qui, parentibus invitis, nuptias celebrant: auctores nulli qui Catholico nomine censerentur, relinquendi nobis a Sanchezio erant; sed omnes prorsus sua in castra turmatim transferendi: nostraque porrò sententia, quæ de gravi impietatis crimine ingratos hujusmodi liberos reprehendit, veluti Catholicæ adversa veritati, diris omnibus devovenda. quam tamen Sanchezius ipse non qualitercunque probabilem, sed *probabilissimam*, vocat.

II. Qua vero ratione a gravi lethalique culpâ (ne, si gravem tantùm appellaremus, lethalis ne esset, an verò levis, ambigeret, sicuti solet, Sanchezius) matrimonia illa excusanda, quæ, teste Oecumenicâ Tridentinâ Synodo, Sancta Dei Ecclesia, æquè ac clandestina, summoperè detestatur atque improbat? Non ipse certè excusabat Carolus V. in Augustano Decreto: in quo postquàm audien-

dos illos non esse præmonuisset, qui vellent, matrimonia a filiisfamiliâs contracta dissolvi, ubi parentum assensus non adesset: nihil quidem se obedientiæ filiorum parentibus debitę detractũ velle professus est; sed nolle tamẽ, ut patres potestate suâ in præpediendis præcidendisve matrimoniis abuterentur: *Verumtamen*, inquit, *quia censemus ad honestatem pertinere, ne filii matrimonia contrahant absque consilio & consensu parentum, admoneantur crebrò a Concionatoribus hujusce ipsorum officii*. Non excusabat vir sanctissimus Carolus Borromæus, qui in Concilio Mediolanẽsi VI. anno MDLXXXII. tit. *quæ ad matrimonii Sacramentum pertinent*, gravissimè præcipit, ut, si filiifamiliâs Matrimonio copulari voluerint, *hos Parochus valdè cohortetur, ut parentibus, in quorum potestate sunt, eum honorem tribuant, ut, illis ne insciis quidem, nedum invitis, rem tanti momenti ineant*. Non denique Concilii Coloniensis Patres, qui cap. XLIII. id Parocho cautum esse voluerunt, ne liberos citra parentum auctoritatem conjungeret.

CAP. VII.

De pœnâ, quam filio exosas nuptias contrahenti infligere potest pater. Justiniani de filiâ ingratâ & luxuriosâ decretum. Loco obscuro tenebræ ab Jureconsultis additæ. Nostra de Corpore Juris Civilis & vetus querela. Julii Cæsaris consiliũ. Jus civile sub certam legem redigere cogitavit & Marcus Tullius. Variæ Jurisconsultorum, & Theologorum etiam, quæstiones. An si filia, absque parentum consensu homini honesto nupserit, exheredari possit. Dominici Soto judicium. Quale esse debeat luxuriosum vivendi genus, ut filia exheredari possit. An Leges Civiles fuerint per Canones abrogatæ. Covarruvias defensus. Strictiori jure debita Legitima, quàm dos, filiæ. An fœminarum pœna ad mares porrigatur. Quando filia exheredari non potest. Major feminarum, quàm virorum, infamia. Ubi levior culpa, levior pœna. Validissima pro filiofamiliâs atque invictâ, ne exheredetur, argumentatio. Quæ viro ætas apta ineundo conjugio. Aristoteles explicatus.

Su-

I. SUperest jam, ut de pœnâ, quam ingrato filio pro auctoritate suâ potest meritò pater infligere, videamus. Qua de re si disputare longiùs voluero, verendum mihi valdè est, ne adversùs imprudentem illum filium, qui triginta jam natus annos, gravissimam patri suo injuriam & bonorum etiam reique familiaris detrimentum imparibus nuptiis attulit, inhumaniùs agere velle videar, communique atque tutiori Jurisprudentum sententiæ pertinaciùs obniti. Etenim Justinianus celeberrimâ illâ Novellâ Constitutione CXV. qua justas omnes filiorum exheredandorum caussas, ut patrum & liberorum utilitati quamoptimè consuleret, colligendas sibi susceperat; hanc undecimo loco duntaxat adscripserat, quæ ad institutum nostrum maximè pertinet, de filiâ scilicet, quæ parentum injussu nuptias contrahere, laxatis, ut procaciores feminę sæpe solent, modestiæ frenis, per summam licentiam auderet: *Si alicui ex prædictis parentibus volenti suæ filiæ vel nepti maritum dare, & dotem secundùm vires substantiæ suæ pro eâ præstare; illa non consenserit: sed luxuriosam degere vitam elegerit. Si verò usque ad XXV. annorum ætatem pervenerit filia; & parentes distulerint eam marito copulare, & forsan ex hoc contigerit in suum corpus eam peccare, aut, sine consensu parentum, marito se (libero tamen) conjungere; hoc ad ingratitudinem filiæ nolumus imputari: quia non suâ culpâ, sed parentum, id commisisse cognoscitur.* Unde exscripta est Authentica ad Legem, *Si filiam. C. de inofficioso testamento. Sed si post XXV. annos te differente filiam marito copulare, ea in suum corpus peccaverit, vel, sine consensu tuo, marito se (libero tamen) copulaverit; eam exheredare non potes.* Mirum autem est dictuque difficile, quantas obscuro per se loco tenebras Jurisconsulti, acutissimi hominum & contentiosissimi, addiderint: quorum etiam turbæ, si Deo placet, se Theologi immiscuerunt: dum suam quisque sententiam ex Justiniani verbis expiscari nititur; atque, ut nullus sit contentionibus finis, glossematis atque aliunde adscitis explicationibus, Legum ipsarum mentem in aliena sensa detorquet. Quod discordiarum contentionumque seminarium seriò cogitanti mihi vetus illa gravisque oborta est querela, quæ magnis sæpe viris incidit,

de hoc Jure civili, quod litibus ferendis potiùs, quàm sedandis, accommodatum videtur. Atque utinam, ut hominum semper vota in ea, tanquàm meliora, quibus caremus, feruntur, perficere potuisset Julius Cæsar, quod, ut in eius Vitâ scribit Tranquillus, animo destinaverat, scilicet, *Jus civile ad certum modum redigere atque ex immensâ diffusâque legum copiâ, optima quæque & necessaria in paucissimos conferre libros!* Aut etiam, quod cogitaverat Marcus Tullius: quanquàm, ut erat hominis ingenium, longè forsan uberiùs atque copiosiùs, quàm ut delicati modicique duntaxat cibi patientes stomachi digererent. ut ex hac magni vastique Operis adumbratione in I. de Oratore libro apparet: *Si enim aut mihi facere licuerit, quod jandiu cogito; aut alius quispiam, aut, me impedito, occuparit, aut, mortuo, effecerit, ut primùm omne jus civile in genera digerat, quæ perpauca sunt; deinde eorum generum quasi quædam membra dispertiat; tum propriam cujusque vim definitione declaret: perfectam artem Juris Civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quàm difficilem & obscuram.* Quid enim facturus esset Magnus Pompejus, non satis liquet, qui consul redigere in libros leges volvit: *sed non perseveravit, obtrectatorum metu.* ut scribit Isidorus Hispalensis Originum lib. V. cap. I.

II. Hic ergo Jurisconsulti, ut nullam non litigandi caussam habeant, acriter quærunt, an si quinque & viginti annis minor filia, absque parentum consensu, homini vel honesto nupserit, exheredari possit, ut, ratione ex contrario sensu Justinianææ Authenticæ deductâ, volunt Paullus Castrensis in Legem, *Si filiam. C. de inofficioso testamento.* Glossa in canonem III. *De raptoribus*, caussâ XXXVI. quæstione I. aliique plures, quorum collectionem, si ad exactam trutinam reducatur, ægerrimam judicat Dominicus Soto in IV. Sententiar. Distinctione XXIX. quæstione I. artic. IV. an verò locum pœna hæc duntaxat habeat, ubi turpi matrimonio filia paternæ familiæ decus dehonestasset, ut cum Baldo in Legem, *Nec filium. C. de nuptiis*. & in L. *Si Pater. C. de Sponsalibus*. Parisio lib. III. consilio XXIX. Ancharano in consilio XXI. aliisque, contendunt Petrus Barbosa IV. parte. l. 1. ff. *soluto matrimonio*, num. XXXIV. & Fernandus Rebellus de Obligat. Justitiæ parte II. lib. II.

quæ-

quæstione XIV. num. XVI. An, ut justam exheredationi caussam, luxurioso vivendi genere, præbeat filia, satis sit, si semel aut iterùm corporis sui copiam faciat, ut præ ceteris omnibus vult Surdus tract. de Alimentis tit. VII. quæstione IV. num. XXXIV. an verò necesse sit, ut vulgò se, tanquam publica perditaque meretrix, prostituat, ut censet Covaruvias in Caput, *Raynutius de Testamentis*. num. XV. Sanchezius lib. IV. Disputatione XXXIV. num. VI. aliique non pauci, quibus ipsa Justiniani verba suffragari videntur. An civiles eas leges, quibus conjugiorum, invitis parentibus, licentia punienda decernitur, Sacri Canones aboleverint; adeòque cuicunque femina nubat, sive nobili sive ignobili viro, atque etiam mancipio, sive ea adultior, sive imbecillioris adhuc pubertatis, parentibus maximè repugnantibus; ex Canonum sacrosanctâ lege, exheredari nequeat: ut celebres utriusque Juris periti arbitrantur, Covaruvias de Matrimonio II. part. capite III. §. VIII. Hostiensis, & Abbas in caput I. *de de ponsatione impuberũ*. Hyppolitus Riminaldus lib. II. consilio CXXXII. Petrus de Ancharano consilio XXI. Alexander lib. I. consil. XCVII. Philippus Decius in Legem, *Nuptias*. de Regulis Juris. Sylvester in Summâ ad verbum *Hereditas*. num. VIII. Fachinæus lib. III. cap. XLIV. aliique bene multi, quorum longam seriem atque utinam satis fidam! texit Sanchezius. e quibus tamen Covaruvias ἀσυςαθὴς immeritò ab aliquo reprehenditur, quòd, quum filiam ob turpe, injussu parentum, initum connubium exheredari non posse statuisset; ei nihilominùs deberi a patre dotem, paullò post inficiatus esset. Compertum nanque est, strictiori longè jure legitimam portionem, quàm dotem, deberi; neque eam, quæ auferendæ doti sufficit, caussam satis esse hereditati. An verò Civiles adhuc Leges per canones stare non prohibeantur. ut nos posteà comprobabimus. An quæ ingratam in filiam statuitur, ex Justinianæo scito, pœna ad mares etiam porrigatur, ut visum est Minchacæ de successſ. creat. p. I. lib. I. §. X. num. DCXXXIV. an verò in solis feminis filiabusque sistat, ut Sanchezio & plerisque aliis auctoribus.

III. Hæc & alia hujusce generis plura disputant Jurisconsulti: quæ si vellemus omnia revocare ad examen; a

tractatione nimis nostrâ aberraremus. Sed, quantacunque illa sit opinionum diversitas, atque unius adversùs alium altercatio; in eo tamen conveniunt omnes, quod manifestissimum est: puellam nempe, quam parentes nuptui tradere distulerunt, postquàm quinque & viginti annos explevit, non ab omni tantùm exheredationis periculo abesse, si libero deterioris conditionis atque ordinis homini se ex arbitrio conjunxerit; verùm etiam si meretriciam amplexa artem, corpus suum publicæ libidini exposuerit. Quare quum longè leviorem patri injuriam per impares nuptias inferat filius, quàm per meretriciam vitam puella; majorique longè infamiæ atque dedecori feminarum obnoxia sit, quàm virorum, turpitudo, ut pulchrè Tiraquellus ostendit L. I. connub. num. XLV. si patri filiam exheredare non licet, quam, dilato supra quinque & viginti ætatis annos matrimonio, turpissimi virorum amores irretierunt: quantò minùs exheredandus erit filius, qui annis triginta non minor, puellam, quanquam sibi imparem nobilitate, ingenuam tamen, honestam, vitâ ipsâ chariorem omnibusque votis concupitam, invito justèque etiam dissentiente patre, in uxorem suscepit? quum ubi levior est culpa; leviorem quoque esse pœnam debere, omnes fateantur, necesse sit. Atque huic ego sententiæ quamlibenter subscribo: verissimam eam, si ita volunt, atque æquissimam, prædico: approboque insuper, quod sine ullâ distinctione respondere solitus erat Jurisconsultorum post restitutas Litteras maximus Cujacius, non ob id solùm exheredari filium filiamve posse, quòd injussu patris nuptias contraxissent. Validissimum siquidem est pro tricenario illo juvene, ne, propter paternæ auctoritatis gravem contemptum, hereditate spolietur, quod nuper attuli, argumentum: cui succumbere libens malo, quàm, ad vanam quandam ingenii ventilationem, in alteram partem antiquo more, subtiliùs longè quàm veriùs, disputare. Quî enim ex jure pœnę vir subdatur, a qua nocentiorem turpioremque feminam disertè eximit Justinianus? quum præcipuè ea viri ætas, quæ a trigesimo ad quintum usque & trigesimum ætatis annum decurrit, conjugio maximè apta, ex Platonis lege, videatur, Dialogo VI. de Legibus. etsi paullò majorem ætatem lib. VII. Politicorum

cap.

cap. XVI. prætulerit Aristoteles, non sex & triginta definitè annos, ut plures eum voluisse arbitrantur; sed, septem circiter & triginta, paullò plus, minùsve. περὶ τὴν ἡλικίαν ἐτῶν ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, ἢ μικρόν.

CAP. VIII.

Filius, quinque & viginti annis minor, exheredationi obnoxius, si sordidam aliquam duxerit absque patris consensu. Ulpiani locus illustratus. Hæc filii exheredandi caussa non est ab Justiniano sublata. Justiniani mens exposita. Martini Laudensis opinio. Andreas Fachinæus ἀσυστασίας *reprehensus. Mens Justiniani potiùs, quàm verba, perpendenda. Eodem jure censendum, quod eadem nititur ratione æquitatis. Romanæ Leges afferuntur. Accursii observatio & Bartoli. Discrimen temerariæ consuetudinis, & legum, quæ ratione nituntur. Quid sit leges scire. A puellâ ad adolescentem in unâ ferè eademque caussâ argumentatio. Julius Paullus explicatus. An filius quinque & viginti annis minor exheredari possit, si nobilem feminam, absque patris consensu, ducit. Posset etiam ad provectiorem ætatem pœna per leges porrigi. Hispanæ Leges. Galliæ commendatio. Leges Gallicanæ. Nostrum de illis legibus judicium.*

I. Ceterùm non ita me aliorum auctoritate duci velim,

Nullius addictus jurare in verba magistri,

ut ea omnia approbanda mihi esse existimem, quæ pro filio, qui absque parentum consensu, uxorem duxerit, mitiores Jureconsulti protulerunt. Nam, si de adolescente, qui quinque & viginti annis minor fuerit, sive patriâ sub potestate, sive emancipatus, loquamur; exheredari eum posse cum Jacobo Cujacio Observationum lib. III. cap. V. aliisque non contemnendi nominis auctoribus, ut Baldo, Paullo Castrensi, Vazquesio, censuerim, si, injussu patris minùs honestam minùsque dignam se conjugem, cum familiæ dedecore, susceperit. Ita me Ulpianus docet Lege, *Non tantùm*. D. *de bonorum possessione contra tabulas*. in qua quum §. III. dixisset, petente nepote avi sui hereditatem, postquàm mortuus ei fuerit pater, qui, avo

non

non consentiente, matrimonium contraxerat, avitum rescindendum esse testamentum; habendumque nepote n illum, quantùm ad successionis jura pertinet, perinde ac in avi potestate pater fuerit; non ita tamen, ut emancipatio non verè intervenerit, ne injustæ illæ nuptiæ injustusque filius ac spurius, censeantur: quum ex civili jure nullum sit matrimonium, quod non ex patris voluntate filius non emancipatus iniverit: quum hæc, inquam, subobscurè dixisset Jureconsultus, quibus explicandis plerique, & præsertim Viglius, insudarunt, subdit: *Nam & si tam ignominiosam duxerit uxorem filius, ut dedecori sit tam ipsi, quàm patri, mulierem talem habere; dicemus & ex ea natum ad bonorum possessionem avi admitti: quum possit avus jure suo uti eumque exheredare*.

II. Neque enim placet illorum responsio, qui hanc filii exheredandi caussam sublatam esse volunt per Novellam Justiniani Constitutionem CXV. in qua, nullà de filio mentione factâ, in filiam quinque & viginti annis minorem, quæ turpitudine vitæ ingratam se & procacem adversùs Majores suos præstiterit, hanc esse patri auctoritatem statuit Augustus, ut, si voluerit, illam exheredet. Quid autem fuerit Justiniano in Novellâ illâ propositū, ex his ejus verbis patet: *Quia caussas*, inquit, *ex quibus ingrati liberi debeant judicari, in diversis legibus dispersas & non apertè declaratas invenimus, quarum aliquæ nec dignæ nobis ad ingratitudinem visæ sunt; aliquæ verò, quum essent dignæ, prætermissæ sunt: ideò necessarium esse perspeximus, eas nominatim præsenti comprehendere: ut, præter ipsas, nulli liceat ex aliâ lege ingratitudinis caussas opponere, nisi quæ in hujus Constitutionis serie continentur*. Verùm quod ita Martinus aliquis Laudensis respondeat, aliique, qui nullas alias exheredationis justas caussas agnoscunt, nisi quas Justinianus expresserit nominatim, non miramur. Quid enim respondere aliud possent, aut concipere, qui Justiniani potiùs verbis, quàm menti, ad superstitionem usque, adhærent? Miramur autem et jure miramur, Ulpiani pressos auctoritate, huc eos confugere potuisse, qui justæ liberorum exheredationi alias quoque caussas vel graviores, vel earum certè, quas Imperator enumeravit, similes superesse, affirmant. E quibus ipse sibi maxi-

ximè repugnat Andreas Fachinæus, quòd lib. VI. Controversiarum Juris cap. LXXVIII. rejectas ab Justiniano, prudentissimo Principe, duntaxat esse velit leviores & dissimiles caussas, non majores vel similes, quas aut Justinianus approbavit, aut, propter similitudinem, approbasse existimandus est: & tamen lib. III. capite XLIV. doceat, *eas tantummodò caussas, quas Justinianus commemorat, justas esse & jam obtinere, omnibus aliis, quæ in antiquis Legibus continebantur, rejectis, ut ipse statuit*. Quod si ἀσύστατον non est; nihil adeò erit contrarium alteri, ut non cum illo optimè jungatur & cohæreat.

III. At, si semel concedant nobis, quod, ex communi Jurisconsultorum decreto, supra demonstravimus, non religiosè adeò ac ferè pueriliter Justinianæa verba observanda esse, ut, similibus etiam ex caussis, patri non liceat ingratum filium exheredare; similis autem sit paternæ auctoritatis contemptæ adspersæque avito honori turpissimæ maculæ caussa, de qua nos modò agimus: non video planè, cur pœnæ huic subtrahi minori filius ætate debeat, qui, minus honestâ uxore præter patris voluntatem ductâ, non gravi solùm patrem injuriâ; sed & familiam universam dedecore affecit. quandoquidem una eademque ratio, quæ suæ prodigam honestatis juniorem feminam, obnoxiam exheredationi facit, in sordido etiam adolescente atque erga parentes suos ingrato, locum ferè obtineat, Familiæ scilicet pudor & paterna offensio. Quis enim nesciat, qui vel a primo limine civilem scientiam salutaverit, nihil certius apud æquos legum conditores atque interpretes inveniri, nihil ferè frequentius, quàm, etiam ubi de pœnâ agitur, eodem peræquè jure censendum esse, quod eadem nititur ratione æquitatis? Unde inter Regulas Juris jure meritoque relata est Paulli Jureconsulti sententia ex lib. XV. Quæstionum: *In omnibus quidem, maximè tamen in Jure, æquitas spectanda est*. Præclara hujusce rei documenta Romanæ Leges suppeditant. Lex, *Illud quæsitum*. D. *ad Legem Aquiliam*: *Quum enim circa furti actionem hæc ratio sit, ne ex uno delicto tota familia dominus careat; eaque ratio similiter in hanc actionem damni injuriæ interveniat, sequitur, ut idem debeat existimari*. Ubi notare nos jubet glossa, *quòd ubi est eadem ratio; & idem*

& idem jus. Quod etiam notat in Authent. *Quas actiones*. C. *de Sacrosanctis Ecclesiis*. Lex, *Si postulaverit*, quæ de quæstionibus servorum agit. D. *ad Legem Juliam de adulteriis. Sed etsi negaverint; nihilominùs publicantur. Ratio enim adhuc eadem est*. Lex, *Postumi*. D. *de iniusto rupto & irrito facto testamento*. §. *Postumos: Divus Marcus decrevit, idem in postumo, quod & in filio, servandum: nec ratio diversitatis reddi potest*. ad quem locum glossa: *ergo idem ius*. Lex, *Divi Adriani*. C. *de constitutâ pecuniâ: Æquitatis enim ratio diversas species actionis excludere nullo modo debet*. Lex, *Nam ut ait Pedius*. D. *de Legibus & Senatusconsultis: Quoties lege aliquid unum vel alterum introductum est; bona occasio est & cetera, quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel interpretatione vel certè iurisdictione, suppleri*. nempè, ut explicat glossa, *procedendo de similibus ad similia*. Idem & Accursius adnotat in Legem, *A Titio*. D. *de verborum obligationibus*. & Bartolus in Legem. *Regula*. D. *de juris & facti ignorantiâ*. cujus hæc est ibidem valdè insignis observatio: *Nota, quòd si præfatio legis est generalis, licet lex sit specialis, generaliter intelligitur. Idem etiam si lex est specialis, ratio tamen est generalis, quòd generaliter lex est intelligenda*.

IV. Atque hoc potissimùm discrimine id secernitur, quod ex temerario vulgi arbitrio inchoatum, longo posteà annorum usu firmatum est, ab eo, quod, ratione duce, conditum est ac sancitum: quòd quæ ratione nititur, lex ad similes caussas, ipsâ juris æquitate ita exigente, trahi potest; cœca autem consuetudo, quam error, non ratio, peperit, non porrigitur ulteriùs; seù, ut cum P. Juventio Celso, qui Adriano a consiliis fuit, loquar, lib. XXIV. Digestorum, *quod non ratione introductum est; sed errore primùm, deindè consuetudine, obtentum, in aliis similibus non obtinet*. Hoc demum est leges scire. hoc est, ut sapientissimè idem Celsus ait lib. XVI. Digestorum, *non verba earum tenere, sed vim ac potestatem*. Leg. XVI. D. de Legibus. Quapropter, si eâ potissimùm de caussâ exheredari meritò posse visa est Justiniano ingrata filia, quæ, nullâ pudoris ratione habitâ, patrisque spretâ auctoritate, viliori homini, ac deterioris longè notæ, se impudenter tradiderit, quòd nimia inde in patrem atque in universam

latè

latè familiam injuria redundaret; quamquàm excusandam illam a pœnâ Augustus non immeritò voluerit, si quinque & viginti ætatis annos, dilato a parentibus connubio, prætergressa fuisset: gravissimam autem, neque facilè abluendam, tum patri, tum familiæ universæ, labẽ inferat adolescens, qui sordidę se & probrosę uxori, repugnãte patre, applicaverit; sive, ut Jurisconsultus ait, *tam ignominiosam duxerit uxorem, ut dedecori sit tam ipsi, quàm patri, mulierem talem habere*: cur verba legis contra legem ipsam interpretantur, atque Justiniani, sapientissimi & prudentissimi Principis, mentem ad eum sensum detorquent, ut, quod de filio, inhonestam pudendamque uxorem cum atroci parentum suorum injuriâ ducente, veteres Leges justissimè sanxerant, imprudenter abrogaverit? aut cur non potiùs, si una ferè est & communis, aut certè non absimilis, adolescentis & puellæ caussa; quodcunque tandem illud est, quod in procacem ingratamque filiam, quę vili homini, parentum injussu, nubit. Justinianus decreverit; id etiam de imprudentiori adolescente, ad diuturnum parentum suorum dedecus, impares nuptias celebrante, statui jure posse, pari pœnâ, intelligamus? *Nam & posteriores leges*, auctore Julio Paullo, *ad priores pertinent, nisi contrariæ* sint. idest, non solùm ut corrigantur & determinentur, ut vult glossa; sed etiam, ubi deficiunt, ut humanâ imbecillitate contingere aliquando solet, suppleantur. Lege. *Sed & posteriores. D. de Legibus & Senatusconsultis*.

V. Quid si prætereà dixerimus, licere adhuc patri exheredem filium scribere, quinque & viginti minorem annis, etiamsi non indignam se sponsam susceperit adolescens, quando puellam illam vehementer abhorret pater, neque justa dissentiendi caussa filio patrocinatur? juxta probatam aliis, neque improbandam nobis, Paulli Castrensis opinionem, qui exheredationi locum superesse in filiâ sentit, quæ, infra præfixam a prudentissimo Principe ætatem, vel nobiliori viro, parentibus invitis, se matrimonii lege conjunxisset. Immo verò severiores publicâ auctoritate fieri leges potuissent, ut neque adultior etiam & provectior ætas excusaret, quominùs liberi, qui in paternâ degunt potestate, exheredationis pœnæ subjicerentur; si matrimonium aliquod, impar præsertim neque suæ fa-

tis

tis consonum conditioni, absque parentum consensu, inirent. quemadmodùm apud alias Gentes rectissimè institutum scimus. Nam, ut Taurinas Hispanorum leges omittamus, de quibus ad fastidium usque disputant Hispani legum Scriptores plerique omnes; & Pragmaticam Sanctionem, editam Vallisoleti anno MDXXXVII. qua exheredandæ filiæ facultas patri liberrima permittitur, si clam præter ejus voluntatem nubat, etiamsi quinque & viginti annorum ætatem excesserit: dummodò, ut aliqui addunt, novercâ careat. quam tamen in dubium revocat Covaruvias Epitom. II. part. de Matrimonio capite VI. num. XXII. in posteriori editione Venetâ Heronymi Scoti an. MDXCVII. & magnus ille Theologus Sanchezius, qui Didaci Covaruvias verba capere non potuit, in desuetudinem abiisse testatur lib. III. disputat. XLVII. num. V. Ut, inquam, has & hujusmodi leges omittamus: in Galliâ certè, ubi maxima semper publicæ honestatis Ecclesiasticæque disciplinæ ratio habita est, Christianissimi Reges solemni edicto præscripserunt, ut minores quinque & viginti annis filiæ, &, qui triginta nondum annos compleverunt, filii, omni paternæ hereditatis successionisque jure spoliarentur, si nuptias, invitis parentibus, contraherent. Ita Parisiis primùm sanxisse fertur Henricus II. anno MDLVI. cujus posteà legem Henricus III. Blæsis anno MDLXXIX. & Ludovicus XIII. cognomento Justus, Ludovici Magni pater, Parisiis anno MDCXXIX. confirmarunt: illudque etiam addiderunt, ut, etsi filiifamiliâs majorem illam & præscriptam sanctione Regiâ ætatem attigissent, ab hereditate nihilominùs repelli possent, nisi a parentibus consilium de ineundo matrimonio exquisivissent. Adeò nulla ætas ab observantiâ, quam parentibus suis debent, liberos eximit. Has verò & alias ejusdemmodi Leges, siquæ alibi vigent, veluti æquissimas atque ad pietatem filiorum erga parentes excitandam fovendamque maximè accommodatas, quis unquàm reprehendendas sibi, tanquam sacris Canonibus & Tridentini præsertim Concilii decretis adversas, existimet, & non omni potiùs veneratione prosequatur? Ego certè prudentissimorum hominum, qui non illas privato commodo, sed publico bono, condiderunt, sapientiam valdè celebro atque admiror. DE

LIBER II.

QUO GALLICANÆ DE EXHEREDANDIS LIBERIS LEGES DEFENDUNTUR.

CAP. I.

Quid primo libro confecerimus. Celebre adversùs civiles & Gallicanas Leges argumentum. Libertas in contrahendis nuptiis ab Apostolo & Canonibus commendata. Tridentini Concilii Decretum, et Canon. Hujusmodi Principum leges pluribus improbata. Didaci Covaruvias sententia.

I. Quæ superiori libro exposuimus, Salvine Amplissime, ita se habent, ut, quanquàm filius ille familiàs, contra quem disputare ceperamus, & gravissimam patri injuriam & maximum universæ suæ familiæ detrimentum, impari conjugio, intulerit; non liceat tamen patri in eum, qui triginta jam annos attigit, graviori exheredationis pœnâ animadvertere. Quanta porro sit paternæ offensionis magnitudo atque atrocitas, documento esse possunt cum alia varii generis plura, quæ prosecuti ibidem sumus, argumenta; tum Gallicanę etiam Leges, quarum sicuti summa ratio est atque æquitas; ita & summa esse debet in toto Galliarum Regno auctoritas.

II. Sed hìc nobis ad totius tractationis nostræ exitum properantibus vetus illa, quam acerrima Theologorum atque Jureconsultorum contentio celeberrimam fecit, nec certò scio, an opportuna satis, sese objicit difficultas, de his & similibus tum antiquiorum tum recentiorum Principum legibus: quibus, adversùs Sacrosanctam Canonum & Tridentinæ posteà Synodi auctoritatem, Matrimonii inter Christianos libertatem impediri, & quodam veluti ligari vinculo, plures existimarunt. Libertatem nanque commendat in contrahendis nuptiis Apostolus I. ad Corinthios, cap. VII. *Dico autem non nuptis & viduis: bonum*

est

est illis, si sic permaneant; sicut & ego. Quòd si non se continent, nubant. & infra de viduâ. *cui vult, nubat: tantùm in Domino.* ad eum ferè modum, quo in Numerorum libro capite ultimo, de filiabus Salphaad legimus. *Nubant, quibus volunt: tantùm ut suæ tribûs hominibus.* Atque, ut vetera interim prætereamus Romanorum Pontificum decreta, Alexandri III. capite *Cum locum, de Sponsalibus & matrimoniis*. Lucii III. cap. *Requisivit*. Gregorii IX. cap. *Gemma*, tit. eodem: quibus liberè, non coactè, jungenda esse connubia atque ab omni procul pœnarum metu, declarant: sic Tridentinum Concilium decernit Sessione XXIV. de reformatione Matrimonii cap. IX. *Ita plerumque temporalium Dominorum ac Magistratuum mentis oculos terreni affectus atque cupiditas excæcant, ut viros & mulieres, sub eorum jurisdictione degentes, maximè divites, vel spem magnæ hereditatis habentes, minis & pœnis adigant cum iis matrimonium invitos contrahere, quos ipsi Domini vel Magistratus illis præscripserint. Quare quum maximè nefarium sit, matrimonii libertatem violare; & ab eis injurias nasci, a quibus jura expectantur; præcipit Sancta Synodus omnibus, cujuscunque gradûs, dignitatis & conditionis existant, sub anathematis pœnâ, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directè vel indirectè subditos suos vel quoscunque alios cogant, quominùs liberè matrimonia contrahant.* Accedit ejusdem Concilii Canon XII. Sessione eadem: *Siquis dixerit, caussas matrimoniales non spectare ad Judices Ecclesiasticos, anathema sit.*

III. Plures itaque, de quibus superiori libro agebamus, religiosè veriti, ne legibus illis civilibus, quibus exheredationis pœna in liberos, conjugium, absque parentum consensu, leviter ineuntes, decernitur; sacra Matrimonii atque Ecclesiæ jura violentur: omni, quo possunt in illas conatu insurgunt, quas Ecclesiasticæ immunitati & libertati conjugiorum putant vehementer adversari. Nullam ergo vim esse istarum Legum docent, quas temere Principes & contra fas tulerunt; ac veluti iniquas, majori longè sanctiorique auctoritate abolevit Ecclesia. Hinc neque patri fas esse adolescentulam exheredare, quæ publicum, ex sacrosanctis Tridentini Concilii legibus, conjugium cum sordido infamique homine, parentum injussu, celebraret.

braret. Et de Hispanis quidem legibus scribere non dubitat Covaruvias Hispanus Epitom. in IV. lib. Decretalium II. part. capite III. §. VIII. *jure canonico sublatas esse, nec vim legum habere, quatenus pœnas inferunt matrimonium contrahentibus, sine parentum consensu. Nam, etsi Hispaniarum Principes eas tulerint ad illam honestatem persuadendam, quæ consistit in exigendo parentum consensu ab ipsis filiis ad conjugalem contractum; non tamen*, inquit, *habent vim legum: quum id sancire ad Romanos Pontifices pertineat*.

CAP. II.

AN ex Ecclesiastico, an verò ex Divino Jure, connubiales inter Christianos caussæ ad Ecclesiam pertineant. Matrimonii & civilium rationum distinctio. Leges Christiano matrimonio præscribere, ad solam Ecclesiam spectat. Optati Galli larvâ personatus scriptor. Isaaci Haberti pro Ludovico Rege Responsum. Honorii III. sententia explicata. Alexandri III. Decretum illustratum. Arrogantior Spissæi oratio. Ut summi Principes de exheredandis justè liberis leges ferant, non est opus Pontificiâ auctoritate. Summa Regum in rebus humanis auctoritas. Alia ratio caussarum humanarum, alia divinarum. Christianissimorum Regum Leges a Concilio Turonensi II. laudatæ. Concilii Triburiensis Decretum. Objectio dissoluta. Leges Francorum aliquâ ex parte ab adversariis comprobari debent. Qui consilium ab alio exquirere jubetur, non jubetur sequi. Clandestina conjugia meritò punita. Gallicanæ leges eo ex capite impugnatæ, quòd exheredatione puniant publicas filiorumfamiliâs, absque parentum consensu, nuptias.

I. QUorum ego opinionem dum diligentiùs exploro; mirari planè subit, oculatissimos illos apicum quorumcunque in utroque jure investigatores, quorum solertiæ atque acumini minima queque legum patent & consultorum discrimina, non satis hac in parte discrevisse, quid sacrum sit, quid civile, quid honestum atque a Canonibus commendatũ, quid vitiosum & pœnâ dignum; quid ad Ecclesię, quid ad Principum auctoritatem pertineat. Nam quantùm ad connubiales caussas spectat, quas, sive ex Apostolico decreto, quod

feculorum omnium confuetudo apud Chriftianum populum firmavit, ut fentit Sanchezius libro VII. difputatione III. five, ut nos cum majori & meliori Canonicorum Interpretum parte opinamur, ex jure divino, fibi meritò Ecclefiaftici judices vindicant; diftinguendum accuratè eft Matrimonium ipfum, feu Matrimonii οὐσία, ab his, quæ extra Matrimonii rationem omnino funt, & civilium rerum ordine continentur: quanquàm inde confequantur.

II. De matrimonio ipfo, quod etiam Sacramentum eft, judicare, ut, firmum ne an irritum cenfendum fit, jure, an injuriâ, celebratum; Ecclefiæ tantùm eft, cujus adminiftrationi atque poteftati facra omnia commifit Chriftus. Sicuti & Ecclefiæ folius intereft, impedimenta apponere, variis connubialia fœdera legibus conftringere, aliaque præfcribere hujufmodi, fine quibus vanum fit inter Chriftianos ac prorfus nullum matrimonium, neceffe eft. at cetera, quæ Matrimonio in civili ordine accedunt, ut hereditatum & fucceffionum jura aliaque hujufmodi, nihil cauffæ afferri poteft, cur, nequid in publicæ privatæque rei detrimentum vergat, politicæ poteftatis judicio fubjiciantur: atque, ut ad obfcurum quendam & fub adfcititiâ Optati Galli larvâ latitantem hominem pro Ludovico Jufto Rege doctiffimè fimul ac elegantiffimè refpondit Jfaacus Habertus Vabrenfis Epifcopus, in lib. de Juftitiâ connubialis Edicti, *intelligendum eft, illud omne, quod in matrimonio Juris Divini pofitum eft, facramentale effe, proindeque ad Ecclefiam fpectare, quæ Divini Juris cognitionem interpretationemque abfolutiffimam, fola in terris erroris culpæque expers, columna & firmamentum veritatis, exercet. Unde, tanquam Divini Juris interpretis ac oraculi, de veritate, validitate, fubftantiâ, cauffis, partibus, contractu confenfuque, ut materiâ & formâ, conditionibus effectifque Sacramenti Matrimonii, decernere, unius Ecclefiæ eft. Id Fidei caput effe, nemo dubitat Orthodoxus. Ex his omnibus Chriftianiffimus Princeps fiquid in edicto fuo attigit, illud, non ut ex fui, fed Divini vel Ecclefiaftici Juris Conftitutione, præjudicatum, expreffit. Verùm alia funt ad matrimonium pertinentia, quæ facramentum ipfum non componunt aut efficiunt; fed antecedunt, comitantur aut confequuntur: ut, reverentia ac metus parentum, publicæ Legis & confuetudinis obfervantia, familiæ decus &*

orna-

ornamenta, honestatis & pudoris salus famaque sollicitudo, pactorum integritas, rerum & fortunarum conservatio, hereditatum ac successionum jura, aliaque id genus quamplurima, quæ Principem, tanquam boni publici inspectorem, arbitrum vindicemque, respiciunt. Ea verò sunt, de quibus non sub nullitate, ut inquiunt, aut Juris Divini Canonicique pœnis; sed Civilis planè Juris dicundi formâ, Rex Justissimus edicto suo cavit, cavere potuit ac debuit.

III. Hactenus Episcopus Vabrensis: cui Romanorum Pontificum decreta favent, &, quod prodigio simillimum est, ea ipsa, quibus impugnari sententia nostra vulgò consuevit. siquidem capite *Tuam de ordine cognitionum* Honorius III. de Reginæ Cypriæ natalibus, hoc est, utrùm ex legitimo connubio procreata esset, nec ne, judicium, ad Apostolicum tribunal pertinere docet; successionis autem caussam, quæ inde pendebat, Ludovici Regis Francorum sententiæ reservari; idque tantùm monendum sibi esse ducit, nequid de successionis jure Rex ante decernat, quàm ea de natalibus caussa Apostolico ex arbitrio absolvatur: ne ordo perturbetur judiciorum. *Tuam non credimus*, inquit, *latere prudentiam, caussam natalium Reginæ Cypri ad examen nostrum (utpote quæ ad Forum Ecclesiasticum pertinet) esse delatam*. & infra. *Quia verò, antequam natalium caussa terminata esset, dependentem ex illâ successionis caussam incipere, nihil aliud esset, quàm diversis processibus intricare negotiū, & confusione quadam, judicii ordinem perturbare: mandamus, quatenus si fortè ab ipsâ Reginâ fueris super hoc requisitus, donec jam dicta caussa natalium Apostolico judicio finem acceperit, patienter expectes.* In eandem porrò sententiam scribit Alexander III. ad Londonensem & Vigoriensem Episcopos, capite, *Caussam quæ. II. qui filii sint legitimi*. ad Regem nempe Anglorum pertinere, non ad Ecclesiam, de hereditariis bonis judicium. quanquàm Ecclesia matrimonii caussam ad suum meritò revocet examen. *Caussam*, inquit, *quæ inter R. & F. super eo, quòd mater dicti R. dicitur non fuisse de legitimo matrimonio nata, agitari dignoscitur, vobis commisimus terminandam. Verùm, quia Litteris nostris inseri fecimus, ut sæpe fato R. possessionem omnium, quorum possessor extitit, quando avus suus proficiscendi Hierosolymam iter arripuit, ante principalis caus-*

sæ ingressum, faceretis restitui, si eadem possessione fuisset per violentiam spoliatus: nos attendentes, quòd ad Regem pertinet, non ad Ecclesiam, de talibus possessionibus judicare; ne videamur juri Regis Anglorum detrahere, qui ipsarum judicium ad se asserit pertinere: Fraternitati vestrę mandamus, quatenus Regi possessionum judicium relinquentes, de causa principali, videlicet, utrùm mater prædicti R. de legitimo sit matrimonio nata, pleniùs cognoscatis. Atque hinc est, ut puto, quòd arrogantiùs, majorique forsan factionis, quàm Christianæ pietatis, studio, & periculosè etiam, Spissæus ajebat, *vir*, ut eum Jacobus Augustus Thuanus describit Hist. lib. XCIII. ad an. MDLXXXVIII. *profundæ eruditionis ac judicii, ad hæc imperterritâ eloquentiâ præditus: quòd Pontificibus nullum jubendi aut statuendi jus sit de rebus, quæ ad civilem administrationem spectant, in ditionibus Regi Christianissimo subjectis: &, siquid jubeant statuantue, eorum jussis ac statutis Regis subditi, etiamsi sacris initiati sint, parere non teneantur.*

IV. Quare, ut Regiarum legum æquitas de exheredandis liberis, qui, præter parentum suorum consensum, uxorem acceperint, adversùs obtrectatores asseratur, non opus est cum Francisco Molino. L. II. de ritu nuptiarum, diss. VII. num. XLIII. ad summi Pontificis tacitam quandam veluti approbationem, aut ad generalia regni totius Comitia, in quibus, vidente sacro Ordine & consentiente, edictum hujusmodi Rex promulgaverit, confugere: sed hæc Imperatori, Regibus, summis aliis Principibus, data est divinitus potestas, hæc, Romanis ipsis Pontificibus fatentibus, auctoritas, ut, quas ad civile populorum bonum publicamque humanarum rerum honestatem conducere vident, æquissimas leges ferant: *quia*, ut Canon habet Victori Papæ attributus *de consecratione*, distinctione III. canone *Celebritatem. alia est ratio caussarum secularium, alia divinarum.* Sic Concilii Turonensis III. quod anno DLXVII. habitum est, Patres, canone XX. summoperè commendarunt, quod Childebertus, Clotharius & Charibertus Reges, solemni lege vetuerant, nequis puellam, absque parentum voluntate, acciperet. ut etiam supra animadvertimus: *quum non solùm*, inquiunt, *Domini gloriosæ memoriæ Childebertus, & Clotharius Reges, constitutionem legum de hac re custodierint & servaverint, quam nunc Domi-*

nus

nus Charibertus Rex, successor eorum, praecepto suo roboravit: ut nullus ullam puellam, absque parentum voluntate, trahere aut accipere praesumat. Nec Concilii Triburiensis decreto, quod nobis opponitur, & Romanas inter Decretales relatum est, capite I. *de sponsalibus, & matrimoniis*, aliud definitur, quàm, verum esse matrimonium, quod mutuo viri & feminae consensu contrahitur: etiamsi aliâ lege, quàm gentis suae mos ferat, quis uxorem acceperit.

V. Quod autem objiciunt, magnum inde matrimonii apud Christianos libertati impedimentum provenire, dum, poenarum metu, quibus nolunt, sępe adolescentes & puellae conjunguntur; invidiosius longè est quàm verum. Atque in primis Leges illas Francorum, quatenus exigunt, ut triginta majores annis filii, non nisi cum parentum suorum consilio, matrimonio copulentur, nihil sacrosanctae huic libertati detrahere; illosque adeò exheredari posse, qui huic desunt erga parentes pietatis officio; ipsi, opinor, adversarii non diffitebuntur, si paucos quosdam excipiamus. qui enim, inquiunt, consilium ab alio exquirere jubetur, illud sequi non cogitur: atque, ut observat Bartolus in Legem LXXIX. *Cum pater.* D. *de legatis & fideicommissis II.* §. *Mando. verba, quae proferuntur in modum consilii, non important necessitatem.* Ita prae aliis affirmat Fulvius Pacianus de probat. lib. II. cap. III. num. CXVII. Quatenus etiam clandestina connubia, quae, ubi Tridentinum Concilium promulgatum non est, vera sunt, ex antiquis Canonibus, ac rata matrimonia, leges ejusdemmodi severissimè prohibent; eas valde sibi, ni fallor, comprobandas esse sentient, quas exactae Canonum observantię militare conspiciunt, quotquot sancitas adversùs clandestina conjugia ab Hispanis Principibus poenas ab omni injustitiae labe vindicant, auctores apud Covaruviam de Matrimonio II. part. capite VI. & Sanchezium libro VII. disputatione XLVII. Sed quòd exheredationis gravissimam poenam in liberos humanae leges decernant, qui, turpi ingrati animi vitio, parentum suorũ consensum in contrahendis solemni ritu nuptiis, adolescentuli adhuc, negligunt: hoc demum est, quod illi, bono forsan animo, acerrimè impugnant; quodque in causâ existit, cur non Regias solùm,

ſed & Cæſareas ab Juſtiniano prudentiſſimo Principe lata leges, e Chriſtiano procul orbe rejiciant.

CAP. III.

Quid reſponderi poſſet, ex Cajetano, Navarro, & Johanne Tabienſi. Theologicarum Canonicarumque rerum libri, vulgari conſuetudine, Summæ inſcripti. Magnificæ illorum temporum inſcriptiones. Tabienſis verba. Noſtra in Legum Gallicanarum defenſionem reſponſio. Libertas non eſt, peccare poſſe; ſed libertatis imbecillitas. Deus οὐδαμῶς ἀναμάρτητος. Chriſtianorum Patrum poſt Auguſtinum acutiſſimus Thomas. Quid non poſſit Deus, cujus perfectiſſima eſt libertas. Anſelmi, Archiepiſcopi Cantuarienſis, commendatio. Anſelmi argumentatio. Ex Bernardo tria libertatis genera. Alia magni Auguſtini loca. Pulcherrimum dictū Auguſtini. Gregorii Nyſſeni, et Nili Monachi, ſententiæ laudatæ. E Divinis Litteris veram libertatem non habet qui peccat. Paradoxon Stoicum, quòd Sapientes ſint liberi & liberi ſervi, e Cicerone illuſtratum. Epicurus laudatus, eiuſque illuſtrata ſententia. Auctoris a libris levamen. Alexandri Aphrodiſienſis Liber περὶ εἱμαρμένης καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν. Α'μαρτητον, quidquid αὐτεξούσιον creatum eſt. Qua ratione convenit homini libertas. Ipſa libertatis ratio explicatur. προαίρεσις quid ſit?

I. Utinam verò ipſa ſibi auctorum iſtorum doctrina cohæreret! quibus facilè reſpondere poſſem, canonicâ minimè effici auctoritate, ut injuſtæ aut irritæ civiles leges reddantur, quæ nullo modo ad Matrimonii rerumque ſacrarum offenſionem diriguntur; ſed ad injuriam duntaxat puniendam, quam parentibus inferunt ingrati filii, acceptâ præter eorum voluntatem uxore. hac ſiquidem ratione ea tantùm conditores auctoreſque legum procurant, quæ ad politicam ſpectant poteſtatem, communem ſcilicet tranquillitatem Reipublicæ privatamque domorum ſeu familiarum concordiam. Quanquàm inde aliquid forſan conſequatur, quod κατὰ συμβεβηκὸς & præter legiſlatoris mentem

in

in sacræ illius libertatis diminutionem vergat aut vergere videatur, quam Christiana matrimonia requirunt. Auctores responsionis hujus habeo, acerrimos illos Ecclesiasticæ immunitatis assertores, Cajetanum in Summâ V. *Excommunicatio*. c. XXXI. vers. VI. Martinum Navarrum in Enchiridio cap. XXVII. num. CXX. ipsumque etiam, a quo hi aliquâ in re, ubi de funebribus sumptibus agitur, dissident, Johannē Tabiensem, qui in Summâ (illius enim temporis atque Instituti homines libris suis de Theologicis Canonicisque rebus Summæ ferè nomen præfigere consueverant) in Summâ, inquam, quam Summam Summarum, magnificâ & tunc nimis usitatâ inscriptione, appellarunt, V. *Excommunicatio*. casu XX. valere aliquando Principum leges concedit, quibus paterfamiliâs res suas a liberis ad alios abalienare prohibetur: *etiamsi ex tali sequatur privatio lucri Ecclesiarum. Et si tertiò sequitur*, inquit, *quòd non possit ea legare Ecclesiis; hoc non dicitur esse contra libertatem Ecclesiasticam directè vel indirectè: quia non nominatur Ecclesia, vel aliquid pertinens ad Ecclesiam; nec immediatè sequitur contra Ecclesiam, quamvis possit sequi. Tertiò præter intentionem, quòd non possit legare Ecclesiæ; & sic non est indirectè contra Ecclesiam: nec etiam directè, quia non faciunt in odium clericorum; sed ut provideant filiis suis, vel puniant delictum, ut in hæreticis*. Non id tamen dicam, quod tanti viri docent & impune profitentur, ne sacra connubialis fœderis jura, quorum summa animū nostrum incessit religio, ullo modo, vel κατὰ συμβεβηκὸς, violari a me videantur.

II. Illud verò constanter sanctèque affirmabo, Christianorum conjugiorum libertatem, quæ sine honestate esse nequit, per leges illas non minui aut impediri; sed libertatis potiùs abusum: procaciumque filiorum reprimi adversùs parentes petulantiam. Neque enim libertas est, peccare, & pacem turbare familiarum; sed libertatis potiùs defectus quidam & imbecillitas. ut optimè more suo ratiocinando deducit S. Thomas Aquinas I. part. quæstione LXII. articulo VIII. ad III. argum. *Liberum arbitrium sic se habet ad eligendum ea, quæ sunt ad finem; sicut se habet intellectus ad conclusiones. Manifestum est autem, quòd ad virtutem intellectûs pertinet, ut in diversas conclusiones pro-*

cedere possit, secundùm principia data: sed quòd in aliquam conclusionem procedat, prætermittendo ordinem principiorum, hoc est ex defectu ipsius. Unde quòd liberum arbitrium diversa eligere possit, servato ordine finis; hoc pertinet ad perfectionem libertatis ejus. Sed quòd eligat aliquid, divertendo ab ordine finis (quod est peccare) hoc pertinet ad defectum libertatis. Unde major libertas arbitrii est in angelis, qui peccare non possunt, quàm in nobis, qui peccare possumus. Eademque ratione maxima erit & perfectissima in Deo, qui est omnino atque οὐσιωδῶς ἀναμάρτητος, ut idem, Christianorum Patrum post Augustinum acutissimus, Thomas cum Magistro Sententiarum argumentatur in II. distinctione XXV. artic. I. *Ad rationem liberi arbitrii non pertinet, ut indeterminatè se habeat ad bonum vel ad malum: quia liberum arbitrium per se in bonum ordinatum est, quum bonum sit Objectum voluntatis; nec in malum tendat, nisi propter aliquem defectum, quia apprehenditur ut bonum: quum non sit voluntas aut electio, nisi boni aut apparentis boni. & ideò, ubi perfectissimum est liberum arbitrium, ibi in malum tendere non potest: quia imperfectum esse non potest. Sed hoc ad libertatem arbitrii pertinet, ut actionem aliquam facere vel non facere possit. & hoc Deo convenit. bona enim, quæ facit, potest non facere; nec tamen malum facere potest.* Hoc unum non potest, qui potest omnia, ut lepidè adnotat S. Augustinus cum aliis pluribus in locis, tum in lib. I. de Symbolo vel Regulâ Fidei ad Catechumenos capite I. *Deus Omnipotens est; &, quum sit Omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest, &, quod ait Apostolus, negare se ipsum non potest. Quàm multa non potest, & Omnipotens est? Et ideò Omnipotens est, quia ista non potest. Nam si mori posset, non esset Omnipotens. Prorsus Omnipotens pater noster peccare non potest.* Unde Anselmus, singulare illud non Benedictinæ solùm Familiæ, sed & Catholicæ totius Ecclesiæ, ornamentum, Archiepiscopus Cantuariensis, cui vel sanctitate vel eruditione atque eloquentiâ neminem posteriorum Theologorum præferre possis, Dialogo de Libero Arbitrio, capite I. nec libertatem nec partem libertatis agnoscit, peccare posse. *Quoniam*, inquit, *liberum arbitrium, divinum & bonorum Angelorum, peccare non potest; non pertinet ad definitionem liber-*

tatis

tatis arbitrii, posse peccare. Denique nec libertas nec pars libertatis est, peccandi potestas. Quod ita pulcherrimè demonstrat. *An putas, quod additum minuit, & sublatum auget libertatem, id aut libertatem esse aut partem libertatis? Non hoc putare possum. Potestas ergo peccandi, quæ addita voluntati minuit ejus libertatem; & , si dividatur, auget; nec libertas est nec pars libertatis.*

III. Nec aliorum Patrum testimonia dissentiunt: ut Bernardi in libro de Gratiâ & Libero Arbitrio, in quo, celebri vulgarique apud Theologos divisione, tria libertatis genera distinguit, à peccato, à miseriâ, à necessitate. *Nemo proinde*, inquit, *putet ideò dictum liberum arbitrium, quòd æquâ inter bonum aut malum potestate aut facultate versetur: quum cadere per se quidem potuerit, non autem resurgere, nisi per Domini Spiritum. Alioquin nec Deus nec Angeli Sancti, quum ita sint boni, ut non possint esse & mali; nec prævaricatores item Angeli, quum ita sint mali, ut jam non valeant esse boni; liberi arbitri esse dicuntur.* Et, ne ceteros longiùs persequamur, magni illius, quem nunquàm satis pro dignitate laudabimus, Augustini, innumeris in locis, & præsertim in Enchiridio ad Laurentium capite XXX. *Ipsa est vera libertas propter rectè faciendi licentiam; simul et pia servitus propter præcepti obedientiam*, ubi alia lectio habet: *propter rectè facti lætitiam*. & capite CV. *Posteà verò sic erit, ut malè velle non possit* (scilicet homo) *nec ideò libero carebit arbitrio. Multò quippe liberius erit arbitrium, quod omnino non poterit servire peccato. Neque enim culpanda est voluntas: aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati esse sic volumus, ut esse miseri non solùm nolimus; sed nequaquàm prorsus velle possimus. Sicut ergo nunc etiam anima nostra nolle infelicitatem; ita tunc nolle iniquitatem, semper habitura est.* Lib. XIV. de Civitate Dei cap. XI. *Arbitrium igitur voluntatis tunc est verè liberum, cum vitiis peccatisque non servit.* Lib. XXII. capite XXX. *Nec ideò liberum arbitrium non habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt. Magis quippe erit liberum, à delectione peccandi usque ad delectationem non peccandi indeclinabilem liberatum.* & infra. *Nam utique peccando nec pietatem nec felicitatem tenuimus: voluntatem verò felicitatis nec perditâ felicitate perdidimus. Certè Deus ipse, nunquid*

quia

quia peccare non potest; ideò liberum arbitrium habere negandus est? Erit ergo illius civitatis & una in omnibus & inseparabilis in singulis, voluntas libera. Ubi de divinâ libertate eodem ferè modo argumentatur, quo adversùs Julianum, Operis Imperfecti lib. I. sed præ omnibus aliis pulcherrimum mihi semper, &, quod omnium mentibus inscribatur, dignissimum, visum est dictum illud Augustini in IV. eorundem librorum, quos de Civitate Dei contra gentes ad Marcellinum scripsit, cap. III. *Bonus etiamsi serviat, liber est; malus autem, etiamsi regnet, servus est: nec unius hominis; sed, quod gravius est, tot dominorum, quot vitiorum*. Cui planè consonæ sunt duæ illæ apud Johannem Damascenum in Eclog. Litt. D. tit. XXVII. sententiæ: una Gregorii Nysseni in Orat. Domin. de homine querentis, ὅτι τὴν πονηρὰν τῆς ἁμαρτίας δουλείαν ἀντὶ τῆς αὐτεξουσίου ἐλευθερίας προετίμησεν. καὶ ἠλλάξατο τοῦ δουλεύειν τῷ Θεῷ τὸ τυραννεῖσθαι ὑπὸ τῆς καταφθειρούσης δυνάμεως. idest. *quòd malam peccati servitatem ei, quæ sui juris libertas est, prætulit. & corrumpentis facultatis tyrannidem pati maluit, quàm servire Deo*. Altera Nili Monachi: οὐκ οἶσθα ὅτι ὧν ἥττηται ψυχὴ παθῶν, τούτων γίνεται καὶ δοῦλος μαστιγίας; ἀλλ᾽ οὐκ ἐσμὲν ἡμεῖς παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας, ὅπως τῆς ἁμαρτίας διαιρεθέντες ἐλευθεριάσωμεν. αἱρετὸν μᾶλλον ἀνθρώπῳ δοῦλον γενέσθαι, καὶ οἰκοτρίβων οἰκότριβα, ἢ δουλωθῆναί ποτε πάθεσι καταράτοις. id est. *Nescis, quibus passionibus anima superetur, harum & verberonem servum fieri? Non sumus autem nos ancillæ filii, sed liberæ, ut a peccato separati, liberè agamus. Eligendum magis est homini, servum fieri & vernarum vernam, quàm execrandis unquàm passionibus servire*.

IV. Quod veteres Christianorum Patres non e Sacris tantùm Litteris hausere, in quibus, Johannis capite VIII. legimus: *omnis qui facit peccatum, servus est peccati*. & ibidem. *Si ergo vos Filius liberaverit, verè liberi eritis*. II. ad Corinthios capite III. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*. Petri epistolâ I. capite II. *Quasi liberi & non quasi velamen habentes malitiæ, libertatem; sed sicut servi Dei*. Et epist. II. cap. II. *libertatem illis promittentes, quum ipsi servi*

vi sint corruptionis. a quo enim quis superatus est; hujus & servus est. Sed e veteri quoque, Stoicâ præcipuè, Philosophiâ. cujus hoc erat Paradoxum Decretum, *ὅτι οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦλοι*. i. e. *quòd Sapientes liberi, & stulti, servi*. elegantissimè a Marco Tullio illustratum. *Dictum est igitur*, inquit Cicero, *ab eruditissimis viris, nisi sapientem, liberum esse neminem. quid est enim libertas? potestas vivendi, ut velis. Quis igitur vivit ut vult, nisi profectò qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui vivendi via considerata atque provisa est, qui legibus quidem, non propter metum, paret; sed eas sequitur atque colit: quia id salutare maximè esse judicat. qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, nisi libenter ac liberè; cujus omnia consilia resque omnes, quas gerit, ab ipso proficiscuntur eodemque referuntur; nec est ulla res, quæ plus apud eum polleat, quàm ipsius voluntas atque judicium?* & paullò post. *Igitur omnes improbi, servi. Nec hoc tam re est, quàm dictu, inopinatum atque mirabile. Non enim ita dicunt, eos esse servos, ut mancipia, quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili. sed, si servitus sit, sicut est, obedientia fracti animi & abjecti & arbitrio carentis suo; quis neget, omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos, esse servos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat; cui leges imponit, prescribit, jubet, vetat, quod videtur; qui nihil imperanti negare potest, nihil audet? poscit: dandum est. vocat: veniendum. ejicit: abeundum. minatur: extimescendum. Ego verò istum non modò servum; sed nequissimum servum, etiamsi in amplissimâ familiâ natus sit, appellandum puto.* Nec absimile est illud Epicuri, sapientis certè viri, apud Senecam epistolâ VIII. *Philosophiæ servias, oportet, ut tibi contingat vera libertas.* Philosophiæ enim est, animum nostrum à perturbationibus liberum suique compotem efficere. quo sensu, à Platone dicta est in Phædone Philosophia *μελέτη θανάτου*, *mortis meditatio*, ut vertit Macrob. lib. I. in Somn. Scip. c. XIII. seu, *commentatio*, ut interpretatur Cic. Q. Tusc. l. I. & *χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος*, *separatio animæ a corpore*. Nempe homo, ut Macrobius explicat, *mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras, Philosophiâ docente, contemnit; & cupiditatum dulces insidias reliquasq; omnes exuitur passiones.*

V. Alia & mihi colligenda erant præclara ſapientum virorum monumenta, quibus ſubinde legendis privatas inter moleſtias, quas gravis mihi parùm amicorum hominum ambitio aliquando faceſſit, animum ſemper ſenſi non parùm recreari meum: niſi, & ulteriùs me divagari delicata quædam ingenia prohiberent; &, quæ hucuſque mea in adverſaria retuleram, teſtimonia ſatis ſuperque oſtenderent, quàm non pertineat peccandi poteſtas ad eam perficiendam atque ἐξουσιωδῶς conſtituendam libertatem, quam Arbitrii vocant, & *τὸ τῶν ἐνεργειῶν ἐλεύθερον*, *actionum libertatem*, Peripateticorum longè optimus & doctiſſimus, Alexander Aphrodiſienſis in Lib. περὶ εἱμαρμένης καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν. i. e. *de Fato & Libertate*, ad Severum & Antoninum Auguſtos: quàmque vera ſit illa Auguſtini ſententia, Tractatu XLI. in Johannem, capite VIII. *prima libertas eſt, carere criminibus*. Quanquam enim quidquid αὐτεξούσιον creatum eſt, ſit etiam ἁμαρτητικόν; humanamque adeò libertatem vitium iſtud non poſſit non conſequi, quæ non eſt ἐξουσιωδῶς bona: hæc tamen libertas non convenit homini κατ' ἀναδίπλωσιν, quatenus peccare poteſt, quod eſt a perfectione libertatis deficere; ſed quatenus ratione fruitur atque intelligentiâ. ut acutè advertit Chriſtianus Philoſophus Nemeſius in Lib. de Naturâ hominis capite XLI. φαμὲν τοίνυν εὐθέως τῷ λογικῷ συνεισέρχεσθαι τὸ αὐτεξούσιον. i. e. *Dicemus igitur cum ratione conjunctam eſſe ſui juris libertatem*. Unde fit, ut homo primùm deliberet de iis, quę ſunt ἐφ' ἡμῖν, atque in conſultationem cadunt: deinde veluti αὐτεξούσιος, quod ſibi opportunius viſum fuerit, ſeligat. Eſt enim Ariſtoteli lib. III. Ethicorum capite III. ceteriſque omnibus Peripateticis aliiſque etiam, qui fatalem quandam neceſſitatem inficiantur, προαίρεσις, ſive unius rei præ aliâ delectus, βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν. i. e. ex Petri Victorii verſione, *appetitio eorum, quæ in noſtrâ poteſtate ſunt, profecta e deliberatione*. Ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι γὰρ κρίναντες, addit ibidem Ariſtoteles, ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν βούλευσιν.

CAP.

CAP. IV.

Grave impietatis crimen, uxorem, invitis parentibus, ducere. Adversariorum cavillatio. Quid Jureconsultis libertas. Malus libertatis usus nunquàm sacris Canonibus probatus. Romani Pontifices censentur non posse, quod non possunt sine peccato. Valet filiorumfamiliâs conjugium prater parentum voluntatem; sed non est immune a culpâ. Canonicæ immunitati favent Gallicanæ Leges, non officiunt. Sancta res, matrimonium. S. Paullus explicatus. Coronæ in Ethnicorum nuptiis adhiberi solitæ. Tertullianus illustratus. Angelorum nomine Episcopi denotati. Genuinæ S. Ignatii Antiocheni epistolæ e Mediceo Codice a Cl. V. Antonio M. Salvinio descripta. Pulchra Augustini ad Christianos adhortatio. Alia crimina, quæ ad Ecclesiasticum Tribunal spectant, per civiles leges punita. Canones per civiles Leges corroborantur. Canonibus adjumentum a civilibus Legibus. Vidua, quæ intra luctûs tempus nubit, ab infamiæ notâ immunis. Nicolai Papæ Rescriptum. Donatiani a S. Augustino non reprehensi, quòd Cæsareorum Legum præsidio uterentur. Clementis V. scitum illustratum. Tuscum jurgium ex Augustino. Suis ipsorum armis adversarii impugnantur. Adversariorum pro Legibus Civilibus adversùs clandestina conjugia argumenta. Vox Contractus *non satis latina. Quodnam boni Principis munus. Aliena dicta Sanchezius pro suis adsciscit. Quodnam pulcherrimum victoriæ genus.*

I. UT autem ad rem nostram veniamus; atrox valdè est longèque majus, quàm sibi cœlibes aliqui homines atque a familiarum administratione alieni, persuadent; impietatis in parentes crimen, iis invitis, uxorem ducere; atque inter patrem & liberos capitale odium excitare solet, teste Baldo in Legem. *Omnem. C. ad Senatusconsultum Tertullianum.* Si ergo graviter peccare, libertas non est, sed vitium, libertatis atque imbecillitas; neque libertati Leges illæ officient, quæ graviori exheredationis pœna liberos in officio continent, ne, contractis patre dissentiente nuptiis, immaniter delinquant. Quòd si subtiliùs, quàm humana negotia ferant, nos argumentari quis cavilletur; aliterque ac

nos

nos delineavimus, libertatem apud Jureconsultos accipiendam esse contendat, quatenus nempe servituti ea opponitur, aut quatenus a Florentio lib. IX. Institutionum, definitur, *naturalis facultas ejus, quod cuiquā facere libet, nisi si quid vi aut jure prohibetur*. Lege IV. D. *de statu hominum*. itemque ab Justiniano Institutionum lib. I. tit. III. *de jure personarum*. is velim secum ipse cogitet, neque a Legibus eam probari libertatem, quæ non ex jure agit. juxta illud etiam antiqui Poëtæ:

Juri servitium defer. sic liber haberis.

Unde Q. Symmachus lib. II. epist. LXXXVIII. *Vox juris ac legum est, bonæ fidei contractum non posse rescindi*. & preclarè Cassiodorus lib. VIII. epist. XIII. *Vos leges dicitis, dum nos jura condimus*. Quam verò sacri Canones commendant, libertas, non illa certè est, quæ bonis moribus adversatur, comitemque culpam ac patris injuriam habet; sed quæ ab omni longè abest impietate ingratique animi notâ, & rectè agendo elucescit: quum Canones, quorum est publicæ in divinis humanisque quodammodo rebus honestati consulere, non tantùm ut quid fiat, curent; sed ut rite etiam, honestè eâque, qua par est, integritate celebretur: etsi non irritum statim pronuncient, cui actionis innocentia defuerit. Ita demum sacrosancti Canones connubialis libertatis jura illæsa atque intacta servari jubent, ut simul & parentibus honorem deferri velint; neque eorū in nuptiis ineundis consensum idcircò negligi, quod non per illum filiorumfamiliâs matrimoniū constituatur. *Non nos*, ajebat olim Ennodius Diaconus, *Beatum Petrum, sicut dicitis, a Domino cum sedis privilegiis vel successores ejus, peccandi judicamus licentiam suscepisse*. Refert Symmachi Papæ nomine Gratianus, canone I. Distinctione XL. Et Gregorius Papa lib. IX. epistolâ XLI. ad Anatolium, Constantinopolitanum Diaconum: *Atque ideò*, inquit, *hoc per nos fieri nullatenus potest, ne peccatum in meâ animâ ex ejus* [Johannis scilicet Episcopi] *depositione veniat*. Caussâ VII. quæstione I. canone *Scripsit*.

II. Unde, etsi firmum sit ratumque conjugium, quod puella atque adolescens, invitis parentibus, contraxerunt; quum tamen honestas morum, & disciplina necessariò exigant, ut paternum consensum non prætermittant, in re utique

que tanti momenti, ex qua familiarum pendet amplitudo & salus : cur sacrosanctæ Canonum auctoritati eas repugnare Leges censebimus, quæ libera quidem matrimonia esse non vetant; sed ita tamen libera, ut, si quis eâ libertate ad parentum injuriam, atque ad humanarum Divinarumque Legum conculcandam proterendamque sanctitatem, abuti voluerit, gravissimè eum puniendum per exheredationem esse decernant? quod non est Canonicę obstare libertati; sed pravum atque Canonum pręscriptioni adversum, adversum bonis moribus, ipsi adversum æquitati, libertatis usum, quoad fieri potest, impedire. Ego verò Leges hujusmodi non tantùm Canonicæ immunitati non officere; sed & maximè favere atque opitulari, judicaverim. Nam & præter antiqua Romanorum Pontificum Patrumque decreta, quæ, ut supra vidimus, alia ferè non approbant conjugia, nisi quibus parentes consensum prębuerint suum; Tridentini Patres, Sessione XXIV. cap. X. Episcopos, ut eâ, qua decet, modestiâ & honestate nuptias fieri curarent, admonendos esse duxerunt. *sancta enim*, inquiunt, *res est matrimonium & sanctè tractandum*.

III. Apostolus verò Paullus, cujus summa nobis auctoritas ex epistolâ I. ad Corinthios capite VII. opponebatur, liberam quidem feminę, &, quod majus est, viduæ, potestatem nubendi facit; sed ita tamen, ut ἐν Κυρίῳ, *in Domino*, cui voluerit, nubat: idest, non tantùm ut suæ ejusdemque Religionis viris conjungatur, juxta illud ejusdem Apostoli epist. II. ad Corinthios eosdem cap. VI. *Nolite jugum ducere cum infidelibus*. ut, post antiquiores plerosque Patres, explicant Anselmus & Thomas Aquinas; & multò ante notaverat, gravis cum primis auctor, Tertullianus, Lib. de Coronâ militis: *Coronant & nuptiæ sponsos; & ideò non nubimus ethnicis, ne nos ad idololatriam usque deducant, a qua apud illos nuptiæ incipiunt. Habes legem a Patriarchis quidem: habes Apostolum in Domino nubere jubentem*: sed etiam ut, quas natura, quas honestas; quas Canonica auctoritas præscribit, leges non violet, neque rem Divinâ institutione consecratam, Christianas nuptias, ab iniquâ parentum injuriâ, infausto omine, auspicetur. Hoc planè beatissimum illud est omniumque bonorum copiâ affluentissimum inter Christianos conjugium,

cui

cui summis laudibus Tertullianus lib. II. ad uxorem, applaudebat: conjugium, inquam, *quod Ecclesia conciliat & confirmat oblatio & obsignatum Angeli renunciant, pater ratò habet*. Ubi Angelorum nomine, Johannis Apostoli imitatione, Sacerdotes seu Episcopos denotat Tertullianus, quorum maximè decet auctoritate nuptias celebrari. ut, vir Apostolicorum temporum, Ignatius docet epistolâ ad Polycarpum: *Decet, ut & ducentes uxores & nubentes, cum Episcopi arbitrio conjungantur: ut nuptiæ juxta præceptum Domini, non autem ob concupiscentiam, coiisse videantur*. Quod sic grecè effertur in Mediceo Codice, e quo genuinas Ignatii Antiocheni Episcopi epistolas, ab Isaaco Vossio ante plures annos non diligentissimè expressas, postulante nobilissimo Viro Henrico de Novâ Villâ, suâ ipse manu, accuratissimè exactissimèque exscripsit, incomparabili vir doctrinâ, Antonius Maria Salvinius noster, in Florentino Lyceo publicus Græcarum litterarum Professor; ediditque Oxonii C. Aldrich: πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι. καὶ ταῖς γαμουμέναις. μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι. ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ θεὸν καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν. ut sic omnia, ex Ignatii monito, e Divini Honoris dignitate peragantur. πάντα εἰς τιμὴν θεοῦ γινέσθω. Per Patrem verò non eum intelligendum puto, qui omnium pater est Deus Omnipotens, ut vult Renatus Laurentius De la Barre; sed hominem, cujus consensu, ex honestatis æquitatisque lege, liberorum connubia firmari oportet. sequitur enim. *Nam nec in terris filii sine consensu patrum ritè & jure nubent*. Opportunè igitur & pulchrè admodùm Augustinus Tractatu XLI. in caput VIII. Johannis: *Non ergo dicat Christianus: Liber sum, in libertatem vocatus sum. servus eram; sed redemptus sum; & ipsâ redemptione liber effectus sum. Faciam quod volo. nemo me prohibeat a voluntate meâ, si liber sum. Sed si istâ voluntate peccatum facis*, reponit Augustinus, *servus es peccati. Noli ergo libertate abuti ad liberè peccandum; sed utere ad non peccandum. Erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia: eris liber, si fueris servus: liber peccati, servus justitiæ*, dicente Apostolo: *Quum servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ. Nunc autem liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum* in

in sanctificationem; finem verò vitam æternam. Hoc conemur, ut id agamus.

IV. Nonne plura alia crimina, quorum meritò caussa Ecclesiastico Tribunali referenda est? nonne incestas nuptias? nonne perjuria? nonne iniquissimos ex fœneratione quęstus, Civiles etiam Leges severissimè incussoque gravissimorum suppliciorum terrore prohibuerunt? Quas tamen Leges Canonum obsistere libertati, nemo sanioris mentis affirmaverit. Quid enim vetat, Principum etiam & Magistratuum potestate Pontificias Canonicasque Leges corroborari? ut, qui virtutis aut religionis studio honestatem sectari nolunt, civilium saltem pœnarum metu, a peccandi licentiâ cohibeantur; atque ita Sacerdotium & Imperium, suo quodque jure suosque intra limites, eidem fini allaborent. Ipsi certè Canones adsciscere sibi civili e Lege fulcra atque adminicula non dedignantur. Qua de re notissima est communique omnium suffragio recepta Lucii III. sententia capite *Intelleximus. De novi operis nuntiatione: Sicut Leges non dedignantur sacros Canones imitari; ita et sacrorum Statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvantur.* Ubi respicit Pontifex ad Justinianæas Leges, Authentic. *de Monachis.* §. ultimo, Collatione I. Authent. *Ut Clerici apud proprios Episcopos primùm conveniantur; & post hoc apud civiles judices.* §. penultimo, Collatione VI. & Authent. *de Ecclesiasticis Titulis & Privilegiis aliisque Capitulis.* §. I. Collatione IX. ad quas etiam respexit Gratianus caussâ II. quæstione III. canone *Euphemium*. Quo sanè in loco sic de viduâ argumentatur. *Quum enim Leges seculi, præcipuè in Matrimonio, sacros Canones sequi non dedignentur; non videntur pronunciare infamem, quæ Apostolicâ & Canonicâ auctoritate non illicitè nubit.* Quasi scilicet a contrario sensu, si nuptiæ illæ per Canones improbarentur, quas, elapso nondum luctûs tempore, vidua contraheret, juxta civilium Legum severitatem, publicam infamiæ notam, & quæ inde non parva incommoda consequuntur, non effugeret. Sic autem ad Lucii Pontificis locum notat glossa: *In caussâ Ecclesiasticâ Leges possumus allegare, ut etiam, si Canones deficiant, possit judicari secundùm Leges. ita tamen, ut iis uti demùm possimus*, ut glossa ibidem subdit, *nisi Canones contradicant*. Sicuti etiam Nico-

 laus

laus Papa aliique Romani Pontifices præscripserunt, quorum sacrosancta Decreta collegit Gratianus Distinctione X. *Lege Imperatorum*, inquit Nicolaus epistolâ ad Episcopos, qui apud Convicinum convenerant, *non in omnibus Ecclesiasticis controversiis utendum est, præsertim quum inveniantur Evangelicæ ac Canonicæ sanctioni aliquotiens obviare*. & infra. *Non quòd Imperatorum leges, quibus sæpe Ecclesia utitur contra hæreticos, sæpe contra tyrannos atque contra pravos quosque defenditur, dicamus penitus renvendas; sed quòd eas Evangelicis, Apostolicis atque Canonicis Decretis, quibus postponendæ sunt, nullum posse inferre præjudicium asseramus*. Neque ipsos hæreticos Donatianos eâ de caussâ reprehendendos sibi S. Augustinus existimabat, quòd Cæsarearum legum præsidio uterentur. *Si autem*, inquit Lib. II. contra Litteras Petiliani capite LVIII. *in adjutorium etiam terreni Imperii leges assumendas putastis, non reprehendimus. Fecit hoc Paullus, cum adversùs injuriosos civem Romanum se esse testatus est*. Sed & celebre illud Clementis V. in Viennensi Concilio scitum, *quòd lex superioris per inferiorem tolli non potest*, capite *Ne Romani. de electione & electi potestate*. ita intelligendum esse docet glossa, ut lex illa *juvari posset per pœnæ adjectionem*. Quod & superiora exempla luculenter demonstrant, & clandestina ipsa conjugia, quæ Ecclesia vehementer reprobat & detestatur: quibus civiles leges graviores pœnas adjecerunt.

V. Hìc verò locus ipse admonet, ut, non Tusco aliquo jurgio, *quod*, Augustino teste lib. III. contra Academicos capite IV. *dici solet, cum quæstioni intentatæ non ejus solutio, sed alterius objectio, videtur mederi*: sed certiori quadam faciliorique πρὸς ἀνθρωπος, ut ajunt, ratione, quæ nobis adversarii non illibenter concedunt, adversùs eos retorqueamus. Qui enim, nimiâ quadam Canonicæ connubialisque libertatis religione, negant, eximii scilicet auctores, jure à Principibus animadverti in eos posse, qui parentum suorum consensum in contrahendis nuptiis, immani impietatis crimine, negligerent; iidem tamen, si paucissimi porrò excipiantur, damnare civiles leges non audent, quæ clandestinis nullove teste initis connubiis exheredationis pœnam in Hispaniâ atque alibi statuêre. Immo verò approbandas eas censent, veluti summæ utroque

in

in Foro auctoritatis: quibus tantùm abest, ut Canones corrigantur, aut eorum ullâ ex parte sanctitas lædatur atque Majestas, ut confirmentur hi potiùs, plurimumque inde accipiant adjumenti. Nam etsi, inquiunt, Fori sit Ecclesiastici de Matrimonio, quoad ejus ὁσίαν, judicium; non tamen Principibus ea adempta verè est, aut censeri debet, potestas, ut, veluti summi humanarum rerum arbitri, leges condant pœnasque statuant in eos, qui, contra Juris ordinem, matrimonia contraxerint: &, licet ejus legis, quam supremus Princeps tulit, vim infringere nequeat, qui alteri subjacet; potest tamen ad illam observandam pœnarum metu populos adigere: præcipuè quum non Sacramenti solùm dignitate apud Christianos gaudeat Matrimonium; sed sit etiam civile pactum atque humana conventio, sive, ut Jurisconsultorum non latinâ satis voce & nos utamur, contractus, quod Græci συνάλλαγμα dicunt. Unde, sicuti qua ratione Sacramentum est, ad Pontificium tribunal verè spectat; ita & qua Civilis contractûs rationem habet, civilibus subdi legibus aliquomodò potest. scilicet, non quantùm ad ὁσίαν; sed, quantùm ad illorum pœnas justamque animadversionem, qui, sanctissimi juris violato ordine & legibus pessumdatis, clandestinis conjugiis pacem Reipublicæ & familiarum perturbant. Nam & boni Principis interest, privatarum etiam domorum mala, & gliscentes in Reipublicæ perniciem discordias, salubri legum remedio coërcere. quemadmodùm aliis quoque criminibus, quorum planè caussam non nisi Pontificibus usurpare licet, præfigi, sine ullo Canonum detrimento, civiles pœnæ consueverunt. Ita ferè cum suis auctoribus Thomas Sanchezius lib. III. disputatione XLVII. cui perquam placet aliquando Dominici Soto aliorumque verba pro suis venditare.

VI. At quàm pulchra hæc est, quàm erudita, quàm solida Canonùmque præscriptioni consona, contra clandestinas nuptias, in civilium Legum defensionem, optimorum hominum argumentatio? quàm posteà, ubi de matrimonio, præter parentum voluntatem, hoc est, adversùs bonos mores, adversùs præscriptas ab honestate atque à sacris Canonibus leges, inito, agitur; turpis est atque in-

constans eorumdem dissensio? Undenam fortiùs atque efficaciùs potuimus, quàm ex ipsis adversariorum principiis, adversùs illos disputare? ut non quæsito aliunde colore, aut ex ἀπίχνοις longè locis eruto argumento; sed, quod pulcherrimum est atque utilissimum victoriæ genus, suâ ipsorum doctrinâ convincerentur.

CAP. V.

Nostrum ad hominem argumentum. Alia Evaristani Canonis explicatio, juxta corruptam ejus lectionem. Filiorumfamiliâs absque parentum consensu conjugia, aquè ac clandestina, Tridentinum Concilium detestatur. Concilii Tridentini Decretum explicatum. Vir consultissimus, Prosper Fagnanus. A clandestinis nuptiis in rem nostram argumentatio. Canonicam libertatem non licet Episcopis coarctare. Parochi ab Episcopis prohibiti filiosfamiliâs, invitis eorum parentibus, matrimonio conjungere. Communis adversariorum difficultas. Pœnam non mereri, quod sit permittente Jure. Præcipuum adversariorum fundamentum evertitur. Quo sensu aliquid permitti dici possit. Quo sensu Ecclesia filiorumfamiliâs conjugia absque parentum consensu permittat. Ubi culpa, ibi pœna. Paterna injuria, non matrimonium, per Gallicanas Leges punitur. Civilium Legum exemplo res illustrata. Filii emancipati matrimonium, vel sine patris consensu, per Leges Romanas valet. Pœna tamen in eum statui potuit, si inhonestam uxorem & probrosam duxisset. Locus Digestorum explicatus. Qua ratione, renitente per injuriam patre, succurri possit filio, ut, absque ullo crimine, matrimonium contrahat. Caroli V. Decretum. Patrum Coloniensium admonitio.

I. AGe verò quidquid adversùs Leges objici potest, quibus parentum injussu contractæ nuptiæ puniuntur; æquè & adversùs pœnas militat, quibus in clandestina conjugia civiles Leges animadvertunt: quidquid etiam ad adferendas vindicandasque contra secreta & clancularia connubia latas à Principibus leges adduci solet, jure meritòque probat, ingratos impiosque filios ab ineundis absque parentum consensu imparibus nuptiis, exheredationis pœnâ deterreri potuis-

tuisse. Nam, si idcircò, absque ullo violatæ æquitatis crimine, clandestinas has nuptias proscribere Principibus licuit; eorumque leges de exheredandis liberis, qui contrahere illas non dubitassent, justissimę, sanctissimæ publicoque bono maximè utiles censentur, quòd clandestina illa conjugia Canones vehementer abhorrent: improbat etiam valdè atque execratur Ecclesia, quæ exosa parentibus filii celebrant matrimonia; atque ita execratur, ut Evaristo Papæ attributus Canon adulteria & stupra κατ' αὐξησιν nuncupaverit: si veteri tamen lectioni stemus, quam adstruit Basilius Pontius lib. II. de matrimonio cap. I. & ego corruptam judico. ita ut loco istorum verborum: *nisi voluntas propria suffragaverit & vota succurrerint legitima*. legamus: *etiamsi voluntas propria suffragaverit*. Omnibus certè seculis, post Christiani nominis memoriam, reprobata sanctæ Dei Ecclesiæ hæc fuisse atque prohibita ingratorum hominum, invitis parentibus, conjugia, post veteres Patres & Concilia, Oecumenica Tridentina Synodus sessione, quam diximus, XXIV. capite I. testatur: cujus huc integra verba non abs re vel iterùm apponenda nobis esse existimamus. *Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea non irrita fecit; & proinde jure damnandi sint illi, ut eos sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant; quique falsò affirmant, matrimonia a filiisfamili s sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominùs sancta Dei Ecclesia ex justissimis caussis illa semper detestata est atque prohibuit.* Quo in loco τὸ *illa* non ad clandestina tantùm matrimonia referri debet, quibus paullò post Tridentini Patres vim omnem civilis conventionis summâ, qua pollent, auctoritate auferunt; sed, ut in Caput *Tua fraternitas. de Desponsatione impuberum*. num. XI. vir consultissimus Prosper Fagnanus adnotat, ad ea quoque conjugia, quæ, invitis parentibus, a filiisfamiliâs contracta, valent quidem; sed & naturæ humanæ honestas & Canonum sacrosancta æquitas, detestatur. Cui perquam accommodæ explicationi facit Lex CXL. *Pluribus rebus*. D. *de verborum obligationibus*.

II. Si ergo juxta Ecclesiæ clandestinas in nuptias censura facit, ut dignæ ex Principum animadversione videantur: cur non, eadem de caussâ, exheredatione puniri filiifamiliâs possint per civiles leges, qui, cum gravi patrum injuriâ, uxorem ducere audent, quòd matrimonia hujusmodi Canonicâ auctoritate improbantur? Alioquî, si leges hæ Principum Canonica jura violarent, quum quid adversùs Canones decernere Episcopis non liceat, aut Canonicam libertatem, quam Romani Pontifices præscripserunt, aliquo modo coarctare, ut bene advertit Covaruvias de Matrimonio II. part. capite VI num. XVIII. neque ipsa Episcoporum statuta valerent, quibus, aut filiifamiliâs nuptias, absque parentum consensu, contrahere, aut Parochi filiosfamiliâs, parentibus reluctantibus, in matrimonium conjungere, prohibentur. quale, inter alia plurium Episcoporum, illud est Patrum Coloniensium in Concilio, quod anno MDXXXVI. habuerunt, cap. XLIII. *Quantùm fieri potest, cavebit Parochus, ne liberos citra parentum auctoritatem conjungat*. pluriumque Gallicanæ Ecclesiæ Conciliorum: ut Conventûs Melodunensis anno MDLXXIX de Matrimonio: *Non liceat filiisfamiliâs, sine parentum consensu, nuptias contrahere*. Concilii Provincialis Cameracensis an. MDLXV. cap. III. *Moneant Pastores puberes & aptos ad contrahendum matrimonium, ne pietatem erga parentes deserant: sed eorum arbitrio & consilio ineant matrimonia; malintque Iacob sanctum virum imitari, quàm reprobum Esau*. Concilii Provincialis Rothomagensis an. MDLXXXI. de Matrimonio: *Parœcis tamen mandamus, ne facilè ad matrimonia liberos, invitis parentibus, contrahentes, aut vagos recipiant & ignotos homines*. quod iisdem verbis sancit an. MDLXXXV. Concilium Provinciale Aquense. Et Cardinalis Antonii Mariæ Galli in Synodo Auximanâ an. MDXCIII. decretum: *Quamvis pro validitate matrimonii consensus parentum non requiratur: quum tamen ex hujusmodi matrimoniis, quæ, invitis parentibus, fiunt, multa scandala exoriri soleant; mandamus, ut nullus Parochus eos, quos sciverit, invitis parentibus, matrimonium velle contrahere, matrimonio conjungat; sed eâ de re nos reddat certiores, ut, quid sit agendum, maturè possimus deliberare*. Quis autem, si Canonica læditur hinc & vitia-

tur

tur libertas, non valdè secum miretur, nullo religionis motu optimos Episcopos vellicari, ut in frequentibus, quas habent, Synodis, ab hujusmodi se legibus abstineant? aut quis hæc Episcoporum decreta, quæ communi Sacerdotum, quibus neque pietas deest neque eruditio, suffragio comprobata sunt, in controversiam revocare audeat leviterque ac temerè castigare?

III. Unde etiam facilè solvitur communis illa difficultas, quam ex Covaruviâ aliisque auctoribus magno supercilio urget Andreas Fachinæus lib. IV. cap. IV. nempe pœnam non mereri, quod fit permittente jure. scilicet, juxta Legem *Gracchus*. C. ad Legem *Juliam de adulteriis*. cui & addenda fuerat Lex CXCIV. D. *de regulis Juris*. quæ est Paulli ex lib. LXIV. ad Edictum: *Nemo damnum facit, nisi qui id facit, quod facere jus non habet*. Quum autem, inquiunt, filiusfamiliâs matrimonium absque parentum consensu contrahere Canonico jure permittatur; non apparet, quî possit in eo locum habere exheredatio: nisi iniquâ hac exheredationis pœnâ decreta Canonica, divinaque adeò jura, gravissimè violentur. Facilè, inquam, difficultas hæc solvitur: etsi palmare quoddam adversùs nos visum fuerit doctissimis viris argumentum.

IV. Quod enim isti asserunt, Matrimonia illa Canonicis permitti legibus, quæ invitis parentibus contrahuntur; id si ita intelligendum esse volunt, ut etiam approbet Ecclesia, quod adversâ parentum suorum voluntate filiifamiliâs temerè audent: hoc verò constantissimè inficiamur; inficiarique omnes debent, qui paternam hac in re injuriam seriò perpendunt atque examinant. Qua verò ratione approbare Ecclesia videri possit, quod, teste Tridentino Concilio, vehementer reprobat, & detestatur? Si autem eo sensu conjugia illa permitti dicant, ut parentum quoque consensionē non necessariò ad Matrimonii ἰσίαν exigat Ecclesia; sed, parentibus etiam renitentibus, filiorumfamiliâs adhuc connubia subsistant: id planè verissimum est atque a Tridentino Concilio ad vitanda majora incommoda, quæ sequi aliàs potuissent, prudentissimè definitum. Verùm etsi sacrosancti Canones firma & rata matrimonia esse voluerint, quæ legitimo solemnique ritu, parentibus invitis, liberi celebrarent, contraquàm civiles Leges decreverunt, quum in mu-

tuâ viri & mulieris conventione, non in parentum consensu, situm sit Matrimonium, ut uberiùs deduximus supra: attamen negare non possumus, quin Canones damnent, quod Naturæ honestas prohibet, gravissimum hunc scilicet paternæ auctoritatis contemptum. Quare quum ubi culpa est, pœnæ aliquis tribuatur locus, necesse sit; non Canonibus repugnare; sed militare potiùs, sed favere, sed patrocinari, censendæ sunt civiles Leges, quæ in protervos ingratosque filios, non ex conjugii, quod Sacramentum est apud Christianos, odio, sed ex publicæ privatæque honestatis & concordię amore, exheredatione animadvertendum esse sanxerunt. Atque ita, non matrimonium, quod Ecclesia permittit; sed paterna injuria, quam Ecclesia prohibet, per civilem potestatem punitur. Ego verò hîc non video (quæ est ingenii mei imbecillitas) cur æquæ huic responsioni adversarii non acquiescant: si veritatis tamen studio, non vanæ cujusdam contentionis, argumentantur. Simile exemplum, si istud desiderant (exemplis enim plurimùm illustrari res solent) suppeditant mihi Romanæ Leges. quod Jurisconsultorum, quos viderim, nemo hactenus hanc in rem observavit. Etsi enim nullam esse conjugii vim Romani Legislatores statuerint, quod parentum suorum injussu filiifamiliâs inirent; filii tamen emancipati matrimonium, cui paternus minimè consensus adfuisset, valere non prohiberunt. Ita Modestinus lib. II. Regularum: *Filius emancipatus, etiam sine consensu patris, uxorem ducere potest: & susceptus filius heres erit ei*. Lege XXV. D. *de ritu nuptiarum*. Et nihilominùs justè exheredari filius hic emancipatus potuit, saltem si vili se feminæ atque inhonestæ applicuisset. quod notat Accursius in Legem *Non tantum*. §. *Si emancipatus*. D. *de bonorum possessione contra tabulas*. ad illa verba: *uxore non ex voluntate patris ductâ. quod fieri potuit*, inquit Accursius, *ut supra, de ritu nuptiarum Lege* Filius. *Sed non impunè, ut quando ignominiosam: quia poterit exheredari secundùm hæc jura, ut statim dicet*. Hæc autem verba in eadem Lege subjiciuntur: *quum possit avus jure suo uti, eumque* (nempe filium, non nepotem, ut quidam non bene explicant) *exheredare*. Quemadmodùm ergo vel probrosam uxorem absque parentum consensu ducere emancipatus filius civili Lege permittebatur; & licebat tamen patri

patri, illatam sibi injuriam exheredationis pœnâ per eandem Legem ulcisci: ita & Canones, quorum magna frequenter est cum civilibus Legibus cognatio, liberam filiosfamiliâs esse siverunt accipiendæ, quam vellet, uxoris facultatem; & paternus tamen contemptus, quo vitiatur potiùs, quàm perficitur matrimonii libertas, potuit legum severitate coërceri. Neque etiam sacra illa connubialis libertatis jura ullatenus minui timendum est, si iniquior in filium pater fuerit; ambientique vel splendidas nuptias adolescenti consentire pertinaciter recusaverit. Siquidem habet filiusfamiliâs, cujus imploret auctoritatem, Judicem nempe Ecclesiasticum, cujus erit, caussas a patre, cur dissentiat, exquirere; &, si iniquas illas esse impiasve judicaverit, aut a pravo illum consilio dimovere, aut, si protervè renuerit, paterni consensûs defectum publicâ potestate supplere. ut ex civilibus Pontificiisque Legibus gravissimi viri tradiderunt. Id se nolle dixerat in Augustano Decreto Carolus V. ut nempe patres potestate suâ in præpediendis liberorum conjugiis abuterentur. Et Patres Colonienses, de quibus supra facta est a nobis mentio, quum Parochum seriò admonuissent, ne liberos citra parentum auctoritatem conjungeret, subdunt: *Quòd si parentes negligentes fuerint, aut in admittendo matrimonio jam contracto rigidiores negatores; admonebit eos, ut liberos maturæ ætatis elocent, neve vinculo jam per Ecclesiam indissolubili pertinaciùs obluctentur.* Nec dissimiliter an. MDLXV. Concilium Cameracense cap. IV. de Matrimonio: *Moneant identidem parentes, ne per vim filios adigant ad hoc illud ve matrimonium.*

CAP. VI.

AD Rescripta Romanorum Pontificum, atque ad Tridentinum Decretum responsio. Cardinalium Interpretum *declaratio. Aliquorum sententia, non eos Magistratus anathemate feriri, qui conjugia impediunt; sed qui ad illa cogunt. Qui injustè cogunt, non qui jure, a Concilio Tridentino damnati. Potest quis aliquando ad matrimonium cogi. Romanorum Pontificum Rescripta. Lucius* III. *cum Alexandro* III. *conciliatus. Cogendus ad matrimonium, qui, sponsalibus sacramento firmatis, sponsam defloraverit. Alexandri* III. *Decretum. Mosaicæ Legis explicatio. Gregorii Papæ Rescriptum. Valida lex, qua virginis stuprator ad eam ducendam compelleretur. Lex*

Con-

Continet. D. *explicata. Dominici Soto laus. Qua ratione liberè exſolvat, qui fidem ſuam obligavit. Concilii Toletani Canon XXXVI. Diocletiani, & Maximiani Reſcriptum. Ad violatæ à ſe ſponſæ conjugium impelli homo poteſt. Eorum, quæ dicta ſunt, complexio. Parentum injuriam probibent Principes, non filiorumfamiliâs matrimonia.*

I. JAm verò facilè conſtat, quid ad Reſcripta illa Romanorum Pontificum reſpondendum ſit, quibus, pœnarum metu, neminem ad ingrata inviſaque ſibi connubia cogi jubent; atque ad Tridentini etiam Concilii Decretum.quod tamen, ſi Lugdunenſi editioni credimus Laurentii Durandi an. MDCXXXIV. ex Cardinalium Interpretum declaratione, *non comprehendit privatas perſonas; ſed Dominos temporales & Magiſtratus cujuſcumque Dignitatis*. Atque, ut Fernandi Rebelli de Obligat. Juſtitiæ par. II. lib. III. quæſtione XI. num. I. aliorumq; non minoris notæ auctorum, ſententiâ non multùm confidamus, qui, non improbando prorſus diſcrimine,aliud eſſe docent cogere, aut violentiam alicui inferre, ut matrimonium contrahat; aliud, ne contrahat cum impari præſertim feminâ, impedire: eoſque adeò, qui compellunt, horribili anathemate a Tridentinis Patribus damnari,non eos, qui a turpi conjugio leves adoleſcentes retrahere per graviſſimas pœnas nituntur: Tridentini certè Concilii, cujus divinitus inſpiratas Leges Catholici omnes colimus, & veneramur, ea fuit æquitas & moderatio, ut neque voluerit neque verò potuerit,eo pœnæ genere, quo nullum majus habet Eccleſia, Principes immerentes punire; eâque potiſſimùm de re a Chriſtiano removere conſortio, quòd illi pro viribus æquitati honeſtatique allaborent. Eos igitur tantùm Magiſtratus anathemate ferit, qui injuſtè cogunt, publicâque poteſtate ad extorquendum illud fœdus abutuntur, quod non violentia, ſed mutuus utriuſque amor, conciliare debet. ii ſiquidem, qui jure cogunt, injuriamq; non inferunt, ſed propulſant, cur non,quemadmodùm a culpâ, ita & ab anathemate, quod ſine graviſſima culpâ eſſe non poteſt, excuſentur? Quod graviſſimi auctores docent, Rebellus de Obligat. Juſtitiæ lib. II. quæſtione XIV. ſection. I. Coninchus de Matrimonio diſputat. XXVIII.

Mol-

Molfesius in Summâ tract. IV. cap. VII. Johannes Angelus Bossius de Matrimonii contractu cap. XIX. num. XXIX. aliique etiam, quibus congerendis non laboramus. Posse enim aliquando ad Matrimonium jure hominem compelli, constat ex veteribus Romanorum Pontificum Rescriptis, ut ex capite *Ex Litteris II. de sponsalibus, & matrimoniis.* quo per censuram Ecclesiasticam cogi hominem jubet Alexander III. qui, jurisjurandi religione, futuro se matrimonio obstrinxerat: ita tamen, ut ante moneatur. quemadmodùm adnotat glossa in Caput *Requisivit.* tit. eodem. &, *nisi rationabilis caussa obstiterit*. sicuti in eodem capite *Ex Litteris.* optimè præscribit Romanus Pontifex. Qua ratione conciliari bene potest cum Capite *Ex Litteris.* Lucii III. Decretum, quo mulierem quandam, quæ, nullâ jurisjurandi ratione habitâ, nubere renuebat, monendam esse potiùs, quàm cogendam, statuit: *quum coactiones*, inquit, *difficiles soleant exitus frequenter habere*. Cap. *Requisivit.*

II. Cogendum potiori jure ad matrimonium esse virum, qui, sponsalibus sacramento firmatis, sponsam defloravit suam, res est æquitati maximè consentanea, quam adstruere videtur glossa in Caput *Requisivit: Propter delictum præcedens*, inquit, *quandoque quis compellitur ad matrimonium*. atque ex Capite I. *de eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium*, exemplum hominis affert, qui uxori suæ insciam aliam matrimonii nomine superinduxerat. Hunc autem ad legitimum alterius hujus feminæ, quam duxerat, conjugium, nisi ea renuerit, uxore mortuâ, compelli posse & debere Alexander III. respondet. *Consultationi tuæ taliter respondemus*, inquit, *quòd, nisi mulier divortium petat, ad petitionem viri non sunt aliquatenus separandi.* Ubi glossa: *Et ita compellitur vir remanere cum eâ, si voluerit, propter culpam & dolum ipsius viri*. Itaque & Principem posse saluberrimâ lege gravissimam pœnam in eum decernere, qui violatam a se sub Matrimonii fide feminam dotare detrectet, nisi accipiat uxorem; vel ipsi acriores libertatis connubialis auctores defensoresque non diffitentur: quòd coactione illâ non Juri Canonico adversaretur, sed maximè faveret: quum Exodi cap.XXII. de virgine etiam nondum desponsatâ hæc per Mosem Deus præscripserit: *Si seduxerit quis virginem, nondum desponsatam, dormieritque*

cum

eum eâ; dotabit eam & habebit eam uxorem. ad quæ verba fic glossa in Caput 1. *de adulteriis & stupro: si pater eam dare sibi voluerit; & ipsa in eum consenseri:: & etiam si ipse eam accipere voluerit. aliàs punietur*. ut ad Sipontinum quoque Episcopum rescripsit Gregorius Papa Tit. eodem, cap. II. *Pervenit ad nos, quòd Felix quandam virginem stupro decepit. quod si verum est, quanvis esset de lege pœnâ plectendus, nos aliquatenus legis duritiam mollientes, hoc modo disponimus: ut, aut quam stupravit, uxorem habeat; aut, si renuendum putaverit, corporaliter castigatus excommunicatusque, in monasterio, in quo agat pœnitentiam, retrudatur, de quo nulla sit egrediendi sine preceptione licentia*. Unde & validam illam legem, qua virginis stuprator ducere eam, ad graves pœnas evitandas, cogeretur; validumque & firmum, quem matrimonio hujusmodi homo ille præstaret, consensum agnoscit Soto in IV. Sentent. distinctione XXIX. quæstione I. articulo III. atque ita intelligendam esse notat Legem *Continet igitur*. D. *de eo, quod metûs caussâ gestum erit. Sed vim accipimus atrocem & eam, quæ adversùs bonos mores fiat; non eam, quam Magistratus rectè intulit. scilicet*, ut explicat Soto, non Theologicæ tantùm Scientiæ, sed & Canonici Juris callentissimus, *quòd vis, quam Magistratus rectè intulit jure licito, non vitiat contractum*. Qua verò pœnæ atrocitate ad fidem sponsę suæ servandam cogi vir possit, qui jurejurando se illam in uxorem ducturum spopondisset, disputare nostrâ non interest. Neque huc facit scholastica illa Raptarum lex: *Rapta raptoris mortem vel nuptias optet*. Sed videri breviter hac de re possunt, Bosius de Matrimonii Contractu cap. XI. num. LV. & Thomas Sanchezius lib. I. de Sponsalibus disputatione XXIX. num. IX.

III. Neque enim hac ratione læderetur ullo modo libertas, quam ipsa matrimonii natura postulat. siquidem, ut liberè quis nuptias contrahere censeatur, non requiritur, ut, postquam fidem suam sacramento obligavit, liceat ei a pacto resilire. aliàs promissa a nemine liberè exsolverentur: sed satis abundèque est, ut liberum ei ab initio fuerit atque integrum, pacisci; atque ad matrimonii fidem non violentiâ aliquâ, sed sponte suâ, & libidine perductus fuerit. ut enim disertè docet glossa in Caput *Requisivit. de sponsalibus & matrimoniis. non dicitur invitus, qui propter*

vo-

voluntariam promissionem urgetur ad promissi solutionem. ex canone XXXVI. Concilii Toletani IV. quem Gratianus refert causâ XII. quæstione II. can. LXVI. atque etiam ex Lege V. *C. de obligationibus & actionibus*. quæ est Diocletiani & Maximiani Augustorum ad Camerinum & Martianum. Sic autem se habet: *Sicut initio libera potestas unicuique est habendi vel non habendi contractûs; ita renunciare semel constitutæ obligationi, adversario non consentiente, nemo potest. Quapropter intelligere debetis, voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac, non consentiente alterâ parte, cujus precibus fecistis mentionem, minimè posse discedere*. Sed neque ullus est querelæ locus, si ad honestum vitiatæ a se sponsę conjugium suppliciorum metu homo i le adigatur. *Nam*, ut opportunè admonet Dominicus Soto in IV. distinctione XXIX. quæst. I. articulo IV. *postquàm ille suâ sponte vitium perpetravit, non censetur invitus id pati, quod inde subsecutum est*. Quum ergo canonicâ auctoritate Principes illi minimè damnentur, qui justè ad matrimonium aliquod, ut diximus, impellunt; sed laudentur potiùs probenturque ab omnibus eorum leges, quibus Canonica jura adjuventur potiùs, quàm lædantur: liceat autem, ingratos filios a paternâ injuriâ, quantùm fieri potest, coërcere, ut privatæ simul & publicę tranquillitati consulatur; pœnarumque gravitate adversùs eas, quas tantopere detestatur Ecclesia, initas, invitis parentibus, nuptias obniti: quo unquam violatæ connubialis libertatis crimine appellandi sint Christiani Principes, non video, qui latâ lege incussoque exheredationis metu, quantùm in ipsis est, ab injusto connubio filiosfamiliâs justissimè deterrent. Neque enim connubia jungi, sed, cum parentum injuriâ jungi, ex Romanorum Pontificum Conciliorumque mente Civiles leges prohibent. Neque verò ea est feminarum inopia, ut, si una justis de caussis parentibus displiceat, longè alias plures non sit filius, quas parentes approbent, facilè reperturus.

)[§§§§§§§§§](

CAP.

CAP. VII.

Aliorum sententia proponitur. Ex istis legitima portio, non ex naturæ jure, sed ex legibus, filiis debita. Quando prosit, & quando obsit juris ignorantia. Papiniani discrimen. Severi, & Antonini Rescriptum. Ea sententia pulchro exemplo illustrata. Raptoris bona rapta feminæ non deferuntur, si raptori illa nupserit. Nullum inter raptorem & raptam, x Justinianeâ lege & antiquioribus Conciliis, Matrimonium. Nunc verò ratum illud est Matrimonium, ex Romanorum Pontificum & Concilii Tridentini decreto. B. Thomæ Aquinatis deceptio. Raptæ mulieri dos a raptore tribuenda. Justiniani mens ob oculos posita. Justiniani verba. Bonorum, quæ habet raptor, veluti lucri cujusdam, ratio habenda. Glossæ argumentum. Didacus Covaruvias confutatus. Ipsius Justiniani explicatio. Exemplum accommodatissimum.

I. Quanquam, ut huic obviam eant difficultati, acuti quidam homines, longè aliâ viâ, atque utinam satis fidâ tutàque! gradiuntur. siquidem Matrimonii, Canonumque adeò, libertati leges hujusmodi non adversari inde probant, quòd, ubi de liberorum exheredatione agitur, non pœna aliqua propriè infligi videtur; sed lucrum tantùm ab exheredato homine removeri. Neque enim, inquiunt, pœna verè est, qua bona non sua non acquiruntur potiùs quàm amittantur. At verò legitima portio, ut ipsi quidem sentiunt, non nisi per leges filiis vindicatur: &, si naturæ jura spectantur, non reverâ debetur; sed eadem illius est, ac lucri cujusdam expetendi, ratio. ut glossa distertè docet in Legem *Si emancipata. C. de juris & facti ignorantiâ.* ubi, etsi in damnis vitandis juris ignorantiam non obesse concedat; negat tamen, in adeundâ post legitimum tempus patris hereditate prodesse posse: quia, inquit, *non est debita, sed quasi debita, ut inf. de cu. fur. l. fin. §. 1. & sic non est verè damnum.* Quare, si exheredem eum esse civiles leges jubent, qui matrimonium, absque parentum consensu, contraxerit, non conjugiorum libertatem pœnâ aliquâ coarctant; sed id tantùm filiis non deferendum esse statuunt, quod a patre acquirere potuissent, si, in contrahendis nuptiis, ejus acquievissent

sent voluntati. quod fieri posse quis neget? *aliud est enim* ut benè Papinianus Lege *Titio. D. de conditionibus, & demonstrationibus.* §. II. *eligendi matrimonii, pœnæ metu, libertatem auferri: aliud, ad matrimonium certâ lege invitari.* Unde etiam Severus & Antoninus Augusti Alexandro ad hunc modum rescripserunt: *Quum avum maternum eâ conditione filiam tuam heredem instituiße proponas, si Anthylli filio nupsißet; non priùs eam heredem existere, quàm conditioni paruerit, aut, Anthylli filio recusante, matrimonium impeditum fuerit, manifestum est. Lege I.* C. *de institutionibus & substitutionibus &c.*

II. Ita ferè homines illi argumentantur: quorum hæc licet nobis non satis arrideat responsio; illustrari tamen ex eo potest, quod contra Didacum Covaruvias aliosque Canonici Juris interpretes Jurisconsulti plerique affirmant: subsistere adhuc, post sacrosanctos Ecclesiæ Canones, Justiniani prudentissimi Principis leges, quę raptoris bona raptæ feminę, cui applicari aliàs jussa fuerant, deferenda esse prorsus negant, si raptori illa suo nupserit. ut constat ex Lege unicâ. C. *de raptu virginum, seu viduarum, nec non sanctimonialium.* §. *sin autem.* & ex Authenticâ *de raptis mulieribus, quæ raptoribus nubunt.* §. *sed mirati sumus.* Nam, etsi, contraquàm Justinianus voluerat, liberam feminę facultatem Canones fecerint, ut raptori suo, si voluerit, firmo matrimonio conjungatur, ut, antiquatis Conciliorum, Cabilonensis, Meldensis & Aquisgranensis, decretis, quæ apud Gratianum leguntur caussâ XXXVI. quæstione II. canone *De puellis.* can. *Si autem.* can. *Placuit*, sanxerunt Lucius III. Romanus Pontifex, capite *Cum caussam. de raptoribus.* Innocentius III. cap. *Accedens.* titulo eodem. clarissimèque omnium Tridentini Patres sessione XXIV. de Matrimonio capite VI. his verbis: *Decernit sancta Synodus, inter raptorem & raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quòd si rapta a raptore separata, & in loco tuto & libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat.* Approbavitque etiam ex S. Hieronymo non minimus inter Christianos Patres B. Thomas Aquinas II. II. quæstione CLIV. artic. VII. ubi, legendi forsan festinatione deceptus, ut magnis quandoque viris contingit, veluti

luti Concilii Meldensis citat, quod reverâ est, & disertè Gratianus, Ivo & Burchardus exprimunt, Concilii Aquisgranensis: *Placuit, ut hi, qui rapiunt feminas vel furantur aut seducunt, eas nullatenus habeant uxores: quamvis eis postmodùm conveniat, aut eas dotaverint, vel nuptialiter cum consensu parentum suorum acceperint*. Etsi, inquam, ratum haberi nunc debeat conjugium, quod cum raptore suo mulier contraxerit, dummodò potestate ejus liberata fuerit: attamen quæcumque illa raptoris bona vindicare sibi uxor non poterit, quibus illam eo ipso, quo nubit, civiles leges spoliant & Canonica non donat auctoritas: nisi quòd, ut Tridentini Patres ibidem præscribunt, *teneatur prætereà raptor mulierem raptam, sive eam in uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter, arbitrio judicis, dotare*. Justinianus enim non ἁπλῶς facinorosi prædonis opes omnes & fortunas abductæ feminæ attribuendas esse sancit; sed eâ duntaxat lege, ne raptori nubat. Quòd si nupserit, nihil ei juris ad hereditatem sive facultates raptoris, superesse aut acquiri statuit; sed bona illa omnia ad mulieris parentes, qui matrimonio hujusmodi non consenserunt, devolui. Ita disertissimè Justinianus: cujus verba ab aliquibus mirum est in controversiam & dubitationem vocari. *Sancimus itaque, si rapta mulier, cujuscunque sit conditionis vel ætatis, raptoris nuptias eligendas censuerit, parentibus præsertim non consentientibus, nec ex beneficio legis, nec ex testamento, raptoris hereditatem suscipere, vel quocunque modo substantiam vindicare: sed præmium, quod per legem nostram raptæ mulieri datum est, ut raptoris & eorum, qui ei auxilium tempore invasionis præbuerint, bona vindicet; hoc ad parentes, si ambo vel unus superfit, qui nuptiis specialiter non probantur consensisse, ex tempore raptûs ipso jure transferri: & patrimonium raptoris non raptam jam habere mulierem, quæ conjugio se raptoris inquinare non piguit; sed in personas transferri, quas superiùs nominavimus, ei non consentientes conjugio. Nam nefarios huiusmodi coitus pœnis corrigi, non præmiis competit honorari*.

III. Quare facultatum illarum, veluti lucri cujusdam, habenda est ratio, quod lege delatum habet mulier, si a raptoris sui connubio abstinuerit: si verò nupserit, non pœnâ aliquâ propriè afficitur; sed sibi non acquirit, quod

non

non aliquâ Naturæ inſtitutione, ſed, ſolâ civilium Legum Romanorumque Principum beneficentiâ, obtinere certâ lege potuiſſet. *Cum enim*, ut bene argumentatur gloſſa in Caput *Cum ſecundùm leges. de hereticis.* in VI. ad illa verba, *certoque caſu. illa ibi tractet de lucro captando, non de diminutione ſui patrimonii; & pœna illa ſibi per legem obveniat: quare lex eo, quod confert, privare non poteſt?* Unde facilè intelligimus, quàm vehementer aberret non alia tantùm gloſſa in Canonem, *De puellis.* cauſsâ XXXVI. quæſtione II. ſed & Didacus Covaruvias de Matrimonio II. part. cap. III. §. IX. quo in loco ea, quæ raptoris ſunt, bona, ſine aliquâ conditione, a lege ipſi raptæ feminæ deferri affirmat. *Et licet lex civilis*, inquit, *prohibeat matrimonium inter raptam & raptorem, in dictâ Lege unicâ; illa tamen lex non adjecit pœnam prædictam huic prohibitioni: ſed ſimpliciter matrimonium prohibuit. Unde non poteſt eadem civilis lex auferre in pœnam matrimonii contracti bona illa, quæ, abſque conditione, raptæ detulerat.* Ita Covaruvias. Verùm ita olim Legem ſuam a quibuſdam explicatam fuiſſe, Juſtinianus ipſe mirabatur. *Sed mirati ſumus*, inquit, *quòd conati ſunt aliqui dicere, raptam mulierem, ſive volentem ſive nolentem, etſi raptoris ſit amplexa matrimonium, contra noſtræ conſtitutionis tenorem, debere tamen eam raptoris habere ſubſtantiam, vel quaſi legis præmium, vel ex teſtamento fortè, ſi hoc etiam factum eſſe contigerit. Qui enim talia dicere præſumpſerunt, prædictæ Legis ſeriem intelligere non potuerunt.* Hactenus Juſtinianus. Quod ſanè exemplum puto rei, quam tractamus, accommodatiſſimũ. Quemadmodùm enim libera nubendi poteſtas nullum inde impedimentum habet, quòd raptę mulieri, quæ raptoris matrimonio ſui conſenſit, raptoris bona & fortunæ auferantur: quia ſcilicet non detrimentum illa verè facit; ſed lucri tantùm acceſſione caret atque emolumenti: ita & auctores illi, nec inconcinnè, arbitrantur, libero filiorumfamiliâs conjugio obſtaculum nullum per illas leges creari, quibus exheredationi obnoxii fiunt, ſi abſque parentum conſenſu matrimonium inierint, quòd paterna hereditas non naturâ ipſâ liberis debeatur: eædemque adeò leges, quod illis in legitimam portionem jus tribuerunt, poſſint abſque injuriâ, certâ aliquâ de cauſsâ, revocare; liberio-

F rem-

remque ita parentibus instituendorum ex arbitrio heredum facultatem permittere. Quòd sicui ista non sufficit ratio; illa tamen o..nia, quę in Gallicanarum Hispanarumque Legum defensionem prosecuti hactenus sumus, tanti ad faciendam fidem momenti esse arbitror, ut leges hujusmodi æquis rerum existimatoribus non nisi æquissimæ videantur.

CAP. VIII.

Transitus ad aliam quæstionem. Sciolorum quorumdam ignorantia atque ambitio. Illorum in nos calumniæ & maledicta. Matrimonium apud Christianos Sacramentum est. Impedimenta præscribere, quæ matrimonium apud Christianos dirimant, non licet Principibus. Quid Principes possint. Irritæ Principum leges de matrimonio apud Christianos, etiam ut contractus est. Exemplo Cæsarearum legum id ostensum, quæ, quatenus irrita filiorumfamilias conjugia decernunt, nihil valent. Adversùs Gallicanas etiam Leges valet clandestinum matrimonium. In Galliâ Tridentina Decreta non recepta. Isaaci Haberti animadversio. Regia ad Gallicanum Clerum responsio. Natalium caussa ad Ecclesiasticum tribunal spectat. Ejus est de lege judicare, cujus est legem condere. Adversariorum objectio dissoluta. An contrahentium voluntate possit inter Christianos verũ esse matrimonium, quod non sit Sacramentum. Nullum sine ministri voluntate Sacramentum. Connubialem pactionem subsistere apud nos non posse, cui desit Sacramenti ratio, gravium Theologorum sententia. In Melchiorem *Canum censura. Canus a Scribonio defensus: sed frustra. Concessio. Bellarmini adnotatio.*

I. EA verò, qualiacunque sint argumenta, non ita intelligenda esse velim, ut propterea Principibus nostris liceat leges aliquas aut impedimenta celebrando inter Christianos matrimonio, etiam qua civilis humanusve contractus est, ita apponere, ut nullum illud prorsus sit atque irritum, siquis aliter, quàm civiles leges præscripserint, ad Canonum tamen normam, nuptias inire voluerit. Quod licet ex iis satis intelligi possit, quę uberrimè huc usque deduximus; ad-

admonere tamen obiter visum est ad sciolos aliquos turbulentissimique ingenii transfugas redarguendos, qui Theologos Canonicique Juris interpretes, si Deo placet, se publicè jactitant atque inscribunt: quum tamen ignorent, quam modò attulimus, unanimem hanc esse Canonicorum omnium interpretum sententiam. scilicet pauca quædam Romanorum Pontificum decreta, ut occasio ferebat, legisse, nec percepisse sententiam, satis illis visum fuit, pro sapientiâ hominum singulari, ad magnificam illam Canonici interpretis nuncupationem. Illorum ego ambitioni si fucum facere atque adulari voluero, calumnias quidem & maledicta devitem: quin etiam gratiam aliquam promerear, animumque inani quadam laudationum specie, ut facere astuti homines solent, demulceam. Sed longissimè absit, ut potior a me hominis, quàm Ecclesiasticæ immunitatis, ratio habeatur.

II. Quum connubiale igitur fœdus Christianâ in Republicâ Deus ad amplissimam illam maximèque divinam Sacramenti dignitatem evexerit, ut Catholici omnes adversùs hæreticos nostri temporis fatentur; hinc factum est, ut nulla ampliùs sit humanæ Reipublicæ in Matrimonii οὐσίαν apud Christianos potestas: sive, ut sacramentum est, conjugium consideretur, sive, ut humana etiam conventio. quomodò ipsi sacramenti rationi substernitur. Quare, etsi pro summâ suâ in rebus humanis auctoritate, possit Princeps Legum æquitate civilia pleraque jura moderari, quæ Matrimonium ipsum circumstant, & κατὰ συμβεβηκὸς sequuntur; ut diximus supra; ipsam tamen Matrimonii rationem attingere nullo modo potest, quam uni Ecclesiæ commisit Christus. Id est, ut planiùs, nec sine exemplo, loquar: si, quod divinum est, ab humano, civilemque contractum ab ipsâ Sacramenti ratione, secernere velit Princeps; & de Sacramento quidem se nihil præscribere dicat, quòd humanæ potestatis finibus id quod instituit Christus, non contineatur; sed de civili tantùm conjugiorum fœdere, quod humani juris est, velle se leges condere: atque ita, exempli causâ, exigere, ut nemo deinceps, nisi coram decem fide dignis hominibus nuptias paciscatur, aliàs vim nullam conventio nuptialis habeat, cui decem testes non affuerint: frustra omnis illa est atque otio-

sa Principis de Matrimonio, etiam quatenus civilium contractuum ordine comprehenditur, sanctio: hominisque adeò matrimonium subsistit, qui coram Parocho tantùm duobusq; testibus, vel ad Regię jussionis injuriā, illud celebraverit. Quod res ipsa, ne Canonica Jura repetamus, abundè demonstrat. Cæsareæ siquidem leges, dum nullum esse vanumque matrimonium, quod absque parentum consensu filiisfamiliâs inverint, statuerunt; non de ipsâ certè Sacramenti ratione quidquam sibi usurpare voluerunt; sed civili tantùm contractui eas præfigere conditiones, sine quibus honestè illum & cum publicâ quiete, perfici non posse existimabant. Et tamen, quia Ecclesia conjugia hujusmodi irrita non fecit; aut si irrita, juxta aliquorum opinionem, ex Pontificiâ auctoritate, aliquando fuerunt, quamdiu Ecclesia irrita ea non fecit, ut non absimili in re loquitur Tridentinum Concilium: nemo dubitat Catholicorum, non potuisse unquam per civiles illas leges effici, ut irrita redderentur, quæ apud Christianos, invitis parentibus, filiisfamiliâs contraherent, matrimonia. Rata enim illa Patres, Romani Pontifices, & Tridentinum etiam Concilium, agnoverunt.

III. Gallicanæ etiam Leges incredibili conatu adversùs clandestinas &, præter parentum voluntatem, initas nuptias insurrexerunt, ut eas, si fieri posset, eliminarent atque abolerent: quatuorque etiam fide dignos testes contrahendis nuptiis Henricus III. Blæsis postulavit. Et tamen, quòd iis in regionibus Tridentinæ emendationis decreta, nescio quo Gallicanæ libertatis obtentu, recepta non fuerint, quibus vis omnis clandestino matrimonio aufertur; nihil planè profecerunt, quominùs verè inter se puella atque adolescens, adversùs Regia jura, conjugium secretò contraherent. ut, Episcopus Vabrensis Isaacus Habertus verissimè animadvertit in libro de Justitiâ connubialis edicti, adversùs nefarium illum & seditiosum Optatum Gallum, quem anno MDCXL. subscribentibus Gallicanis Episcopis, gravi justâque censurâ proscripsit Johannes Franciscus Gondyus, Primus Archiepiscopus Parisiensis. *Non multùm*, inquit Habertus, *laboratum est de conciliandis Regis edictis cum Ecclesiæ sententiâ. Nullo siquidem unquàm edicto matrimonia filiorumfamilias invalida ac*

nulla

nulla esse absque consensu parentum tutorumve, constitutum est: etsi hic error multis imposuerit. Prohibita quidem sunt, si invalida & nulla, esse haudquaquam definitum. Unde etiam decessorum suorum vestigiis insistens Rex Christianissimus Ludovicus, ea iterum prohibuit ac austeriùs interdixit: invalida tamen ac nulla esse, contra Tridentinæ Synodi decretum ac Theologorum unanimem etiam in Regno suo sententiam, minimè sanxit. Quod etiam Regis nomine ad Clerum Gallicanum anno MDCXXX. responderunt Magnus Regni Cancellarius & Consistoriani Comites: quum XL. Blæsensis Edicti articulum Ludovicus Justus superiori anno, latâ lege, confirmasset. Unde, etsi Henricus III. testes quatuor ad matrimonium exegerit; rata tamen verè est connubialis convẽtio, cui illi, præter Regiũ Rescriptũ, defuerint. Qua verò aliâ ratione profanum judicem, qui a Republicâ scilicet humanâ constituitur, natalium caussâ severissimè interdixit Ecclesia; atque ad suum tantùm tribunal spectare quæstionem illam voluit, utrùm spurius quis esset, an verò legitimo loco natus, capite *Caussam. Qui filii sint legitimi.* capite *Lator*. tit. eodem. cap. *Tuam. de ordine cognitionum*. canone XII. Concilii Tridentini Sessione XXIV. nisi quòd connubialis ipsius inter Christianos fœderis *vvia* extra limites omnino est politicæ potestatis? ut etiam ex Johanne Andreæ acutè observavit Prosper Fagnanus in Caput *Utrum autem. de cognatione spirituali.* ad num. XXII. ejus est enim de lege judicare, cujus est legem condere. Quare, si fas esset Principi, matrimonio, ut contractus est, impedimenta apponere, quæ dirimentia vocant, quibus scilicet irritum efficeretur; ad Principem quoque certum de matrimonio, ut contractus est, judicium pertineret.

IV. Neque nostræ Canonicæque sententiæ obstat quod objiciunt, Christiano in conjugio civilis contractûs rationem ab ipsâ Sacramenti ratione divelli posse & separari, ut, siquis facinorosus homo cum gravi Christiani nominis injuriâ, civili tantum, non etiam Divino, jure, contrahere vellet matrimonium. sine voluntate enim ejus, qui adultâ ætate suscipit, & ministri, nullum conficitur Sacramentum, ut ex Florentino Concilio constat & Tridentino. Quod si contingat, inquiunt, nihil jam caussæ apparet, cur Princeps, cujus summa est humanâ in Republicâ au-

ctoritas, de matrimonio nequeat, ut civilis quædam inter Christianos pactio illud est, ad arbitriũ decernere; certãque aliquam legem ad contractûs hujusce οὐσίαν requirere. Nam, præterquamquòd posse unquàm inter Christianos contingere, ut verum ac legitimum validumque sit connubiale pactum, quod non simul etiam adjunctam divinitus Sacramenti rationem habeat, constantissimè inficiantur nobiles Theologi, quorum etiam aliqui liberiores opinando extiterunt, Thomas Sanchezius de Matrimonio lib. II. disputatione X. num VI. Ægidius Coninchus disputat. XXIV. d. II. n. XXII. Paullus Laymanus lib. V. Theolog. Moral. tractatu X. parte II. cap. II. num. V. Petrus de Ledesma de Matrimonio quæstione XLII. articulo I. dub. VII. in solut. I. & II. Palao disputat. II. p. II. n. V. Franciscus Bonæ Spei disputat. IV. num. IV. Aversa quæstione I. sectione V. aliique etiam, e quibus gravis auctor, Robertus Bellarminus, de Matrimonii Sacramento lib. I. capite VII. viribus omnibus adversùs Melchiorem Canum insurgit, quòd vir hic doctissimus, cui eloquentiâ, & Latini sermonis castitate, parem vix in totâ Thomæorum Scholâ communique in barbarie invenias, novâ quadam & singulari, ne periculosâ dicam, opinione docuerit Locorum Theologicorum lib. VIII. cap. V. non omne inter Christianos verum legitimumque conjugium Sacramentum esse; sed illud tantùm, quod cum sacris cæremoniis Ecclesiæque ministro solemniter celebratur. Nec satis firma a Scribonio adversùs Bellarminum est Cani defensio. Ut tamen cavillatoribus, qui sibi mirum in modum in sophismatis placent, non solùm tanquàm verum; sed etiam, tanquàm certum, demus, quod valdè dubium est, & communi ante Cajetanum Scholasticorum sententiæ adversum, ratum aliquod inter Christianos verumque posse esse matrimonium, quod non sit etiam, ex pravitate voluntatis, Sacramentum: attamen, ut Bellarminus advertit Controversiâ VI. capite XXXII. *quia res est conscientiæ, ex legibus Divinis pendens, ad pastores animarum sine dubio pertineret.*

CAP.

CAP. IX.

Nostra responsio. Nulla jam Principum auctoritate clandestinæ nuptiæ validæ inter Christianos esse possunt. Tridentinum Decretum ibi tantùm obligat, ubi promulgatum est. Tridentini Concilii verba. Publicum de solemnibus apud Christianos matrimoniis judicium tanquàm de veris Sacramentis esse debet. Christianum matrimonium, Sacramentum. Sacramentum Græcis μυςήριον. Vivente priori uxore, nefas Christianis aliam ducere. Alexandri III. Rescriptum. Glossæ adnotatio. Ubi Tridentinum Concilium receptum non est, clandestina inter Christianos conjugia, Sacramenta esse & judicari debent. S. Thomæ Aquinatis sententia. Quæ ad Matrimonii ὑσίαν spectent. Concilium Tridentinum explicatum. Quo sensu rata, conjugia Christianorum. Altera admonitio nostra. Quæ quæstio nostra. Communis Canonicorum Interpretum sententia. Caussæ connubiales ad Forum tantùm Ecclesiasticum spectant. Glossę animadversio.

I. Sed duo ego dicam, quibus neminem, nisi refractariæ protervæque mentis hominem, dissensurum puto. Unum illud est: aut sermonem nobis de clandestinis conjugiis esse: aut de ijs planè, quę coram Ecclesiæ ministro a Christianis hominibus, solemni ritu, contrahuntur. Si de clandestinis vetitisque nuptiis agamus; jam primùm omnium satis constat, post Tridentinum Concilium, vim omnem non Sacramenti solùm, sed & civilis conventionis, quæ Sacramenti proximum ὑποκείμενον est, illas amisisse; neque, nostris his temporibus, Regi unquàm ulli aut Imperatori satis esse potestatis, ut clandestina illa matrimonia, veluti civilia cetera pacta, valida & firma habeantur, in iis saltem locis, in quibus Tridentinæ emendationis Decreta promulgata fuerunt. Decreto enim suo sanctissimi illi Patres in unaquaque Parochià robur inesse voluerunt, triginta post dies, quàm fuisset ibi primùm promulgatum. *Alioqui*, ut bene argumentatur Dominicus Soto in IV. lib. Sententiar. distinctione XL. quæstione unicà articulo V. *duo essent capita, quod utique monstrum vineam Domini demoliretur*. Sic enim Tridentina Synodus Sessione XXIV. capite I. decernit: *Qui ali-*

aliter, quàm præsente Parocho, vel alio Sacerdote, de ipsius Parochi seu Ordinarii licentiâ, & duobus vel tribus testibus, matrimonium contrahere attentabunt; eos sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit: & hujusmodi contractus irritos & nullos esse decernit, prout eos præsenti Decreto irritos facit, & annullat. Si verò de solemnibus, quæ palam apud Parochum duosque aut tres testes fiunt, conjugiis loquamur: etsi, ex occultâ contrahentium malitiâ, Sacramenti forsan dignitate destituantur, quam a Christo acceperunt; publico tamen Ecclesiæ judicio Sacramenta censeri debent: quum ex sacrâ illâ externâque cæremoniâ, qua Matrimonii Sacramentum insigniri solet, ut Sacramenta, celebrari videantur. Quandoquidem eo more ac ritu, quo instituit Christus, connubia inter Christianos homines jungi, par est ut credamus. Christum autem instituisse, ut, sacro ritu, id est, ut Sacramentum, Matrimonium inter Christianos contraheretur, Catholica Ecclesia docet, ex illis Apostoli verbis ad Ephesios, cap. V. *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne unâ. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico, In Christo & in Ecclesiâ.* Unde Siricius Papa epistolâ I. cap. IV. veluti cujusdam sacrilegii loco habet, Christianæ mulieris adulterium: *Illa benedictio*, inquit, *quam nupturæ Sacerdos imponit, apud Fideles cujusdam sacrilegii instar est, si ullâ transgressione violetur.*

II. Aut igitur cuilibet inter Christianos conjugio Sacramenti ratio inest, aut inesse debet & videtur: tantaque porrò est Christianâ in Republicâ Matrimonium inter & Sacramentum connexio & colligatio, ut ad Matrimonium mulierem pertinere neget S. Leo Romanus Pontifex epistolâ XCII. ad Rusticum Narbonensem Episcopum, a qua Sacramentum abfuerit, quod Græci μυστήριον vocant. *Unde*, inquit, *quum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut, præter sexuum conjunctionem, haberet in se Christi, & Ecclesiæ sacramentum; dubium non est, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium.* Eadem est tum aliorum Patrum, tum Augustini præcipuè, sententia, qui lib. de Bono conjugali cap. XVIII. *In nostrarum quippe nuptiis*, inquit, *plus valet sanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas uteri.* Et lib. de Fide

& Ope-

& Operibus cap. VII. *In Civitate Dei nostri, in monte sancto ejus, hoc est, in Ecclesiâ, nuptiarum non solùm vinculum; verùm etiam Sacramentum ita commendatur, ut non liceat viro uxorem suam alteri tradere. Cujus sacramenti*, inquit libro de Nuptiis, & Concupiscentiâ, *tanta observatio est in Civitate Dei nostri, in Monte sancto ejus, hoc est, in Ecclesiâ Christi, ut, quum, filiorum procreandorum caussâ, vel nubant feminæ, vel ducantur uxores; nec sterilem conjugem fas sit relinquere, ut alia secunda ducatur*. Itaque, etsi Sacramenti ratione connubiale pactum apud Christianos, summo contrahentium scelere, forsan defraudaretur: quum tamen ex Christi institutione civilis conventionis & Sacramenti ratio connecti inter se & copulari debeant; fit, ut connubiale Christianorum fœdus, quantùm quidem ad ejus οὐσίαν pertinet, non politicę, sed Ecclesiasticæ potestati, subjiciatur. Nam quod rei sacræ connexum est & conjunctum, divino præsertim jure, humano non subjacet judicio. ut Alexander III. ad Anglorum Regem rescripsit, capite Quanto. de Judiciis: *Caussa verò jurispatronatus ita conjuncta est & connexa spiritualibus caussis, quòd non nisi Ecclesiastico judicio valeat definiri*. Ubi adnotandum monet glossa, *quòd caussa mixta inter spiritualem & civilem, magis sequitur naturam spiritualis, quàm civilis. Item idem juris est in connexis quoad jurisdictionem, sicut in merè spiritualibus. Item ratione rei potiùs dicitur spiritualis, quàm ratione personæ: & sic quod est minùs dignum in sui substantiâ, majoris est efficaciæ quoad jurisdictionem*. Hactenus glossa. & ad verbum: *Connexa*. hęc habet: *Spirituale censetur propter connexitatem: quia quæ religiosis adhærent, religiosa sunt. ff. de rei vend. quæ religiosis. & ex tali cohærentiâ sumit suam naturam. sic infra de par. super eo. & ideò talis caussa per Judicem Ecclesiasticum tantùm tractari debet, ut hic*. Quod idem de clandestinis conjugiis ante Concilii Tridentini tempora, iisque etiam in regionibus, in quibus Concilium adhuc Tridentinum receptum non est, affirmandum: ita nimirum ut & ipsa, quanquàm Sacramenti ratione, ex humanâ occultâque pravitate, spolientur; Sacramenta tamen ex Christi præcepto esse debeant, atque apud Ecclesiam, quæ de occulto hominis consilio non judicat, habeantur. Quilibet enim talis judicari, aut, ut civili voce utamur, præsumi

sumi debet, qualis ipse esse verè debet, seu solet, juxta communem Jurisprudentum regulam in Leg. *Ne codicillos quidem*. *C. de Codicillis*.

III. Sacramenta certè agnovit ille idem, quem Thomæi plerique hac in parte deserunt, ut Melchiori Cano patrocinentur, S. Thomas Aquinas in IV. distinctione XXVIII. quæstione unicà articulo III. ubi de clandestino matrimonio: *Respondeo*, inquit, *dicendum, quòd, sicut in aliis Sacramentis quædam sunt de essentia Sacramenti, quibus omissis non est Sacramentum; quædam autem ad solemnitatem Sacramenti pertinent, quibus omissis verum perficitur Sacramentum, quamvis peccet, qui omittit: ita etiam consensus expressus per verba de præsenti inter personas legitimas ad contrahendum, matrimonium facit: quia hæc duo sunt de essentià Sacramenti* (nempe verba consensum tunc temporis habitum exprimentia & contrahentium libera facultas) *alia autem omnia sunt de solemnitate Sacramenti: quia ad hoc adhibentur, ut matrimonium convenientiùs fiat. Unde, si omittantur, verum matrimonium est: quamvis peccent sic contrahentes, nisi per aliquam legitimam caussam excusentur*. Et, quod Bellarminus egregiè adnotavit, agnovisse Synodus Tridentina videtur Sessione XXIV. capite I. ubi *clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea non irrita fecit*, definit. Rata enim Christianorum conjugia, Canonicâ voce, propriè intelliguntur, quòd non, quemadmodùm Barbararum gentium matrimonia, dissolvi ullâ unquam ratione possint. id autem connubia nostra habent, quatenus sunt Religionis Sacramenta. ut Innocentius III. docet capite *Quanto. de divortiis. Nam & si matrimonium verum inter infideles existat*, inquit, *non tamen est ratum: inter fideles autem verum & ratum existit: quia sacramentum Fidei, quod semel est admissum, nunquàm amittitur; sed ratum efficit conjugii sacramentum, ut ipsum in conjugibus, illo durante, perduret*. Hactenus Innocentius.

IV. Alterum, quod monendum duxi, illud est: non in eo quæstionem nostram versari, utrùm, si Sacramenti forsan ratione, singulari aliquâ de caussâ, Christianorum conjugium careret; posset ei Princeps leges præfigere, apponere impedimenta. Nam, si nullam divinitus institutum

esset

esset matrimonii Sacramentum, plurimum certè juris in connubialem pactionem, ut in cetera hominum fœdera, humana sibi Respublica vindicaret, ut cum S. Thomâ paullo post dicemus. Sed illud duntaxat inquirimus, an Christiano conjugio, quod utique Sacramentum etiam est, non ut Sacramento quidem; sed κατ᾽ ἀναδίπλωσιν, ut civili cuidam contractui, eæ humanâ tantùm auctoritate possint præscribi conditiones, quarum defectu vis omnis connubialis fœderis corrueret. Quod prorsus ex Canonum sententiâ negamus: atque, ut alios interpretes omittamus, Felinum, Alexandrum de Nævo, Abbatem, Hostiensem, Covaruviam, Fagnanum, ceteros omnes; ex glossæ etiam auctoritate cum aliis in locis, tum etiam in Caput *Ex tenore. de foro competenti*. ad illa verba: *nisi sit talis caussa, quæ ad Ecclesiasticum judicem pertinere noscatur. sicut*, inquit glossa, *sunt caussæ matrimoniales*. Et de natalium, quæ huic adnexa est, caussâ, veluti de quadam sacrâ & divinâ re, agit in Cap. *Tuam. de ordine cognitionum*. ubi, ut supra quoque diximus, Honorius III. differri a Ludovico Rege de successionis jure sententiam jubet, *donec jam dicta caussa natalium Apostolico judicio finem acceperit. Et ita patet*, inquit glossa, *quòd judex civilis etiam incidenter & per reconventionem de caussâ spirituali cognoscere non potest*. Quum autem sibi objecisset, videri, *quòd saltem incidenter de tali quæstione cognoscere possit. C. de judi. quotiens. C. de ord. jud. L. Aditæ. ff. de ju. om. jud. Si idem. & ff. de jud. qui non cogitur*. respondet glossa, verum esse, *quod priùs dicitur, licet secùs sit in contrariis caussis civilibus*. Unde patet, si humano ex more agimus, atque id, quod re ipsâ est, non, quod nos ipsi comminiscimur, spectamus, quum matrimonium Christianâ in Republicâ, & conventio quædam sit & simul τῷ εἶναι, Divinâ ex institutione, Sacramentum; asserendum ἁπλῶς esse, non eam humanæ Reipublicæ esse potestatem, ut leges aliquas ferat circa matrimonii οὐσίαν, quod apud nos Christus instituit. Sophismata sunt, quæ acutuli levesque ambitione homines opponunt, non solida veritatis argumenta. Ipsis etiam Ethnicis res adeò sancta visa est matrimonium, quod Modestino *conjunctio est maris & feminæ, & consortium omnis vitæ, divini & hu-*

mani

mani juris communicatio. Lege Nuptiæ. D. de ritu nuptiarum. ut nuptiarum leges atque jura ad pontificum notionem pertinere voluerint. De Augusto narrat Dio, quum Liviam vellet ducere, lib. XLVIII. Διςάζοντος δὲ αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος καὶ πυθομένου τῶν ποντιφίκων, εἰ ὅσιον ἐν γαστρὶ ἔχουσαν αὐτὴν ἀγαγέσθαι εἴη, ἀπεκρίναντο, ὅτι εἰ μὲν, ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ κύημα ἦν, ἀναβληθῆναι τὸν γάμον ἐχρῆν, ὁμολογουμένου δὲ τούτου, οὐδὲν κωλύει ἤδη αὐτὸν γενέσθαι. idest, ex Xilandro: *Ambigenti autem Cæsari, ac sciscitanti a pontificibus, fas ne esset sibi eam pregnantem ducere: responsum est, si quidem ex quo mulier concepisset, dubitaretur, opus esse, ut nuptiæ differentur: quia vero de eo constaret, nihil impedire, quin statim fierent*.

CAP. X.

Natalis Alexander confutatus. Fagnani in Sanchezium animadversio. Ecclesiæ jura a Natale violata. S. Thomas a Natalis opinione vindicatus. Ethnicorum matrimonio possunt a Principe dirimentia, quæ vocant, impedimenta præfigi. Matrimonium non nisi inter Christianos Sacramentum. S. Thomæ Aquinatis verba. Potestate hac apponendorum conjugio impedimentorum Principes, inter Christianos, non fruuntur. Clara S. Thomæ sententia. Thomæi aliqui Thomæ hac in parte desertores. Ineptum aliquorum acumen exploditur. Contractus tantùm civilis, non ipsa Sacramenti ratio, Romano Pontifici subjicitur. Moderatiores Thomæi cum Thomâ Sanchezio conveniunt. Fagnani in Sanchezium censura. Sive Divino, sive Ecclesiastico jure, leges de matrimonio ferre Christiani Principes prohibeantur, illas ferre non possunt. Matrimonium inter tutorem & pupillam, inter senatorem & libertam, per Canones valet. Triburiensis Concilii decretum. Connubiales caussæ Episcoporum duntaxat judicio commissæ. Canon Concilii Agathensis, Carthaginiensi a Gratiano attributus. Abbates a caussis connubialibus prohibiti. Abbas Cassinensis exceptus. Legati è Pontificis latere, caussarum connubialium judicio abstinere jussi. Matrimonia non jure fori, sed poli, reguntur. Gratiano restitutum, quod ei abstulit

San-

Sanchezius. Dominicus Soto a Natalis opinione vindicatus. Civiles de matrimonio Leges nullius ponderis a Soto agnitæ, nisi ab Ecclesiâ probentur. Qua ratione Principis auctoritatem consideret Soto. Id ex ipso magis explicatum, & confirmatum ex S. Thomâ. Alia Dominici Soto loca. Argumenti dissolutio. Quòd aliquod sit matrimonii impedimentum, Ecclesiæ auctoritas facit. Mixti generis caussæ ad quod tribunal pertineant. Gravissimum S. Bonaventuræ testimonium. Auctoris consilium. Sciolorum inscitia.

I. ATque hinc etiam omnes intelligunt, quo quantoque jure Romani Censores notaverint, quod imprudenti sibi excidere passus fuerat, vir apprimè Sacræ Historiæ eruditus, Natalis Alexander, Dissertatione XVIII. in Historiam Ecclesiasticam Seculi II. articulo I. *Quin Regum & Principum statutis inhabilitas ad contrahendum induci possit, servatis Ecclesiæ juribus, quam impedimenta dirimentia constituere posse, de Fide est; non ambigo. In omnes enim contractus, qui ad bonum Reipublicæ ordinantur, supremam potestatem Princeps habet, qua certas ipsis conditiones apponere potest, quarum defectu irriti sint. Unde, quum matrimoniales contractus maximè bonum publicum spectent; Rex lege latâ inhabilitatem inducere potest ad matrimonia certas inter personas contrahenda.* Quo ferè argumenti genere usum Thomã Sanchezium lib. VII. disputatione III. num. II. graviter reprehendit Fagnanus. Etsi enim ita dictum suum moderatus esse Natalis videatur, ut, *servatis Ecclesiæ juribus*, dirimentia matrimonium impedimenta Principes constituant: qua tamen unquàm, sodes, ratione Ecclesiæ jura servabuntur, si pro summâ suâ in iis, quæ ad publicum bonum spectant, potestate Principibus liceat id sibi vindicare, quod Ecclesiastici juris est, ut per politicas leges Christiana matrimonia dirimantur? Locutum se cum S. Thomâ Aquinate, &, eximio Concilii Tridentini Theologo, Dominico Soto, caussatur Natalis eo in Scholio, quo se a Romanorum Censorum castigationibus vindicat. Sed neque Soto, neque verò tutissimus Catholicæ assertor auctoritatis, Aquinas, ei suffragantur.

II. Verba hæc habet Thomas in IV. Sentent. distinctio-

ctione XXXIV. quæstione unicâ articulo I. *Ad quartum dicendum, quòd personæ illegitimæ ad matrimonium contrahendum dicuntur ex eo, quòd sunt contra legem, qua matrimonium constituitur. Matrimonium autem, in quantum est in officium naturæ, statuitur lege naturæ: in quantum est Sacramentum, statuitur jure divino: in quantum est in officium communitatis, statuitur lege civili. Et ideò ex qualibet dictarum legum, potest aliqua persona effici ad matrimonium illegitima. Nec est simile de aliis Sacramentis, quæ sunt Sacramenta tantùm.* Hic autem S. Thomas non docet, hanc esse Christianâ in Republicâ Christianis Principibus potestatem dirimendi per humanas leges matrimonii: sed, ut semper solet plura, quæ in unam eandemque rem sæpe conveniunt, acutè discernere, &, quid cuique καθ' αὑτὸ attribuendum sit, diligenter advertere; hoc etiam in loco varia matrimonii munera & officia variosque status distinguit; &, quid illorum cuique seorsum & κατ' ἀναδιπλῶσιν, competat, tradit ut ex verbis patet, quæ subduntur: *Et quia lex naturalis, secundùm diversos status, recipit determinationes diversas, & jus positivum etiam variatur secundùm diversas hominum conditiones in diversis temporibus: ideò Magister ponit in diversis temporibus diversas personas illegitimas fuisse*. Hæc S. Thomas. Itaque quatenus ad humanæ Reipublicæ conservationem propagationemque matrimonium refertur & civilium pactorum ordine comprehenditur, jure a Principe leges accipit, cujus est publico bono pro viribus prospicere: &, quemadmodùm humanæ aliæ conventiones, quum Sacramentum non sit, appositis impedimentis, coarctatur; sublatis, liberum esse permittitur, variisque pro temporum & locorum diversitate legibus regitur. Unde Princeps a Christiano nomine alienus, in quem nihil sibi auctoritatis idcircò adserit Ecclesia nostra, bene populorum suorum conjugia certis legibus ita moderari potest, ut nulla prorsus sint atque irrita, si, præter patriam Barbarorum consuetudinem, celebrentur. Nec enim, nisi inter Christianos, matrimonium est Sacramentum. Ita inter alios idem Aquinas optimè docet in IV. distinctione XXXIX. quæstione unicâ articulo II. *Ad tertium dicendum*, inquit, *quòd inter infideles est matrimonium,*

ut

ut dictum est, prout matrimonium est in officium naturæ. Ea autem, quæ pertinent ad legem naturæ, sunt determinabilia per jus positivum: & ideò, si prohibentur ab aliquo jure positivo apud eos infideles contrahere matrimonium cum infidelibus alterius rit s, disparitas cultûs impedit matrimonium inter eos. Ex jure enim divino non prohibentur: quia apud Deum non differt qualitercumque aliquis a Fide deviet quantùm ad hoc, quod est a grati- alienum esse: similiter nec aliquo Ecclesiæ statuto, quæ non habet de his, quæ foris sunt, judicare. ut etiam fatetur Innocentius III. cap. *Gaudemus de divortiis*. Sed, quanquàm integrum esset summo cuique Principi de matrimonio, ut naturæ & humanæ Reipublicæ officium illud est, ob amplissimam suam humanis in rebus auctoritatem, decernere, si ipsa tantùm rei natura spectaretur: quia tamen apud Christianos ad Sacramenti dignitatem evectum divinitus atque translatum est; hinc æquissimo jure factum, ut jam non humanæ, sed Ecclesiasticæ potestati, subsit, neque ulla ampliùs Principibus sit in constituendis conjugio impedimentis, nisi consentiente & probante Ecclesiâ, auctoritas. Ita disertissimè Thomas Aquinas in IV. distinctione XLII. articulo II. cujus idcircò verba uberiùs refero, ut, qui eum ducem ambitiosiùs jactant, neque tamen hac in parte sequuntur; non veritatis, sed factionis studio, se cetera ejus sectari agnoscant. ***Ad quartum dicendum***, inquit Thomas, ***quòd prohibitio legalis humana non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret auctoritas Ecclesiæ, quæ idem etiam interdicit.***

III. Quid hîc ad enervandam Aquinatis infringendamque auctoritatem comminiscentur, qui Christianâ in Religione id juris Regibus attributum volunt, ut, non Ecclesiasticâ, sed suâ ipsorum auctoritate, æquè de matrimonio ac de aliis quibuscumque humanis conventionibus, leges ferant: ut, siquis eorundem legibus in contrahendis nuptiis non steterit, cetera verò, quæ Canones præscribunt, adhibuerit omnia, nullo irritoque fœdere cum feminâ copuletur? Nam quòd aliqui importunè acuti angustos satis huic Principum potestati limites præfigere sibi videntur, atque intemeratam servare illæsamque Canonum auctoritatem, quòd a Sacramento conjugium (quæ una

na eademque res est apud Christianos) distinguant; atque civilem tantùm contractum Regum arbitrio obnoxium subditumque faciant, non autem Sacramentum: næ illi, ut mitissimè adversùs ineptientes homines loquar, nihilò plus Ecclesiæ, quàm Magistratui humano, Christianum in matrimonium impertiuntur. quum & summus Pontifex non nisi contractûs civilis, quod Sacramenti ὑποκείμενον est, immutandi moderandique potestatem habeat; ipsum verò Sacramentum a Christo Domino institutum nullà Ecclesiæ auctoritate variari possit aut aboleri. Quapropter longè moderatiores Thomæi maximâ ex parte affirmant, potuisse quidem, si ex summâ suâ potestate agere Principes permitterentur, nuptialium pactorum vim omnem, nisi certæ aliquæ accederent conditiones, infringere: sed illis tamen potestatem hujusmodi Ecclesiam inhibuisse, quæ caussas omnes connubiales, & quidquid ad matrimonia dirimenda facit, ad sacrum duntaxat tribunal deferendum decreverit. Quæ est ipsa Thomæ Sanchezii opinio lib. VIII. de impedimentis Matrimonii disputatione III. num. II. ubi, veluti ex Apollinis oraculo, certò atque indubitanter pronunciat, *posse Principem Secularem ex genere & naturâ suæ potestatis, matrimonii impedimenta dirimentia fidelibus sibi subditis, ex justâ caussâ, suis legibus indicere, eo pacto, quod Pontifex summus potest, nisi sibi hanc potestatem reservasset*. Etsi verò id, quod Sanchezius opinatur, *contra sacrorum Canonum & Tridentini Concilii decreta, ac receptissimas Theologorum & Canonistarum traditiones*, esse affirmet maximæ vir auctoritatis, Prosper Fagnanus in Caput *Utrum autem. de cognatione spirituali*. num. XIX. non multùm tamen ego illis hac in parte dissentiam: dummodò nulla jam apud nos esse Principibus dirimendorum conjugiorum jura ἁπλῶς fateatur: irritumque adeò atque inane futurum, quidquid impedimentorum contrahendis nuptiis, non approbante confirmanteque Ecclesiâ, ipsi apponerent; firmiter verò permansurum Christiani hominis matrimonium, qui adversùs humana illa & profana Rescripta; ad Canonicam tamen institutionem, nuptias pacisceretur. Sive enim divino jure prohibiti sint Christiani Principes impedimenta matrimonio auctoritate suâ constituere, quod ego quidem sentio; sive hæc illis sit ferendarum hujusmodi le-

gum

gum poteſtas canonico ſublata jure, quam aliàs habere potuiſſent: jam apud omnes conſtat, qui rectè ſentiunt, nullis humanæ Reipublicæ obſtaculis irrita effici aut dirimi inter Chriſtianos poſſe matrimonia.

IV. Quod ex ſuperioribus exemplis ſatis, opinor, liquet: &, ſiquis alia deſiderat, habet, quæ hac in re præclara admodùm atque opportuna alii adnotarunt. Sic enim, ex Canonicâ auctoritate, tutorem inter atque pupillam, inter ſenatorem & libertam, Matrimonium ſubſiſtit: quod tamen civiles Leges irritum decreverunt. Lex *Tutor* D. *de ſponſalibus*. Lex *Filiam Senatoris.* D. *de Senatoribus*: ut gloſſa docet in Canonem *Ita diligere*, cauſsâ XXX. quæſtione III. ad verbum: *Quandoquidem*. Et in Canonem *Siquis ingenuus.* cauſ. XXIX. quæſt. II. ad. v. *Habeat*. Sic Triburienſe Concilium divelli a conjugio non poſſe hominem quendam natione Francum declaravit, qui nobilem e Saxoniâ uxorem, non Francorum lege, duxerat. cap. *De Francia*. *De ſponſalibus & matrimoniis*. Sic aliæ omnes, quas ſacroſancta Naturæ jura aut Canones non confirmarunt, civiles de Matrimonio, quantum ad ejus οὐσίαν ſpectat, leges, nullum Chriſtianâ in Republicâ momentum ad infirmandas aut dirimendas nuptiarum pactiones obtinuerunt. Tantùmque abeſt, ut connubiales quęcumque Chriſtianorum cauſsę profanorum hominum arbitrio ſubdantur, ut vel in ipſo ſacro Ordine non cujuſcumque Præſulis, ſed Epiſcoporum duntaxat judicio, committendas illas eſſe Canones ſanxerint: Alexandri II. præſertim Decretum can. *Multorum*. cauſſâ. XXXV. quæſtione VI. & Canon XXV. Concilii Agathenſis, quem veluti Carthaginienſis citat Gratianus can. *Seculares*. cauſſâ XXXIII. quæſt. II. atque in Concilio Lateranenſi graviſſimè Innocentius III. Abbates hac de cauſsâ reprehenderit, quòd, Chriſtiana in matrimonia inquirere ſoliti, in alienæ poteſtatis fines temerè manus immiſiſſent. *Volentes igitur*, inquit, *in his & Epiſcoporum dignitati & Abbatum providere ſaluti, præſenti decreto firmiter prohibemus, nequis Abbatum ad talia ſe præſumat extendere, ſi proprium voluerit periculum evitare: niſi forſan quiſquam eorum ſpeciali conceſſione, vel aliâ legitimâ cauſâ, ſuper hujuſmodi valeat ſe tueri*. cap. te *Accedentibus. de exceſſibus Prelatorum*. Sicuti Abbas Caſſi-

 nen-

nensis tueri se poterat, ex Alexandri III. Rescripto cap. *Ex Litteris. de consanguinitate & affinitate*. Atque æquissimæ huic veterum Canonum legi Tridentini Patres magnâ omnium consensione subscripserunt sessione XXIV. cap. XX. *Ad hæc, caussæ matrimoniales & criminales, non Decani, Archidiaconi aut aliorum inferiorum judicio, etiam visitando; sed Episcopi tantùm examini & jurisdictioni, relinquantur: etiamsi in præsenti inter Episcopum & Decanum seu Archidiaconum, aut alios inferiores, super caussarum istarum cognitione lis aliqua in quacumque instantiâ pendeat*. Immo, quod magis urget, Legatos quoque, quos de Latere appellant, quorum sanè maxima est secundùm Romanum Pontificem auctoritas, ab hac violandâ Episcoporum potestate religiosè abstinere jusserunt, his verbis: *Legati quoque etiam de Latere, Nuncii, Gubernatores Ecclesiastici, aut alii, quarumcumque facultatum vigore, non solùm Episcopos in prædictis caussis impedire, aut aliquo modo, eorum jurisdictionem iis præripere aut turbare non præsumant: sed nec etiam contra Clericos aliasve personas Ecclesiasticas, nisi, Episcopo priùs requisito eoque negligente, procedant*. Neque enim matrimonia hodie jure fori, sed jure poli, reguntur, ut sapientissimè sancit Gratianus caussâ II. quæstione III. §. *Hinc colligitur*. cujus celeberrimâ sententia, veluti Canonicum quoddam pronunciatum, cepit jamdiu ab Interpretibus usurpari: quamquàm turpi errore Sanchezius, qui plura congerere, quàm digerere, posset, lib. VIII. disputatione VII. num. I. quod Gratiani est, Gregorio Magno attribuerit auctori.

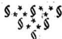
V. Dominicus etiam Soto in eâ est sententiâ, quòd Regibus aliisque Principibus, pro summâ illorum in civiles conventiones auctoritate, leges de matrimonio, veluti de cõtractu quodam humano, dirimentibusque impedimentis, condere liceret, nisi altiori sanctiorique jure, quum apud nos Sacramenti ratione Matrimonium gaudeat, cohiberentur. Sed, quòd potestate hac Magistratus nostri hodie fruantur, nullibi affirmat. Immo verò disertè negat, nisi profanæ hujusmodi leges a Concilio vel a Pontifice Maximo probentur. Eximii Theologi locum callidè Natalis obtruncavit, quem nos idcircò magis integrum exhibemus ex Lib. IV. Sententiarum distinctione XL. quæstione unica ar-

cà articulo V. *Respublica civilis*, inquit Dominicus, *& Princeps, qui ejus habet facultatem, leges potest de paciscendis stipulandisque nuptiis condere; atque adeò sic consanguineos & affines a matrimoniis concinnandis arcere, ut, si illa contra inire tentaverint, nulla sint. Verumtamen in hujusmodi ferendis legibus Respublica civilis subdita prorsus est Ecclesiasticæ, ut, absque permissu Concilii aut Pontificis Maximi, eas ferre nequeat. Quòd si Papa contradixerit, irritæ erunt prorsus & inanes.* Matrimonium nempe, ut naturæ tantùm officium est; & humanam seorsum Rempublicam, ut Naturæ tantùm jure definitur, primo loco considerat Soto. Postquàm autem eam, quæ Principibus ex ipsâ rei duntaxat naturâ competere potest, in connubialia pacta potestatem uberiùs explanasset, ita subdit: *Nihilominùs secundum membrum ejusdem responsi probatur. Nam, quum Ecclesiæ incumbat de Sacramentis censere, &, ut distinctione XXXV. dicebamus, in his, quæ pertinent ad regnum cælorum, Respublica civilis spirituali sit subdita; nequit civilis in matrimonialibus caussis, præsertim in constituendis personis legitimis vel illegitimis, ab Ecclesiæ sanctionibus & potestate deflectere. alioquì duo essent capita. quod utique monstrum vineam* Domini *demoliretur. Unde D. Thomas distinct. XLII. quæstione II. articulo II. ad IV. Probibitio, inquit, legis humanæ non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret auctoritas Ecclesiæ, quæ idem etiam interdicit. Et idem observandum est in discernendo, quodnam matrimonium sit legitimum. quod reverà judicium ad Ecclesiam spectat. De dotibus verò & hereditatibus decernere, atque de aliis, quæ merè secularia sunt, ad seculare attinet judicium.* In eandem sententiam loquitur distinct. XXIX. quæstione I. articulo IV. *Immo, quum matrimonium, ut sæpe diximus, sic sit Sacramentum, ut sit etiam civilis contractus; nil vetat, quominùs, ut priori ratione ad Forum Ecclesiasticum spectat; posteriori, civili etiam aliquatenus subdatur, Non quòd Principes* (verba observatu dignissima) *ea possint, quæ sunt de matrimonii substantiâ, demutare; sed tamen quòd valeant contrahentes mulctare, ubi in bonum publicum contrahendo deliquerint.* & distinctione XLII. quæstione II. artic. II. ad illud argumentum, quòd, quum legalis adoptio jure civili & gentium introducta fuerit; jus autem civile sine auctoritate Eccle-

siæ non possit impedimentum matrimonio objicere; nullum ex tali cognatione impedimentum oriri videatur: ad hoc, inquam, argumentum ita respondet, ut, quàm Natalis Alexandri opinioni ipse dissenserit, luculentissimè ostendat. *Secundum verò*, inquit, *per primam conclusionem solutum est. Nam, etsi cognatio hæc jure gentium & civili sit introducta; quòd tamen sit matrimonii impedimentum, Ecclesiastica auctoritas facit*. Quare, si propriè & ex rei veritate, loqui volumus, non Christianorum Principum auctoritate impedimenta matrimonio constituuntur, aut constitui possunt, nec nuptiarum pacta efficiuntur irrita, ut asserit Natalis: sed, quæ connubiales Christianorum contractus, appositis impedimentis, verè dirimit, una est Ecclesia, quæ profanis aliquando legibus ad publicam tranquillitatem honestatemque morum utitur; illasque veluti consecrat, ut, quod ipsæ prohibitæ sunt facere, non suo, sed Ecclesiastico jam jure, certa aliqua conjugia impediant. Quod innuere forsan videtur Bellarminus, dum ait Controversiâ VI. de Matrimonii Sacramento capite XXXII. mixti generis caussas, id est, partim politicas, sacras partim, sive, ut ajunt, spirituales, *ad politicum Magistratum pertinere posse, sed cum subordinatione ad Ecclesiasticum; simpliciter autem ad Principem Ecclesiasticum pertinere, ut in Concilio Tridentino sessione XXIV. canone XII. definitum est*. Beatus itaque Thomas & Dominicus Soto, longè aliter, ac Natalis Alexander censuit, & locuti sunt & senserunt. quorum ego gravissima Thomæisque omnibus Theologis venerabilia nomina hìc potissimum urgeo, quòd istorum duntaxat auctoritate Natalis ad præposteros sensus abutatur: etsi non me latet, quàm plura alia Theologorum primi nominis testimonia proferri a me potuissent, e quibus S. Bonaventura, maximæ vir fidei atque integritatis, eadem ferè ratione, qua Soto, illi de cognatione legali difficultati occurrerat lib. IV. distinctione XLII. artic. II. quæst. II. *quia Ecclesia tale impedimentum su constitutione & approbatione fecit esse validum. alioqu non posset impedire*.

VI. Ego verò non rem hanc pro dignitate tractare instituceram, nec adversùs Natalem ire, eruditissimum & diligentissimum Scriptorem, quem ab eruditione & labore admirari sæpe soleo; sed stultissimam sciolorum quorundam

dam impudentiam obiter, si fieri posset, reprimere & coërcere, qui, bonarum omnium Litterarum ignari, nescio quo ambitiosę ostentationis studio, non alio fulti, nisi sophismatum atque inscitiæ, præsidio, hanc Principibus nostris concedere non dubitarunt, quam seu Divina seu Canonica jura abstulerunt, dirimendorum conjugiorum potestatem: eòque etiam dementiæ prolapsi sunt inter altercandum, ut divinâ fieri non potuisse auctoritate dicerent, ut nullus inter Christianos esset connubialis contractus, qui non simul esset Sacramentum.

LIBER III.

CAPUT I.

Lippis ac tonsoribus notum, quod extremâ superioris Libri parte disseruimus. Petri de Soto non magna auctoritas. Totus superioris Disputationis ordo proponitur. Magni cujusdam Canonistæ & Theologi de se ipso judicium. Non inutilis excursus noster. Divi Marci sententia. Quæstio a nobis in superioribus libris tractata. Menchacæ opinio. Pium patris nostri familiãs consilium. Quid ille scire velit. Nos illi tandem acquiescimus.

I. HÆC ego levia atque inconstantia ingenia dum operosiùs, quàm res fortè postulabat, sapere aliquando jubeo; sentio, quò me & quàm longè, extra propositæ tractationis limite disputationis ardor protraxerit: eòque etiam magis Dissertationis hujus nostræ nos piget, quò lippis ac tonsoribus notius est, quod ait Covarùvias de Matrimonio II. Parte cap. VI. §. X. num. XVI. *a Laicis, etiam summis Principibus, non posse lege prohiberi matrimonium cum alienigenis, vel cum certo hominum genere. & hoc ipsum passim,* inquit Didacus, *Nostrates fatentur, qui Leges Civiles aliquot matrimonia prohibentes, ut improbas, refellunt.* Quid enim Petrum aliquem de Soto moror, cujus non est tanti auctoritas, ut propterea velimus a communi Canonicorum omniũ Interpretum verissimãque sententiâ discedere? Nunc ergo præstat, ut, unde disserendo dilapsi sumus, eò redeamus. Quid enim tamdiu, aut quò, aberramus, ut ingenio potiùs nostro, quàm causæ ipsi, quam agitandam suscepimus, deservisse videri possimus? Atqui illud tantùm agendum erat, illud summo studio animique contentione inquirendum a nobis, an nobilem Juvenem, triginta jam natum annos, exheredem scribi fas sit, quòd, invito parente, nuptias cum honestâ puellâ contraxerit. Id supra, nec immeritò, negabamus, per civiles Leges, in his

in his saltem regionibus nostris, licere. Qua occasione, quò disputatio vocabat, eò libenter excurrimus: &, Gallicanis Hispanisque Legibus, quòd in ingratos illiusmodi filios exheredationem statuant, adversùs alios assertis vindicatisque; quæsivimus subinde adversùs Magnum quendam Canonici juris Interpretem [ita enim de se ipse judicat] quid & quantùm Christianis Principibus liceret de Matrimonio decernere. Unde veniam ab æquioribus quibusque Judicibus nos facilè obtenturos speramus, siquid ingenio paullò liberaliùs indulserimus. Neque enim omnino frustra Legum illarum de liberis eam ob rem exheredandis æquitatem & sanctimoniam adversùs cavillatores, explicavimus: quòd, etsi causa nostra non illarum auctoritate niteretur, exheredandusque adeò non esset noster hic filius familiâs, qui, annorum triginta ætate non minor, ingratas patri nuptias iniisset; inde tamen apparebat, quantam planè conjugiis hujusmodi, quamque immanem injuriam parentibus filii inferrent, cum gravissimæ exheredationis pœnę equissimisque Legibus ansam jure dare potuerint. Quoniam verò, siqua ex Romanis Legibus exheredationis pœna hac de re filiosfamiliâs manet, quòd, parentum injussu, jungant connubia; ea certè non ultra quinque & viginti ætatis annos porrigitur; triginta autem annos attigit seu etiam explevit ille, qui tractationi nostræ argumentum fecit, filiusfamiliâs: id unum censendum nobis superest, quod Divus Marcus aliâ in causâ rescripsit: *enim non rectè facere*; *pœnam tamen in eum statutam non esse*. Quam sententiam retulit Ulpianus lib. XXV. ad Edictum. L. *Et siquis*. D. *de Religiosis & sumptibus funerum*.

II. Sed cur etiam spinosam illam & sententiarum concertatione valdè intricatam, ingrati animi causam, quæ in paciscendis, preter paternam voluntatem, conjugiis sita est, tam diligenter sumus accuratèque perscrutati, ut, quæ hanc in rem doctissimi viri differunt, discuteremus omnia, atque ad nostrum revocaremus judicium? quasi scilicet in eo quæstio nostra versaretur: an potuerit debueritque filius ille familiâs hereditate privari, qui, ductâ imparis conditionis uxore, non patrem tantùm gravissimè lęsit; sed & magno fuit toti paternę domui, ut in

in ipso tractationis limine innuimus, detrimento. Atqui ab hac mente, a qualicunque hoc exheredandi filii consilio optimus ille senex longissimè abest, cujus voluntati Dissertatione hac nostrâ gratificamur. Ut enim tutò, neque imprudenter, posset opinioni Menchacæ fidere, qui de *Successiion. creat. par. I. lib.* I. §. X. *num. DCXXXIV.* id ei juris facit, ut ingratum filium, si voluerit, ob nuptias illas exheredet; tutò aliena posset exempla sequi, quæ, pro vario hominum ingenio, minimè desunt; atque aliquando in Jurisconsultorum voluminibus occurrunt: ut, inquam, fas homini esset tricenarium filium hac de caussâ exheredem scribere, quòd hic, se invito & reluctante, uxorem, honestam illam quidem, sed imparem tamen, acceperit: non vult tamen, qua est humanitate facilitateque animi, e paternæ severitatis legibus in filium animadvertere. Aliorum quidem, qui morem patri toto vitæ cursu gesserunt, filiorum saluti, decori, fortunis, prospicere cupit, atque indemnitati: sed non eâ tamen lege, ut inhumaniùs atque aliquantò forsan duriùs, quàm pietas ferat, vel in protervum totique paternæ familiæ valde incommodum adolescentem egisse videatur. Quærebat itaque vir optimus, cujus eò magis pietas commendanda nobis est, quo gravior in illum est injuria filii; & nunc iterum quærit: an rescindere sibi factum a se testamentum liceret, quo æquas inter filios fortunarum omnium portiones dividi jusserat; & posterioribus tabulis ita de rebus suis omnibus decernere, ut, dotatis pro æquâ portione feminis, filiorum etiã cuilibet, pari institutionis titulo, legitimam quidem partem relinquat, quam scilicet illis leges naturali ex æquitate deferunt: sed cetera tamen omnia bona, in quorum partem ingratus filius ex primo testamento venturus fuerat, in alios tantùm duos, natu maximum minimumque, vel hereditatis, vel legati, vel quocunque alio potest nomine, transcribat: qui duo nempe filii paternæ omnibus in rebus voluntati summo studio obsecundarunt. Cur verò id ei per divinas humanasque leges non liceat, quod non odio aliquo, aut animi parùm probi vitio, facere instituit; sed, ut obedientiores obsequentioresque filios insigniori aliquo paternæ benevolentiæ argumento remuneret, atque in bonis beneque moratis

ratis liberis familiæ suæ splendorem atque amplitudinem, majori, quàm fieri possit, facultatum copiâ conservet? Atque ita aliquando post immensos veluti diffundentis sese ingenii errores nos ordo disputationis in viam atque ad caput totius tractationis nostræ reduxit. ubi eò acriùs ac festiviùs, Salvine Consul, absolvendum nobis, quidquid superest, videtur, quò ad exitum propiùs jam tendit oratio.

CAP. II.

Mutari ex arbitrio conditum jam testamentum posse. Lectio Pandectarum restituta. Ambulatoria usq; ad mortem hominis voluntas. Paulli Apostoli testimonium. Acuta Innocentii Papæ III. observatio. Christianus Cicero, Lactantius. Vera apud Cælium Lactantium lectio. Christiani, filii Judæorum. Testamenti per Modestinum definitio. Suprema hominis voluntas religiosè a veteribus observata. Justiniani hac de re sanctio. Lex XII. Tabularum a Sexto Pomponio explicata. Justinianus illustratus. Æneis comburi a Virgilio jussa, pulcherrimum Latinæ Linguæ Poëma. Octavii Augusti versus. Quænam tabulæ supremæ? E Canonibus confirmatio. Gregorii Magni Rescripta. Heredis pœna, qui testatori non paruerit. Ab hac, quoad legitimam portionem, exceptus filius. Insignis Aphroniæ, Romanæ feminæ, patientia. Patrisfamiliâs in mutando revocandoq; testamento potestas: etsi coram summo Principe testatus fuerit. Institutus ab aliquo Imperator, potest exheredari. Digna vox majestate regnantis. Ad Principes monita. Vox impia Juliæ. Quod boni Principis munus? Caligulæ avaritia. Pulcherrima Divi Pertinacis sententia. Rumpendorum testamentorum exempla, etiam aliquando per testamenta alia minùs solemnia. Theodosii & Valentiniani Rescriptum. Ex Constantini Lege locus apud illos emendatus. Novella Justiniani Constitutio. Testamento pias ob caussas duo testes sufficiunt.

I. JAm verò satis superque constat, non ita patris arbitrium prioribus tabulis constrictum colligatumque esse, ut testamento, quod semel ille decrevit, neque ullo firmavit jurejurando, stare compellatur. Enim

Enimverò novo teſtamento, quod rite atque ex ſolemnitate Juris conficiatur, veteres tabulas infirmari omnino atque infringi, ſciunt omnes, qui vel primis labris Juſtinianæas Inſtitutiones deguſtarunt, ex Lib. II. Tit. XVII. *Quibus modis Teſtamenta infirmantur*. §. *Poſteriore quoque*. Quod & Hermogenianus præſcripſerat E'πιτομῶ Juris lib. IV. *Nemo enim*, inquit, *eam ſibi legem poteſt dicere, ut a priori voluntate ei recedere non liceat*. Lege *Si quis in principio*. D. *de Legatis & Fideicommiſſis III.* Et Martianus Lib. IV. Inſtitutionum, cuius ſententiam iiſdem ferè verbis Juſtinianus tranſcripſit, ex L. *Si quis priore*. D. *ad Senatusconſultum Trebellianum*. juxta Severi atque Antonini Auguſtorum Reſcriptum ad Coccejum Campanum. *Severus* enim legitur tum apud Juſtinianum in Inſtitutionibus, tum in antiquiſſimo atque apud totam Europam celeberrimo Pandectarum Florentinorum Codice, quo Juſtinianum ipſum uſum doctorum plerique hominum arbitrantur. ut intelligatur L. Septimius Severus, M. Baſſiani Antonini Caracallæ pater: quanquàm in vulgatis Digeſtorum editionibus *Verus* habeatur. Qua de cauſsâ *ambulatoriam* hominis voluntatem *uſque ad vitæ ſupremum exitum* appoſitè Ulpianus appellavit lib. XXXIII. ad Sabinum. *L. Cum hic ſtatus*. D. *de donationibus inter virum & uxorem*. §. *Pœnitentiam*. Et L. *Quòd ſi iterùm*. D. *de adimendis vel transferendis legatis vel fideicommiſſis*.

II. Morte verò vires demum accipit ſuas firmaturque teſtamentum, ut, ex Romanarum Legum mente, epiſt. ad Hebræos cap. IX. advertit S. Paullus. *Ubi enim teſtamentum eſt, mors, neceſſe eſt, intercedat teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt. alioquin nondum valet, dum vivit, qui teſtatus eſt*. Quo Apoſtoli teſtimonio acutè utitur Innocentius III. ad Archiepiſcopum Lugdunenſem cap. *Cum Marthæ. de celebratione Miſſarum*. ut rationem afferat, eamque gravem cumprimis atque opportunam, cur vetus Divinarum Pollicitationum Teſtamentum deſierit; æternum verò ſit ac permanſurum, novum Legis Evangelicæ. *Unde novum*, inquit, *ideſt, ultimum, eſſe deſcribitur, inde æternum, ideſt, perpetuum, comprobatur. Noviſſimum etenim hominis teſtamentum immobile perſeverat: quia teſtatoris obitu confirmatur*. Quod multò

ante

ante egregiè illuſtraverat, Chriſtianus Cicero, Lactantius Divinarum adverſus Gentes Inſtitutionum lib. IV. qui eſt de verâ Sapientiâ, cap. XX. *Idcirco Moyſes & iidem ipſi Prophetæ, Legem, quæ Judeis data erat, teſtamentum vocant; quia, niſi teſtator mortuus fuerit, nec confirmari teſtamentum poteſt, nec ſciri, quid in eo ſcriptum ſit, quia clauſum & obſignatum eſt. Itaque, niſi Chriſtus mortem ſuſcepiſſet, aperiri teſtamentum, ideſt, revelari & intelligi myſterium Dei non potuiſſet. Verùm Scriptura omnis in duo teſtamenta diviſa eſt. Illud, quod adventum Domini paſſionemque anteceſſit, ideſt, Lex & Propetæ, Vetus dicitur. Ea verò, quæ poſt reſurrectionem ejus ſcripta ſunt, Novum Teſtamentum nominatur. Judæi Veteri utuntur, nos Novo. Sed tamen diverſa non ſunt: quia Novum Veteris adimpletio eſt; & in utroque idem teſtator eſt Chriſtus, qui pro nobis mortem ſuſcepit, nos heredes æterni regni fecit, abdicato & exheredato populo Judeorum. Sicut Hieremias Propheta teſtatur, cum loquitur talia. Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo Domui Iſraël, & Domui Juda, teſtamentum novum, non ſecundùm teſtamentum, quod diſpoſui patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, ut illos educerem e Terrâ Ægypti: quia ipſi non perſeveraverunt in teſtamento meo; & ego neglexi eos, dicit Dominus.* Venetam enim anni MCCCCLXXVIII. editionem ſecutus ſum, ut in Lactantio ſcriberem: *Sed tamen diverſa non ſunt.* Scilicet, teſtamenta non, *diviſa non ſunt*, ut in poſteriori aliquâ editione vidi, & Florentinâ etiam Philippi Juntæ an. MDXIII. quam ſedulò curavit Marianus Tuccius. Explicat paullò poſt Lactantius, quid apud Hieremiam per Domum Iſraël & Domum Juda verè intelligendum ſit. *Domus autem Juda & Iſraël non utique Judęos ſignificat, quos abdicavit; ſed nos, qui, ab eo convocati ex gentibus, in illorum locum adoptionemque ſucceſſimus; & appellamur filii Judæorum. quod declarat Sibylla, cum dicit:* ἰουδαίων μακάριον θεῖον γένος οὐρανιώνων. ideſt. *Judęorum beatum divinum genus cæleſtium.*

III. Nec aliud innuit ipſa teſtamenti definitio, quam Modeſtinus attulit lib. Pandectarum: ita ut ſit *voluntatis noſtræ juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit.* L. *Teſtamentū.* D. Titulo illo *de Teſtamentis, & qui teſtamenta facere poſſint, & quemadmodùm teſtamenta fiant.* juxta vulgatam

tam lectionem, eamque pleniorem, quàm Florentini Pandectæ exhibeant. Unde summa Veteres religio incessit, ut, postquàm quis mortuus esset, supremam ejus voluntatem, veluti sacram quandam atque e cælo delapsam, legem, sibi observandam colendamque existimarent: modò nihil contra jura & Naturæ honestatem testator decrevisset. Ita gravissimè Justinianus Novellâ Constitutione XXII. de Nuptiis Collatione IV. §. *Disponat. Disponat itaque*, inquit, *unusquisque in suis, ut dignum est; & sit lex ejus voluntas. sicut & antiquissima nobis Lex, & prima penè Reipublicæ Romanorum, disponens, ait (dicimus autem XII. Tabularum, secundùm antiquam & patriam linguam) ita dicens; Uti legassit quisque de suâ re, ita jus esto. nullo valente, citra illius voluntatem, nec si sacram impetret formam, nec si quispiam aliud omnium aliquid aliter disponere malens*. Eodem ferè modo Legem illam XII. Tabularum explicaverat Sextus Pomponius lib V. Lectionum ad Q. Mucium. *Latissima potestas*, inquit, *tributa videtur & heredes instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoque constituendi. Sed id vel interpretatione coangustatum est legum, vel auctoritate jura constituentium*. L. *Verbis Legis*. D. *de Verborum significatione*. Antiquissimam autem, & Romanæ penè Reipublicæ primam Justinianus vocat, quòd, post sexaginta nondum ab exactis Regibus annos, XII. Tabularum Leges, ex Solonis præcipuè institutis, conditæ perlatæque fuerint: creatique tunc Decemviri, qui illas scriberent, & Reipublicæ summâ cum potestate præessent. ut cum aliis Romanæ Historiæ auctoribus testatur Livius lib. III. Ex hoc veluti fonte omnis apud Romanos dimanavit supremarum voluntatum observantia: atque id porrò unum, ne Æneidi parceret Virgilianæ, officere cecinit olim Augustus, quòd Æneida, expolitum nondum Opus, Maro comburi testamento jussisset.

Sed legum est servanda fides. suprema voluntas
Quod mandat fierique jubet, parere necesse est.

quanquam, prudentiori longè consilio, pulcherrimo Latinæ Linguæ & divino propemodùm, Poëmati, quàm Legi, consulere Octavius ipse, pro summâ suâ auctoritate atque erga Latinas Litteras studio, maluerit: ut ex his ejus versibus constat.

Fran-

Frangatur potiùs legum veneranda potestas,
Quàm tot congestos, noctesque diesque, labores
Hauserit una dies, supremaque jussa parentis
Amittant vigilasse suum.

Et infra. *Sed quod malè jusserat ipse,*
Sit vetuisse meum.

Quare, ubi de bonis secundùm tabulas possidendis agitur, *non omnes tabulas Prætor sequitur*, ut Ulpianus præscribit lib. XXXIX. ad Edictum; *sed supremas, hoc est, eas, quæ novissime ita sunt factæ, ut post eas nullæ factæ sint. Supremæ enim hæ sunt, non quæ sub ipsum tempus mortis facta sunt; sed post quas nullæ factæ sunt: licet hæ veteres sint. L. Tabulas.* D. *de bonorum possessione secundùm tabulas*. Nihil in veteribus Legibus frequentius.

IV. Et Canones confirmarunt: quibus Gratianus illud Gregorii cognomento Magni accensuit ex lib. III. epist. IX. ad Januarium Caralitanum Episcopum. *Pro fundandis etiam Monasteriis, quæ a diversis jussa sunt construi, si injustè perspicis hæc ab iis, quibus indicta sunt, excusatione differri; solerter, secundùm quod Leges præcipiunt, admonere te volumus, ne piæ vivorum aut defunctorum voluntates, tuì, quod absit, remissione cassentur*. Canone *Admonere*. causâ XVI. quæstione I. Et Can. XIII. quæst. II. *Ultima voluntas defuncti modis omnibus conservari debet.* quæ est Gregorii ejusdem sententia, desumpta ex lib. IX. epist. XX. ubi sic habet: *Sed quia perlatum ad nos est, Pompejanam, religiosam feminam, velle de eodem monasterio ancillas Dei tollere, & per sua, unde acceptæ fuerant, monasteria revocare, atque illic congregationem construere monachorum; necesse est, ut, si impletum hoc fuerit, defuncti depositio* (an, ut emendant alii, *dispositio?*) *modis omnibus conservetur*. Quòd si testatoris voluntati non paruerit heres; hereditate, jure optimo, decidit, veterum Legum auctoritate, quas laudat Justinianus L. *Quæstionem*. C. *de Fideicommissis: quæ justis dispositionibus testatorum omnimodò heredes obedire compellunt; & sic strictiùs causam exigunt: ut etiam amittere lucrum hereditatis faciant eos, qui testatoribus suis minimè paruerint.* Nisi siquid naturæ jure debeatur, ut est legitima filii portio. Hanc enim non amitti, certum mihi est ex Authentica, *Hoc amplius*. quæ ibidem subditur; & plenior atque ex-

expressior habetur Collat. I. Constitutione Novellâ I. *de heredibus & Falcidiâ*. §. *Siquis autem*. in hunc modum: *Si quis autem non implens, quod dispositum est; sed, dum competat ei, qui honoratus est, quod relictum est, etiam ex decreto judicis admonitus, annum totum protraxerit, non agens hoc, quod praeceptum est: siquidem aliquis illorum fuerit, qui necessariò ex lege percipiunt; in plus autem, quàm quod lex ei dare vult, scriptus est heres, tantum accipiat solùm, quantum lex ei dari, secundùm quartam ab intestato partem, concedit: aliud verò totum auferri*. Quin etiam quorumdam animis ea insedit erga supremas parentum suorum tabulas reverentia, ut, quamquam illas, veluti inofficiosas, accusare aliquando meritò potuisent; bonorum tamen extorres fieri maluerint, quàm paternam convellere voluntatem. Qua in re egregium præ ceteris omnibus patientiæ exemplum Aphronia dedit, Ebutiæ filia. *Nam*, ut Valerius lib. VII. narrat cap. VIII. *quum haberet* (Ebutia) *duas simillimæ probitatis filias, Pletoniam & Aphroniam; animi sui potiùs inclinatione provecta, quàm ullis alterius injuriis aut officiis commota, Pletoniam tantummodo heredem instituit; filiis etiam Aphroniæ ex admodùm amplo patrimonio, viginti nummos legavit. Aphronia tum cum sorore sacramento contendere noluit; testamentumque matris patientiâ honorare, quàm judicio convellere, sanctius esse duxit: eò se ipsam indigniorem injuriâ ostendens, quò eam æquiore animo sustinebat*.

V. Neque verò magis religiosè ac sanctè supremæ testatoris voluntati obtemperandum esse, Romanæ Leges sanxerunt, quàm illæsam servari debere in condendis revocandisque, pro hominis arbitrio, testamentis libertatem. Nam, etsi coram summo Principe quis testatus fuerit; valeatque, Theodosiano jure, sine testium solemnitate, illud testamentum: integrum tamen homini est, quod decrevit, corrigere; posterioribusque tabulis voluntatem retractare suam. *Voluntates etenim hominum*, ut ad Johannẽ Præfectum Prætorio Honorius & Theodosius Augusti rescripserunt, *audire volumus, non jubere: ne post sententiam nostram inhibitum videatur commutationis arbitrium: quum hoc ipsum, quod per supplicationem nostris auribus intimatur, ita demum firmum sit, si ultimum comprobetur; nec contra judicium suum defunctus posteà venisse detegatur*. L. *Omnium*, C. *de*

C. *de Testamentis*. Immo & siquis Imperatorem fortè ipsum heredem scripserit; ei nihilominùs posteà licet, exheredato Cęsare, alium quemcunque voluerit, heredem ex lege instituere, ex celebri Constantini Augusti sanctione ad Præfectum Urbis Volusianum. *L. Siquis*. C. *Qui testamenta facere possunt, vel non*. Unde, *cum heredes instituuntur Imperator seu Augusta, jus commune cum ceteris* habere dicuntur a Valente, Valentiniano & Gratiano A A A. Leg. VII. C tit. eodem. Eademque de causâ testamentum imperfectum nihil Imperatori ad obtinendam hereditatem suffragatur, ut Paullo visum est Lib. V. Sententiarum Leg. *Ex imperfecto*. D. *de Legatis & Fideicommissis III*. Quod Imperatores aliqui, optimo virtutis, si in eâ perstitissent, exemplo, sanxerunt, Severus & Antoninus, Alexander, Justinianus aliique. *Licet enim*, inquit Alexander Antigono, *Lex Imperii solemnibus Juris Imperatorem solverit; nihil tamen tam proprium Imperii est, quàm legibus vivere*. Leg. *Ex imperfecto testamento*. C. *de Testamentis, & quemadmodùm Testamenta ordinentur*. quo etiam modo Paullus locutus est & Severus atque Antoninus. Hęc profectò *digna vox est Majestate regnantis, legibus alligatū se Principem profiteri*. Leg. IV. C. *de Legibus & Constitutionibus Principum & Edictis*. Quam verè auream Theodosii Augusti & Valentiniani Cęsaris ad Volusianum sententiam, utinam Principes omnes animo sibi nunquam atque oculis excidere paterentur; dignosque adeò se illâ Symmachi commendatione præstarent: *Plus apud vos justitia, quàm licentia, valet*! Nam tyrannorum est, & feralis, vox illa Juliæ ad Antoninum Caracallam, quam utinam Pseudo-theologorum nemo, magno Reipublicæ exitio, auribus Christianorum Principum occineret! *si libet, licet*. ut est apud Ælium Spartianum. Atqui boni Principis est, prodesse non minùs, quàm præesse, Reipublicæ: neque Caligulam, insigne illud humanæ turpitudinis avaritiæque portentum, imitari decet, qui, teste Tranquillo in ejus Vitâ, *testamenta primipilarium, qui, ab initio principatûs Tiberii, neque illum, neque se, heredem reliquissent, ut ingrata, rescidit*; sed Publium Helvium Pertinacem, de quo sic Julius Capitolinus: *Legem sanè tulit, ut testamenta priora non priùs essent irrita, quàm alia perfecta essent*; *nève ob hoc*

fiscus

fiscus aliquando succederet. Ipseque professus est, nullius se aditurum hereditatem, quæ aut adulatione alicujus delata esset, aut lite perplexa, ut legitimi heredes & necessarii priventur: addiditque Senatusconsulto hæc verba: Sanctius est, Patres Conscripti, inopem Rempublicam obtinere, quàm ad divitiarum cumulum, per discriminum atque dedecorum vestigia, pervenire.

VI. Sic etiam testamentum, cui centum aut mille testes interfuissent, per aliud rumpitur, quod, ex solemni Romanarum Legum normâ, coram septem duntaxat testibus conditum fuerit, ut cum Interpretum vulgo colligo ex Leg. *Heredes palam.* D. *de Testamentis.* §. *Quid est palam.* & ex L. *Quum tabulæ.* D. *de bonorum possessione secundùm tabulas.* Sic testamentum militis corruit, quod communi jure ipse confecerit, si aliud posteà militiæ jure opposuerit, ut constat ex Leg. *Militis codicillis.* D. *de militari testamento.* §. *Miles jure communi.* & notavit Ulpianus lib. II. ad Sabinum: *Tunc autem prius testamentum rumpitur, cum posterius ritè perfectum est: nisi fortè posterius vel jure militari sit factum &c.* Leg. II. D. *de injusto rupto & irrito facto testamento.* Sic solemnia alia testamenta per alia minùs solemnia aliquando revocantur. ut, si, solemniori septem testium numero, alienus homo heres institutus fuit; aufertur ab illo hereditas, si, quinque posteà tantùm testibus adhibitis, in liberos transferatur, aut in eos generaliter, qui ab intestato successuri essent. Ita enim Theodosius & Valentinianus Augusti decernunt in Rescripto ad Florentium Præf. Prætor. quod habetur Leg. *Hac consultissimâ.* C. *de testamentis. Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos a parentibus utriusque sexûs habeatur, non volumus. Si verò in hujusmodi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona; certum est, eam voluntatem defuncti, quantùm ad illam duntaxat permixtam personam, pro nullo* (an *nullâ*?) *haberi, sed liberis accrescere.* Et infra. *Siquis autem, testamento jure perfecto, posteà ad aliud venerit testamentum; non aliàs, quod ante factum est, infirmari decernimus, quàm si id, quod secundò facere testator instituit, jure fuerit consummatum. Nisi fortè, in priori testamento scriptis iis, qui ab intestato ad testatoris hereditatem vel successionem venire non poterant,*

in

in secundâ voluntate testator eos scribere instituit, qui ab intestato ad ejus hereditatem vocantur. Eo enim casu, licet imperfecta videatur scriptura posterior; infirmato priore testamento, secundam ejus voluntatem, non quasi testamentum, sed quasi voluntatem ultimam intestati, valere sancimus: in qua voluntate quinque testium juratorum depositiones sufficiunt. Similia ferè jam præscripserat Constantinus ad Bassum Lege *Inter omnes.* C. *Familiæ erciscundæ.* quam præ oculis Theodosius & Valentinianus habuerunt. unde etiam apud hos constat, emendandum esse locum, & legendum: *pro nullâ haberi.* quemadmodùm Constantinus scripsit. Quę intelligenda tamen omnia, juxta Novellam Justiniani Constitutionem CVII. *De testamentis imperfectis, a parentibus in filios factis; & de divisione rerum, a filiis coram parente, & de ejus facultatibus factâ, & subscriptâ.* Collat. VIII. Testamenti autem, quod ad pios sacrosque usus, sive, quod ajunt, caussas refertur, longè melior faciliorque est ratio: cui, ad priores solemnesque tabulas infirmandas, duo solùm testes sufficiunt, ut singulari ad Judices Velletrenses Rescripto sanxit Alexander III. capite *Relatum* I. *de Testamentis. Relatum est*, inquit Alexander, *quòd, quum ad vestrum examen super relictis Ecclesiæ caussa deducitur; vos, nisi septem, vel quinque, idonei testes intervenerint, inde postponitis judicare.* Et infra. *Mandamus, quatenus cum aliqua caussa talis ad vestrum fuerit examen deducta; eam, non secundùm Leges; sed, secundùm Decretorum statuta, tractetis, tribus, aut duobus, legitimis, testibus requisitis: quoniam scriptum est. In ore duorum, vel trium, testium stat omne verbum.*

CAP. III.

Insignis Lex Papiniani. Pactum non valet, quo faciendi testamenti libertas coarctatur. Nec subsistit etiam ob hanc caussam donatio, præterquàm si Deo, aut Ecclesiæ fiat. Alia pacta a civili lege improbata. Si jurejurando firmentur, valent. Leonis Philosophi Constitutio XIX. Principum in infringendis pactis potestas. An revocari possit testamentum, jurejurando confirmatum. Non valere juramentum, nec perjurum esse, qui revocat, censent aliqui: & breviter confutantur.

Johannis Vviclefi error. Velle & nolle, non est monachorum. Opposita Durandi opinio. Nostra sententia. Ad rumpendum testamentum jurejurando firmatum, nisi intercesserit decennium, necessaria certa derogationis formula. Prudentissima Didaci Covaruvias admonitio.

I. VErùm quid exempla prosequor testamentorum, quæ, ex illâ testandi libertate, infringi possunt & solent? quasi verò commune totius Jurisprudentiæ Decretum possit in dubitationem revocari: aut Papinianus insigni illâ lege, qua, lib. I. Definitionum, singula complectitur otiosorum testamentorum capita, non etiam adscripserit, primum testamentum alio rumpi, *ex quo heres existere poterit*. Leg. I. D. *de injusto rupto & irrito facto testamento*. Nec pactum valet, *quod dotali instrumento comprehensum est, ut, si pater vitâ fungeretur, ex æquâ portione ea, quæ nubebat, cum fratre heres patri suo esset*, ex Leg. XV. C. *de Pactis*. quòd libertatem faciendi testamenti patri non possit auferre, ut innuunt ibidem Valerianus & Gallienus Augusti. Et quidem meritò, si Romanarum duntaxat legum ratio habeatur, Nam, ut ad Basiliam rescripsit Imperator Antoninus, *pacta, quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est*. Leg. VI. C. tit. eodem. Sicuti plura planè sunt pacta, quæ civili jure dissolvuntur, aut irrita declarantur in Codice, tit. *de pactis conventis tam super dote, quàm super donatione ante nuptias, & parapherni*s. Unde colligunt, qui de civilibus rebus disputant, non subsistere, præterquàm si Deo aut Ecclesiæ fiat, omnium bonorum vel futurorum donationem. quemadmodùm nec stipulatio valet, qua libera testandi voluntas aufertur, ex Leg. *Stipulatio*. D. *de verborum obligationibus*. Sic etiam *pactum dotali instrumento comprehensum, ut contenta dote, quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regressum haberet, juris auctoritate improbatur: nec intestato patri succedere filia eâ ratione prohibetur*. Lege III. C. *de collationibus*. Atque huic Alexandri Imperatoris Rescripto affine illud est Justiniani L. *Siquando*. C. *de inofficioso testamento*. de filio, qui, certis quibusdam rebus a patre acceptis, pactus fuerat, se querelam de inofficioso paterno testamento non intentaturum.

Si

Si enim *post obitum patris filius, cognito paterno testamento, non agnoverit ejus judicium; sed oppugnandum putaverit: veteri iurgio exploso, hujusmodi pacto filium minimè gravari*, Justinianus decernit: *secundùm Papiniani responsum, quo definivit, meritis magis filios ad paterna obsequia provocandos, quàm pactionibus adstringendos*. Quòd si pactioni ejusmodi jusjurandum addatur; tunc equidem illa ex vi religionis valet, ut adversùs civilem legem sancit Bonifacius VIII. cap. *Quamvis. de pactis* in VI. *Quamvis pactum patri factum a filia, dum nuptui tradebatur, ut, dote contenta, nullum ad bona paterna regressum haberet, improbet lex civilis: si tamen juramento non vi, nec dolo præstito firmatum fuerit, ab eadem omnino servari debebit: quum non vergat in æternæ salutis dispendium, nec redundet in alterius detrimentum*. Immo verò, etsi, absque ullo sacramento, paterfamiliàs in matrimonium filiam suam eâ lege collocasset, ut ex æquâ parte cum fratribus suis paternorum bonorum heres esset femina: istiusmodi tamen pactum suo in Imperio, hoc est, apud Græcos, servari, abrogatâ Codicis lege XV. *de pactis*. voluit longè postea Leo Philosophus, Constantinopolitanus Imperator. ut patet ex ejus Constitutione XIX. ad Stylianum, Henrico Agyleo interprete. Hæc ibi, inter alia, habet Leo. *Posteaquàm, inquam, istiusmodi quandam esse legem animadvertimus: tametsi etiam ante nostram sanctionem, ipsam, ne susciperent, exclusérit communis hominum voluntas; tamen nos nihilominùs omnem illi prorsus functionem & usum, decreto adimimus. At quid dicit? Etiamsi, inquit, pater, quum in matrimonium collocaret filium; illum, post decessum suum, ex æqui parte cum aliis fratribus paternorum bonorum heredem fore, pacto promiserit: in potestate tamen illius, si velit, erit, ut pactum ejusmodi negligat; aliisque liberis amplius attribuat; & illi, cui æquam portionem in hereditate pactum concedebat, minorem assignet. Hoc itaque, quanquam alioquin, quomodò diximus, in Republicâ nullum locum habeat; nostro etiam decreto, velut in exilium ejectum, omnibus modis in Rempublicam ingressu prohibemus. Statuimus verò, ut parentum nemo jura filiorum, quibus cum reliquis liberis çqualem hereditatis portionem servatum iri, in nuptialibus contractibus spoponderint, innovare tentet. Ac siquis pactiones suas aspernari, & illius, cui tantumdem, quantum alii fratres habituri sunt, promiserit,*

portioni detrahere, compertus fuerit; sciat is, pœnitentiâ mutatam voluntatem invalidam atque vanam habendam. Ex æquo enim cum aliis fratribus secundùm initum pactum filius in bona succedet. Neque verò mendacium veritati præferri ulla ratio patitur, neque pacta conventa per improbationem adulterari, æquum est; neque rationabili animali id facere convenit. Atqui, siquid aliud; hoc certè hominem decet, ut verbis suis fidem præstet, nisi mendaciis veritatem corrumpendo, destitutus ratione, eorum albo, quæ ratione prædita sunt, excidere velit. Quasi verò ignoraverit Imperator ille Philosophus, posse a Principibus, pro summâ illorum auctoritate, plura inter homines pacta, quę non e re esse judicantur, improbari atque infringi. Sed de toto Constitutionis hujus argumento redibit iterum sermo Libro quarto.

II. Unum illud est, de quo aliqua esse potest controversia, & aliqua certè est inter Jurisprudentes: an posterioribus tabulis testamentum revocari possit, quod jurejurando confirmatum fuerit. Sunt enim aliqui, teneri adeò ac solliciti libertatis in testamentis condendis humanæ assertores, ut majorem illius, quàm sacramenti ipsius, rationem habere videantur: quum doceant, bonis adversari moribus illud de testamento non revocando jusjurandum perjuriique adeò crimine damnandum non esse, qui illud ex arbitrio auferat aut immutet. Ita sententiæ hujus princeps Bartolus in Leg. *Siquis in principio testamenti*. D. *de Legatis III.* & in Leg. *Stipulatio*. D. *de verborum obligationibus*. cui, cum Baldo, ex Jurisperitis aliqui adhærent, &, quod longè admirabilius est, aliqui etiam e Theologis. Quis enim in animum induxerit suum, ita de jurejurando sentire illos potuisse, qui optimè sciunt, sanctam religiosamque esse sacramenti affirmationem, qua Deum verum attestamur, hoc est, testem adducimus veritatis? Unde Concilii Constantiensis Patres æquissimo proscripserunt jure XLIII. hunc Johannis Vviclefi, hæretici hominis, errorem: *Juramenta illicita sunt, quæ fiunt ad roborandum humanos contractus, & commercia civilia*. Sess. VIII. Quis, inquam, crediderit, ita illos sentire potuisse, qui experimento ipsi suo perspectissimum habent, licere cuiquam suæ nuncium remittere voluntati, solemnique strictioris atque Evangelicę vitæ voto hanc constringere omnino potestatem testandi?

quod

quod, si morum officeret honestati, penitus non liceret. Quem verò Catholicorum illud lateat, quod, tanquã ex Augustino Sermone III. de communi vitâ Clericorum refert Gratianus can. *Non dicatis*. causâ XII. quæst. I? *Quum hujus nostræ Congregationis fratres, non solùm facultatibus propriis, in ipsâ ordinationis susceptione renunciaverint, & se per promissam obedientiam penitus aliorum potestati, & imperiis in Christo, & pro Christo, subdiderint; certum est, eos nihil habere, possidere, dare, vel accipere debere, sine superioris licenti*. Quare Augustinus serm LVI. ad Fratres in eremo, qui est *de vitâ Clericorum*, juxta Chevallonii editionem, miserè deplorat Januarium presbyterum, qui communem vitam in monasterio professus; ausus tamen fuerat, morti proximus, testamentum conficere. *Testamentum*, inquit, *fecit presbyter, socius noster, nobiscum manens, de Ecclesiâ vivens, communem vitam profitens, testamentum fecit, heredes instituit. O dolor illius societatis! o fructus natus non de arbore, quam plantavit Dominus!* His ἐκ διαμέτρου opponitur alia Guilielmi Durandi opinio, qui, non sine aliorum quorumdam suffragio, asserit in Speculo tit. de instr. editio. §. *compendiosè*. juramento testamentum fulciri corroborarique, ut, sublatâ penitus revocandi testamenti potestate, frustra omnino sit, quod posteà scribitur, testamentum.

III. Mihi verò, etsi neutra placeat sententia, nec perpendenti seriò omnia placere possit; non libet tamen adversùs illos, sive Jurisprudentes, sive Theologos, longiùs disputare. Sentio quidem, quòd, communi jam consensione, ceteri approbarunt, perjurum esse, qui fidem suam sacramento adegerat, ne testamentum revocaret; & revocat tamen: sed valere nihilominùs, quod posteà decreverit; & prioribus idcircò tabulis posteriorem, eamque ultimam, præferendam esse voluntatem. Quanquam, nisi inter primum & alterum testamentum annorum decem spatium intercesserit; ut munitæ sacramento tabulæ infirmentur, necessaria mihi certa aliqua derogationis, sive abrogationis etiam, formula videatur. *Non est enim præsumendum*, ut benè prudenterque admonet Didacus Covaruvias de Testamentis II. Parte Rubr. num. XX *quenquam velle mortale crimen committere, nisi evidenter hoc constiterit. L.*

Merito. ff. pro socio. maximè in actu, qui prope mortem fit. cap. Litteras. & ibi glos. verbo tam grave. de præsumpt. Unde, cum revocatio prioris voluntatis consistat in præsumpt. vel evidenti testantis intentione; dicendum est, non videri primum testamentum sublatum per secundum, in casibus, quibus ex hac revocatione testator perjurus esset: nisi appareat manifestè. Hactenus Covaruvias. cui favet gloss quædam singularis in Cap. *Cum non deceat. de electione & electi potestate* in VI. ad v. *Effectus*. Sed cur plenissimum hunc contentionum altercationumque funem trahendum mihi in loco non opportuno imprudenter existimem? quando optimus ille senex, cui filii unius culpa mutandi testamenti voluntatem injecit, nullo se obstrinxerit sacramento, quominùs plenâ, quam Civilia ei Canonicaque Jura impertiuntur, libertate fruatur.

CAP. IV.

Quando rescinditur testamentum. Quid hereditas? Ciceronis definitio. Legata testamento adveniunt; at ad ὕλην spectat heredis institutio. Testamenti definitio illustrata. Jacobi Rillii, Viri Clarissimi, supplementum improbatum. Constantini Augusti argumentum. Calphurnii Longini sententia. Justa sententia quæ sit. Quid justum apud Jurisconsultos. Justum testamentum, quatenus heredis institutionem continet. Nihil in Codicillis legitimum. Testamentorum a Codicillis discrimen. Terentianum dictum. Justa Rillii laus. Auctoris suâ in patriâ solitudo. Nostri patrisfamiliâs consilium. Si legata tantùm adjicit, non mutat prius testamentum. Satis illi est, codicillos scribere. Codicillorum definitio. His hereditas directò neque datur, neque adimitur. Vera Papiniani laus. Excipitur militis hereditas. Codicillorum origo. Quando cepere legata codicillis demandari. De Ulpiani sententiâ quæsitum. Exæquata ab Justiniano fideicommissis legata. Codicillis legata relinqui posse. Justiniani locus explicatus. Auctoris sententia. C. Trebatius Ciceroni charus. Labeonis Antistii doctrina. Qua ratione valeant in codicillis legata.

Im-

I. Immo verò, postquàm huc nos quæstionum series perduxit; illud demum dicam, & verè, quod nonnemo forsan mirabitur: otiosam videri posse minimèque cōsentaneam totam hanc nostram de infirmando patris illius familiàs testamento disputationem. quasi scilicet conditum inter liberos testamentum mutare homo velit, unumque ex illis exheredare. Nam, si rem ipsam non ex vulgi opinione, sed ex veritate atque ad exactam Civilis Prudentiæ normam, pensemus: tunc rescindi testamentum dicitur, & verè dici debet, cum alius posterioribus tabulis instituitur heres; seu, cum exheredatur ille, quem priori testamento heredem instituеramus. Sive enim adoptione, quam agnationem sui heredis Papinianus & Justinianus vocant, sive posteriori testamento, rumpatur; jam apud omnes constat, exheredem fieri, qui fuerat alioquì per hereditatem in universum testatoris jus successurus. Quid est enim aliud hereditas, *quàm successio in universum jus, quod defunctus habuit tempore mortis?* Leg. *Nihil est aliud.* D. *de verborum & rerũ significatione.* Et Leg. *Hereditas.* D. *de regulis juris*. quæ est Juliani lib. VI. Digestorum, & Caii lib. VI. ad Edictum Provinciale, definitio. Huic autem similis est illa alia Marci Tullii in Topicis, ubi agit de definitione. ibi nanque sic hereditatem definit. *Hereditas est pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure: nec ea, aut legata testamento, aut possessione retenta.* Unde, etsi legata, quæ testamento apposita sunt, varientur posteà, augeantur, minuantur transferanturve; eadem tamen maneat κληρονόμων ἔνστασις, seu, heredis heredumue institutio; idem maneat testamentum, oportet: &, siqua est mutatio, ea adventitia tantùm sit, & κατὰ συμβεβηκός. Neque enim ad testamenti οὐσίαν spectant legata: sed, heredis tantùm institutio, ut Jurisconsulti, eosque inter, Arnoldus Vinnius in Institut. *de Testamentis ordinandis*, adnotant ex Leg. *Qui testatur*. D. *de heredibus instituendis*. §. *Qui neque legaturus est*. Neque adeò ad hereditatem, teste Boëtho ad eum in Topicis locum de definitione. *Non igitur legatum, aut possessionis retentio, substantiam hereditatis efficiunt*. Atque hinc testamenti definitio, quam supra ex

Modestino attulimus, non ita intelligi debet, ut sit qualiscumque de eo, quod post mortem fieri decernimus, sententia; sed justa: hoc est, ne jus testamentorum & codicillorum confundatur, ut heredis institutionem necessariò contineat. Sicuti eam definitionem, veluti mancam, non incongruenter supplere sibi visus est Jacobus Rillius, Florentinus, Vir Clarissimus, in suis Juris Civilis Elementis lib. II. cap. X. litt. G. *Ego*, inquit, *definitionem Modestini optimam puto: si tamen hæc postrema verba addantur, quæ desunt in dictâ Leg. 1. ff. qui testam. fac. poss. hoc est, heredis institutionem necessariò continens. Aliàs cum Codicillis Testamenta confunderentur.* Ego verò, ut ingenio sim imbecilli, neque ad Civilem scientiam comparato; satis tamen, vel absque Rilliano illo additamento, codicillorum a testamentis discrimen in Modestini definitione intelligo: sicut & veteres intellexerunt Jurisconsulti omnes. Ut enim Imperator olim Constantinus ad Maximum Prefectum Pretorio argumentatus est, *si idem codicilli, quod testamenta, possent; cur diversum his instrumentis vocabulum mandaretur? quæ vis ac potestas unà sociasset?* Leg. VII. C. *de codicillis.*

II. Igitur, si heredis institutione testamenta maximè cōstant, atque a codicillis distinguuntur, juxta Calphurnii Longini sententiam: *Non potest ullum testamentum valere, quod heredem non habet.* Leg. *Proximè.* D. *de iis, quæ in testamento delentur, inducuntur & inscribuntur*; hanc satis superque distinctionem definitione ipse suâ Modestinus complectitur, dum testamentum non qualitercumque sententiam nostræ voluntatis de eo, quod post mortem nostram fieri velimus, vocat; sed justam: idest, non solemnem tantùm, sed legitimam quoque, omni ex parte perfectam, & legibus Romanoque jure præscriptam, sententiam.. quemadmodùm & Ulpiano Tit. XXI. *de Testamentis. testamentum est mentis nostræ justa contestatio, in id solemniter factum, ut post mortem nostram valeat.* Sic enim *justum*, voce Jurisconsultorum propriâ, accipi debet, quod ἀκριβὲς Græci dicunt, id est, omnibus numeris absolutum atque ad exquisitam Legum rationem exactum conformatumque. ut, justa uxor, idest, jure legitimo uxor, Ulpiano lib. II. de adulteriis. Leg. *Si uxor*, D. *ad Legem Juliam*. & Ciceroni I. Tuscul. Quæst. justus filius Paullo lib. XXXVIII. Responsorum.

rum. Leg. *Paullus*. D. *de statu hominum* & Cajo lib. I. Institutionum. Leg. *Generalis*. D. *de adoptionibus, & emancipationibus*. justi liberi Justiniano Inst. *de hereditatibus, quæ ab intestato deferuntur*. §. *Sui autem*. justæ nuptiæ eidem Inst. *de patriâ potestate*. §. I. & *de nuptiis*. ┬. I. justus dominus M. Tullio I. Officiorum. justa hereditas Paullo lib. XXXII. ad Edictum. Leg. *Ea verò*. D. *pro socio*. & Varroni lib. II. de re rusticâ. justa materfamiliâs Livio lib. XXXIX. Frequentissima est apud Livium vocis hujus elegantia. Denique illud *justum* generaliter accipiunt, quod omni jure præditum est, ut hujusmodi appelletur. Unde Isidoro Hispalensi lib. X. Originum, *Justus dictus, quia jura custodit; & secundùm Legem vivit*. Hac porrò ratione testamentum Modestino dicitur, *justa sententia*; Ulpiano *justa contestatio*, quòd ea demum sit plena, atque, ex Romano solemnique jure, legitima ultimæ voluntatis nostræ declaratio. Id autem testamentum non habet, nisi quatenus heredis institutionem comprehendit: quum hanc esse rite justèque de rebus post mortem nostris decernendi rationem Romanæ Leges voluerint, ut heredem instituamus: ut nempe, postquam corpore soluti fuerimus, superfit adhuc in eo, qui universo juri succedit & vivat voluntas nostra. At verò nihil in Codicillis legitimi justique adeò, invenitur: neque illi jure, aut Romanâ aliquâ lege, promulgati introductique fuêre; sed moribus paullatim, & populi Romani consuetudine, ut paullò post explicabimus: neque inde jus in ipsam hereditatem Fideicommissario Legatariove ullum acquisitum est. contraquam in Testamentis contingit, quæ, ex sacrosanctâ Romanarum Legum auctoritate, successionem heredi in universa defuncti jura, institutionis nomine, deferunt. Sint ergo Codicilli voluntatis quidem nostræ sententia; sed tamen non justa. quo uno certè discrimine constat, quàm bene a codicillis & quocumque alio instrumento, testamenta distinguantur. Quæ si omnia Rillius eâ, qua cetera prosecutus est, diligentiâ perpendisset; maluisset, opinor, explicare, quàm supplere, Modestini definitionem. Licet enim gravissimos auctores habeat, quorum se exemplo tueatur, Accursium, Azonem, Paullum C. strensem; acutiores tamen diligentioresque in his rerum vocumque civilium discriminibus exi-

sti-

ſtimari veteres illi debuerant, qui Romana nobis jura condiderunt, quàm tota hæc recentiorum turba. Mihi ſanè Terentianum illud mirum in modum placet, Prolog in Andriam, ut æmulari Veterum negligentiam, ſiqua noſtris videtur, malim, *quàm iſtorum obſcuram diligentiam*: eòque magis nihil Modeſtini definitioni deeſſe puto, quò poſteà vidi in meam doctiſſimos viros ſententiam conſpiraſſe, Franciſcum Duarenum in Tit. *Qui teſtamenta facere poſſunt*. & Covaruviam I. Rubr. Part. de Teſtamentis. Hæc æqui bonique conſulere eos velim, qui Rillio, ut par eſt, patrocinantur & favent: cujus etiam doctrinæ, atque optimo promovendæ ad Civilem ſcientiam Juventutis conſilio, non ſcriptis ſolùm; ſed & frequenti inter amicos ſermone, plurimùm deferre ſoleo: etſi peregrinus, quantùm licet, in patriâ meâ vivam, & paucis tantùm familiaris, ſpectatæ doctrinæ eruditioniſque viris. plurimi enim vanum quendam divitiarum fulgorem aut ambitionem ſectantur. Nunc ad cetera progrediamur.

III. Quum itaque noſter pater familiâs non id agat, ut, quem æquo cum aliis liberis inſtitutionis honore heredem teſtamento fecerat, ingratum exheredet filium, aut unum filiorum alteri, hereditatis nomine, præferat; ſed, poſterioribus, quas ſcripturus eſt, tabulis omnes ſinguloſque velit filios inſtituere heredes; id verò unum ſibi animo propoſuerit, ut, quæ legitimæ cujuſque portioni ſuperſunt, cetera bona, non jam ad filios omnes indiſcriminatim deferat, ſicuti primo conſtituerat teſtamento; ſed ad illos duntaxat, qui omni officiorum genere paternam ſibi benevolentiam promeruerint (ſiquidem iis, quod reliquum eſt, leget, aut quocunque alio, præterquàm inſtitutionis & hereditatis titulo, relinquat); illud facilè conſequitur, quod vident omnes, hac legatorum adjectione non infirmari, quantùm ad ὕλην quidem ſpectat, ſed confirmari potiùs, teſtamentum: eas verò, quæ poſteà de legandis bonis forſan conſcribuntur, tabulas, codicillorum potiùs, quàm mutati teſtamenti, naturam aliquatenus ſapere. niſi tamen quis teſtamentum ἁπλῶς appellare malit, quatenus iidem, qui priùs, heredes inſtituuntur. Sed cur fruſtra paterfamiliâs velit, eadem heredum inſtitutione, teſtamentum repetere? quando codicillis, facili illo ultimæ volun-

tatis

tatis humanæ compendio, & bonis filiis gratificari, & suæ facere satis potest voluntati. *Caput* enim, ut bellè ait summus Prudentiæ arbiter Justinianus Institut. lib. II. de Legatis §. Ante heredis. *atque fundamentum intelligitur totius testamenti, heredis institutio*. Κωδικίλλος δὲ, auctore Theophilo, Græco illo Institutionum interprete, *ἐστιν ἐλλιπούσης ἐν διαθήκη γνώμης τεστάτωρος ἀναπλήρωσις.* idest: *Codicilli autem sunt eorum, quæ in testamento testatoris voluntati desunt, supplementum*. Unde Codicillis hereditatem directò neque dari neque adimi posse; & ideò nec exheredari aliquem posse, notissimum est Romanæ prudentiæ decretum, ex Institutionib. de codicillis. §. *Codicillis*. ex Leg. *Hereditatem*. C. & ex Leg. *Si idem. de codicillis.* denique ex Leg. *Scævola*. D. *ad senatusconsultum Trebellianum*. Cujus sanè rei rationem hanc affert lib. XV. Quæstionum Papinianus, quem *juris asylum & doctrinæ legalis thesaurum* verâ laude nuncupat Spartianus in Septimio Severo. *Quod per manus traditum est*, inquit Papinianus, *codicillis hereditatem dari non posse, rationem illam habet: ne per codicillos, qui ex testamento valerent, ipsum testamentum, quod vires per institutionem heredum accipit, confirmari videretur*. Leg. X. D. *de jure codicillorum*. Hac tamen lege militis hereditas excipienda est, quam codicillis dari Jurisprudentes permiserunt, ut, inter alios, idem Papinianus respondit lib. VII. Responsorum. *Militis codicillis ad testamentum factis etiam hereditas jure videtur dari.* Leg. XXXVII. D. *de militari testamento*. ubi sic glossa: *Et non mireris, si dictus Cajus in codicillis pro dimidiâ institutus, habere debet dimidiam hereditatis: quia militis codicillis ad testamentum factis, etiam hereditas jure directo videtur dari: licet secùs sit in codicillis pagani*.

IV. Quanquam autem, veteri jure, scilicet, antequàm in usum Codicilli venirent, legata non nisi testamento relinqui possent, ut Justinianus ipse testatur Institutionum lib. II. *de fideicommissis hereditatibus*. §. *Prætereà*. attamen, postquàm, Augusti temporibus, codicillorum exemplum L. Lentulus primus dedit; &, quæ jure non debebat Lentuli filia, legata solvit, Romanisque passim moribus probati receptique sunt codicilli; legata quoque deinceps, æquè ac fideicommissa, ratione optimâ ceperunt codicillis demandari

dari: sive invalescente statim usu, ut ex Pandectarum auctoritate quidam opinantur; sive, quod certius multò est nobisque visum, longè posteà per Legem Justiniani. Nam, quidquid sit de Ulpiani sententiâ ex lib. LXVII. ad Edictum, quam a Triboniano ipso, Magno illo Justiniani in Magno Opere adjutore, interpolatam non ægrè persuadeor, quum in Florentinis Pandectis, maximè insigni totius antiquitatis Codice, ea legatur, Leg. I. Tit. *de Legatis & Fideicommissis* I. lib. XXX. Quidquid, inquam, sit de verâ Ulpiani lectione; &, an alii fuerint ante Justinianum, nec ne, exequandorum fideicommissis legatorum auctores: illud planè certum atque apud omnes exploratum est, æquata διὰ πάντων, *per omnia*, fuisse fideicommissis legata, ex celebri Justiniani Lege *Omne verbum*. C. *Communia de Legatis & Fideicommissis: Sit igitur, secundùm quod diximus, ex omni parte verborum non inefficax voluntas, secundùm verba legantis vel fideicommittentis: & omnia, quę naturaliter insunt legatis, & ea fideicommissis inhærere intelligantur; & contra, quidquid fideicommittitur, hoc intelligatur esse legatum: &, siquid tale est, quod non habet naturam legatorum, hoc ei ex fideicommissis accommodetur &c.* Quod & ipse docet, seu explanat, Institution. lib. II. de Legatis. §. Sed non usque. *Sed non usque*, inquit, *ad eam Constitutionem standum esse existimavimus*. Scilicet, ad illam, quæ prima est in Codice, eo titulo: *Communia de legatis*. *Cum enim*, pergit Imperator, *antiquitatem invenimus, legata quidem strictè concludentem; fideicommissis autem, quæ ex voluntate magis descendebant defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis exæquare, ut nulla sit inter ea differentia: sed, quod deest legatis, hoc repleatur ex naturâ fideicommissorum; &, siquid amplius est in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura*. Hactenus Justinianus.

V. Unde frequentiori ferè Jurisprudentum suffragio receptum est, ut jam non testamento solùm, sed codicillis etiam, liceat patrifamiliâs fidei æquè committere ac legare: ita tamen, ut quamquam legata sint, quæ codicillis decernuntur; non ut legata, sed, ut fideicommissa, ob exæquationem illam, valeant. qui est sensus verborum Justiniani Institution. *De Fideicommissariis hereditatibus*. §. *Præterea:*

tereà: quum alioqui legata, nisi ex testamento, non valeant. Id enim tantùm vult, non valere ex codicillis legata, qua legata sunt, κατ' ἀναδίπλωσιν: etsi ex Iurisconsultis aliqui non satis perceperint. Hæc verò postquam scripsissem; remque totam mecum expendissem diligentiùs, sic breviter sentio: moribus quidem populi Romani usurpatum ante Justinianum fuisse, ut legata codicillis relinquerentur. Neque enim negare possumus, quod maximâ Imperator fide, Justinianus lib. II. Institution. *de Codicillis*, testatur, non tantùm fideicommissa; verùm etiam legata, codicillis scripta esse a Lucio Lentulo, cum in Africâ moreretur. Exemplum ceteros secutos, nullus dubito: maximè postquàm Codicillorum usum Augusto probavit C. Trebatius, vir a civili Doctrinâ Ciceroni olim commendatissimus, ad quem Topica extant, plenus civilium exemplorum liber; & codicillos facere non dubitavit, severissimis homo moribus, Labeo Antistius, quem *Legum atque morum populi Romani jurisque civilis doctum apprimè fuisse*, ex Attei Capitonis auctoritate narrat Gellius lib. XII. cap. XII. Veruntamen, siqua tunc legata codicillis mandabantur: ea nullo jure nullâque lege debuisse ab herede solvi, quum, ex legibus, non nisi ex testamento valerent: sed solvi tamen, ex pudore quodam atque erga defunctos homines reverentiâ, consuevisse. Id de Lentuli filiâ constat, quæ legata sibi a patre codicillis relicta, solvisse fertur: etsi illa jure non deberet, ut ait Justinianus. Siqua verò ante tempora Justiniani fuit legatorum fideique commissorum exæquatio, ut aliqua forsan fuisse ex Ulpiani testimonio videtur; eam usu quodàm potiùs, & populi favore, quàm legitimo jure, constitisse. Sed Justinianus posteà latâ lege legitimum fecit, quod moribus tantùm & populi consuetudine continebatur, ut legata fideicommissis æquaret: atque inde factum, ut legata, quanquàm, ut legata, non valeant; quatenus tamen, ex illâ exequatione, quandam veluti fideicommissorum rationem induerunt, valere jure optimo magnâ ex parte censeamus. Hæc mea est sententia, quæ Justiniani gravissimâ nititur auctoritate. Siquis aliter sentiat, doceri non illibenter velim.

CAP.

CAP. V.

Is legari posse, qui possunt heredes institui. Inutilia olim legata, pœnæ nomine, relicta. Id explicatum. Africani verba a Triboniano forsan interpolata. Africani sententia. Divi Antonini Pii Rescriptum. Vetus Jus ab Justiniano emendatum. Non hîc de legatis, pœnę nomine, relinquendis agi. Nihil iniqui in patris nostri familiâs consilio. Legitima portio, Græcis νόμιμον λάχος, & propriè apud Latinos, quarta legitimæ partis. Filiusfamiliâs, quodammodò dominus. Novellę Justiniani Constitutiones, Authentica ab Accursio, & cur, dicta.

I. SEd nostrâ tamen parùm interest, utrum codicillis, an testamento, velit pater legata liberis suis relinquere, quando neminem ex illis æquâ hereditatis institutione defraudat. Posse enim paterna bona, quæ justæ cujusque hereditati accedunt, huic vel illi filiorum legari, eâ ratione certum est, qua omnes ii possunt legati titulo res accipere, qui possunt heredes institui, Justiniano auctore Institutionib. de Legatis. §. *Legari*. Sicut & ille legandi potestate fruitur, cui testari jure permissum est, ut testatur Paullus lib. singulari de Jure codicillorum. Leg. *Conficiuntur*. D. *de jure codicillorum*. §. *Codicilli*. Et confirmare possumus ex Ulpiano lib. I. Fideicommissorum. Leg. *Sciendum est*. D. *de legatis & fideicommissis I.* Neque verò obstat, quòd ingratus noster filiusfamiliâs in malè juncti matrimonii pœnam legatis, quæ ceteris suis fratribus præstet, gravari hac ratione, veluti justus & ipse heres, videatur. Etenim, quæ legata, pœnæ nomine, veluti inutilia, veteres Jurisconsulti damnarunt; ea non ἁπλῶς, sed, sub conditione, ut ajunt, deferri consueverant: ut nempe hæc vel illa, legati titulo, alteri dare heres juberetur, si testatoris voluntati non pareret; si verò pareret, nihil illi præstandum esset. Qualia leguntur exempla apud Justinianum Institution. lib. II. de Legatis. §. *Pœnæ quoque nomine*. apud Ulpianum. Leg. *Uxori suæ*. D. *de penu legatâ*. apud Paullum. Leg. I. D. *Ad Legem Falcidiam*. §. *Item si ita legatum sit*. & Leg. *Si penum*. D. *Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat*. Ea

por-

porrò legata, quæ non in honorem, ficuti debent, fed in pœnam cedunt, nullius eſſe momenti Africanus reſpondit: cuius verba in Digeſtis lib. XXXIV. a Triboniano interpolata docti viri ſuſpicantur. Sic enim habet Leg. I. Titulo, *de iis, quæ pœnæ nomine relinquuntur. Filiofamiliâs, vel ſervo, herede inſtituto, etiamſi in patris dominive pœnam illicitè vel probrosè datum eſt, nullius momenti legatum eſſe reſpondi. Non enim id ſolùm, quod in heredis; ſed omne, quod, in cujuſque, lucrum aliquod ex ultimâ voluntate ſentientis, talem pœnam in teſtamento ſcriptum ſit, nullius momenti habendum eſt.* Ubi τὰ *illicitè vel probrosè*, additamentum videntur Triboniani. quanquam Africani ſententia percipi adhuc poſſit; & illam bene perceperit gloſsa. *Nunc quæritur*, inquit gloſſa, *an valeat legatum eorum centum, quæ juſſus fui dare Sempronio, ſi non darem decem Sejo; & dicitur, quòd non: quia, in mei patris vel domini pœnam, fuit relictum. & ſic illicitè vel probrosè*. Auctor verò eſt Julius Capitolinus, Divum Antoninum Pium, primum conſtituiſſe, *ne pœnæ cauſsâ legatum relictum maneret*. Attamen qualiacunque hæc vetera de legatis jura correxit meliori longè conſilio Juſtinianus tum in Codice, Lege unicâ *de iis, quæ, pœnæ nomine, in teſtamento vel codicillis ſcribuntur, vel relinquuntur*. tit. XLI. lib. VI. tum in Inſtitutionibus de Legatis: ubi, poſtquam antiquorum Juriſprudentum placita retuliſſet, Sabinique cum primis, qui Antonino Pio σύγχρονος fuit, & nec *heredem pœnæ nomine adjici poſſe exiſtimabat;* ſubdit Imperator. *Sed hujuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit; & generaliter ea, quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium translata, nihil diſtare a ceteris legatis conſtituimus, vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet iis, quæ impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut aliàs probroſa*. Quod & Juris Canonici tractatores confirmant in cap. *Raynaldus. de Teſtamentis*. verb. *adjicens*.

II. At non è re forſan fuerit, non ſine aliquâ moleſtiâ, hæc de legatis attigiſſe, quæ, pœnæ nomine, præcipiuntur: quum longè diſſimilis ſit rei, quam tractamus, ratio. Neque enim patri noſtro familiâs propoſitum eſt, ad coërcendum comprimendumque aliquem ex heredibus, legatorum illi gravia onera imponere, niſi juſſa teſtatoris ex-

ple-

pleverit, quod profectò per Justinianum liceret: sed, postquam, ut sæpe diximus, sæpiùsque dicere argumentum ipsum nostrum jubet, filiorum unus impari matrimonio non leve universæ familiæ detrimentum intulit; nec ullum malo huic jam remedium superest; reliqua omnia, ultra legitimam cujusque portionem, bona officiosis morigerisque filiis ἁπλῶς legare, ut summæ istorum erga patrem assiduæque observantiæ, majori aliquo beneficio, respondeat; consulatque hac ratione suæ in posterum familiæ.

III. Quis hìc verò aliquid excogitet, aut, post longam accuratamque meditationem, reperiat, quod Romanis Legibus morumque aut naturæ honestati adversetur, si pater, quum æquo institutionis honore singulos indiscriminatim liberos affecerit; plus deinde uni, quàm alteri, legati titulo, relinquat? Siquidem, ut jure paterfamiliâs testetur, unam tantùm cuique filiorum legitimam portionem, hereditatis nomine, debet, quę Gręcis dicitur νόμιμον λάχος, seu, μοῖρα; Justiniano autem Leg. *Si totas*. C. *de inofficiosis donationibus*, *debitum bonorum subsidium*; & propriè *quarta legitimæ portionis*, Institutionib. De inofficioso testamento. §. *Sed hæc ita accipienda sunt*. qua etiam fit, ut Paullus Jurisconsultus lib. II. ad Sabinum, *dominum quodammodò*, filiumfamiliâs dixerit. Leg. *In suis heredibus*. D. *De liberis & postumis heredibus instituendis*. Quidquid verò prætereà rerum bonorumque est, sine ullâ inofficiosi testamenti notâ, ut voluerit, & quibus voluerit, pro arbitrio distribuere pater une potest, ut prudentissimè Justinianus sanxit Novellâ Constitutione XVIII. de triente & semisse. §. Frequenter. *Licebit enim ei, reliquum octuncium fortè aut sexuncium, habere, & largiri, sicut voluerit, filiis ipsis, aut cuilibet extraneorum: &, naturâ primò curatâ competenter, sic ad extraneas largitates accedere: hoc observando in omnibus personis, in quibus ab initio antiquę quartæ ratio, de inofficioso lege decreta est*. Hactenus Novella Constitutio. Novellas enim [ut id semel dicamus] eas Justiniani Constitutiones cum Gregorio Magno apud Gratianum caussâ XI. quæst. I. can. *De personâ*. & ceteris, qui, usque ad Accursii ętatem, eum secuti, appellare magis ali-

quan-

quando libet, quas in unam veluti congeriem, extra Codicem, relatas, τὰς νεαρὰς Justinianus ipse vocat; & Authenticas, novâ voce, ut ab Epitome Julianeâ distinguerentur, dixit posteà, magnâ reliquorum Antecessorum consensione, Accursius.

CAP. VI.

Lex XII. Tabularum dura. Qu' concepta fuerit. Vetus legatorum licentia per Furiam & Voconiam Leges coarctata. Furia, olim Fusia. Hæc minùs quàm perfecta Lex. Voconium Plebiscitum quando latum. Mendosa Livianæ Epitomes lectio. Præcipua duo Legis Voconiæ capita. Locus Ciceronis ex Actione III. *in Verrem restitutus, atque adversùs Hotomanum fusè explicatus. Vetus lectio. Roberti Stephani emendationem ceteræ amplexæ editiones. Hotomani in Ciceronem explanatio. De Tullio optimè meritus Paullus Manutius. Res tota e Cicerone sub adspectum posita. Leges in posterum, non in preteritum valere. Incauta Verris avaritia. Hotomani explicatio improbata. Quid de Voconiâ Lege Veteres scripserint. Absurda Hotomani sententia. Hujus verba. Nostra Ciceroniani loci explicatio. Verris edictum, & consilium. Verba Ciceronis explanata. Philippi Juntæ & Gryphii editiones. Quid licere per alium dicatur. Catonis dictum. Ciceronis ratio roborata. Ciceroniani loci paraphrasis. Hominum de Verris improbitate judicium. Absurda sententia Ciceroni ab Hotomano afficta. Voconiæ Legis, juxta recens commentum, ἀντίφασις. Partes duæ ἀντιφατικαί. Nulla explicationis nostræ ἀσυςασία.*

I. Equidem, si vetustissima tempora spectemus, ut semper soleo antiquitatem animo longiùs repetere; per illam XII. Tabularum Legem: *uti quisque legassit suæ rei, ita jus esto*. tam ampla, ut Justinianus ipse narrat Institution. lib. II. de Lege Falcidiâ, tributa erat patrimonii totius legatis exhauriendi patrisfamiliâs potestas, ut inde ferè nihil ad heredem, cui scilicet adeundæ hereditatis onus incumbit, perveniret.

 Quam

Quam idcircò legem, veluti acerbissimam, duram nimis & agrestem, non immeritò reprehendit Alexander ab Alexandro Genialium Dierum lib. VI. cap. X. in quo scilicet prosequitur, quæ Lege XII. tabularum utiliter & commodè, quæve parùm consultè & nimis severè, scripta videbantur. Sic verò integrè ea Lex concepta fuit: *Paterfamiliâs uti legassit super pecuniâ tutelâve suæ rei, ita jus esto.* sive, ut est apud Ciceronem lib. II. de Inventione: *Paterfamiliâs uti super familiâ pecuniâque suâ legaverit, ita jus esto.* Quare, ad nimiam hanc legatorum licentiam coarctandam cōstringendamque, latæ posteà fuere Leges, Furia, & Voconia. Furiâ, sive Fusiâ [Fusia enim dicta est olim, quæ nunc Furia: sicuti Valesii, qui nunc Valerii, teste Macrobio Saturnaliorum lib III. cap. II.] Furiâ, inquam, Lege, quam Tribunus plebis, Cajus Furius, sive Fusius, rogavit, cautum fuerat, necui plusquàm mille asses, aut, ut effert Theophilus, χίλια νομίσματα, legarentur. Hæc minùs quàm perfecta lex visa est Ulpiano tit. I. *de Legibus & Moribus*. Nec immeritò. *Minùs*, inquit, *quàm perfecta lex est, quæ vetat aliquid fieri; &, si factum sit, non rescindit: sed pœnam injungit ei, qui contra legem fecit. qualis est Lex Furia Testamentaria, quæ, plusquàm mille assium, legatum mortisve caussâ prohibet, præter exceptas personas: & adversùs eum, qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit.* Nihilò melior, quanquàm multò celebratior, Voconia, a Tribuno pleb. Q. Voconio Saxâ, de mulierum hereditatibus, quam, Cneo Servilio Cæpione & Q. Marcio Philippo iterùm consule, quinque & sexaginta annos natum se, magnâ adhuc voce, & bonis lateribus, suasisse, Marcus Cato apud Ciceronem in lib. de Senectute, gloriatur. scilicet, an. U. C. DLXXXIV. paullò ante Macedonicum cum Perseo Rege bellum: postquam lustrum a Censoribus conditum est; censaque civium capita CCLXXIII. CCXLIV. ut refert Liviana Epitome lib. XLI. quo tamen in loco mendosè *Volumnius* legitur, exceptâ Amstelodamensi Elzevirianâ ann. MDCLXIV. in omnibus, quas plurimas habui, editionibus: Romanâ etiam eâque primâ omnium, quam an. MCCCCLXX. diligentissimè adornavit, ornavitque cum honorificâ præfatione, Paullo II. Pontifici Johannes Episcopus Aleriensis.

II. Ea

II. Ea, ni fallor, Lex duobus præcipuè sub capitibus [hæc enim duo dumtaxat, non alia, siqua fuisse forsan videntur, ad institutum nostrum pertinent] comprehendebatur: quorum uno sancitum fuerat, *qui post eos Censores census esset, nequis heredem virginem, neve mulierem, faceret.* ut est apud Tullium Actione III. in Verrem; altero verò, qui census esset, nequis plus alteri legaret, quàm esset ad heredem heredesve perventurum. ut non Theophilus tantùm testatur; sed & innuere videtur Cicero illis eadem Actione verbis, quibus Verrem incautæ in proponendo suo edicto avaritiæ redarguit. *Ac, si hoc, juris, non unius caussâ hominis, edixisses, cautiùs composuisses. Scribis: Siquis heredem fecit, fecerit. quid si plus legarit, quàm ad heredem heredesve perveniat? quod per legem Vocconiam ei, qui census non sit, licet.* quasi scilicet ei, qui census esset, minimè per Vocconiam legem liceret, plus feminæ, vel etiam unicæ filiæ, legare, quàm ad heredem heredesve perveniret. Sua enim hîc obiter Ciceroni restituenda est lectio, quam nimiâ docti homines curâ corruperunt: atque hujus simul loci adversùs Franciscum Hotomanum explicanda sententia. Nam, quum vetustiores omnes, vel maximæ fidei, editiones, quas consului, legerent: *qui census non sit*. ipseque in suâ editione secutus esset anno MDXXXIX. Robertus Stephanus, typographorum nemini vel diligentiâ; vel eruditione, secundus; posteà tamen primus hic omnium, ut puto, negatione ratus ejus loci sensum fœdissimè depravari; anno MDXLIII. emendavit: *qui census sit*. Quam magni Censoris emendationem, veluti oraculum quoddam Delphicum, mox pleræque, melioris quæque notæ, ut Manutiana, amplexæ sunt editiones; & qui in Cicerone castigando illustrandoque eruditissimi homines elaborarunt. Atque inter illos Hotomanus ita Ciceronem intelligendum esse arbitratur, ut Voconius vetuerit, mulieres a censis heredes institui, nisi in hac singulari caussâ, si plus esset in legatis, quàm in hereditate. Tum enim censis mulieres heredes instituere permiserit. At de non censis, neque hoc, neque superiori capite, quicquam sanxerit. *Quærit igitur,* inquit de Cicerone Hotomanus, *quum prius illud legis Voconiæ caput, etiam in non censis valere Verres voluerit, idest, nequis omnino, sive census, sive non census, mulierem heredem insti-*

instituat : quid juris, si is non census filiam heredem instituerit, qui plus legatis ademerit, quàm in hereditate reliquerit? Mihi longè aliter de Voconiâ Lege, totoque illo Ciceronis loco, videtur: etsi in Hotomani opinionem iverit, singulari vir doctrinâ, &, siquis alius, de Tullio optimè meritus, Paullus Manutius. Atque, ut quamlongissimè ab Hotomano recedam, emendationem eam explicationemque existimo cum Ciceronis sententiâ cohærere neutiquam posse. Id verò ceteri forsan non improbabunt, si, quid eo in loco Ciceroni propositum fuerit, breviter aperuerimus.

III. P. Annius Asellus, qui census non esset, nullâ prohibente lege, unicam filiam bonis suis heredem instituerat. *Faciebant omnia cum pupillâ*, inquit Tullius, *legis æquitas, voluntas patris, edicta Prætorum, consuetudo juris ejus, quod erat tum, cum Asellus est mortuus*. nempe, Cajo Sacerdote Prætore. Verùm, qua erat ingenii improbitate C. Verres, Prætor designatus, ut hanc pupillæ hereditatem adimeret, edixit, siquis, sive census, sive non census, ab A. Postumio, Q. Fulvio Censoribus, postve ea, mulierem aliquam heredem fecisset, faceretve, se, quum legem Voconiā intelligeret, testamentum illud non esse admissurum, nec petitionem, nec possessionem daturum. Quàm inhumanum, improbum, monstrosum, sit edictum ejusmodi, ostendit luculenter Cicero: quum leges, quarum certè maxima est anctoritas, quid in posterum faciendum sit, determinent, non ante facta vocent in judicium. *Qui plurimùm tribuunt edicto*, inquit, *Prætoris edictum, legem annuam dicunt esse. tu edicto plus complecteris, quàm lege. Si finem edicto Pretoris afferunt Calendas Januarii; cur non initium quoque edicti nascitur a Calendis Januarii? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo Prætor alius futurus est: in illum, quo alius Prætor fuit, regredietur?* atque inde non satis Verrem cavisse edicto suo ait, ne avaritiæ suæ omnibus daret insigne argumentum: quòd ita edictum illud composuisset, ut quivis intelligeret, *non populo esse scriptum, sed Publ. Annii secundis heredibus*. non juris scilicet communis caussâ; sed, ut Lucio Annio, qui a Publio secundùm filiam institutus erat, Publii hereditatem, ereptam liberis, ex certo pretio condonaret. *Scribis*, inquit, *siquis heredem fecit, fecerit. quid si plus legarit, quàm ad heredem heredes-*

ve

ve perveniat? quod per legem Voconiam ei, qui census non sit, licet. Cur hoc, quum in eodem genere sit, non caves? quia non generis, sed hominis caussam, verbis amplecteris. ut facilè appareat, te pretio esse commotum. Jam verò, si hęc ita verba explicentur, ut tunc demum a censis hominibus per Voconiam legem heres filia institui potuerit, quando legatis onerata atque exhausta propemodùm esset hereditas: quis non videat, quàm Ciceronis pulcherrima sententia turbetur, confundanturque omnia? Quid hìc unquam erat, sodes, quod Verres edicto suo cavere debuerit? nonne amplâ illâ, nullisque terminis circumscriptâ sanctione, satis superque caverat, ne ulla feminæ hereditas deferretur, quidcunque tandem accidisset, etiamsi plus legatis ademeretur, quàm relinqueretur hereditate? Neque enim aliquid Verres exceperat.

IV. Illud verò mirabile, & veteribus seculis inauditum, quod Voconiæ legi adfingitur. Quotquot enim Veterum Voconiæ meminerunt; aut illâ cautum fuisse docent, nequis census mulierem ullam heredem institueret, aut, ne plus a censo homine legaretur, quàm esset heres habiturus. De Dione enim & Quintiliano, paullò post videbimus: & Julii Paulli e lib. IV. Sententiar. Recept. tit. VIII. locus aliò spectat, non ad testamentum, neque ad heredis heredumve institutionem. Nunc verò, siqua Hotomano fides, testatori, qui census esset, licuit per Voconiã legem plus legare, quàm ad heredem perveniret: eàque re heredem filiam facere, si legatis hereditatem non delibasset solùm; verùm etiam onerasset totamque ferè absumpsisset. Unde & illorum verborum, quæ a Cicerone subduntur: *Atque hoc si in posterum edixisses, minùs esset nefarium; tamen esset improbum: sed tum vituperari posset, in dubium venire non posset. nemo enim committeret*. hunc esse putat sensum Hotomanus: *Si edixisses, te non daturum possessionem ei filiæ, quæ illo casu instituta heres esset, quo casu lege Voconiâ permissum erat mulieres instituere, nimirum cum plus legatum est, quàm in hereditate relictum: improbum illud quidem [neque enim usque eò rejiciendæ sunt filiæ a parentum hereditatibus] sed tamen minùs nefarium, quàm nunc est, fuisset. Quum enim de eo nihil caveris, committent multi, ut ita filias instituant, cum legatis hereditatem penè inanem reliquerint: propterea, quòd id*

licere tuo edicto putabunt, quod lege Voconiâ permissum erat. Inutile autem & irritum erit omnium testamentum.

V. Apage, Hotomane, tuas istas explicationum tricas, quibus res ipsa obscuratur potiùs, quàm illustretur. Plana est & vera, juxta antiquam lectionem, Ciceronis sententia. Nam Quintus Voconius, qui, communi Reipublicæ caussâ, legem illam rogaverat, non ut feminæ alicujus hereditatem aucuparetur; omnia, quæ, vel in hereditatibus, vel in legatis contingere possent, diligenter circumspexerat: & de hereditatibus quidem statuerat, mulieribus eas relinqui non licere; de legatis verò, non plus his absumendum esse, quàm ad heredem heredesve perveniret. ut hac potissimùm ratione feminarum obviam iret cupiditati, immensisque in illas virorum largitionibus. Non Voconium imitatus est C. Verres: etsi hic cupiditati hominum se obviam ire profiteretur. Sed ita edictum concepit suum, ut facilè appareret, non juris, sed Lucii Annii, caussâ, interpositum illud esse; neque ad æquitatem rei, sed ad pretium, furacem Prætorem edicendo respexisse. Si enim generis, non hominis tantùm caussam, complexus fuisset; non cavisset solùm, ne ab hominibus non censis heredes filiæ instituerentur: verùm etiam, ne plus ipsæ bonorum, legati jure, quàm alii hereditate, perciperent. At, quum cognosceret, Publ. Annii Aselli filiam, heredem, non legatariam, a patre non censo, cui sanè id licebat, factam esse, nihil sibi de legatis curandum existimavit, quibus, toto ferè exhausto patrimonio, ditari a parentibus non censis filiæ potuissent: sed satis illi visum fuit, id juris edicere, quo hereditas Annii filiæ eriperetur: ne scilicet, sive virgines, sive mulieres, a non censis patribusfamiliâs heredes aut possent aut potuerint institui. Quid siquis non census, quando prærepta jam sibi est Verrino edicto instituendæ filiæ potestas, plus filiæ legarit, seu, in filiam, legati nomine, contulerit, quàm instituto cuicumque alii, hereditatis jure, reliquerit? *quod per legem Voconiam ei, qui census non sit, licet*. id est, quod facere is, qui census non sit, a Voconiâ lege non prohibetur. ut infra apud eumdem Ciceronem. *Pater dat filiæ: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, ut ab jure non abeat* (malè Florentina editio Philippi Juntæ an. MDXV. & Lugdunensis Sebastiani

ſtiani Gryphii an. MDXLV. *habeat*, cum adſpiratione) *quid habes, quod reprehendas? nihil opinor.* Sic enim illud licere per alium, ex veteri Romanorum ſcriptorum conſuetudine, dicimus, quod alius non prohibet, non vetat, non impedit. *Id enim licere dicimus, quod cuique conceditur*, ut Tullius ait lib. V. Tuſculanarum Q. Sic Plautus Prolog. Aſinariæ: *Aſinariam volt eſſe, ſi per vos licet*. Terent. Prol. Heauton. *Date poteſtatem mihi, ſtatariam agere ut liceat per ſilentium*. Martialis lib. I. ep. CXIV. *Per quem perire non licet meis nugis*. Et lib. IX. ep. XII. *Nobis non licet eſſe tam diſertis*. Ipſe Cicero pro Milone. *Clodium nihil delectat, quod aut per naturam fas ſit, aut per leges liceat*. Pro Sext. Roſcio: *Id quod poſteà, ſi per vos, judices, licitum erit, aperietur.* II. Philipp. *Petis, ut tibi per me liceat quemdam de exilio reducere*. Notiſſimum illud eſt Marci Catonis, Conſularis & Cenſorii Viri, apud Gellium lib. XII. cap. XXII. [nec enim, Majorum exemplo, pudet pudebitve, ubi res tulerit, Philologum, ſeu, ut planiùs loquar, Grammaticum agere] *Siquid eſt*, inquit, *quo utar, utor. ſin eſt, ego ſum. Cuique per me uti atque frui licet*.

VI. Si ergo paterfamiliàs non cenſus heredem quidem filiam non fecerit, quod Verris edicto cautum fuerat; ſed legatis tamen ita patrimonium exinaniverit, ut plurimum inde ad filiam, minimum ad heredem perveniret, quod neque Verres neque Voconium Plebiſcitum prohibuerat: nonne edictum Verrinum facillimè eludi potuit; & filiæ adhuc parentum ſuorum, qui cenſi non eſſent, bonis ditiores fieri, quàm ſi forſan inſtitutę eſſent heredes? Cur, ſi voluit Verres muliebrem ex nimiâ fortunarum copiâ luxuriam coërcere, ſicuti hereditates a mulieribus abſtulit; non ita etiã legata, Voconii exemplo, moderatus, eſt, ut non plus inde filiæ, quàm heredes ipſi, haberen ? quia nimirum, non, quemadmodùm Q. Voconio, ita Verri, juris alicujus communis æquitas propoſita erat; ſed obuenturum ſibi e Publii Annii hereditate emolumentum: virumque adeò mulieroſum non cohibendarum mulierum ſtudium ad edicendum impulit; ſed, fœcunda malorum omnium parens, avaritia. Et quidem, ſi edictum illud ad futura, non ad pręterita tempora, relatum eſſet, minùs eſſet nefarium. Improbum ſanè eſſet [quis enim dubitet?] ſed tamen tunc vitupe-

rar' solùm posset: in dubium venire non posset: quòd nemo esset in posterum commissurus, ut testamento faceret heredem filiam. Quum vero ejusmodi esset edictum, ut facilè intelligerent, non ad populum, sed ad substitutum filiæ Publ. Annii heredem illud pertinuisse; nemo etiam fuit, illorum planè, qui censi non fuissent, qui post illum Prætorem ab instituendâ herede filiâ, alicujus edicti metu, absterreretur. Quod hominum de singulari Verris improbitate judicium valdè posteà exaggerat Cicero. *Solus enim*, inquit, *tu inventus es, cui non satis fuerit corrigere voluntates vivorum, nisi etiam rescinderes mortuorum*. Atque hæc mea est Ciceroniani loci restitutio simul atque explanatio: quæ, ut paullò longior fuerit; plurimùm tamen facit ad Voconiam legem intelligendam.

VII. Nunc verò quisque judicet, utra verior aptiorque sit, mea an Hotomani & aliorum, sententia. Nam, ex ejus explicatione, nòn turbatur solùm; sed & infringitur totius vis argumenti, quo Verris improbitatem exagitandam sibi Marcus Tullius proposuerat. Ita enim explicat Hotomanus, ut suprà diximus, ut magis Voconiam legem Cicero, quàm Verrinum ipsum edictum, reprehendere videatur: quum noster ille homo ad eum Ciceronis locum disertè scribat, minùs nefarium edictum ejusmodi futurum fuisse, si edixisset in posterum Verres, se non daturum possessionem ei filiæ, quæ illo casu instituta heres esset, quo casu lege Voconiâ permissum erat mulieres instituere, nimirum cum plus legatum est, quàm in hereditate relictum. Et subdit, perinde ac Ciceronis verbis Verrem ipsum alloqueretur. *Quum enim de eo nihil caveris; committent multi, ut ita filias instituant, cum legatis hereditatem penè inanem reliquerint: propterea quòd id licere tuo edicto putabunt, quod lege Voconiâ permissum erat. Inutile autem & irritum erit omnium testamentum*. Illud verò, magnum fuisset Verri non præsidium duntaxat, verùm etiam solamen, si edictùm hoc qualecumque suum Voconiæ legis auctoritate defendere aliquatenus potuisset. Neque hoc tunc erat Ciceroni consilium, ut Voconiam incusaret legem, aut eodem, quo Voconium, loco criminis Cajum Verrem haberet: sed, ut singularem hujus supra omnes Romanos Magistratus licentiam atque improbitatem omnibus patefa-

patefaceret. Quæ verò prætereà, si argumentari libet, in unâ eademque lege major ulla ἀντίφασις, quàm præscribere, ne, censi hominis testamento, plus legato insumeretur, quàm heres percepturus esset: & simul etiam permittere, ut tunc demum filia institueretur heres, quando quarta solùm ei bonorum pars, nihilque ampliùs, relinqueretur? postquàm enim hereditatis quadrantem illa e lege, jure institutionis, recepisset; nihil porro obstitisset, quominùs longè maxima patrimonii totius portio, bes scilicet, aut integer potiùs dodrans, legaretur: quum filiæ nihil prætereà relinquere liceret. Atqui duas istas ἀντιφατικὰς partes de Voconiâ lege comminiscuntur, qui hęc duo maximâ consensione & frequenter, statuunt Voconii Plebisciti capita: nequis census virginem neve mulierem, supra quadrantem, suorum bonorum heredem institueret; &, ne plus cuiquam legaret, quàm ad heredem heredesve perveniret: non Hotomanus solùm & Manutius; sed Carolus quoque Sigonius de antiquo jure Civium Romanorum lib. I. cap. XII. & lib. I. de Judiciis cap. VI. Johannes Rosinus Romanarum Antiquitatum lib. VIII. cap. XVIII. Leonardus Coquæus in Augustinum de Civitate Dei lib. III. cap. XXI. Covaruvias in cap. *Raynutius de Testamentis* num. XXIII. Jurisconsultorum ipse optimus & doctissimus, Jacobus Cujacius in Institut. de Lege Falcidiâ; &, ne singulos immenso vanoque labore persequamur, eruditi ætatis nostræ homines plerique omnes. At quàm bene nostræ contra Voconiæ legis explicationi conveniunt omnia & cohærent! Nam Quintus Voconius, ut luxuriam atque insolentiam muliebrem certâ aliquâ lege moderaretur, caverat in primis, ne censi alicujus hominis hereditas ad feminam perveniret. Id autem non satis esse vidit ad nimias mulierum opes coërcendas. Fieri enim poterat, ut aliquis ex quadrante, aut sextante, aut unâ etiam unciâ, heres institueretur: reliquus verò dodrans, aut dextans, aut denique deunx, unicæ filiæ, aut alteri cuicunque mulieri, legaretur. Idcircò, ut rei huic Tribunus plebis consuleret, atque omnem a lege suâ fraudem removeret; insuper addidit, ne plus alteri legaretur, quàm esset heres accepturus. Nulla hîc legis ἀσυςασία; summa verò superioris sententiæ absurditas est.

CAP.

CAP. VII.

Dionis Cassii locus fusè discussus. Incerta eruditorum hominum συλλογὴ. Adhibita Dioni qualiscumque interpretatio. Dionis locus corruptus, ut sæpe in numerorum notis contingit. Roberti Stephani mutila & depravata editio. Xylandri in Dione vertendo & emendando cura. Nova per Henricum Stephanum & correctior editio. Aliter apud Dionem legi voluit Xylander. Qui census diceretur, ex Asconio Pædiano explicatum. Depravatio loci in Dione ostensa. Integer locus repræsentatus. Summa Antonii M. Salvinii modestia atque eruditio. Dio ab eo emendatus. Nostra de corrigendo Dione conjectura proponitur, atque illustratur. Qui Classici a M. Catone dicti. Catonianæ orationis fragmentum. Duæ a quibusdam distinctæ Voconiæ Leges. Alexandri ab Alexandro confusio. Alia Tulliani loci lectio. Freigii cum auctore consensio.

I. NUllum opinionis suæ auctorem affert Hotomanus: sed afferunt tamen alii & præcipuum, Græcū hominem, Dionem Cassium, qui lib. LVI. ad annum DCCLXII. de Augusto testatur, quòd *quibusdam feminis tribuit, ut supra* XXV. *heredes esse possent, licet hoc lex Voconia vetaret*. Quibus ex verbis satis sibi colligere videntur, per legem Voconiā censis hominibus licuisse, quadrantem bonorum feminæ in hereditatem relinquere: quum census is diceretur, qui centum millia sestertiûm professione detulisset. Hæc autem συλλογὴ quàm incerta sit, & nullius propemodùm adversùs firmissimam Romanorum scriptorum auctoritatem momenti, non est, cur longiùs ostendam. Ut enim alia taceam argumenta, quæ homini in disputationibus aliquantulùm exercitato bene multa suppeditant; ita Dionem quilibet forsan interpretari potest, ut, quum homini censo, per Voconiam legem, heredem facere filiam, sive ex asse, sive ex certà aliquâ patrimonii portione, nullo modo liceret; indulserit Augustus, ut aliquæ ex illis heredes instituerentur: ita tamen, ut nullos ipse vellet hereditati huic terminos prædefinire. Nam, quum dubitari meritò posset, quantaquantâ patrimonii parte, &, an toto etiam patrimonio, feminas illas testamento

inscri-

inscribere heredes fas eset; noluit Augustus, ut, quas a Voconiâ lege eximeret, mulieres quartam definitè hereditatis portionem, nihilque supra, acciperent (quam portionem quicumque institutus heres retineret, ex Falcidiâ tunc lege, ut paullò post dicemus, oportebat): sed, ut supra XXV. æris, si testatori libuiset, vel ex triente, vel ex semisse, vel ex dodrante, vel ex toto etiam afse, relinquerentur heredes.

II. Verùm Dionis hunc ego locum in Roberti Stephani Parisiensi editione an. MDXLVIII. editionibusque adeò posterioribus, interpolatum puto. neque enim vacat nunc consulere vetusta Dionis exemplaria, siqua in Bibliothecâ Mediceâ aut alibi, extant, ut aliquod certè extat; & recensuit, Vir Clarissimus, Jacobus Gronovius. Interpolatum igitur, ut alibi sæpe apud omnes veteres scriptores in numerorum notis contingit, locum hunc puto: Τῶν τε γυναικῶν τισὶ καὶ παρὰ τὸν Οὐοκώνειον νόμον, καθ' ὃν οὐδεμιᾷ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν. idest: *Quibusdam ex mulieribus etiam præter legem Voconiam, juxta quam nulli illarum licebat majorem duabus myriadibus & semisse, seu, quod idem est, XXV. millibus nummûm, hereditatem accipere, concessit hoc facere*. scilicet, Augustus. Nemo est, qui nesciat, quod ingenuè ipse fatetur Robertus Stephanus, quàm depravata, atque infinitis ferè locis mutila, ea fuerit Dionis editio: utcumque magnus ille Censor magnam in emendando curam cum Henrico filiò adhibuerit. Itaque, decem ferè post annos, Guilielmus Xylander Augustanus, vir diligentissimus, qui primus omnium, ni fallor, Dionis, qui supersunt, libros, a quinto & trigesimo ad sexagesimum usque, uberrimis adnotationibus illustravit, græcum quoque Dionem emisit multò quàm ante correctiorem. quod græcum quidem exemplar ad manus nondum meas pervenit. Suam Xylander ipse industriam, qua multò plura ac graviora, quàm Robertus Stephanus, correxerit, modestè laudat ad Johannem Henricum Hervvartum, laudatissimum virum, eâ in præfatione, quæ cum Dione simul latino, & Dionis per Johannem Xiphilinum Epitome edita est Basileę anno MDLVIII.

apud

apud Johannem Oporinum. Quanquàm præclaram hanc Xylandri curam aliquantulùm postea elevare conatus sit Roberti filius Henricus Stephanus, qui an. MDXCII. Dionem Græco-latinum cum Xylandri ipsius interpretatione edidit, præfatus, se, quum Xylandri adnotationes in manus sumpsisset, & suam patrisque operam in curandis vel potiùs sanandis, plerisque Dionis vulneribus commendari ab eo; sed nequaquam eandem in aliis præstari, animadvertisset [quod ab eo, tamen factum esse credebat] plura secundis curis sanasse; & nonnulla etiam, quæ insanabilia existimabantur.

III. Inter cetera verò plurima, emendatione maximè dignum visum esse Xylandro illum de Voconià Lege locum, ex hac ejus versione facilè apparet, quam non solùm Henricus Stephanus in suà Parisiensi editione retinuit; sed & eodem anno MDXCII. in Francofurtiensi Johannes Leunclavius, qui & Dionis fragmenta in unum primus digessit: *quumque lege Voconià mulieribus prohiberetur, nequa majorem centum millibus nummûm hereditatem posset adire; eâ quoque lege quasdam solvit*. Unde videtur Xylander voluisse apud Dionem legi: ὑπὲρ δέκα μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν. etsi neque Xylander neque Henricus Stephanus, textum Græcum mutare ausi fuerint. Eorum certè tantùm testamenta atque hereditates Voconia lex spectabat, qui censi essent, seu centum millia sestertiûm possiderent. *Nam*, teste Asconio Pædiano in III. Verrinam Ciceronis, *more Veterum, censi dicebantur, qui centum millia professione detulissent. hujusmodi adeò facultates census vocabantur*. Unde, qui minùs habuissent, atque ad censum adeò non pertinuissent, Voconià sub lege non comprehendebantur. Qua ergo ratione, qui plus quidem, quàm XXV. nummûm; sed longissimè tamen infra C. millia; puta qui XXX. aut XL. aut L. suis in bonis numerarent, ad Voconiam spectasse legem censeantur? atqui, si eo, quo excudit Robertus Stephanus, &, post eum, ceteri, modo, Dionis locus legatur, t XXV. duntaxat millibus majorem hereditatem intelligamus: aut censi etiam erunt, quorum opes ad triginta tantùm aut quinquaginta æris millia pertigissent, quod ab omni veritate abhorret: aut, si censi ii tantùm, qui C. saltem professione detulissent; ab he-

ab hereditatibus etiam hominum non censorum dicendus erit Voconius mulieres lege suâ prohibuisse. Dio siquidem scripserit, vetuisse Q. Voconium, ne major XXV. sestertiûm hereditas ad feminam perveniret. Neque ex illis ejus verbis certo aliquo argumento constat, quòd de censorum hominum hereditatibus Dio loquatur: nisi siquis censum eum velit dicere, qui aliquid tantùm supra quinque & viginti millia æris haberet. Falsum verò, siquid aliud, falsissimum, eorum, qui censi non essent, coërcitas ullo modo esse per Voconiam legem hereditates: quod & Asconius testatus est ad illa verba: *Quum intelligam legem Voconiam. Voconius legem tulerat, nequis census, hoc est, pecuniosus, heredem relinqueret filiam. Hoc ergo caput edicti est, legem Voconiam probantis Prętoris.* nempe Caii Verris.

IV. Sic autem vulgò excusus est totus ille locus lib. LVI. ubi prosequitur Dio, quid fecerit Augustus, postquàm eos pro concione laudasset, qui, uxore ac liberis susceptis, Rempublicam Romanam propagare studerent; asperrimâque contra oratione cœlibes increpasset: **Καὶ τότε μὲν τοιαῦτα ἀμφοτέροις αὐτοῖς διελέχθη.** [scilicet Augustus] **μετὰ δὲ δὴ τοῦτο, τοῖς μὲν τὰ τέκνα ἔχουσι τὰ γέρα προσεπηύξησε, τοὺς δὲ γεγαμηκότας ἀπὸ τῶν ἀγάμων τῇ τῶν ἐπιτιμίων διαφορᾷ διεχώρισε. καὶ ἐνιαυτὸν ἑκατέροις, ἐς τὸ τοὺς πειθαρχήσαντας οἱ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀναιτίους γενέσθαι, προσεπέδωκε. τῶν τε γυναικῶν τισὶ καὶ παρὰ τὸν Οὐοκώνειον νόμον, καθ' ὃν οὐδεμιᾷ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν. καὶ ταῖς ἀειπαρθένοις πάνθ' ὅσα περ αἱ τεκοῦσαι εἶχον, ἐχαρίσατο.** idest, si omnia ad verbum explicentur. *Et tunc quidem talia utrisque eis allocutus est. Posteà verò liberos habentibus præmia adauxit; eos verò, qui uxorem duxerant, ab iis, qui sine uxore erant, honorum ac pœnarum discrimine, secrevit: & annum utrisque, ad hoc, ut qui paruissent ei in tempore hoc, innoxii efficerentur, insuper dedit. tum mulierum quibusdam etiam adversùs Voconiam Legem, juxta quam nulli earum aliquam majorem XXV. millibus nummûm hereditatem*

tem accipere licebat, permisit id facere. & iis, quæ perpetuam virginitatem servassent, omnia, quæ matres habebant, largitus est. Ubi tuus, Salvine Consul, frater, vir latinè græcèque doctissimus, Antonius M. Salvinius, cui & modestiâ morum & Græcarum Litterarum scientiâ, Italia parem habet neminem, legendum, me admonuit: *καὶ ἐνιαυτὸν ἑτέροις, alteris, idest, cœlibibus. non ἑκατέροις,* id est, *utrisque*, & cœlibibus & maritis. Nam maritis hac indulgentiâ Augusti opus non erat.

V. Quare, si aliquis conjecturæ meæ locus, ut, quamminima sit emendatio, sic ego mutilum Dionem suppleverim: *ὑπὲρ δυόδεκα ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν.* Atque ita forsan Dio verè scripsit: scilicet, ut sestertiûm CXXV. millia intelligantur. Sed, dum notarum compendio librarii posteà student, & pro *ιβʹ ἥμισυ μυριάδας*; scribit aliquis, unius litteræ incuriâ, *βʹ ἥμισυ μυ ιάδας*: numerus ipse, ut sæpe fieri solet, immutatus est. Scio enim maximè pecuniosos, & veluti primæ classis, homines, qui censi essent, centum & viginti quinque millia æris ampliusque possedisse: quorum tamen hereditates adire, ex Dionis testimonio, feminis quibusdã Augustus concesserit. Classici ii a Marco Catone dicti, ut explicat Gellius lib. VII. cap. XIII. *Classici dicebantur non omnes, qui in classibus erant: sed primæ tantùm classis homines, qui centum & XXV. millia æris amplius ve censi erant. Infra classem autem appellabantur, secundæ classis, ceterarumque omnium classium, qui minore summâ æris, quàm supra dixi, censebantur.* Hoc eò strictim se notasse ait Gellius, *quoniam in Marci Catonis oratione, qua Voconiam legem suasit, quæri solet, quid classicus, quid infra classem.* Atque utinam ea extaret M. Catonis oratio! cujus hoc insigne admodùm de muliebri insolentiâ fragmentum apud eundem Gellium habemus lib. XVI. cap. VI. *Principio nobis mulier magnam dotem attulit. Tum magnam pecuniam recipit, quam in viri potestate non committit: eam pecuniam mutuam dat viro. Posteà, ubi irata facta est, servum receptitium sectari atque flagitare virum jubet.* Neque enim, ut Voconiam legem qualitercumque intelligeremus; tanto cum labore essent nobis ex his aut illis veterum scriptorum locis eruenda omnia. Nunc

autem

autem, dum neque ad nos Catoniana oratio pervenit, neque ea Liviani libri XLI. pars, in qua de lege Voconiâ agebatur; tantâ undique laboramus obſcuritate, ut ſint etiam, qui cum Franciſco Hotomano in Ciceronem, & Joachimo Myſingero in Inſtitut. de Lege Falcidiâ §. *Supereſt*. duas diſtinguant Voconias leges. Quàm multa quæſo turbat hîc confunditque Genialium Dier. lib. VI. cap. XV. auctor alioquî ſedulus atque eruditus, Alexander ab Alexandro? Nos verò, qualicumque hac noſtrâ ventilatione, magnum operæ pretium feciſſe arbitramur, ſi, legem Voconiam illuſtraturi, turpiſſimum mendum abſtulerimus, quod per CLX. & ampliùs, annos, non ex librarii alicujus aut typographi oſcitantiâ; ſed, ex certo quodam doctiſſimorum hominum conſilio, Ciceronianas Verrinarum Actionum editiones infecerat. ut jam cum antiquis maximâ ex parte exemplaribus vetuſtioribuſque editionibus, eâ, qua diximus, ratione legamus illum Actionis III. locum: *quod per legem Voconiam ei, qui cenſus non ſit, licet*. Sive etiam, ſi libuerit, juxta aliam lectionem, quam alicubi notatam memini: *quod per legem Voconiam ei, qui cenſus ſit, non licet*. quæ certè & ipſa accommodata eſt ſententiæ noſtræ lectio. Nam iis, qui cenſi eſſent, procul dubio non licebat plus filiæ, aut cuicunque alteri, legare, quàm ad heredem heredeſve perveniret. quod vult ibidem Tullius. Quanquam, quod poſteà vidi, longè ante nos, anno MDLXXXIII. eam Ciceronis lectionem in Baſileenſi editione reſtituerit Johannes Thomas Freigius, qui ad eum locum: *Cenſus non ſit*. ſic notat. *Negatio hîc perperam tollitur a quibuſdam. Nam, ut lex Voconia vetabat eum, qui cenſus eſſet, mulierem heredem inſtituere; ita vetabat, mulieri plus legare, quàm ad heredem perveniret. Rurſus, ut ei, qui cenſus non eſſet, licebat per eandem legem, mulierem heredem inſtituere; ita & mulieri legare plus, quàm ad heredem perventurum eſſet*. Nec parùm lætatus ſum, quòd in tantâ doctorum hominum turbâ unum invenerim mecum conſentire.

CAP.

CAP. VIII.

Utilissima lex Voconia visa Sexto Cæcilio. Parùm ea probata Ciceroni. Sexti Peducei egregia fides. Senecæ sententia. Qua ratione mulieribus suis a Romanis provisum. Prima Fideicommissariarum hereditatum origo. Nova a nobis Justiniano lux. Duplex Justiniani locus conciliatus. Augustini de Voconiâ lege gravissimum judicium.

I. Nihil porrò Plebiscito Voconio utilius visum est olim Sexto Cæcilio, quem Gellius, sive, ut malunt alii, Agellius, hominem prædicat *in disciplinâ juris atque legibus populi Romani noscendis interpretandisque scientiâ, usu, auctoritateque illustri*. cap. I. lib. XIX. Venetæ, quam habeo, editionis an. MCCCCLXXXIX. in aliis enim liber ille, qui ultimus est, vigesimus enumeratur. Verùm lex ea Ciceroni, sapientissimo atque eloquentissimo viro, parùm probata fuerat lib. II. de Finibus Bonorum & Malorum. Integrum Tullii locum huc apponere idcircò placuit, quòd plurimum inde lucis Voconiæ legi accessurum existimamus: *Memini me adesse Publ. Sextilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, se esse heredem Quinto Fabio Gallo: cujus in testamento scriptum esset, se esse ab eo rogatum, ut omnis hereditas ad filiam perveniret. id Sextilius factum negabat: poterat autem impune. quis enim redargueret? nemo nostrûm negabat. eratque verisimilius, hunc mentiri, cujus interesset, quàm illum, qui id se rogasse scripsisset, quod debuisset rogare. Addebat etiam, se in legem Voconiam juratum, contra eam facere non audere, nisi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adolescentes, sed & multi amplissimi viri: quorum nemo censuit, plus filiæ dandum, quàm posset ad eam lege Voconiâ pervenire. tenuit permagnam Sextilius hereditatem. Unde, si secutus esset eorum sententiam, qui honesta & recta emolumentis omnibus & commodis anteponerent, ne nummum quidem unum attigisset*. Et infra. *Quàm multa verò injustè fieri possunt, quæ nemo possit reprehendere? Si te amicus tuus moriens rogaverit, ut hereditatem reddas suæ filiæ, nec usquam id scripserit,* ut

ut scripsit Fabius, nec ei quam dixerit; quid facias? tu quidem reddes. Ipse Epicurus fortassè redderet. ut Sex. Peducæus Sexti F. is, qui hunc nostrum reliquit, effigiem & humanitatis & probitatis suæ filium, tum doctus, tum omnium vir optimus & justissimus; quum sciret nemo eum rogatum a Cajo Plotio, equite R. splendido Nursino, ultro ad mulierem venit; eique nihil opinanti viri mandatum exposuit, hereditatemque reddidit. Unde illud forsan de suo Sapiente accepit Seneca lib. de Tranquillitate Animi. *Nec ideò est vilis sibi, quia scit se suum non esse: sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspectè, quàm religiosus homo sanctusque solet tueri fideicommissa.*

II. Ex quibus patet, hanc potissimùm sapienterque a Romanis, qui censi essent, repertam aliquando fuisse rationem, ne hereditate uxor aut filia spoliarentur: si scilicet amicum æquumque hominem, qui honesta & recta emolumentis omnibus atque commodis, anteponeret, &, qualem describit Flaccus lib. III. Od. III.

Justum & tenacem propositi virum;

instituerent ex Voconià lege heredem: quem posteà tamen rogarent, aut rogassent anteà, ut restitueret mulieri hereditatem. Hanc si institutus heres non restitueret; aliquid tamen mulieri dari, alio quocunque, præterquàm hereditatis, nomine, consuevit; atque eà portione, ut non plus femina, quàm heres ipse, accipere videretur. Si verò restitueret; non legi id ulli, sed hominis tantùm verecundiæ, egregiæ erga amicum fidei, moderationique animi, tribuendum erat: quum Voconia lex hereditatem feminis auferret; legata tantùm permitteret, quæ hereditatem tamen ipsam non excederent. Hanc ego esse puto primã Fideicommissariarum Hereditatum, quas *fiduciarias* Ulpianus vocat Leg. *Certi Condictio.* D. *de rebus creditis. si certum petatur &c.* originem: atque hunc Justiniani sensum, cum ait in Institution. ad tit. *de Fideicommissariis Hereditatibus. §. II. Sciendum itaque est, omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse: quia nemo invitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hereditatem vel legata relinquere; si relinquebant, fidei committebant eorum, qui capere ex testamento poterant. Et ideò fideicommissa appellata sunt: quia nullo vinculo juris;*

K *sed*

sed tantùm pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. Et hæc quidem Fideicommissa καθόλικα, seu universalia. Nam singularia a Lucio Lentulo primùm, Divi Augusti temporibus, ceperunt: ut Justinianum intelligere soleo tit. *de codicillis*. §. *Ante Augusti tempora*. Qua autem ratione testamentum ipsum de Fideicommissariâ hac hereditate concipi debuerit consueveritque, instituto primùm herede, atque, ut restitueret, rogato; prosequitur eo in loco §. *In primis*. Justinianus. Minùs ergo rectam minùsque honestam, Voconiam legem Tullius judicavit: idemque visum magno illi humanarum Romanarumque præcipuè, rerum Censori, Augustino lib. III. de Civitate Dei. cap. XXI. *Nam tunc*, inquit, *idest, inter secundum & postremum bellum Carthaginense, lata est etiam illa Lex Voconia, nequis heredem feminam faceret, nec unicam filiam. Qua lege quid iniquius dici aut cogitari possit, ignoro*.

CAP. IX.

AD ἀντίφασιν de Voconiâ lege docti homines rediguntur. Lex ἀντιφάσεως, Veterum sententia. Aut veteres aut recentiores omnes falluntur. Verè heredem ex quadrante institui. Magis id declaratum, Veterum auctoritate standum, Aliud e Veteribus de Voconiæ legis sententiâ argumentum. Maximũ Spartanæ Reipublicæ ex nimiis mulierũ opibus vitium.

I. UBi ego, a quibus dissentio, doctissimos viros perpendere mecum seriò velim, quàm a veteribus dissentiant ipsi auctoribus: ut æquiori ferant animo, si unus omnium illorum, ut liberè dicam, errorem redarguere susceperim. *ἀντιφατικαὶ* enim, atque eo quidem sensu, quo *ἀντίφασιν* accipit Philosophus *περὶ ἑρμηνείας* cap. VII. sibi mutuò sunt hæ sententiæ duæ: vetuisse Quintum Voconium, ne a censis mulieres heredes instituerentur: permisisse Voconium, ut a censis mulieres heredes instituerentur. quarum una idcircò si vera, altera falsa sit, necesse est, ex certissimo Aristotelis ibidem totiusque adeò Peripateticæ Philosophiæ, decreto.

Ὅταν

Ὅσαι μὲν οὖν ἀντιφάσεις καθόλου εἰσὶ τῶν καθόλου, ἀνάγκη τὴν ἑτέραν ἀληθῆ εἶναι ἢ ψευδῆ. καὶ ὅσαι ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα. οἷα, ἔστι Σωκράτης λευκός, οὐκ ἔστι Σωκράτης λευκός. idest, ex Julii Pacii versione: *Quacunque igitur rerum universalium contradictiones sunt universaliter, earum necesse est alteram esse veram, vel falsam. & quacunque sunt de rebus singularibus. ut, est Socrates albus, non est Socrates albus.*

II. Ex illis autem duabus ἀντιφάσεως partibus, prima gravissimos auctores habet, Tullium, Augustinum, Pedianum, alios, qui ex Veteribus Voconiam legem attigerunt: e quibus Lucius Florus, sive, quod ego opinor, T. ipse Livius in Epitome lib. XLI. *Censa sunt civium capita* CC. LXXIII. CCXLIII. *Quintus Voconius Saxa Tribunus plebis legem tulit, nequis heredem mulierem institueret. Suasit legem Marcus Cato. extat oratio ejus.* alteram verò recentes unanimi ferè consensu scriptores adstruunt: quorum proinde si vera opinio, falsitatis insimulentur veteres illi, oportet. Nam, quamquam ex quadrante, non ex asse, quis heres instituatur; verè tamen instituitur, omnique, e legibus, veri justique heredis jure gaudet, ut Jurisconsulti omnes fatentur. Nec aliud ad heredis institutionem exegit Falcidius, nisi ut apud eum quarta bonorum pars remaneret. Sic Liviam, quam ex triente tantùm heredem scripserat Augustus, heredem ἁπλῶς nominat Corn. Tacitus Annal, lib. I. Jam verò, si Voconium permisisse volunt, ut censi mulierem ex quadrante heredem facerent, aut, quod ait Hotomanus, tunc facerent, cum plus legatis insumerent, quàm in hereditate relinquerent; quis non videat, quàm falsum sit, quod veteres Romanarum rerum auctores testantur? Nec enim hic aliquid illi distinguunt, quibus neque in legibus intelligendis acumen defuit, neque in explicandis eloquentia; nec illo additamento utuntur, ut supra quadrantem dicant, ex Voconio Plebiscito, non licuisse censis hominibus heredem mulierem testamento scribere; nec hujusmodi aliis Voconiam legem terminis definiunt: sed ἁπλῶς ajunt, ἁπλῶς affirmant, ἁπλῶς purèque testantur, latam hanc esse a Q. Voconio legem, nequis census heredem feminam institueret. Atqui hoc falsum esse manifestè sequitur, si, quan-

quàm ex quadrante, aut ex minore legatis ipſis portione; heres tàmen potuerit mulier per Voconiam legem ab eo, qui cenſus eſſet, inſtitui. Quibus verò fides a nobis adhibenda, an veteribus, qui non permiſiſſe Voconium teſtantur, ut, qui cenſus eſſet, heredem mulierem aut virginem faceret; an verò recentibus hominibus, qui id aſſerunt Voconium permiſiſſe? Si ſcripſiſſent veteres, licuiſſe per Voconiam legem, mulierem ex quadrante inſtituere heredem: nonne falsa mea & ſtulta opinio, ſi illud a Voconio ſancitum eſſe affirmarem, nequa mulier heres inſtitueretur? Scripſerunt veteres indubitatæ fidei auctores, cautum eſſe Plebiſcito Voconio, nequa mulier a cenſo homine heres fieri poſſet: & non vehementer docti omnes ætatis noſtræ viri aberraverint, qui exiſtimant, ab eo, qui cenſus eſset, heredem ex quadrante fieri mulierem Voconium non prohibuiſse? Nobis verò, ſi ſapimus, ubi Romana antiquitas agitur, veterum potius ſtandum eſt teſtimonio, quàm novitiorum ſcriptorum commento, qui nonniſi ea cognoſcere & teſtari potuerunt, quæ a veteribus accepiſſent.

III. Sed & illud præterea addam, quod maximi roboris eſſe puto ad faciendam fidem, maximæque ad novam opinionem ex omnium animis convellendam auctoritatis. Nam, ſi aut patri, aut cuicunque alteri cenſo per Voconiam licuiſſet legem, filiam aut aliam quamcunque mulierem heredem ex quadrante inſtituere; neque lex ea injuſta viſa eſſet Ciceroni, neque adversùs illam tanto cum impetu Auguſtinus inſurrexiſſet. Quid enim ampliùs deberetur filiæ, quàm ut honore afficeretur inſtitutionis, bonorumque ei quadrans relinqueretur? aut quis unquam, Romanorum Principum, poſt Falcidiam legem atque ante Juſtinianum, Reſcripta reprehenderit, qui, ut infra videbimus, filio quidem heredi quartam patrimonii portionem deberi; ſed reliqua tamen bona omnia paterno omnino arbitrio permittenda eſſe, voluerunt? Quintus autem Voconius ſic legem ſuam compoſuiſſet, ut, quæ ex æquitate quadam naturæ liberis deberetur, hereditatem non abſtuliſset; ſed illud duntaxat prohibuiſſet filiabus relinqui, quod plus juſto eſse videbatur, & quod paterfamiliâs, abſque ullo crimine impietatis, poterat ad externos,

quos

quos vellet, homines teſtamento deferre: ne nimiâ ſcilicet feminarum potentiâ Romana Reſpublica premeretur. Nam & nimias mulierum copias apud Lacedæmones maximo in vitio Reipublicæ ponit Ariſtoteles lib. II. Politicorum cap. IX. Ἔςι δὲ καὶ τῶν γυναικῶν σχεδὸν τῆς πάσης χώρας τῶν πέντε μερῶν τὰ δύο, τῶν τε ἐπικλήρων πολλῶν γινομένων, καὶ διὰ τὸ προῖκας διδόναι μεγάλας. καίτοι βέλτιον ἦν μηδεμίαν, ἢ ὀλίγην, ἢ καὶ μετρίαν τετάχθαι. νῦν δὲ ἔξεστι δοῦναί τε τὴν ἐπίκληρον ὅτῳ ἂν βούληται· κἂν ἀποθάνῃ, μὴ διαθέμενος, ὃν ἂν καταλίπῃ κληρονόμον, οὗτος, ᾧ ἂν θέλῃ δίδωσι. Τοιγαροῦν δυναμένης τῆς χώρας χιλίους ἱππεῖς τρέφειν καὶ πεντακοσίους, καὶ ὁπλίτας τρισμυρίους οὐδὲ χίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν. γέγονε δὲ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν δῆλον, ὅτι φαύλως αὐτοῖς εἶχε τὰ περὶ τὴν τάξιν ταύτην. μίαν γὰρ πληγὴν οὐχ ὑπήνεγκεν ἡ πόλις, ἀλλ' ἀπώλετο διὰ τὴν ὀλιγανθρωπίαν. i. e. Dionyſio Lambino interprete: *Jam verò ex quinque totius agri partibus duæ ferè ſunt mulierum, tum quia multæ puellæ orbæ fiunt, ad quas omnium paternorum bonorum pervenit hereditas, tum quia magnæ ſunt puellarum nubentium dotes. Atqui præſtabat, vel nullam, vel exiguam, vel mediocrem eſſe præſinitam. Nunc autem & patri filiam paternorum bonorum heredem futuram, cuilibet in matrimonium collocare licet: &, ſi pater mortuus ſit inteſtatus, aut non expreſſerit teſtamento, cui filiam ſuam collocari velit: quem heredem reliquerit, hic, cui velit, collocat. Itaque quum poſſet ager Spartanus mille & quingentos equites, & triginta millia gravioris armaturæ peditum alere, ne mille quidem numero erant. Re autem & eventu planum factum eſt, hoc ab eis perperam eſſe inſtitutum. Non enim una plaga huic civitati inflicta eſt, ſed ea funditus interiit propter hominum penuriam.* Quæ hîc igitur tanta illa Voconiæ legis improbitas, ut, quid iniquius dici aut cogitari poſſit, ſe ignorare Auguſtinus fateatur? Si non impium, neque inofficioſum patrisfamiliâs teſtamentum; cur injuſta lex, quæ teſtamento illi nullâ ex parte adverſatur? Si lex juſta; cur eam optimi juſtiſſimique veterum viri, veluti immane quoddam humanæ impietatis monſtrum,

II. Quis enim unquam legem, quam Tribunus plebis rogaverit, Jurisprudentiæ nomine intelligat? quum Lex sit commune quoddam præceptum, ex Papiniano Lege I. D. *de Legibus & Senatusconsultis*. sive, si strictior placet Justiniani definitio Institutionum lib. I. tit. II. *de jure naturali, gentium & civili. π. IV. quod populus Romanus Senatorio magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat*. quatenus nempe species una lex est juris scripti, atque a reliquis legibus, Plebiscitis, Senatusconsultis, Principum placitis, Magistratuum Pretorumve edictis distinguitur. quod etiam discrimen agnovit Isidorus Hispalensis Originum lib. V. cap. X. ubi legem similiter definit: *Lex est constitutio populi, qua majores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt*. Jurisprudentia autem ex Ulpiano lib. I. Regularum, *divinarum atque humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia*. L. *Justitia*, D. *de Justitia & Jure*. Opinor enim, nos hîc populariter loqui, locutumque esse Justinianum, ita ut vocemus *eam legem, quæ scripto sancit quod vult, aut jubendo, aut vetando, ut vulgus appellarit*. Alioquî, si non ex sermonis more usitati, sed paullò altiùs supraque vulgi consuetudinem loqui volumus, *lex est*, qualis definitur a Marco Tullio lib. I. de Legibus, *ratio summa insita in natura, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio, cum est in hominis mente confirmata & confecta, lex est. Itaque*, ait Tullius, *arbitrantur prudentiam esse legem, cujus ea vis sit, ut recte facere jubeat, vetet delinquere: eamque rem illi græco putant nomine a suum cuique tribuendo appellatam: ego nostro, a legendo. Nam ut illi æquitatis, sic nos delectus vim in lege ponimus: & proprium tamen utrumque legis est. Quod si ita rectè dicitur, ut mihi quidem plerumque videri solet, a lege ducendum est juris exordium. Ea est enim naturæ vis, ea mens ratioque prudentis, ea juris atque injuriæ regula*. Sic Clementi Alexandrino lib. I. Stromatum, & Senecæ lib. IV. de Beneficiis cap. XII. lex est, *regula justorum & injustorum*. Græcis enim νόμος dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν, quòd suum unicuique tribuat. Legem illam paullò post more suo declarat, hoc est, præclarissimè, Marcus Tullius: *Est igitur, quoniam nihil est ratione melius eaque & in homine & in Deo, prima homini cum Deo rationis societas: inter quos*

autem

autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est: quæ quum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. inter quos porro est communio legis, inter eos communio juris est: quibus autem hæc sunt inter eos communia, & civitatis ejusdem habendi sunt. Si verò iisdem imperiis & potestatibus parent; multò etiam magis. Parent autem huic cælesti descriptioni, mentique divinæ, & præpotenti Deo: ut jam universus hic mundus, una civitas communis Deorum atque hominum existimanda sit. Atque iterum magnificentissimè lib. II. *Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, nec scitum aliquod esse populorum: sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientiâ. Ita principem legem illam & ultimam, mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei: ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, rectè est laudata. Est enim ratio mensque sapientis ad jubendum & ad deterrendum idonea.* Et infra. *Ergo ut illa divina mens, summa lex est, item cum in homine est perfecta, est in mente sapientis: quæ sunt autem variæ & ad tempus descriptæ populis, favore magis, quàm re, legum nomen tenent*. Sed æterna hæc atque immutabilis lex, aliaque hujusmodi de legibus paullò subtiliora, quàm quæ vulgus capiat & loquatur; philosophantibus relinquantur: e quibus, sanctissimus argutissimusque vir, Thomas Aquinas aliquid διανοητικὸν legem esse probat I. II. quæstione XC. artic. I. his verbis: *Dicendum, quòd lex, quædam regula est & mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur. Dicitur enim lex a ligando: quia obligat ad agendum. Regula autem & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum, ut ex prædictis patet. Rationis enim est ordinare ad finem, qui est primum principium in agendis, secundùm Philosophum. In unoquoque autem genere, id, quod est principium, est mensura & regula illius generis: sicut unitas in genere numeri; & motus primus in genere motuum. Unde relinquitur, quòd lex sit aliquid pertinens ad rationem*. Hæc, ut cetera omnia, quæ ad ratiocinandi disserendique vim pertinent, ingeniosè adeò acutèque Beatus Thomas Aquinas, ut facilè a nobis veniam illius ἐτυμολο-

γίας

improbarunt? Quòd si improbarunt illi justissimè; injusta igitur lex, injustum testamentum ob eam, quam ipsi afferunt, caussam, quòd Voconius nempe vetuerit, nequis census mulierem ullam, vel unicam etiam filiam, heredem institueret.

CAP. X.

Alio etiam ex capite vitiosa lex Voconia. Julii Paulli locus diligenter excussus. Veterum codicum lectio restituta. An per mediam Jurisprudentiam Justinianus Voconiam legem intellexerit? Legis definitio. Lex, stricto sensu, species una Juris scripti. Jurisprudentiæ definitio. Quid populariter per legem intelligamus. Altior legis supra vulgus, e Philosophorum mente, consideratio. Lex Clementi Alexandrino quomodo definita. Lex Græcis νόμος ἀπὸ τοῦ νέμειν. Lex æterna, ac naturalis, e Tullio præclarè illustrata. Lex, aliquid διανεμητικόν. Legis ἐτυμολογία, quam affert B. Thomas Aquinas, improbata. Alia legis definitio. Legis & Jurisprudentiæ apud Jurisconsultos distinctio. Ubi Voconiæ legis meminerit Justinianus. Per Mediam Jurisprudentiam Jurisprudentes ipsi intellecti. Horum aliqui enumerantur. Sexti Pomponii ἐγχειρίδιον. Explicatus Paullus. Jus Civile explicatum. Pomponii locus restitutus a Goveanoo. Quid sit Voconiana ratio. Ad Voconiæ legis normam antiqua de mulierum legitimis hereditatibus jura conformata. Ad testamentarias tantùm hereditates respexit Voconius. Cur mulierum hereditates coërcitæ. Antiquum hoc jus secuti, Ulpianus. Cajus, Divus Alexander, Decius. Admissa ad legitimam successionem filia. Neque id vetuit Voconius. Probatum ex Justiniano. Lex Voconia, præsentissimum coërcendis mulierum hereditatibus remedium. Fieri potuit, ut Voconius testamentarias mulierum hereditates vetaret; legitimas permitteret. Qui potuerit Paulli locus depravari. Mediam Jurisprudentiam ex æquo & bono Prætores moderati. Gravissima Justiniani Constitutio. Explicatur, quid nova lex Justinianæ. Consuetudo, altera lex. Principum Constitutiones, leges.

I. NEque est solùm de re Voconia lex sapientibus meritò viris reprehendenda; sed alio quoque ex capite, vitiosa videri potuit, quòd, si nos Julius Paullus non fallit, aut potiùs in Paullo intelligendo non fallimur ipsi, exceptis consanguineis sororibus, nulli alteri feminæ hereditatem ab intestato, agnationis jure, deferendam esse decreverit. Sic enim Paullus Receptarum Sententiarum ad Filium lib. IV. tit. VIII. de Intestatorum successione: *Feminæ ad hereditates legitimas, ultra consanguineas successiones, non admittuntur: idque jure civili, vel Voconiâ narratione videtur effectum. Ceterùm lex XII. Tabularum nullâ discretione sexûs cognatos admittit.* Quo in loco quum, Jacobo Cujacio teste, quidam codices habeant, *jure civili, Voconianâ ratione*; emendat ipse: *jure civili, Voconianâ rogatione*. Ego verò non temere illorum codicum lectionem sollicitaverim, quam verissimam puto. In eam enim conjecturam facilè adducor, ut existimem, Plebiscito Voconium suo ad testamenta solùm, ne plus nimio indulgerent sibi in mulieres viri, non ad agnatorum successiones, aut hereditates ab intestato, respexisse. Nam nullus alius veterum, qui Voconiæ legis meminerit, id illi attribuit, quod significare Paullum volunt, ut legitimâ agnatorum successione solæ ex mulieribus consanguineæ sorores fruerentur. Id equidem ad Mediam Jurisprudentiam referendum esse Justinianus testatur Institutionum lib. III. *de legitimâ Adgnatorum successione.* §. *Ceterùm. Et hæc quidem*, ait Imperator, *lex duodecim Tabularum nullo modo introduxit; sed, simplicitatem legibus amicam amplexa, simili modo omnes adgnatos sive masculos sive feminas, cujuscunque gradûs, ad similitudinem suorum, invicem ad successionem vocabat. Media autem Jurisprudentia, quæ erat quidem Lege XII. Tabularum junior; Imperiali autem dispositione anterior, subtilitate quadam excogitatâ, præfatam differentiam inducebat; & penitus eas à successione adgnatorum repellebat, omni aliâ successione incognitâ.* Sed quòd per mediam Jurisprudentiam Voconiam legem Justinianus intelligat: hæc verò dura nimis, præpostera, atque a communi hominum sermone aliena, visa mihi semper est explicatio,

 II. Quis

improbarunt? Quòd si improbarunt illi justissimè; injusta igitur lex, injustum testamentum ob eam, quam ipsi afferunt, caussam, quòd Voconius nempe vetuerit, nequis census mulierem ullam, vel unicam etiam filiam, heredem institueret.

CAP. X.

ALio etiam ex capite vitiosa lex Voconia. Julii Paulli locus diligenter excussus. Veterum codicum lectio restituta. An per mediam Jurisprudentiam Justinianus Voconiam legem intellexerit? Legis definitio. Lex, stricto sensu, species una Juris scripti. Jurisprudentiæ definitio. Quid populariter per legem intelligamus. Altior legis supra vulgus, e Philosophorum mente, consideratio. Lex Clementi Alexandrino quomodo definita. Lex Græcis νόμος ἀπὸ τοῦ νέμειν. Lex æterna, ac naturalis, è Tullio præclarè illustrata. Lex, aliquid διανοητικόν. Legis ἐτυμολογία, quam affert B. Thomas Aquinas, improbata. Alia legis definitio. Legis & Jurisprudentiæ apud Jurisconsultos distinctio. Ubi Voconiæ legis meminerit Justinianus. Per Mediam Jurisprudentiam Jurisprudentes ipsi intellecti. Horum aliqui enumerantur. Sexti Pomponii ἐγχειρίδιον. Explicatus Paullus. Jus Civile explicatum. Pomponii locus restitutus a Goveano. Quid sit Voconiana ratio. Ad Voconiæ legis normam antiqua de mulierum legitimis hereditatibus jura conformata. Ad testamentarias tantùm hereditates respexit Voconius. Cur mulierum hereditates coërcitæ. Antiquum hoc jus secuti, Ulpianus. Cajus, Divus Alexander, Decius. Admissa ad legitimam successionem filia. Neque id vetuit Voconius. Probatum ex Justiniano. Lex Voconia, præsentissimum coërcendis mulierum hereditatibus remedium. Fieri potuit, ut Voconius testamentarias mulierum hereditates vetaret; legitimas permitteret. Qui potuerit Paulli locus depravari. Mediam Jurisprudentiam ex æquo & bono Prætores moderati. Gravissima Justiniani Constitutio. Explicatur, quid nova lex Justiniano. Consuetudo, altera lex. Principum Constitutiones, leges.

I. NEque eâ solùm de re Voconia lex sapientibus meritò viris reprehendenda; sed alio quoque ex capite, vitiosa videri potuit, quòd, si nos Julius Paullus non fallit, aut potiùs in Paullo intelligendo non fallimur ipsi, exceptis consanguineis sororibus, nulli alteri feminæ hereditatem ab intestato, agnationis jure, deferendam esse decreverit. Sic enim Paullus Receptarum Sententiarum ad Filium lib. IV. tit. VIII. de Intestatorum successione: *Feminæ ad hereditates legitimas, ultra consanguineas successiones, non admittuntur: idque jure civili, vel Voconiâ narratione videtur effectum. Ceterùm lex XII. Tabularum nullâ discretione sexus cognatos admittit.* Quo in loco quum, Jacobo Cujacio teste, quidam codices habeant, *jure civili, Voconianâ ratione*; emendat ipse: *jure civili, Voconianâ rogatione*. Ego verò non temere illorum codicum lectionem sollicitaverim, quam verissimam puto. In eam enim conjecturam facilè adducor, ut existimem, Plebiscito Voconium suo ad testamenta solùm, ne plus nimio indulgerent sibi in mulieres viri, non ad agnatorum successiones, aut hereditates ab intestato, respexisse. Nam nullus alius veterum, qui Voconiæ legis meminerit, id illi attribuit, quod significare Paullum volunt, ut legitimâ adgnatorum successione solæ ex mulieribus consanguineæ sorores fruerentur. Id equidem ad Mediam Jurisprudentiam referendum esse Justinianus testatur Institutionum lib. III. *de legitimâ Adgnatorum successione. ✠. Ceterùm. Et hæc quidem*, ait Imperator, *lex duodecim Tabularum nullo modo introduxit; sed, simplicitatem legibus amicam amplexa, simili modo omnes adgnatos sive masculos sive feminas, cujuscunque gradûs, ad similitudinem suorum, invicem ad successionem vocabat. Media autem Jurisprudentia, quæ erat quidem Lege XII. Tabularum junior, Imperiali autem dispositione anterior, subtilitate quadam excogitatâ, præfatam differentiam inducebat; & penitus eas a successione adgnatorum repellebat, omni aliâ successione incognitâ.* Sed quòd per mediam Jurisprudentiam Voconiam legem Justinianus intelligat: hæc verò dura nimis, præpostera, atque a communi hominum sermone aliena, visa mihi semper est explicatio.

 II. Quis

improbarunt? Quòd si improbarunt illi justissimè; injusta igitur lex, injustum testamentum ob eam, quam ipsi afferunt, caussam, quòd Voconius nempe vetuerit, nequis census mulierem ullam, vel unicam etiam filiam, heredem institueret.

CAP. X.

Alio etiam ex capite vitiosa lex Voconia. Julii Paulli locus diligenter excussus. Veterum codicum lectio restituta. An per mediam Jurisprudentiam Justinianus Voconiam legem intellexerit? Legis definitio. Lex, stricto sensu, species una Juris scripti. Jurisprudentiæ definitio. Quid populariter per legem intelligamus. Altior legis supra vulgus, e Philosophorum mente, consideratio. Lex Clementi Alexandrino quomodo definita. Lex Græcis νόμος ἀπὸ τοῦ νέμειν. Lex æterna, ac naturalis, e Tullio præclarè illustrata. Lex, aliquid διανοητικόν. Legis ἐτυμολογία, quam affert B. Thomas Aquinas, improbata. Alia legis definitio. Legis & Jurisprudentiæ apud Jurisconsultos distinctio. Ubi Voconiæ legis meminerit Justinianus. Per Mediam Jurisprudentiam Jurisprudentes ipsi intellecti. Horum aliqui enumerantur. Sexti Pomponii ἐγχειρίδιον. Explicatus Paullus. Jus Civile explicatum. Pomponii locus restitutus a Goveano. Quid sit Voconiana ratio, Ad Voconiæ legis normam antiqua de mulierum legitimis hereditatibus jura conformata, Ad testamentarias tantùm hereditates respexit Voconius. Cur mulierum hereditates coërcitæ. Antiquum hoc jus secuti, Ulpianus. Cajus, Divus Alexander, Decius. Admissa ad legitimam successionem filia. Neque id vetuit Voconius. Probatum ex Justiniano. Lex Voconia, præsentissimum coërcendis mulierum hereditatibus remedium. Fieri potuit, ut Voconius testamentarias mulierum hereditates vetaret; legitimas permitteret. Qui potuerit Paulli locus depravari. Mediam Jurisprudentiam ex æquo & bono Prætores moderati. Gravissima Justiniani Constitutio. Explicatur, quid nova lex Justiniano. Consuetudo, altera lex. Principum Constitutiones, leges.

Neque

I. NEque eâ solùm de re Voconia lex sapientibus meritò viris reprehendenda; sed alio quoque ex capite, vitiosa videri potuit, quòd, si nos Julius Paullus non fallit, aut potiùs in Paullo intelligendo non fallimur ipsi, exceptis consanguineis sororibus, nulli alteri feminæ hereditatem ab intestato, agnationis jure, deferendam esse decreverit. Sic enim Paullus Receptarum Sententiarum ad Filium lib. IV. tit. VIII. de Intestatorum successione: *Feminæ ad hereditates legitimas, ultra consanguineas successiones, non admittuntur: idque jure civili, vel Voconiâ narratione videtur effectum. Ceterùm lex XII. Tabularum nullâ discretione sexûs cognatos admittit.* Quo in loco quum, Jacobo Cujacio teste, quidam codices habeant, *jure civili, Voconianâ ratione*; emendat ipse: *jure civili, Voconianâ rogatione*. Ego verò non temere illorum codicum lectionem sollicitaverim, quam verissimam puto. In eam enim conjecturam facilè adducor, ut existimem, Plebiscito Voconium suo ad testamenta solùm, ne plus nimio indulgerent sibi in mulieres viri, non ad agnatorum successiones, aut hereditates ab intestato, respexisse. Nam nullus alius veterum, qui Voconiæ legis meminerit, id illi attribuit, quod significare Paullum volunt, ut legitimâ adgnatorum successione solæ ex mulieribus consanguineæ sorores fruerentur. Id equidem ad Mediam Jurisprudentiam referendum esse Justinianus testatur Institutionum lib. III. *de legitimâ Adgnatorum successione*. §. *Ceterùm*. *Et hæc quidem*, ait Imperator, *lex duodecim Tabularum nullo modo introduxit; sed, simplicitatem legibus amicam amplexa, simili modo omnes adgnatos sive masculos sive feminas, cujuscunque gradûs, ad similitudinem suorum, invicem ad successionem vocabat. Media autem Jurisprudentia, quæ erat quidem Lege XII. Tabularum junior, Imperiali autem dispositione anterior, subtilitate quadam excogitatâ, præfatam differentiam inducebat; & penitus eas a successione adgnatorum repellebat, omni aliâ successione incognitâ.* Sed quòd per mediam Jurisprudentiam Voconiam legem Justinianus intelligat: hæc verò dura nimis, præpostera, atque a communi hominum sermone aliena, visa mihi semper est explicatio,

 II. Quis

improbarunt? Quòd si improbarunt illi justissimè; injusta igitur lex, injustum testamentum ob eam, quam ipsi afferunt, caussam, quòd Voconius nempe vetuerit, nequis census mulierem ullam, vel unicam etiam filiam, heredem institueret.

CAP. X.

ALio etiam ex capite vitiosa lex Voconia. Julii Paulli locus diligenter excussus. Veterum codicum lectio restituta. An per mediam Jurisprudentiam Justinianus Voconiam legem intellexerit? Legis definitio. Lex, stricto sensu, species una Juris scripti. Jurisprudentiæ definitio. Quid populariter per legem intelligamus. Altior legis supra vulgus, e Philosophorum mente, consideratio. Lex Clementi Alexandrino quomodo definita. Lex Græcis νόμος ἀπὸ τῶ νέμειν. Lex æterna, ac naturalis, e Tullio præclarè illustrata. Lex, aliquid διανοητικόν. Legis ἐτυμολογία, quam affert B. Thomas Aquinas, improbata. Alia legis definitio. Legis & Jurisprudentiæ apud Jurisconsultos distinctio. Ubi Voconiæ legis meminerit Justinianus. Per Mediam Jurisprudentiam Jurisprudentes ipsi intellecti. Horum aliqui enumerantur. Sexti Pomponii ἐγχειρίδιον. Explicatus Paullus. Jus Civile explicatum. Pomponii locus restitutus a Goveano. Quid sit Voconiana ratio, Ad Voconiæ legis normam antiqua de mulierum legitimis hereditatibus jura conformata, Ad testamentarias tantùm hereditates respexit Voconius. Cur mulierum hereditates coërcitæ. Antiquum hoc jus secuti, Ulpianus. Cajus, Divus Alexander, Decius. Admissa ad legitimam successionem filia. Neque id vetuit Voconius. Probatum ex Justiniano. Lex Voconia, præsentissimum coërcendis mulierum hereditatibus remedium. Fieri potuit, ut Voconius testamentarias mulierum hereditates vetaret; legitimas permitteret. Qui potuerit Paulli locus depravari. Mediam Jurisprudentiam ex æquo & bono Prætores moderati. Gravissima Justiniani Constitutio. Explicatur, quid nova lex Justinianea. Consuetudo, altera lex. Principum Constitutiones, leges.

Neque

I. Neque eâ solùm de re Voconia lex sapientibus meritò viris reprehendenda; sed alio quoque ex capite, vitiosa videri potuit, quòd, si nos Julius Paullus non fallit, aut potiùs in Paullo intelligendo non fallimur ipsi, exceptis consanguineis sororibus, nulli alteri feminæ hereditatem ab intestato, agnationis jure, deferendam esse decreverit. Sic enim Paullus Receptarum Sententiarum ad Filium lib. IV. tit. VIII. de Intestatorum successione: *Feminæ ad hereditates legitimas, ultra consanguineas successiones, non admittuntur: idque jure civili, vel Voconiâ narratione videtur effectum. Ceterùm lex XII. Tabularum nullâ discretione sexûs cognatos admittit.* Quo in loco quum, Jacobo Cujacio teste, quidam codices habeant, *jure civili, Voconianâ ratione;* emendat ipse: *jure civili, Voconianâ rogatione*. Ego verò non temere illorum codicum lectionem sollicitaverim, quam verissimam puto. In eam enim conjecturam facilè adducor, ut existimem, Plebiscito Voconium suo ad testamenta solùm, ne plus nimiò indulgerent sibi in mulieres viri, non ad agnatorum successiones, aut hereditates ab intestato, respexisse. Nam nullus alius veterum, qui Voconiæ legis meminerit, id illi attribuit, quod significare Paullum volunt, ut legitimâ adgnatorum successione solæ ex mulieribus consanguineæ sorores fruerentur. Id equidem ad Mediam Jurisprudentiam referendum esse Justinianus testatur Institutionum lib. III. *de legitimâ Adgnatorum successione*. ϖ. *Ceterùm*. *Et hæc quidem*, ait Imperator, *lex duodecim Tabularum nullo modo introduxit; sed, simplicitatem legibus amicam amplexa, simili modo omnes adgnatos sive masculos sive feminas, cujuscunque gradûs, ad similitudinem suorum, invicem ad successionem vocabat. Media autem Jurisprudentia, quæ erat quidem Lege XII. Tabularum junior; Imperiali autem dispositione anterior, subtilitate quadam excogitatâ, præfatam differentiam inducebat; & penitus eas a successione adgnatorum repellebat, omni aliâ successione incognitâ.* Sed quòd per mediam Jurisprudentiam Voconiam legem Justinianus intelligat: hæc verò dura nimis, præpostera, atque a communi hominum sermone aliena, visa mihi semper est explicatio,

 II. Quis

II. Quis enim unquam legem, quam Tribunus plebis rogaverit, Jurisprudentiæ nomine intelligat? quum Lex sit commune quoddam præceptum, ex Papiniano Lege I. D. *de Legibus & Senatusconsultis*. sive, si strictior placet Justiniani definitio Institutionum lib. I. tit. II. *de jure naturali, gentium & civili*. π. IV. *quod populus Romanus Senatorio magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat*. quatenus nempe species una lex est juris scripti, atque a reliquis legibus, Plebiscitis, Senatusconsultis, Principum placitis, Magistratuum Prætorumve edictis distinguitur. quod etiam discrimen agnovit Isidorus Hispalensis Originum lib. V. cap. X. ubi legem similiter definit: *Lex est constitutio populi, qua majores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt*. Jurisprudentia autem ex Ulpiano lib. I. Regularum, *divinarum atque humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia*. L. *Justitia*. D. *de Justitia & Jure*. Opinor enim, nos hîc populariter loqui, locutumque esse Justinianum, ita ut vocemus *eam legem, quæ scripto sancit quod vult, aut jubendo, aut vetando, ut vulgus appellarit*. Alioquî, si non ex sermonis more usitati, sed paullò altiùs supraque vulgi consuetudinem loqui volumus, *lex est*, qualis definitur a Marco Tullio lib. I. de Legibus, *ratio summa insita in natura, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio, cum est in hominis mente confirmata & confecta, lex est*. *Itaque*, ait Tullius, *arbitrantur prudentiam esse legem, cujus ea vis sit, ut rectè facere jubeat, vetet delinquere: eamque rem illi græco putant nomine a suum cuique tribuendo appellatam; ego nostro, a legendo. Nam ut illi æquitatis, sic nos delectûs vim in lege ponimus: & proprium tamen utrumque legis est. Quod si ita rectè dicitur, ut mihi quidem plerumque videri solet, a lege ducendum est juris exordium. Ea est enim naturæ vis, ea mens ratioque prudentis, ea juris atque injuriæ regula*. Sic Clementi Alexandrino lib. I. Stromatum, & Senecæ lib. IV. de Beneficiis cap. XII. lex est, *regula justorum & injustorum*. Græcis enim νόμος dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν, quòd suum unicuique tribuat. Legem illam paullò post more suo declarat, hoc est, præclarissimè, Marcus Tullius: *Est igitur, quoniam nihil est ratione melius eaque & in homine & in Deo, prima homini cum Deo rationis societas: inter quos*

autem

autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est: quæ quum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. inter quos porro est communio legis, inter eos communio juris est: quibus autem hæc sunt inter eos communia, & civitatis ejusdem habendi sunt. Si verò iisdem imperiis & potestatibus parent; multò etiam magis. Parent autem huic celesti descriptioni, mentique divinæ, & præpotenti Deo: ut jam universus hic mundus, una civitas communis Deorum atque hominum existimanda sit. Atque iterum magnificentissimè lib. II. *Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, nec scitum aliquod esse populorum: sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientiâ. Ita principem legem illam & ultimam, mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei: ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, rectè est laudata. Est enim ratio mensque sapientis ad jubendum & ad deterrendum idonea.* Et infra. *Ergo ut illa divina mens, summa lex est, item cum in homine est perfecta, est in mente sapientis: quæ sunt autem variæ & ad tempus descriptæ populis, favore magis, quàm re, legum nomen tenent*. Sed æterna hæc atque immutabilis lex, aliaque hujusmodi de legibus paullò subtiliora, quàm quæ vulgus capiat & loquatur; philosophantibus relinquantur: e quibus, sanctissimus argutissimusque vir, Thomas Aquinas aliquid διανοητικὸν legem esse probat I. II. quæstione XC. artic. I. his verbis: *Dicendum, quòd lex, quædam regula est & mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur. Dicitur enim lex a ligando; quia obligat ad agendum. Regula autem & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum, ut ex prædictis patet. Rationis enim est ordinare ad finem, qui est primum principium in agendis, secundùm Philosophum. In unoquoque autem genere, id, quod est principium, est mensura & regula illius generis: sicut unitas in genere numeri; & motus primus in genere motuum. Unde relinquitur, quòd lex sit aliquid pertinens ad rationem*. Hæc, ut cetera omnia, quæ ad ratiocinandi disserendique vim pertinent, ingeniosè adeò acutèque Beatus Thomas Aquinas, ut facilè a nobis veniam illius ἐτυμολο-

γίας obtinere possit, qua legem a *ligando*, non satis e Grammaticæ legibus, deflectit. a *legendo* enim lex est, ut certissimi auctores sunt, Marcus Tullius eo, quem adduximus, loco, Marcus Terentius Varro lib. V. de Lingua Latinâ, Isidorus Originum lib. II. cap. X. lib. V. cap. III. ceteri, qui latinè scripserunt. nemo, nisi barbaræ ætatis scriptor, a *ligando* deduxerit. Neque verò hominis, sed temporum, vitium illud fuit, ut cum rerum altissimarum scientiâ latini sermonis castitatem B. Thomas non conjungeret. Lex porro summo huic Theologo artic. IV. *nihil est aliud, quàm quædam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata*. qua certè definitione omnia legum genera comprehenduntur, æternæ, naturalis, humanæ, divinæ: quas quæstione XCI. diligenter secernit atque examinat. Sed frustra hìc nos, ubi de civilibus legibus agimus, scholæ consuetudo ad philosophandum trahit. communi enim Jureconsultorum voce, nunquam per Jurisprudentiam lex ea, quæ hujus loci propria est, & popularis dicitur Tullio, intelligetur. Neque etiam alibi Justinianus Voconiam Legem nominat, ubi de medio illo legitimæ per adgnationem successionis jure agit: sed, aut *antiquam subtilitatem* appellat, ut in Lege *Maximum vitium*. C. *de liberis præteritis*. aut *posteritatem*, ut in Lege XIV. C. *de legitimis heredibus*. quum tamen, ubi de testamentis res est, Voconiam semel Legem expresserit ad tit. *de Lege Falcidiâ* in Institutionibus.

III. Itaque per Mediam hanc Jurisprudentiam Jurisprudentes ipsos cum Theophilo accipere malim: non eos certè, qui sub Imperatoribus ante Justinianum floruerunt, ut, Salvium Julianum, Julium Paullum, Domitium Ulpianum, Æmilium Papinianum, Publium Juventium Celsum, Ælium Marcianum, plerosque alios, quorum operâ Imperatores ipsi plurimùm usi (falluntur enim, qui Mediam hujusmodi Jurisprudentiam posterioribus illis temporibus alligant) sed alios vetustiores, qui, nondum mutatâ Romanæ Reipublicæ formâ, post Marcum Catonem Porciæ Familiæ Principem, ad Cæsarem usque atque ad Augustum, Juris civilis scientiâ maximam sibi laudem compararunt, Publium videlicet & Quintum Mucios, Publ. Rutilium Rufum, Paullum Verginium, Quintum Tuberonem Stoicum, Sextum Pompejum

Gnæi

Gnæi Pompeii patruum, Jurisconsultorum disertissimum Lucium Crassum, Aquilium Gallum, Balbum Lucilium, Sextum Papirium, Servium Sulpitium, Alfenum Varum, Aulum Ofilium, Aufidium Tuccam, Aufidium Namusam, Labeonem Antistium Labeonis Antistii patrem, Cinnam ceterosque, quos libro singulari Enchiridii diligentissimè prosecutus est Sextus Pomponius. Hos etiam omnes prudentissimos viros, quibus Media Jurisprudentia maximè constitit, arbitror ab Julio Paullo intelligi, dum scribit, *jure civili, Voconianâ ratione*, effectum esse videri, ut feminæ ad hereditates legitimas, ultra consanguineas successiones, non admitterentur. Jus enim civile non ex Legibus tantùm, Plebiscitis, Senatusconsultis, decretis Principum, profluit; verùm etiam ex auctoritate prudentum virorum, ut Papinianus lib. I. Definitionum testatus est. L. *Jus autem*. D. *de Justitiâ & Jure*. atque ante illum Cicero in Topicis ad Cajum Trebatium: *ut siquis jus civile dicat id esse, quod in legibus, Senatusconsultis, rebus judicatis, jurisperitorum auctoritate, edictis magistratuum, jure, æquitate, consistat*. Unde Pomponius de civili Romanorum jure: *His legibus latis, cepit (ut naturaliter evenire solet, ut interpretatio desideret prudentum auctoritatem) necessaria esse disputatio fori*. ita enim locum hunc, in Pandectis Florentinis depravatum, restituendum censeo cum Antonio Goveano Lectionum Variarum Juris Civilis Lib. I. cap. XXIV.

IV. Pergit Pomponius: *Hæc disputatio, & hoc jus, quod sine scripto venit, compositum a prudentibus, propriâ parte aliquâ non appellatur, ut ceteræ partes juris suis nominibus designantur, datis propriis nominibus ceteris partibus; sed, communi nomine, appellatur Jus Civile*. Et infra. *Ita in civitate nostrâ aut jure, idest, lege, constituitur; aut est proprium Jus civile, quod, sine scripto, in solâ prudentum interpretatione consistit*. idest, quod non auctoritate publicâ, aut populi jussu, scriptum decretumque est: sed, ex prudentum responsis dimanavit. Ut meritò civili jure factum esse quis dixerit, quod istorum, quos ejus juris auctores, conditores antistitesque habemus, sententiâ & communi quodam veluti decreto, constitutum sit. utcunque paullò aliter, atque è Romanorum sub Principibus more, jus civile distinxerit Justinianus lib. I. tit. II. *de Jure naturali, gentium & civili*. ubi scri-

scripto juri prudentum responsa accenset, non illâ tantùm de caussâ, quòd responsa hujusmodi in Pandectarum libros referri jussisset; verùm etiam, quòd, acceptâ tunc a Cæsaribus auctoritate, jus populo interpretari atque responsitare, posteriores Jureconsulti soliti essent. *Nam*, Justiniano ibidem auctore §. VIII. *antiquitus constitutum erat, ut essent, qui jura publicè interpretarentur: quibus a Cæsare jus respondendi datum est, qui Jurisconsulti appellabantur: quorum omniū sententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut judici recedere a responsis eorum non liceret*. Quod ne ad antiquiora illa Romanę Reipublicæ tempora referatur, e Pomponio illustramus lib. singulari Enchiridii: *Ante tempora Augusti, publicè respondendi jus non a Principibus dabatur: sed, qui fiduciam studiorum suorum habebant, consulentibus respondebant. neque responsa utique signata dabant; sed plerumque judicibus ipsis scribebant, aut testabantur, qui illos consulebant. Primus Divus Augustus, ut major juris auctoritas haberetur, constituit, ut ex auctoritate ejus responderent: & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cepit. & ideò optimus Princeps Adrianus, quum ab eo viri prætorii peterent, ut sibi liceret respondere, rescripsit eis: Hoc non peti, sed præstari solere: & ideò, si quis fiduciam sui haberet, delectari se, populo ad respondendum se præparet. Ergo Sabino concessum est a Tiberio Cæsare, ut populo responderet*. De his Jurisprudentibus Isidorus Originū lib. V. cap. XIV. *Responsa sunt, quæ Iurisconsulti respondere dicuntur consulentibus. unde & responsa Paulli dicta. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui institutiones civilis juris compositas ediderunt; quibus dissidentium lites contentionesque sopirent*. Sic igitur Paullum explicaverim, ut illorum post Voconiam legem temporum Jurisconsulti in eam omnes sententiam convenerint, ut mulieres ultra consanguineos ab intestato non succederent.

V. Id *Voconianâ ratione* effectum videri ait Paullus, idest, ut ego explico, formâ, μεθόδῳ, in morem, ad exemplum, Voconiæ legis, acceptâ *ratione*, eo ferè sensu, quo sumit Poëta Lucretius lib. VI. v. DV.

Consimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis. & v. DCCCLXXIX.
Tædaque consimili ratione accensa per undas.

& Justinianus *de hereditatibus, quæ ab intestato deferuntur.*

§. *Cum*

§. *Cum filius*. *Pari ratione & , si nepos neptisve sit ex filio, & ex nepote pronepos proneptisve, simul vocantur*. *Voconianâ* ergo *ratione* jus istud de legitimâ adgnatorum successione prudentissimi viri constituerunt, quòd ad Voconiæ Legis severitatem jus suum qualitercumque conformaverint; &, quæ Voconium caussa moverat, ut mulieres a Censis heredes fieri, latâ lege, vetaret; eadem illis ad coërcendas mulierum ab intestato hereditates præluxerit. Quum enim eâ parte, quæ testamenta heredumve institutionem continet, satis Plebiscito suo cavisset Quintus Voconius, ne muliebris supra modum atque ad civitatis perniciem sese efferret potentia, censis hominibus prohibitis heredes feminas instituere; nihil autem de intestatorum hominum hereditatibus ille cogitasset: id sibi non absimili ratione, quoad legitimas successiones, veteres illi Civilis Juris interpretes observandum esse existimarunt, ut, si feminas ab intestatorum hereditatibus universè non rejicerent; cohiberent tamen, quantùm possent; adgnationisque jure, ceteris exclusis mulieribus, sorores tantùm consanguineas ad legitimam hereditatem admitterent: quum tamen adgnati mares, etiamsi longissimo, puta, decimo, distarent gradu, ad eam hereditatem vocarentur. *Qua de caussâ*, inquit Justinianus Institut. lib. III. de legitimâ Adgnatorum successione. §. *Ceterum. fratris tui aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hereditas ad te pertinebat; tua verò ad illas non pertinebat. Quod ideò ita constitutum erat, quia commodius videbatur, ita jura constitui, ut plerumque hereditates ad masculos confluerent*.

VI. Hęc verò est illa Voconiana ratio: quam Paullus commemorat, & antiquiores Romani Juris Antistites præ oculis habuerunt. Hos & ceteri secuti posterioris ętatis Jurisconsulti, atque ipsi etiam Imperatores. ut, Ulpianus tit. XXVII. de legitimis heredibus. *Ad feminas, ultra consanguineorum gradum, legitima hereditas non pertinet. itaque soror fratri sororive legitima heres fit*. Cajus tit. VIII. de intestatorum hereditatibus. *In feminis verò alia conditio est: quia inter feminas sola tantùm soror consanguinea habetur adgnata, ut, germano suo defuncto, ab intestato ei adgnationis jure succedat. Reliquæ feminæ, hoc est, amita* (non, *amita*, ut vulgò excusum est) *idest, patris soror, vel fra-* tris

tris filia, nec in capiendis hereditatibus propinquorum legitimæ sunt; nec masculis propinquis, adgnationis jure, succedunt. Ipsarum verò hereditates ad masculos propinquos, adgnationis conditione, perveniunt. Alexander Augustus. *In successione, quæ titulo consanguinitatis; vel in bonorum possessione, quæ proximitatis nomine competit; tam fratres quàm sorores, pari jure esse (licet non ex eadem matre suscepti sint) jus certum est.* Lege I. C. *de legitimis heredibus*, Decius Aug. *Consanguinitatis jure & feminas ad intestatorum successionem admitti posse, explorati juris est.* Lege III. C. ibidem. Consanguineos autem in Jurisconsultorum voluminibus fratres tantùm eodem patre atque sorores intelligi, apud omnes constat.

VII. Hinc etiam multò potiori jure, ex illorum temporum sententiâ, ad legitimas successiones e mulieribus admissæ, quæ heredum suorum numero adscriberentur, ut filia, atque ex filio quoque neptis, quæ in potestate morientis fuerint. Quod enim Quintus Voconius non vetuerit filiam intestati patris hereditati succedere; sed probaverint id potiùs veteres illi Jurisconsulti: præter alia egregia argumenta, certissimè colligere mihi videor ex Justiniani verbis, quę, ex antiqui Juris ignoratione, obscura plerisque videntur. Lege IV. C. *de liberis pręteritis vel exheredatis. Maximum vitium antiquæ subtilitatis præsenti lege corrigimus, quæ putavit alia esse jura observanda in successione parentum, si ex testamento veniant, in masculis, & alia in feminis: quum ab intestato simile jus utrique sexui servaverint.* Unde, etsi Voconius, ut perdito virorum erga mulieres amori immensęque largitati frenos aliquos injiceret, testamentariâ eorum, qui censi essent, hereditate mulieribus interdixerit; non prohibuit tamen, ne legitimę ad illas successiones deferrentur. Quod certè præsentissimum erat coërcendis mulierum hereditatibus remedium. Nam, siquis census partem hereditatis alteri relinquere, aut aliquid legare, vellet; quum legata illis temporibus non nisi ex testamento valerent, aut intestatus mori, aut alium quemcunque, pręter mulierem, vel unicam etiam filiam, instituere heredem cogebatur. Quid si vera tamen sit illa Cujacii emendatio; verèque rogatione suâ caverit Voconius, ne feminę ad hereditates legitimas, ultra consangui-

neas

neas successiones, admitterentur? jam enim constat, utrumque fieri potuisse, ut simul & mulierem aliquam, vel unicam filiam, heredem institui prohiberet [quod ad testamenta pertinet] & alicui nihilominùs feminę, sive filię, sive consanguineę sorori, intestati hominis hereditatem concederet. quod ad legitimam successionem spectat. Sed illud tamen longè verisimilius, quod nos conjicimus, nihil ad legitimas hujusmodi successiones; sed, ad testamenta tantùm heredumve institutiones legem pertinuisse Voconiam: Paulli verò Jurisconsulti locum quamfacillimè interpolari potuisse. Quum enim librarius forsan quidam, quod distinctis spatio aliquo vocibus scribendum fuerat, *Voconianâ ratione*: continuà unà litterarum serie ita exarasset: *Voconianaratione*; inde factum, ut posteà, divisis malè vocibus, additàque littera unâ, scriberetur: *Voconiâ narratione*. Sic sępe in libris falsę pro veris lectiones obtruduntur; bonisque adeò adfingitur auctoribus, quod nunquàm ipsi somniarunt. Hoc quidem nostrum est de toto illo Paullino loco judicium.

VIII; Etsi autem Medię illius Jurisprudentię duritiam ex ęquo & bono Pretores paullatim moderati fuerint, ut Justinianus testatur Institut. lib. III. *de legitimâ adgnatorum successione*. §. *Ceterum*: quum tamen non satis hi asperitatem juris correxissent; longa post tempora, ex Orbe illam Romano penitus abolevit Justinianus ipse, tum eodem Institutionum loco, tum in Codice Lege XIV. *de legitimis heredibus*. Pulcherrima ibi est, quanquam paullò verbosior, & Imperatoris gravitate dignissima, Justiniani Constitutio: cujus aliqua hìc verba ad antiqui Juris illustrationem exscribere non pigebit. *Cui enim*, inquit, *ferendum est, ab intestato successionibus suas quidem filias, ad similitudinem masculæ sobolis, in parentis vocari successionem, & iterum germanas jure consanguinitatis eandem sibi vindicare prærogativam; deinceps autem legitimas feminarum personas, si jura consanguinitatis non possident, a successione legitimâ repelli, quum maribus eadem successio pateat? Quare etenim patris soror non ad successionem filii fratris sui una cum masculis vocatur; sed aliud jus in amitis, aliud in patruis observatur? Vel qua ratione fratris filius ad successionem patrui vocatur; germana autem ejus ab eadem successione recluditur? Hujusmodi itaque*

legis

legis antiquæ reverentiam & nos anteponi novitati legis censemus: & sancimus omnes legitimas personas (idest, per virilem sexum descendentes) sive masculi sive feminini generis sint: simili modo ad jura legitimæ successionis ab intestato vocari, secundùm gradûs sui prærogativam: non ideò excludendas, quia consanguinitatis jura secundùm germanæ observationem non habeant. Quum enim unius sanguinis jura remaneant per virilem sexum incorrupta; quare naturam offendimus, & legitimo juri derogamus? cum & aliam maximam injuriam res in se continet, plerisque quasi vulnus intestinum incognitum. Quum enim & ad ipsarum mulierum successionem masculi jure adgnationis vocentur; quis patiatur, earum quidem hereditatem ad eos legitimo jure deferri; ipsas verò nec invicem sibi, nec masculis, eodem jure posse succedere; sed, propter hoc solùm puniri, quòd feminæ natæ sunt; & paterno vitio, si hoc vitium est, prolem innocentem gravari? Quo in loco Justinianus per *novitatem* illam *legis*, cui ait antiquam XII. Tabularum legem anteponendam esse, scita intelligit atque interpretationes prudentum, quę & legis appellatione continentur. Unde Papiniano lex etiam est *virorum prudentium consultum*. Lege I. D. *de Legibus & senatusconsultis*. Aut certè consuetudinem intelligit, quę, auctoribus summę Jurisprudentię viris, vim legis apud Romanos, jam a pluribus seculis, obtinuerat. *Nam diuturni mores consensu utentium comprobati, legem imitantur*, ut Justinianus sancit Institut. lib. 1 *de Jure &c. ₮. Sine scripto*. Et Ulpianus lib. 1. de Officio Proconsulis: *diuturna consuetudo pro jure & lege in iis, quę ex non scripto descendunt, observari solet*. Lege XXXV. D. *de legibus & senatusconsultis & longâ consuetudine*. *Immo*, juxta Paullum lib. VII. ad Sabinum, *magnæ auctoritatis hoc jus habetur, quod in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto id comprehendere*. Lege XXXVI. D. eo titulo. Sed & propriè nova ea Lex dici ab Justiniano potuit, quòd, etsi absque populi jussu publicâve Magistratûs alicuius auctoritate ceperit; fuerit tamen posteà Romanorum Principum Rescriptis confirmata, Alexandri, Decii, aliorum; atque, ex Cęsarum auctoritate, communi Jurisconsultorum suffragio recepta. Sic enim Justinianus ipse pręcipit in Institutionibus tit. *de Jure &c. ₮. VI. Sed & quod Principi placuit, legis habet vigorem*,

vigorem: quum lege Regiâ, quæ de ejus Imperio lata est, populus ei & in eum omne imperium suum & potestatem concedat. Quodcumque ergo Imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto præcepit, legem esse constat.

CAP. XI.

Paullus iterùm explanatus. Adgnatorum & Cognatorum discrimen. XII. Tabularum Lex ab Justiniano prudenter revocata. Barbara Armenorum lex. Reginæ aliquot laudatæ. Rejectæ in Galliâ a regni successione feminæ, sed non per Legem Salicam. Vera Aristotelis observatio. Periculosa per feminam Reipublicæ administratio. Aristotelis monitum. Voconiæ legis magna auctoritas. Ut Liviam ex triente adversùs legem heredem faceret, petiit a Senatu Augustus. Dio explicatus. Vitiosa Xylandri versio. Civilis juris ignarus Xylander. Quid legatum inter & hereditatem differat. Nemo simul & heres & legatarius. Quid καταλειπεῖν. *Solonis* ἐπιτάφιον, *& Ennii.*

I. Itaque novum ab Justiniano jus constitutum est, & sapientissimè revocata XII. Tabularum lex, quæ, ut Paullus notat, *nullâ discretione sexûs cognatos admittit*. idest, ut intelligo, adgnatos, in quibus cognati continentur. qui enim adgnati, & cognati: quanquàm non qui cognati, adgnati quoque sint. Qui autem propriè adgnati, explicat Justinianus, Ulpianus, Cajus, Jurisconsulti ceteri omnes: e quibus planissimè Paullus ipse tit. eodem: *Inter adgnatos & cognatos hoc interest, quòd in adgnatis etiam cognati continentur: inter cognatos verò adgnati non comprehenduntur. Et ideo patruus est & adgnatus & cognatus; avunculus autem cognatus tantummodò*. Eam XII. Tabularum legem refert Cicero de Inventione lib. II. *Si paterfamiliâs intestatò moritur; familia pecuniaq; ejus agnatûm gentiliumque esto*. cui & hæc alia addi debet: *Si paterfamiliâs intestatò moritur, cui suus nec extabit heres, agnatus proximus familiam habeto*. Sive, ut alibi copiosior aliquantò habetur: *Intestatorum hereditates primò suorum heredum, velint noluntve, sunto. His de-*

scientibus, agnatus proximus familiam habeto. Id verò sanctissimè sapientissimèque a prudentissimo Principe factum, & *L. Meminimus.C. de legitimis heredibus.*confirmatum, judico, ut vetustissima hæc XII. Tabularum jura reduceret, si de illorum bonorum successione res sit, quæ patrimonium appellantur. Unde & idem Justinianus Novellâ Constitutione XXI. ad Proconsulem Armeniæ Acacium, barbaram illam Armeniorũ legem severissimè reprehẽdit & corrigit, qua feminæ, inter alia, ab hereditariâ suorum adgnatorumque successione excludebantur. *id quod*, ait, *multò etiam magis barbaricè in hunc usque diem moribus apud ipsos comprobatũ est, non ipsis tantùm ista ferino more opinantibus; sed & aliis gentibus dehonestantibus naturam, sexumque femineum contumeliâ afficientibus. quasi non & ipse a Deo creatus sit, aut generationi aliquid conferat: sed, quasi abjectus & ignominiosus, extra omnem dignationem ac honorem haberi debeat.* Quòd si non de privatę domûs; sed de regni alicujus aut principatûs successione agatur; tunc equidem non facilè feminas a successione excluserim, quum & vetustis & recentibus temporibus Reginæ aliquot, rebus belli pacisque feliciter gestis, parem maximis Regibus animum præ se tulerint: sed nec etiam facilè admittendas putaverim, ut in Galliâ religiosè observari scimus, non ex Lege Salicâ, ut vulgò volunt; sed, ex solemni Christianissimi Regni omnibus seculis consuetudine, ut testatur Johannes Tilius. Ἔτι δὲ τὸ ἄῤῥεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει, ut verè acutèque vidit Aristoteles Politicorum lib. I. cap. V. τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον. καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων. idest, ex Dionysio Lambino: *Prætereà mas cum feminâ comparatus, melior est, hæc autem deterior: & ille quidem imperare, hæc autem imperio parere debet. Eodem modo se res habeat etiam in omnibus hominibus, necesse est.* Et cap. XII. Τό τε γὰρ ἄῤῥεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον: εἰ μή που συνέστηκε παρὰ φύσιν. *Nam & mas ad principatum obtinendum aptior est, quàm femina, naturâ: nisi fortè ita comparatus est, ut a naturâ descivenit.* Nimis autem periculosa est, & facilè ad exteros alienosque homines, cum magnâ populorum pernicie,

nicie,

nicie, prolapſura, Reipublicæ per feminam adminiſtratio. Atqui publici hîc tantùm boni, communiſque utilitatis, habenda eſt ratio, quæ privato cuicunque juri in immenſum præſtat. Qua de cauſsâ & non nimis mulieroſus ſit, neceſſe eſt, qui imperat. Monet Ariſtoteles Politicorum lib. II. cap. IX. *Καὶ τοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταυτὶ γὰρ συμβαίνει.* *Atqui quid intereſt, utrùm mulieres Reipublicæ præſint atque imperent, an Reipublicæ præfecti mulierum arbitratu Rempubl. gerant? Idem enim utrimque mali proficiſcitur.*

II. Verùm, ne a Voconiâ adhuc lege abeamus; qualiſcunque demum, æqua, an iniqua, turpis an laudabilis, ea lex fuerit; variaque adeò, pro cujuſque arbitrio, hominum judicia: magna profectò illius fuit apud Romanos auctoritas. adeo ut Divus Auguſtus, qui, ſummâ uſus Principis poteſtate, mulieres quaſdam a Voconiâ lege, ut diximus, ſolverat; ipſe a Senatu petierit, ut ſibi adversùs Voconiam legem liceret, Liviam ſuam ex triente heredem teſtamento facere. Teſtatur id Dio Lib. LVI. &, qui Dionem in Epitomen redegit, iiſdem ferè verbis, Johannes Xiphilinus: *Καὶ μετὰ τοῦτο τὰς διαθήκας αὐτοῦ Πολύβιός τις Καισάρειος ἀνέγνω. ὡς μὴ πρέπειν βουλευτῇ τοιοῦτόν τι ἀναλέγεσθαι. κατελέλειπτο δὲ ἐν αὐταῖς τὰ μὲν δύο μέρη τοῦ κλήρου τῷ Τιβερίῳ, τὸ δὲ λοιπὸν τῇ Λιουίᾳ* (alibi *Λιβίᾳ*) *ὥς τινες λέγουσιν. ἵνα γάρ τι καὶ ἐκείνη τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀπόνηται, παρὰ τῆς βουλῆς ᾐτήσατο, τοσοῦτον αὐτῇ καὶ παρὰ τὸν νόμον* (ſcilicet, *Οὐοκώνειον*, ad quam procul dubio legem reſpicit uterque auctor) *καταλιπεῖν δυνηθῆναι. κληρονόμοι μὲν δὴ οὗτοι ἐγεγράφατο. κτήματα δὲ καὶ χρήματα πολλὰ πολλοῖς καὶ τῶν προσηκόντων οἱ καὶ τῶν ἀλλοτρίων, οὐχ ὅπως βουλευταῖς καὶ ἱππεῦσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσι.* &c. ideſt, quod poſteà ſubditur, *δοθῆναι ἐκέλευσε*, *dari juſſit.* cujus loci hæc eſt, juxta Guilielmũ Blancum Albienſem, ſententia: *Poſt hæc quidã Polybius Cæſarianus tabulas teſtamenti ejus recitavit, quòd eas non deceret Senatorem legere: in eoque teſtamento Tiberius ex beſſe, Livia ex triente, ut nonnulli pu-*

 tant

tant, heredes scripti erant. Nam Augustus, ut eam augeret suis facultatibus, petiverat a senatu, ut liceret sibi tantumdem ei contra leges (veriùs *legem*, scilicet Voconiam) *relinquere. Ab his heredibus scriptis, multa prædia magnamque pecuniam plerisque hominibus propinquis suis & extraneis legavit; nec senatoribus solùm equitibusque; sed etiam regibus.* Blanci in Xiphilinum interpretationem adhibere malui, quàm Xylandri, qui Dionem vertit: quòd Xylandri versio, hoc quidem in loco, non negligentior solùm sit, verùm etiam aliena. sic enim hic vertit: *In testamento, sicut quidam memoriæ tradiderunt, ex besse Tiberius, ex triente Livia heres instituebatur. Nam Augustus, ut suorum quoque aliqua bonorum pars ad Liviā pervenire posset, a Senatu petierat, ut tantum etiam præter legum præscripta legare ei posset. Bona autem & pecuniam, &c.*

III. Qua in re non dicam, quàm Civilis Juris ignarum se Xylander ostenderit. Sciunt enim omnes, qui qualemcumque Juris notitiam hauserunt, quàm hæc duo differant inter se: legare quid alicui, & heredem facere. quod vel ille Ciceronis locus docere Xylandrum potuit: *quid si plus legarit, quàm ad heredem heredesve perveniat?* est enim legatum, sive, *delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod universum heredis foret, alicui quid collatum velit*, juxta Florentini definitionē. L. *Legatum*. D. *de Legatis & Fideicommissis I.* sive, *quædam donatio testamento relicta*, ut definit Modestinus Lege XXXVII. D. *de Legatis & Fideicommissis II.* sive, *donatio quædam, a defuncto relicta, ab herede præstanda*, ut supplesse Justinianū volunt Institut. *de Legatis.* §. *Legatum.* Unde rescripsit olim Divus Antoninus, quòd *appellatione hereditatis neque legata neque fideicommissa continentur. L. Si Titius. D. de legatis & fideicommissis III.* ortaque est communis illa Jurisprudentiæ regula: *neminem simul & heredem & legatarium esse posse.* Itaque, si ex triente heredem Liviam Augustus, præter legem, instituit; qua unquam ratione id legasse dicatur, quod ei hereditatis jure deferebat? neque enim locus ἀκύρως loqui permittit. Immo verò, quum Tiberius institueretur ex besse heres; cur Augustus a Senatu peteret, ut adversùs legem liceret sibi, tertiam bonorum suorum partem legare Liviæ? quandoquidem Voconiâ illâ lege nulla prohibebatur femina, trientem, legati nomine, accipere, quando plus ad he-

heredem perventurum erat. Atque ut καταλείπειν idem aliquando sit ac *legare*; ea tamen non est loco huic accommoda vel opportuna significatio: magis autem propriè frequentiorique apud Græcos sensu, accipi solet pro eo, quod est Latinis *relinquere*; & hereditati peræquè est ac legatis commune. ut, apud Aristotelem Lib. II. Politicorum cap. IX. de Lacedæmonũ legislatore Lycurgo: *διδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἐξουσίαν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις*: *dilargiri verò & relinquere voluit posse, qui vellent*. Poëticè verbum illud hac significatione usurpatur a Solone, sapientissimo totius Græciæ viro, in his, quos de suo funere scripsit, versiculis:

Μηδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
Καλλείποιμι θανὼν ἄλγεα καὶ στοναχάς.

Quod ita versum est a Cicerone lib. I. Tusculanarum Quæstionum, qui est de contemnendâ morte:

Mors mea ne careat lacrymis, linquamus amicis
Mærorem, ut celebrent funera cum gemitu.

sententiâ prorsus dissimili, ac cecinit noster Ennius:

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. cur? volito vivus per ora virûm.

CAP. XII.

Quintiliani declamatoris fides discussa. Quis sit ille Quintilianus. Non est Quintilianus senior, Senecæ laudatus. Nicolai Fabri conjectura. Forsan est Postumus Junior. Quintiliani Rhetoris pater declamator. CXLV. Declamationes ex CCCLXXXVIII. sub Quintiliani nomine, a quibus editæ. Declamationis CCLXIV. thema. Bona Ærodii fides. Litterarum his temporibus Princeps, Antonius Magliabechius. Mea sententia. Quintiliano Quintilianus oppositus. Egregio Quintiliani loco Ærodius convictus. Scholarum in declamitando consuetudo. Quid sit declamatio. Declamandi præcepta. Declamandi opus forensibus caussis simile. Ficta controversiarum themata; sed forensi tamen consuetudini accommodata. Declamandi utilitas. Præcipua corruptæ Eloquentiæ caussa, declamatorum inscitia. Suasoria, & Controversia. Vulgaria declamationum themata. Quintilianus auctor Dialogi de caussis corruptæ Eloquentiæ.

 Fictum

Fictum de Voconiâ lege argumentum. Legari mulieri semissis patrimonii potuit. Declamationis CCLXIV. locus emendatus. Voconia lex in desuetudinem jam abire cœpta, ab Justiniano demum solemniter abrogata. Liberorum nomine & filia comprehensa. Q. Voconius Saxa ex Aricia, municipio, quod celebrat Tullius. Aricini municipii posteriori ætate inopia. Voconiæ simul & Furiæ Legum mentio apud Tullium. Tractationis de Voconiâ lege Epilogus.

I. Sed interim ex hoc uno Dionis loco facillimè omnes intelligant, quænam declamatori Quintiliano fides habenda sit. Neque verò hujus sibi auctoritate blandiri possunt, qui de Voconiâ lege aliter ac nos, recenti memoriâ, scripserunt: quibus tantùm abest, ut faveat, ut quammaximè potiùs adversetur. Quare non iis certè cogitandum est, quid ex Quintiliano adversùs me objiciant, sed, quid ipsi adversùs Quintilianum respondeant. Non ille autem est M. Fabius Quintilianus, qui Oratorias Institutiones scripsit, celeberrimus Rhetor atque Orator eloquentissimus: cui nescio an verè adscribantur impolitæ illæ satisque rudes, quæ vulgò circumferri solent, undeviginti Declamationes: neque Quintilianus ille senior, cujus fama cum ipso extincta est, ut scribit M. Annæus Seneca Præfat. lib. V. aut X. Controversiarum: sed recentior multò auctor ἀνώνυμος, cujus declamationibus Quintiliani notissimi declamatoris nomen adscriptum sit, ut putat vir eruditissimus Nicolaus Faber in eum Senecę patris locum; aut, ut ego judico, Postumus Junior, de quo Trebellius Pollio in Triginta Tyrannis: *Fuit autem, quod solum memoratu dignum est, ita in declamationibus disertus, ut ejus controversiæ Quintiliano dicantur insertæ: quem declamatorem Romani generis acutissimum, unius capitis lectio primâ statim fronte demonstrat.* Sit ille tamen, ut volunt, Quintilianus, si non Rhetoris avus, ut cum Thadæo Ugoleto plures Pithœusque ipse, opinati sunt; saltem pater, cujus, optimi veluti declamatoris, mentio fit Institutionum Oratoriarum lib. IX. cap. III. laudaturque concinnum hoc dictum: *Non exigo, ut immoriaris legationi: immorare.* Hic ergo verè fuerit, ex cujus CCCLXXXVIII. Declamationibus supersunt CXLV. quas

qui-

quidem superiori ætate habuit Rodolphus Agricola, ut ex ejus lib. III. de Inventione Dialecticâ constat capite XIV. atque in ruinis Latinæ Linguæ delitescentes primùm edidit Parmæ anno MCCCCXCIV. Thadæus Ugoletus; anno posteà MDLXIII. emendavit explanavitque Petrus Ærodius; & de num an. MDLXXX. ex vetustissimo Claudii Falceti exemplari egregiè restituit, vir diligentissimus, Petrus Pithœus. Extat, inter ceteras, Declamatio CCLXIV. quæ *Fraus Legis Voconiæ* inscribitur; habetque hoc thema: *Ne liceat mulieri, nisi dimidiam bonorum partem dare. Quidam duas mulieres dimidiis partibus instituit heredes. Testamentum cognati arguunt*. Quod bonâ adeò fide excepit, vir bonus, Ærodius, ut potior apud illum antiquiorque una hæc fuerit qualiscunque declamatio, quàm veterum ceterorum omnium, vel Romanarum Historiarum, auctoritas. Unde audacter scribit, ex hoc tandem Quintiliani loco manifestum fieri, ut accipi id oporteat, quod ab aliis auctoribus absque ullâ speciali notâ scriptum est de coërcēdis, ex lege Voconiâ, mulierum hereditatibus: atque adeò mulieri non solùm quartam, uti ex Dione colligebatur; sed dimidiam totius hereditatis, relinquere ex lege licuisse. ut jam nullus Augustino fuerit tam acriter in Voconium Saxam inuehendi locus, si, quale caput hoc legis fuit, ex Quintiliano cognovisset.

II. Ego verò, ut dissimilia sunt inter homines judiciorum judicia, si in aliquo Criticorum Senatu, vel a Litterarum his temporibus Principe, Clarissimo Magliabechio, vel ab alio quoquam Censorio viro, sententiam roger; breviter & verè censuerim: ubi in mores institutaque Majorum inquiritur, uni ad eloquentiæ exercitationem compositæ declamationi longè præferenda esse gravissima Tullii, Livii, aliorum, testimonia, qui fallantur omnes, oportet, si per Voconium licuit heredem feminam ex semisse facere. Cur enim unus, quantùm ad gestarum rerum fidem, ceteris omnibus vel antiquioribus præponeretur? atque ut his defuerit ad faciendam fidem auctoritas, qua summâ semper polluerunt: cur a Senatu Princeps jam Romanæ Reipublicæ Augustus impetraret, ut sibi adversùs legem liceret, Liviam ex triente heredem instituere? quod narrat Dio. jam enim, si Quintiliano huic credimus, permis-

missum erat per Voconiam legem, ut heres mulier ex dimidiâ patrimonii parte relinqueretur. Quid si, ne aliena tantùm persequamur testimonia, Quintiliano Quintilianum ipsum, gravissimum auctorem, opponam? hunc enim, cujus CXLV. extant declamationes, eundem esse ac Institutionum Oratoriarum scriptorem, Ærodius arbitratur. Atqui ille idem, qui de Institutione Oratoriâ libros XII. ad Marcellum Victorium scripsit, &, efflagitante Tryphone bibliopolâ, emisit; eorundem librorum nono, cap. II. disertè testatur, uxorem institui heredem per leges non potuisse. En locus ipse, quo maximè illustratur, quod supra de Fideicommissariarum Hereditatum origine notavimus: *Ream tuebar, quæ subjecisse dicebatur marito testamentum, & dicebatur chirographum, marito expirante, heredibus dedisse: & verum erat. Nam quia per leges institui uxor non poterat heres, id fuerat actum, ut ad eam bona per hoc tacitum fideicommissum pervenirent.* ubi ad legem Voconiam certissimè respicit Quintilianus. Quid hîc dicat Ærodius? quò se vertat? quo colore studiosus adeò declamatorum assecla utatur? Videat, quæso, quî pugnantia inter se loca conciliet: ne, dum declamanti Quintiliano plurimùm fidit, & Quintiliano ipsi, & toti temerè detrahat antiquitati.

III. Mihi facilis ad Quintilianum patrem [siquidem declamationum illarum auctor fuerit] responsio: declamare illum, non rei alicujus historiam texere: atque hoc certè nomine, non eum esse auctorem, cui in narratione rerum, præ fidissimis veterum scriptoribus & Quintiliano etiam filio, confidere satis possimus. Quis enim argumenti fidem a declamatore exigat? Nimis profectò novus sit ac rudis in Rhetorum scholis, oportet, qui ignoret, eâ ætate plurima fingi consuevisse, in quibus, quibusdam veluti pugnæ simulacris, ad verum discrimen declamando exercerentur. Obvia sunt cuique vel apud Marcum Senecam exempla. est enim declamatio, Græcis μελέτη, qualis definitur a Fabio filio Institution. Oratoriarum lib. IV. cap. II. *forensium actionum meditatio*. Unde Fabius idem lib. II. cap. X. & ipsas materias, *quæ fingentur*, jubet quamsimillimas esse veritati; & declamationem, in quantum maximè potest, imitari eas actiones, in quarum exercitationem reperta est. *Nam magos*, inquit, *& pesti-*

len-

lentiam & responsa, & saeviores tragicis novercas, aliaque magis adhuc fabulosa, frustra inter sponsiones & interdicta quaeremus. Quid ergo? Nunquam haec supra fidem, & poëtica, ut verè dixerim, themata, juvenibus pertractare permittemus. Aberrare autem eos, & ne rationem quidem, qua ista exercitatio inventa sit, pervidere, qui totum declamandi opus diversum omnino a forensibus caussis existimant, luculenter Quintilianus demonstrat. *Nam, si foro non praeparat*, ait, *aut scenicae ostentationi, aut furiosae vociferationi simillimum est. Quid enim attinet judicem praeparare, qui nullus est? narrare, quod omnes sciant falsum? probationes adhibere caussae, de qua nemo sit pronuntiaturus! Et haec quidem otiosa tantùm. affici verò & irâ vel luctu permovere, cujus est ludibrii, nisi quibusdam pugnae simulacris ad verum discrimen aciemque justam consuescimus? Nihil ergo inter forense genus dicendi atque hoc declamatorium intererit? Si profectûs gratiâ dicimus, nihil. Utinamque adjici ad consuetudinem posset, ut nominibus uteremur, & perplexae magis & longioris aliquando actûs controversiae fingerentur, & verba in usu quotidiano posita minùs timeremus, & jocos inserere moris esset! quae nos, quamlibet per alia in scholis exercitati simus, tirones in foro inveniunt.* Unde constat, ficta plerumque fuisse in umbratili illo studio controversiarum themata; pluraque solita esse, pro declamantium arbitrio, poni; ut sunt, *aetates, facultates, liberi, parentes, urbium ipsarum vires, jura, mores, aliaque his similia.* cujusmodi affert ibidem exempla Quintilianus. Sed hoc tamen iis, qui cum utilitate declamarent, cautum esse voluerunt, ne absurda atque a communi consuetudine abhorrentia themata, proponerent; sed veritati quamproximam redderent imaginem. Egregiè eo in loco Quintilianus: *Declamatio, quoniam est judiciorum consiliorumque imago, similis esse debet veritati.* Et lib. X. cap. V. *Declamationes verò, quales in scholis Rhetorum dicuntur, si modò sunt ad veritatem accommodatae, & orationibus similes, non tantùm, dum adolescit profectus, sunt utilissimae, quae inventionem & dispositionem pariter exercent; sed etiam, cum est consummatus, ac jam in foro clarus.* Etenim, luxuriantibus jam tunc ingeniis, a rectâ illâ declamandi ratione deficere ceperant, & monstrosa quędam atque aliena prorsus a caussarum consuetudine confecta-

fectari: adeò ut non solùm ab eâ, in qua prope consenuerant, umbrâ, vera discrimina, veluti quendam solem, reformidarent; verùm etiam non nisi fabulas persequerentur. Quare inter præcipuas corruptæ eloquentiæ caussas, *licentiam atque inscitiam declamantium* Quintilianus reponit, &, qui de Oratoribus Dialogum scripsit, incertus, ut volunt, auctor. Hic enim sic habet. *Nempe duo genera materiarum apud rhetores tractantur, Suasoriæ & Controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem, etsi tanquam planè leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controversiæ robustioribus assignantur, quales per fidem & quàm incredibiliter compositæ! sequitur autem, ut materiæ abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit, ut tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut pestilentiæ remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in scholâ quotidiè agitur, in foro vel rarò, vel nunquam, ingentibus verbis persequantur.*

IV. Hęc autem nos omnia ex uno Quintiliano filio [Quintilianum enim & eum esse opinamur, quem incertum de Caussis corruptę Eloquentię auctorem appellavimus, ex aliorum sententiâ] ideò aliquantò fusiùs, quàm necesse erat, de declamationis naturâ attigimus, ut mirari jam tirones desinant, si & Quintilianus pater, magnorum virorum exemplo, quos in libro de Claris Rhetoribus Tranquillus commemorat, ad formandam perficiendamque eloquentiam declamitans, Controversię suę de Voconiâ lege argumentum, ex temporum suorum more, finxerit, ad caussarum forensium imitationem quammaximè accommodatum. Finxit itaque, lege, & quidem, nisi inscriptio fallit, Voconiâ, cautum esse, *ne liceat mulieri plusquàm dimidiam partem bonorum suorum relinquere*. ut, institutâ quadam veluti forensi apud umbratiles judices caussâ, se ad eloquentiam atque ad usum fori prępararet: atque inde, imagine quadam judicii, probabili satis oratione ostendit, vitiosum nullâ ex parte testamentum esse, nec legi dissentaneum, quo mulieres duę [ita nanque Fabius commentus est] ex dimidiâ singulę patrimonii portione, heredes institutę erant. Quòd si qualiacunque illa legis verba de legatis ita a quoquam acciperentur, ut licuisset mulieri dimidiam bonorum partem legare, nos equidem

quidem non repugnaremus. Nam, etsi a censo homine heres femina institui e Voconiâ lege non potuerit; potuit tamen forsan semissem bonorum, legati nomine, accipere: dummodò institutus heres nihil semisse minus obtineret. Verumtamen de hereditariâ feminæ institutione intelligi verba illa voluit Quintilianus, quibus, forensi quadam ratione, controversię argumentum suę adaptaret. *Quaro igitur ab istis*, inquit, *utram eligant, in qua malint consistere. Neque enim litigant de bonorum parte; sed totum arguunt testamentum. Incipiamus igitur ab eâ, quæ prior scripta est. Quid in hac parte testamenti vitiosum est.? Vetatur plusquam dimidiam partem bonorum relinquere, dimidiam partem patrimonii accipi. Excutiemus posteà, quale sit illud, quod consequutum est. Interim hoc jus firmum est, nec everti sequentibus potest. At enim jus quidem illa habuit capiendi: sed ea, quę postea est, non habuit. Iterum interrogabo, quare. Quoniam plusquam dimidiam partem patrimonii relinquere femina non potuit. Atqui hac quoque non plusquam dimidiâ parte patrimonii heres instituta est. Nec video rationem, cur id, quod illi capere licuit, huic non liceat, quum in eodem scripta sit testamento.* Hactenus declamator: cui manum libenter medicam porrigimus ad illa verba: *Vetatur plusquam dimidiam partem bonorum relinquere, dimidiam partem patrimonii accipi.* quæ sic restituimus: *Vetatur plusquam dimidiam partem bonorum relinquere. dimidiam partem patrimonii accepit*: scilicet, mulier illa, quæ prior testamento scripta erat. Sicuti infra de alterâ muliere, quæ & ipsa ex patrimonii semisse coheres facta fuerat: *plusquam dimidiam partem patrimonii relinquere feminæ non potuit. Atqui hac quoque non plusquam dimidiâ parte patrimonii heres instituta est.*

V. Hinc, ab illo Augusti exemplo, quod ex Dione retulimus, cepit paullatim Voconia lex in desuetudinem abire: donec tandem, Auli Gellii temporibus, Romanę urbis opulentiâ cum aliis pluribus legibus oblitterata penitus est, teste Sexto Cæcilio apud Noctium Atticarum scriptorem lib. XIX, cap. I. Eam, longo post temporum intervallo, solemni lege abrogavit Justinianus L. *Maximum vitium*. C. *de liberis prateritis. Sancimus itaque, quemadmodùm in successionibus parentum, quæ ab intestato deferuntur,*

tur, æquâ lance & mares & feminæ vocantur; ita & in scripturâ testamentorum eas honorari; & similibus verbis exheredationes nominatim procedere, & contra tabulas bonorum possessionem talem habere, qualem filius, vel suus, vel emancipatus, haberet: ut & ipsa, si fuerit præterita, ad instar filii emancipati, vel sui, vel testamentum ipso jure evertat, vel, per contra tabulas bonorum possessionem, stare hoc non patiatur. Et hæc non solùm in filiabus obtinere; sed etiam in nepotibus & neptibus & deinceps observari censemus: si tamen ex masculis progeniti sunt. &c. Cui prudentissimi Principis constitutioni subditur ibi ex Collatione VIII. Novellâ CXV. ϖ. *Aliud quoq; capitulum. Non licet parenti aliquē ex liberis exheredare, vel præterire, nisi is probetur ingratus, & ingratitudinis caussas nominatim inserat testamento.* Liberorum autem appellatione & filiam comprehendi manifestum est ex eâ Constitutione Novellâ CXV. & ex L. *Non est sine liberis*. D. *de verborum significatione*. Denique Voconiæ Legis meminit Cicero Philippicâ III. unde constat, ex Aricino municipio Q. Voconium Saxam, Voconiamque plebejam gentem, extitisse: quod municipium prædicat Tullius, *vetustate antiquissimum, jure fœderatum, propinquitate penè finitimum, splendore municipum honestissimum. Hinc*, inquit, *Voconiæ, hinc Scatiniæ leges: hinc multæ sellæ curules & patrum memoriâ & nostrâ: hinc Equites Romani lautissimi*. etsi a veteri hoc splendore, κατα' τὸ ἀνθρώπινον, defecisse posteà videatur. Unde Satyricus Poëta Satyrâ IV.

Cæcus, adulator, dirusque a ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes.

Et Martialis lib. II. epigr. XIX.

Debet Aricino conviva recumbere clivo,
Quem tua felicem, Zoile, cœna facit.

Voconiam verò simul & Furiam leges conjungit idem Tullius pro Lucio Cornelio Balbo: *Tulit apud Majores nostros legem C. Furius de testamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus*. atque Actione etiam III. in Verrem: *Cedo mihi leges Atinias, Fusias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes præterea de jure civili*. ita hîc legendum. Quę omnia eò pertinent, ut quivis intelligat [neque enim excurrere longiùs libet] ita Quintum Voconium vetuisse,

ne

ne ab iis, qui censi essent, mulier ulla, vel unica etiam filia, heres institueretur, ut simul permiserit, aliquam illi bonorum partem, tum ad humanæ vitę subsidium, tum etiam ornamentum, legari: ita tamen, ut non plus legaretur mulieri, quàm heredi relinqueretur. Hoc ultimum docuit Theophilus, dignus idcircò auctor, quem ab Alciati cēsurà lib. V. Παρέργων cap. XXIII. adseramus.

LIBER IV.

CAPUT I.

Nos, explanatione legis Voconiæ, de Romanâ Antiquitate bene meriti. Lex Falcidia, a Publ. Falcidio lata. Duo Legis ejus capita. Barbarorum Jurisconsultorum ineptiæ. De Falcidiâ Lege plures Tituli. Quænam quadrantis hereditarii origo. Divi Marci Constitutio. Ad exemplum Legis Falcidiæ taxata portio, quæ inofficiosi testamenti querelam excludit. Lex Glicia incerta. Locus Livii & Svetonii a Sigonio emendatus. Quarta hereditatis pars, Falcidia vulgò appellata. Falcidiam deducere. Quæ liberis debetur portio, Falcidia dicta. An fructus in legitimam portionem imputentur? Duo Juris contraria loca ab Azone conciliata. Zenonis Rescriptum. An duæ quartæ ex hereditate detrahi possint? Zeno explicatus. Trebellianica dicta & Falcidia, & commodum Legis Falcidiæ. Quę jure institutionis debetur, Falcidia. Triplex Falcidię acceptio. Quæ liberis debetur portio, Falcidia. Cur liberorum portio, legitima appellata? Quæ ex testamento, legitimæ portionis portio est. Aucto legitimæ portionis modo, aucta quoque Falcidia. Juliani patritii locus.

I. HActenus de Voconiâ lege, de qua ita, Salvine Consul Amplissime, disserui, ut, aut ego unus, aut ceteri omnes ętatis nostræ auctores, fallantur. Unde, si laborem qualemcunque meum tibi & fratri tuo, ceterisque vestrûm similibus, hoc est, maximæ doctrinę viris, probatum iri sentiam; jure mecum ipse gratuler, quòd, unâ antiquâ Lege explanatâ restitutâque, quam ambigui scriptorum loci perplexam satis apud Jurisconsultos atque intricatam reddiderant, de Romanâ Antiquitate, in tantâ Litterarum luce, aliquâ ex parte, benemeritus videri possim. Nunc eò, unde discessimus, nos revocat tractationis nostræ argumentum.

II. Quanquam modum legatorum licentiæ imponere, ple-

plebiscito uterque suo, nixus fuerit C. Furius, & Q. Voconius, Tribuni plebis: quum tamen utraque lex facilè eludi posset, tot in plures singulosque homines modicis legatis distributis, ut hereditatem vel nimis onerarent, vel totam ferè exinanirent; Tribunus plebis, Publius Falcidius, ut heredum utilitati testamentisque ipsis consuleret, *recusantibus*, ut Justinianus ait, *scriptis heredibus pro nullo aut minimo lucro hereditates adire*, Cn. Domitio Calvino II. C. Asinio Pollione Consulibus, anno ab Urbe conditâ DCCXIV. aut DCCXIII. juxta Fastos Consulares, Augusto Triumviro, legem tulit, quam duobus sub capitibus his verbis conceptam exhibet Paullus lib. singulari ad Legem Falcidiam. I. *Qui . cives . Romani . sunt . qui . eorum . post . hanc . legem . rogatam . testamentum . facere . volet . ut . quam . pecuniam . quas . que . res . quibusque . dare . legare . volet . jus . potestas . que . esto . ut . hac . lege . sequenti . licebit . II. Quicunque . civis . Romanus . post . hanc . legem . rogatam . testamentum . faciet . is . quantam . cuique . civi . Romano . pecuniam . jure . publico . dare . legare . volet . jus . potestas . que . esto . dum . ita . detur . legatum . ne . minus . quàm . partem . quartam . hereditatis . ex . eo . testamento . heredes . capiant . Eis . quibus . quid . ita . datum . legatumve . erit . eam . pecuniam . sine . fraude . suâ . capere . liceto . is . que . heres . qui . eam . pecuniam . dare . jussus . damnatusve . erit . eam . pecuniam . debeto . dare . quam . damnatus . est.* Hactenus Falcidia, Tribunitia lex, non a *falcando*, seu resecando dicta, ut non sine risu barbarum aliquem Jurisconsultum pueriliter excogitasse video; sed, ab auctore, qui legem hanc a plebe rogavit, ut testantur Eusebius in Chronico, Isidorus Hispalensis Episcopus Originū lib. V. cap. XV. & Dio, qui lib. XLVIII. sic habet: ὁ νόμος ὁ Φαλκίδιος ὠνομασμένος, πλεῖστον καὶ νῦν ἐπ' ἰσχύει ἐς τὰς τῶν κλήρων διαδοχὰς, ὥστε τινὰ τὸ τέταρτον τῆς καταλειφθείσης οἱ οὐσίας, ἄν γε ἐπιβαρύνηται, λαβόντα, τὸ λοιπὸν ἀφεῖναι, ἔχων] ὑπὸ τοῦ Πουπλίου Φαλκιδίου δημαρχοῦντος ἐτέθη. quod sic vertit Xylander: *Lex Falcidia a P. Falcidio tribuno plebis lata, quæ nunc quoque plurimùm valet in hereditatibus adeundis: ea autem permittit, ut heres, si adire hereditatem gravetur, quadrante accepto, reliquum dimittat.* Extant de hac lege integri Titu-

li in

li in Digestis lib. XXXV. in Codice lib. VI. in Justinianæis Institutionibus lib. II. in Collatione I. Novel. Constitut. I. cujus hic est titulus: *De heredibus & Falcidiâ, &, si heres legata solvere noluerit*. atque in eos Titulos doctissimorum virorum tam uberes tantâque doctrinæ civilisque scientiæ copiâ simul ac varietate referti Commentarii, ut ineptus ego sim, si legem hanc pro imbecillitate meâ illustrare voluero. Liberam itaque, ut Paullus ait, legandi facultatem revocavit Falcidius, quam Furia & Voconia Leges coarctaverant: sed ita tamen revocavit, ut modum & ipse legatis præstitueret, scilicet, ut ex hereditate quadrans heredi superesset, neque plus legare, quàm dodrantem totorum bonorum, liceret: idest, ut Justinianus explicat, *ut, sive unus heres institutus sit, sive plures, apud eum eosve pars quarta* remaneret.

III Atque hic ille est Jurisconsultis celeber adeò & decantatus hereditatis quadrans, quo inofficiosi testamenti querela excluditur. De quo tamen non satis constat, quanam primùm lege introductus fuerit. Ad Legem Gliciam, ad quam singularem librum scripsit Titus Cajus, erunt, qui ejus originem referendam putent, non improbante Cujacio lib. III. Observationum cap. VIII. & Consultatione LX. de persecutione portionis debitæ liberis. Sed Cujacius ipse, eo Observationum loco, ad Divum Marcum Philosophum referre, longo postea temporum intervallo, mavult, ex Nicephoro Callixto lib. III. Historiæ Ecclesiasticæ cap. XXXI. ubi Marcum sanxisse scribit, *ut filio, qui in testamento præteritus, a parentibus debitam gratiam non retulisset, quadrans paternæ hereditatis detur*. Ego verò certiori forsan judicio non aliunde, quàm a Lege ipsâ Falcidiâ, hereditarium hunc quadrantem repetendum esse existimaverim; atque ad hujus exemplum legis & similitudinem factum, ut, quum non ingratum filium institui heredem oporteret, ei non minus, quàm quarta pars hereditatis, obveniret. Sicuti postea Cujacium animadvertisse vidi in Justinianæas Institutiones tit. *de inofficioso testamento*. Nam tota illa lex Glicia valdè mihi suspecta est; eòque magis, quò varia est atque ambigua loci illius lectio, qui unus qualemcumque hanc Gliciæ Legis notitiam servavit. Etsi enim ad Legem IV.

Non

Non est enim consentiendum. D. *de inofficioso testamento*. aliqua exemplaria inscriptionem hanc habeant: *Cajus lib. singul. ad L. Gliciam*; alia tamen magnâ consensione auctorem sententiæ illius Maximum faciunt, cujus olim ad Legem Falcidiam Liber unus circumferebatur. scilicet: *Maximus ad Legem Falcidiam.* Nec aliquantò certior est Legis Gliciæ auctor. a Claudio enim Glicià dictatore latam forsan hanc legem volunt, fortis ultimę homine, cujus nomen in Epitome Livianâ lib. XIX. atque apud Suetonium etiam in Tiberio ex Capitolino lapide restituit vir doctissimus, & de Romanæ Historiæ his temporibus Principe optimè meritus, Carolus Sigonius: quum *Cajum Glauciam* habeat Livius, & *Iliciam* Suetonius: & Glaucię alioquî cognomen valdè celebre fuerit Serviliæ gentis, e qua C. Servilius Glaucia *primus tulit, ut comperendinaretur reus*, Tullio teste Actione III. in Verrem. At verò Falcidiæ legi, quâ nulla antiquior, opinor, hanc bonorum quadrantem heredi prædefinivit, tantum nominis atque celebritatis quadrans ipse peperit, ut jam Falcidiæ nomen hereditatis quadrans obtinuerit. Sic pro quadrante Falcidia usurpatur ab Ulpiano lib. III. Fideicommissorum. Lege *Explicito.* ꝑ. *Inde Neratius*. a Papiniano lib. IX. Responsorum. L. *Deductâ.* §. *Nummis*. D. *ad Senatusconsultum Trebellianum*. Et lib. XXIX. Quæstionum. L. *In ratione* I. D. *Ad Legem Falcidiam.* §. *quod vulgo*. Et lib. illo IX. Responsorum. L. *Pater filiam.* tit. eodem. ab Justiniano Novellâ Constitutione *de heredibus & Falcidiâ* cap. II. ab aliis, aliis in locis. quis enim afferat omnia? Sic communi jam Jurisconsultorum voce, *Falcidiam deducere* est, quartam hereditatis partem detrahere.

IV. Ex hac ergo lege exemplum, opinor [de Senatûs enim consulto Trebelliano non est cur hìc disseramus] accepit Marcus, exemplum acceperunt ceteri Romani Juris conditores, ut instituendo filio vel instituto non minus quartâ hereditatis parte tribuendum esse, sancirent. Unde, quæ liberis debetur portio, eadem, quæ Falcidia, est Ulpiano lib. XIV. ad Edictum. L. *Papinianus* §. *Unde si quis*. D. *De inofficioso testamento. Fructus enim*, inquit, *solere in Falcidiam imputari, non est incognitum. Ergo, etsi ab initio ex semisse heres institutus rogatur, post decennium restituere hereditatem; nihil habet, quod queratur:*

quoniam facilè potest debitam portionem ejusque fructus medio tempore colligere. Quum verò fructus eam in portionem imputari, disertè posteà vetuerit Zeno Augustus Rescripto ad Dioscorum Præfectum Prætorio L. *Jubemus*. C. ad Senatusconsultum Trebellianum; sicut & vetuit Justinianus Institutionum lib. II. *de Lege Falcidiâ*: Azo, non ignobilis superioris ætatis Jurisconsultus, ita unum cum alio locum conciliare, nec improbabiliter, nixus est, ut Ulpianus de liberis loquatur, qui post certum tempus, puta, post decennium, hereditatem alteri restituere rogati fuerant, quo illis tempore certum erat, legitimam ex fructibus portionem colligere se posse: Zeno verò eos duntaxat spectet, qui, sine ullâ temporis justi præfixione, rogati a patre hereditatis portionem, si absque liberis decesserint, fratribus restituere; vereri meritò poterant, ne quartam debitamque sibi partem, obtinente forsan citiùs conditione, consequerentur. Hos ergo, ut de legitimo bonorum subsidio certi statim fierent, ut decebat; portionem quartam jubet, non ex fructibus, sed ex ipsis rebus hereditariis, retinere. *Jubemus*, inquit Zeno, *quoties pater, vel mater, filio, seu filiæ, filiis vel filiabus, ex æquis vel inæquis partibus, heredibus institutis, invicem, seu simpliciter, quosdam ex his, aut quendam rogaverit, qui prior sine liberis decesserit, portionem hereditatis suæ superstiti, seu superstitibus, restituere: ut, omnibus modis retentâ quartâ pro auctoritate Trebelliani Senatusconsulti, non per imputationem redituum, licet hoc testator rogaverit, vel jusserit; sed de ipsis rebus hereditariis dodrans restituatur*. Quo ex Zenonis loco satis liquet, si Romanæ Leges spectentur, non jam planè licere, quod, Pontificio præsertim accedente jure in cap. *Raynutius*. & in cap. *Raynaldus de Testamentis*, fieri jam posse Jurisconsultorum plerique opinantur, ut duæ quartæ, vel si liberi instituti sint, ex hereditate detrahantur. Nec ejus, quæ Rescripto Zenonis subjicitur, Falcidiæ, veluti alterius portionis, habenda est ratio, quam scilicet, deductâ unâ, deducere insuper liceret: sed aliud quartę illius portionis exemplum ab Imperatore affertur de liberis, qui non, ut primo loco, fratribus; sed filiis suis, testatoris ipsius nepotibus, rogati essent restituere. ut ad eum locum glossa admonet. Satis autem notum explora-

tum-

tumque est ex Ulpiano lib. III. Fideicommissorum §. *Inde Neratius*. eam, quæ propriè Trebellianica est, quamque, ex Senatusconsulto Pegasiano Trebellianoque, retinet heres, qui restituere hereditatem rogatus fuerit, Falcidiam quoque appellari. Unde & Legis Falcidiæ portionem vocat Zeno, quæ ex rebus fideicommissis detrahenda est; & *commodum Legis Falcidiæ* Paullus lib. XL. ad Edictum. L. *Siquis dolo malo*. §. *si fidei*. D. *Siquis aliquem testari probibuerit, vel co gerit*. ubi, si dolum is admiserit, cujus fidei commissum est, ut hereditatem restitueret; ea hereditas caduca cum suis oneribus fieri jubetur: ut *commodum Legis Falcidiæ Fiscus sentiat; dodrantis autem fideicommissarius*.

V. Immo, quæ jure institutionis debetur portio, hanc Falcidiam propriè dici, luculenter adnotat glossa ad Authentic. *Unde si parens*. C. *de inofficioso testamento*. Quum enim Divus Justinianus Novellâ Constitutione XCII. Collatione VII. jussisset, si immensâ donatione parentes in quemdam quosdamve liberorum bona sua profudissent, tantum quemque filiorum ex paternâ hereditate, *nomine Falcidiæ*, ferre, quantum ei ante donationem deferendum ex lege fuerat; atque inde in Codicem Authentica immissa esset; sic ad verbum illud *Falcidiæ* habet glossa: *Propriè ponitur hoc nomen pro portione debitâ jure institutionis; impropriè ponitur pro Trebellianicâ; impropriissimè pro debito bonorum subsidio*. Eadem ferè docet ad L. *Quoties*. C. *Familiæ ercifcundæ*. qua lege Gordianus Augustus obtemperandum esse sancit testatoris voluntati, *quoties inter omnes heredes successionem suam dividit, salvâ legis Falcidiæ auctoritate*. ubi Falcidiæ ternas has interpretationes accommodat, ut vel ea sit, quę jure institutionis, vel ea, quę jure naturę debeatur, vel sit etiam Trebellianica. & aliis pluribus in locis. Falcidiam certè pro debitâ jure naturę portione, *quæ dicitur bonorum subsidium*, ut rectè explicat glossa, accipit Justinianus Novella Const. XCII. qua immodicas inofficiosasque parentum erga aliquem filium, atque in aliorum filiorum detrimentum, donationes coërcet. ibi namque sese dudum de Falcidiâ & illius parte, decrevisse testatur, cum illam non ignobili auxit incremento: scilicet, ad trientem usque & semissem pro nume-

ro liberorum, ut ex illâ celebri constat Novellâ Constitutione XVIII. de Triente & Semisse, Collat. III. Quare non immeritò Antonius Goveanus lib. II. Lectionum Variarum Juris Civilis, portionem illam, quę filium a querelà inofficiosi testamenti prohibet, eò legitimam dici arbitratur, quòd Falcidia sit, hoc est, quarta portionis ab intestato contingentis: quum alioquî legitima ea sit hereditas, quæ ab intestato defertur; quæ verò ex testamento, propriè legitimæ portionis portio, seu quarta legitimæ partis, ut apud Justinianum in Institut. de inofficioso testamento. *π. Sed hæc ita.* quarta debitæ portionis, ut apud Ulpianum lib. XIV. ad Edictum. L. *Papinianus. D. de inofficioso testamento. π. quoniam autem.* partis, quæ ab intestato defuncto potuit ad heredem pertinere, quarta, ut apud Alexandrum Augustum Rescripto ad Florentium L. *Parentibus. C. de inofficioso testamento.* quarta pars ejus, quod ad heredem esset perventurum, si intestatus paterfamiliâs decessisset, ut apud Ulpianum L. *Papinianus. §. Si quis.* quarta pars ab intestato successionis, ut apud Justinianum ad Mennam L. *Quæ nuper.* C. tit. eodem. quarta pars debitæ ab intestato portionis, ut apud Valerianum & Gallienum AA. ad Aëriam. L. *Si pater. C. de inofficiosis donationibus.* ut Cujacius quoque adnotavit. Goveani autem conjecturæ certa argumenta favent. Nam, auctâ hac legitimæ hereditatis portione, aucta quoque Falcidia ex Justiniano intelligitur: & Lege *Quæ nuper.* eadem, quæ Falcidia, & legitima portio appellatur. Unde Julianus patritius, Antecessor Constantinopolitanus, qui Novellas Justiniani Constitutiones in epitomen contraxit, Constitutione XXXIV. *Omnes tam masculi, quàm feminæ, decedentes, si unum filium habeant, tertiam partem substantiæ suæ ei relinquant, Falcidiæ nomine: eodem obtinente jure, & si duos, vel tres, vel quatuor liberos reliquerint. Sin autem ultra quatuor sint, dimidiam substantiæ paternæ partem habeant, ut in hoc casu Falcidia lex dimidiam partem contineat, idest, sex uncias defuncti.* Sic Falcidia vel triens vel semissis hereditatis esse cepit, pro numero liberorum. Hęc igitur erit quadrantis illius hereditarii, qui filiorum de paterno testamento querelam excludit, origo: ut aliqua quidem hereditatis portio, jure quodammodò naturę, vel

κατὰ

κατὰ φύσιν, ut loquitur Novel. I. Justinianus, debita sit filiis; sed ea ipsa tamen, ad quartam usque partem totius hereditatis, quam ex Falcidiâ lege accipere heredem oportebat, fuerit ad Falcidię exemplum taxata.

CAP. II.

Bona intestatorum parentum ex æquo inter filios dividenda. Illæsâ Falcidiâ, potest ad arbitrium testator hereditatem inter heredes distribuere. Patris in dividendâ filiis, pro arbitrio, hereditate potestas. Legitima portio ante Justinianum quarta. Si minus quartâ relictum, locus querelę de inofficioso testamento datus. Color paternæ insaniæ. Deducto ære alieno & funeris impensâ, accepta quarta. Titulus olim institutionis non necessarius filio. Vetera jura ab Justiniano correcta. Legitima liberorum portio ad trientem, vel semissem, pro illorum numero, aucta. Celeberrima Justiniani de triente & semisse constitutio. Fida, sed barbara, Authenticarum Constitutionum translatio. Si quid trienti vel semissi hereditatis defuit, suppleri jussum ab Justiniano. Filio institutionis titulus necessarius, ut valeat paternum testamentum. An heredis institutioni necessaria aliqua verborum formula? Honorabilis titulus hic filio atque utilis. De jure accrescendi doctus liber Antonii Goveani. Qua ratione ultimæ patris voluntati prospectum, si in testamento filii institutionem prætermiserit. Conciliata qualitercumque cum Justiniani lege vetera Jura. Aliqua a nobis leviter attacta, plura omissa. Testamentum per nuncupationem. Vetus hujus testamenti consuetudo. Totius tractationis nostrę summa. Novercæ, fraudulentum mulierum genus. Discussâ tandem totâ caussâ, prolata a nobis de potestate patrisfamiliâs sententia. Justiniani Constitutio.

VErùm ut ad rem nostram redeamus; & non vetustiora illa Romanorum jura, quæ animum nimis nostrum trahere solent, diligentiùs perscrutemur; sed recentiora perpendamus, quę ad institutum nostrum maximè pertineant, quantum satis videbitur, diligenter: etsi, quod breviter monent Philippus Augustus

& Philippus Cęsar, *inter filios & filias bona intestatorum parentum pro virilibus portionibus ęquo jure dividi oportere, explorati juris est*. Lege XI. C. *Familiæ erciscundæ*: attamen, ut ibidem Lege X. prescribit Gordianus Imperator, *quoties inter omnes heredes testator successionem suam dividit, ac singulos certis possessionibus cum mancipiis, quæ in eisdem sunt constituta, jubet esse contentos; voluntati ejus, salvâ Legis Falcidiæ auctoritate, obtemperandum esse, manifestum est*. Licet itaque patri, dummodò legitimam filiorum cuique portionem jure institutionis relinquat; non solùm, quod dixisse hactenus videmur, pinguiora legata, in quem voluerit, erogare; sed, quod ex Romanis Legibus constat, totum, quod reliquum est, hereditatis nomine, transferre in obsequentiores filios: ideſt, illorum omnium, quę debito bonorum subsidio supersunt, bonorum filios, pro singulorum pietate suoque arbitrio, heredes vel inęqualibus portionibus instituere. Ita discretissimè omnium Imperator Alexander ad Florentium: *Parentibus arbitrium dividendæ hereditatis inter liberos adimendum non est: dummodò non minus is, qui pietatis sibi conscius est, partis, quæ ab intestato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam ex judicio parentis obtineat*. Lege VIII. C. *de inofficioso testamento*. Et quarta quidem totius hereditatis, sive bonorum, ante Justinianum, ad Legis Falcidię imitationem, legitima erat portio, quæ ex Constitutione Divi Pii ab inofficiosi testamenti querelâ removebat, Ulpiano teste L. *Papinianus*. D. *de inofficioso testamento*. §. *Si quis impubes*. Quod posteriores Imperatores solemni lege confirmarunt: & precipuè Antoninus Caracalla Rescripto ad Ingenuum: *Cum quæritur, an filii de inofficioso patris testamento possint dicere: si quartam bonorum partem mortis tempore testator reliquit, inspicitur*. Lege VI. C. *de inofficioso testamento*.

II. Si minus quartâ relictum esset, querelæ locus dabatur, ut non ex hoc tantùm loco apparet; sed ex Lege etiam *Papinianus*. §. *Si quis impubes*. Unde civilis juris interpretes, maximâ ex parte, interpolatam putant lectionem Legis *Si non mortis*. D. *de inofficioso testamento*. quę est Ulpiani e lib. III. Disputationum: additaque per Tribonianum Clarissimum virum verba illa: *at, si minùs habeat;*

beat; quod deest, viri boni arbitratu, repleatur. Id verò, ut istorum librorum primo monuisse memini, colore paternę quasi insaniæ, à prudentissimis viris prudentissimè excogitatum: *non quasi* paterfamiliàs, ut egregiè Martianus observat lib. III. Institutionum, & ex eo Justinianus ceterique omnes Jureconsulti, *verè furiosus vel demens testatus sit: sed rectè quidem fecerit testamentum; sed, non ex officio pietatis. Nàm, si verè furiosus esset, vel demens, nullum esset testamentum*. Neque solùm ad excludendam inofficiosi testamenti querelam satis hæc erat quarta, quæ, Ulpiano auctore L. *Papinianus*. deducto ære alieno & funeris impensâ, accipitur: verùm, etsi, quocumque alio, præter institutionem, titulo, ad filium perveniret; agere illi de inofficioso testamento non licebat. ut putavit certè olim Jurisconsultus Lege *Papinianus*. §. *Siquis mortis causâ*. atque ex antiquo jure testatur in Institutionibus *de inofficioso testamento* Justinianus. *Igitur quartam debet quis habere, ut de inofficioso agere non possit, sive jure hereditario, sive jure legati, vel fideicommissi, vel, si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter vivos: in iis tantummodò casibus, quorum mentionem facit nostra constitutio, vel aliis modis, qui in nostris constitutionibus continentur*.

III. Sed hæc ferè omnia, sanctiori forsan prudentiorique consilio, Justinianus idem correxit. Nam in primis parca illi nimis visa est atque jejuna, quarta portio, qua paternam erga filios liberalitatem veteres Leges definierant; neque satis digna, qua parentes suam commendatam vellent in liberos pietatem. Eam idcirco, ut parentum ipsorum honori filiorumque commodis consuleret, ita, pro liberorum numero, auctam voluit, ut, si quatuor paucioresve essent filii, deductis oneribus totius hereditatis, triens; si quinque pluresve, semissis saltem, in legitimam portionem cederet, ex æquo inter illos dividendam. Pulcherrima est, &, quanquàm longior, dignissima tamen, quę huc afferatur, ipsa Justiniani lex, unde plurimum lucis tota res nostra accipit, e celeberrimâ Novellâ Constitutione XVIII. de triente & semisse. *Deum verò semper considerantes*, ait Imperator, *& quatenus ei placidi videamur, & aliquid bonorum dignum in nobis agamus, nitimur aliquid adinvenire semper & naturæ consequens, &*

& Philippus Cesar, *inter filios & filias bona intestatorum parentum pro virilibus portionibus equo jure dividi oportere, explorati juris est*. Lege XI. C. *Familiæ ercifcundæ*: attamen, ut ibidem Lege X. prescribit Gordianus Imperator, *quoties inter omnes heredes testator successionem suam dividit, ac singulos certis possessionibus cum mancipiis, quæ in eisdem sunt constituta, jubet esse contentos; voluntati ejus, salvâ Legis Falcidiæ auctoritate, obtemperandum esse, manifestum est*. Licet itaque patri, dummodò legitimam filiorum cuique portionem jure institutionis relinquat; non solùm, quod dixisse hactenus videmur, pinguiora legata, in quem voluerit, erogare; sed, quod ex Romanis Legibus constat, totum, quod reliquum est, hereditatis nomine, transferre in obsequentiores filios: idest, illorum omnium, quę debito bonorum subsidio supersunt, bonorum filios, pro singulorum pietate suoque arbitrio, heredes vel inęqualibus portionibus instituere. Ita disertissimè omnium Imperator Alexander ad Florentium: *Parentibus arbitrium dividendæ hereditatis inter liberos adimendum non est: dummodò non minus is, qui pietatis sibi conscius est, partis, quæ ab intestato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam ex judicio parentis obtineat*. Lege VIII. C. *de inofficioso testamento*. Et quarta quidem totius hereditatis, sive bonorum, ante Justinianum, ad Legis Falcidię imitationem, legitima erat portio, quæ ex Constitutione Divi Pii ab inofficiosi testamenti querelâ removebat, Ulpiano teste L. *Papinianus*. D. *de inofficioso testamento*. §. *Si quis impubes*. Quod posteriores Imperatores solemni lege confirmarunt: & precipuè Antoninus Caracalla Rescripto ad Ingenuum: *Cum quæritur, an filii de inofficioso patris testamento possint dicere: si quartam bonorum partem mortis tempore testator reliquit, inspicitur*. Lege VI. C. *de inofficioso testamento*.

II. Si minus quartâ relictum esset, querelæ locus dabatur, ut non ex hoc tantùm loco apparet; sed ex Lege etiam *Papinianus*. §. *Si quis impubes*. Unde civilis juris interpretes, maximâ ex parte, interpolatam putant lectionem Legis *Si non mortis*. D. *de inofficioso testamento*. quę est Ulpiani è lib. III. Disputationum: additaque per Tribonianum Clarissimum virum verba illa: *at, si minùs habeat;*

beat; quod deest, viri boni arbitratu, repleatur. Id verò, ut istorum librorum primo monuisse memini, colore paternę quasi insaniæ, a prudentissimis viris prudentissimè excogitatum: *non quasi* paterfamiliàs, ut egregiè Martianus observat lib. III. Institutionum, & ex eo Justinianus ceterique omnes Jureconsulti, *verè furiosus vel demens testatus sit: sed rectè quidem fecerit testamentum; sed, non ex officio pietatis. Nàm, si verè furiosus esset, vel demens, nullum eßet testamentum*. Neque solùm ad excludendam inofficiosi testamenti querelam satis hæc erat quarta, quæ, Ulpiano auctore L. *Papinianus*. deducto ære alieno & funeris impensâ, accipitur: verùm, etsi, quocumque alio, præter institutionem, titulo, ad filium perveniret; agere illi de inofficioso testamento non licebat. ut putavit certè olim Jurisconsultus Lege *Papinianus*. §. *Siquis mortis causâ*. atque ex antiquo jure testatur in Institutionibus *de inofficioso testamento* Justinianus. *Igitur quartam debet quis habere, ut de inofficioso agere non possit, sive jure hereditario, sive jure legati, vel fideicommissi, vel, si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter vivos: in iis tantummodò casibus, quorum mentionem facit nostra constitutio, vel aliis modis, qui in nostris constitutionibus continentur*.

III. Sed hæc ferè omnia, sanctiori forsan prudentiorique consilio, Justinianus idem correxit. Nam in primis parca illi nimis visa est atque jejuna, quarta portio, qua paternam erga filios liberalitatem veteres Leges definierant; neque satis digna, qua parentes suam commendatam vellent in liberos pietatem. Eam idcirco, ut parentum ipsorum honori filiorumque commodis consuleret, ita, pro liberorum numero, auctam voluit, ut, si quatuor paucioresve essent filii, deductis oneribus totius hereditatis, triens; si quinque pluresve, semissis saltem, in legitimam portionem cederet, ex æquo inter illos dividendam. Pulcherrima est, &, quanquàm longior, dignissima tamen, quę huc afferatur, ipsa Justiniani lex, unde plurimum lucis tota res nostra accipit, e celeberrimâ Novellâ Constitutione XVIII. de triente & semisse. *Deum verò semper considerantes*, ait Imperator, *& quatenus ei placidi videamur, & aliquid bonorum dignum in nobis agamus, nitimur aliquid adinvenire semper & naturæ consequens, &*

quod possit priora corrigere. Frequenter igitur & aliâ vice mirati sumus, quomodo legitimis & benevolis filiis, quibus agunt gratias parentes, quibusque, quod relinquitur, jam etiam debitum vocant, solum triuncium definierunt ex necessitate relinqui. reliquum verò jacet in voluntate parentum: & capiunt quidem cognati omnia & extranei, vel cum libertate servi. Filii verò, licet multi consistant, etiamsi nihil offenderint parentes, confunduntur, & triuncium dividunt solum: vel, si decem fortè aut ampliùs fuerint, pauperes erunt filii; donec vixerint patres, idonei. Hęc nos moverunt corrigere legem, & non eam despicere semper erubescentes; talique modo determinare caussam: ut siquidem unius est filii pater aut mater, aut duorum vel trium vel quatuor, non triuncium eis relinqui solùm; sed tertiam propriæ substantiæ partem, hoc est, uncias quatuor: & hanc esse definitam mensuram usque ad prædictum numerum. Si verò ultra quatuor habuerint filios, mediam eis totius substantiæ relinqui partem, ut sexuncium sit omnino quod debetur, singulis ex æquo quadriuncium vel sexuncium dividendo. Et hoc non sub injustâ circumstantiâ rerum (forsan enim ob hoc etiam alii injustitiam patiuntur, aliis quidem meliora, aliis verò deteriora percipientibus) sed quod contigerit unumquemque, per omnia æquum esse in qualitate & quantitate: sive quis illud institutionis modo, sive per legati (idem est dicere & si per fideicommissi) relinquat occasionem. Licebit enim ei reliquum octuncium fortè aut sexuncium habere, & largiri, sicut voluerit, filiis ipsis, aut cuilibet extraneorum; & naturâ primò curatâ competenter, sic ad extraneas largitates accedere: hoc observando in omnibus personis, in quibus, ab initio, antiquæ quartę ratio de inofficioso lege decreta est. Hactenus ex vulgari, fidâ illâ quidem, sed tamen barbarâ, Authenticarum Constitutionum translatione, Justinianus; qui posteà ibi subdit, curialibus filiis novem hereditatis uncias, seu dodrantem tribuendum: *reliquo*, inquit, *triuncio a parentibus secundùm potestatem dispensando: omnibus aliis de inofficioso positis legibus, & præcipuè nostris, in suâ virtute servandis & de ingratis filiis & de naturalibus, præter solam quantitatem, quam ad præsens auximus, secundùm omnes prædictas definitiones.* Atque hinc exscripta est in Codicem Authentica *Novissimâ. de inofficioso testamento.*

IV.

IV. Etsi verò incrementum hoc addiderit Justinianus legitimæ filiorum portioni, quam *debitum naturale* ipse appellat Rescripto ad Johannem PP. L. *Scimus*. C. *de inofficioso testamento*; noluit tamen, ut, si triente aut semisse minus relinqueretur; inofficiosi idcircò nomine testamentum aut accusari aut rescindi posset: sed, ut suppleretur tantùm, boni viri arbitratu, quod ad legitimum usque complementum deesset. Hac potissimùm ratione testamentis ipsis, ne facilè subverterentur, prospexit Lege *Omnimodo*. C. eo titulo. Sufficit jam ergo ad querelam inofficiosi removendam, ut aliquid, quantulumcunque demum illud sit, ex hereditate filiis relinquatur. *Sed hæc ita accipienda sunt* (quæ nempe dicta fuerant, ut de inofficioso agere quis possit) *si nihil eis penitus a testatoribus testamento relictum est. quod nostra constitutio ad verecundiam naturæ introduxit. Sin verò quantacumque pars hereditatis vel res eis fuerit relicta; de inofficioso querelâ quiescente, id, quod eis deest, usque ad quartam legitimæ portionis repleatur: licet non fuerit adjectum, boni viri arbitratu debere eam compleri*. Auctor est suis in Institutionibus prudentissimus Imperator. Verumtamen, ut testamentum firmiter atque ex jure, a patrefamiliàs fiat, institutionis præterea titulum Justinianus exegit: ut nempe legitima portio, non legati, non donationis, non fideicommissi, non alio quocunque nomine; sed, solemni institutionis jure, filiorum cuilibet, tanquàm vero heredi, deferatur. Quod communi jam consensione Jurisconsulti comprobant ex Novellâ CXV. *Ut cum de appellatione cognoscitur*. § *Aliud quoque Capitulum*. Collat. VIII. ubi sic habet Justinianus, ut primo nos quoque libro retulimus: *Sancimus igitur non licere penitus patri, vel matri, avo, vel aviæ, proavo vel proaviæ, suum filium vel filiam, vel ceteros liberos, præterire, aut exheredes in suo facere testamento; nec si per quamlibet donationem, vel legatum, vel fideicommissum, vel alium quemcunque modum, eis dederit legibus debitam portionem: nisi forsan probabuntur ingrati, & ipsas nominatim ingratitudinis caussas parentes suo inseruerint testamento*. Approbavitque glossa tum in cap. *Raynutius*. *de testamentis*, ad v. *relinquens*. tum in cap. *Si pater*. in VI. eodem titulo, ad v. *instituit*. Etsi non superstitiosè solemnibus

qui-

quibusdam verborum formulis in herede instituendo adhærendum sit, ut plerique voluerunt apud Ulpianum tit. XXII. *quemadmodùm heres institui debeat. Heres institui rectè potest his verbis: Titius heres esto: Titius heres sit: Titium heredem esse jubeo. Illa autem institutio: heredem instituo, heredem facio, plerisque improbata est.* Sed nimiam istorum in concipiendis formulis religionem damnarunt posteà Constantinus, Constantius & Constans Augusti Lege XV. C. *de testamentis: Quoniam indignum est ob inanem observationem irritas fieri tabulas, & judicia mortuorum: placuit, ademptis iis, quorum imaginarius usus est, institutioni heredis verborum non esse necessariam observantiam, utrùm imperativis & directis verbis fiat, aut inflexis. Nec enim interest, si dicatur, heredem facio, vel instituo, vel volo, vel mando, vel cupio, vel esto, vel erit. Sed, quibuslibet confecta sententiis, vel in quolibet loquendi genere formata institutio valeat: si modò per eam liquebit voluntatis intentio.* Hinc autem non plurimum duntaxat honoris, sed etiam utilitatis, in filium redundavit. Honoris, inquam, *quum hereditates*, auctore Ulpiano lib. XL. ad Edictum, *non honestiore modò titulo; sed & pleniore jure, tribuantur*. L. *Filium quis.* D. *de legatis præstandis.* Utilitatis verò ex accrescendi jure, quo, instituto filio coheredis portio accrescit, si repudiet is, aut adire nolit, hereditatem, ex Interpretum sententiâ in L. *Quoties*. C. *quando non petentium partes petentibus accrescant.* Quo de jure elegantem unum ac doctum libellum scripsit Antonius Goveanus; atque aliquid innuit Justinianus Novel. Constitut. 1. *de heredibus & Falcidiâ*. §. *Si quis autem*. Legatariis enim jus istud accrescendi non competit, nisi ex re, & non verborum tantùm, conjunctione, ut Goveanus observat. Unde, quùm institutionis jure aliquid relinqui filio, qui exheres non scribitur, paterno in testamento omnino oporteat: si ejusmodi institutionis titulum testator imprudenter omiserit; ne prorsus pereat ultima patris voluntas, subtilem quamdam rationem acuti homines excogitarunt, ut nempe paterfamiliâs suo in testamento adjiciat, velle se, quo optimè potest, modo eam valere voluntatem; adeoque, si jure testamenti non potest, valere saltem jure codicillorum. Quod acceperunt ex L. *Siquis*. C. *de codicillis*:

Nec

Nec transducere liceat ad fideicommissi interpretationem, velut ex codicillis ultimam voluntatem: nisi id ille complexus sit, ut vim etiam codicillorum scriptura debeat obtinere. & docet glossa in Institution. *de inofficioso testamento*, ad eum locum: *si nihil eis penitus a testatoribus, testamento relictum est*. ubi glossa: *scilicet*, *jure institutionis*, *cum testamentum facit*, *ut in auth. ut cum de app. cog.* §. *aliud. col. VIII. sed, si aliam voluntatem facit, sufficit, quòd quoquo relinquat titulo*, *ut in Auth. de trien. & se.* §. *I. col. III.* Idem prorsus habet ad illa verba: *quartam quis debet habere*, *ut de inofficioso agere non possit*, *sive jure hereditario*, *sive jure legati*. scilicet: *sed hodie*, *jure institutionis*, *si facit testamentum &c. Si verò alia sit voluntas*, *sufficit quoquo relicti titulo*. Atque ita in Authent. *ut cum de appellatione cognoscitur*. ad v. *preterire*. cum novissimâ Justiniani lege alia qualitercumque conciliantur [si conciliari tamen possunt) jura, quibus ad excludendam inofficiosi testamenti querelam satis visum est, ut quadrans, quocunque, vel legati, titulo, filio relinquatur. *Vel dic*, *quòd prædicta jura loquantur*, *quando non faciebat testamentum*, *sed codicillos: hic*, *quando solemniter testabatur*. *unde jure institutionis sibi*, *ut aliis*, *debet relinquere*.

V. Hę igitur prudentissimi Principis Justiniani de rectâ paterni testamenti ratione leges, hęc instituta, quibus, pro Romani Imperii dignitate, ita supremæ testantium voluntati consultum voluit, ut testamentis ipsis, filiorum non minùs erga parentes quàm parentum erga filios, pietas probaretur. Aliqua nos leviter quidem attigimus, ut de imperfecto inter liberos testamento, de quo consuli potest Novella Justiniani Constitutio CVII. atque inde in Codicem transcripta Authentica ad Tit. *de testamentis*. plura etiam omisimus (fatemur enim) atque inter cetera vulgare illud de testamento per nuncupationem, quod Græcis dicitur διαθήκη ἄγραφος, & *perfectissimum testamentum jure civili* Justiniano Institut. *de testamentis ordinandis*. §. XIV. hodieque in usu est, & publicâ tabellionis fide firmari solet, cum, septem testibus adhibitis rogatisque, ex L. *Heredes*. D. *de testamentis*. §. *Quid est*, & §. *In testamentis*. iis audientibus, ex eadem Lege; paterfamiliâs heredem suum palam, ore ipse suo, nuncupaverit, seu declaraverit,

rit, expresserit nominaveritque. nuncupata enim voluntas ea intelligitur, quæ verbo declaratur ex L. *Si ita.* D. *de bonorum possessione secundùm tabulas*. §. ultimo. etsi hujusmodi nuncupatio, ad certam ultimæ voluntatis in posterum fidem, soleat nunc a Notario in publicum instrumentum redigi. Veterem nuncupati testamenti morem repræsentat nobis Lex *Heredes.* quæ est Ulpiani lib. II. ad Sabinum, & L. *Hac consultissima*. §. *Per nuncupationem.* C. *de testamentis*. quę est Theodosii & Valentiniani Augustorum. Hæc & alia hujus generis non pauca omisimus: in quibus diligentiam nemo nostram ad plenam integramque tractationem jure desideraverit, quòd non omnia de testamentorum jure e Romanâ veterique Jurisprudentiâ in unam veluti farraginem hîc congerere propositum nobis fuit; sed ea præcipuè judicio quodam seligere, quæ argumento nostro facere satis videbantur.

VI. Quæ quum ita se habeant; quid nos aut alios longiori adhuc disputatione defatigamus? Habet hîc noster paterfamiliâs veluti in unum collecta breviter omnia, undę concinnandi, pro arbitrio suo, reformandique testamenti absolutissimam normam accipiat. Quid plura ergo desideret aut exigat a nobis? Videt jam, quid sibi fas, quid nefas; quidve sibi per Romanas leges liceat, quid prohibeatur. Filium, malo novercæ dolo, ut est fraudulentum decipiendisque in primis senibus aptissimum, hujusmodi feminarum genus, exheredere non potest. *Non est enim consentiendum*, ait, sive Maximus ad Legem Falcidiam, sive Cajus ad L. Gliciam, *parentibus, qui injuriam adversùs liberos suos testamento inducunt, quod plerumque faciunt, malignè contra sanguinem suum inferentes judicium, novercalibus delinimentis instigationibusve corrupti*. Lege IV. D. *de inofficioso testamento*. Neque potest, ut filios alios ditet, minus debitâ portione uni illorum relinquere. *Quod enim nimis inæquale est, non valdè placet nobis: sed oportere quidem præponi filios, quos pater voluerit; non tamen in tantum minui aliis, ut importabilis sit eis imminutio*, æquissima est Justiniani sententia Novel. Const. XCII. *de immensis donationibus in filios factis*. Etsi ergo non illa pater possit, quæ paternæ pietati adversantur: potest tamen, postquàm, justis in feminas dotibus cõstitutis, heredes æquo insti-

institutionis jure scripsit filios, legitimâ in illos hereditatis portione distributâ, quam Justinianus pro liberorum numero determinavit, totum, quod reliquum est nullique alii debitum, bonorum, ad obsequentiores tantùm filios remunerandos conferre. Hanc ei potestatem, præter ceteros Romani juris auctores, fecit Justinianus ibidem: *Positâ igitur a nobis lege in suâ virtute manente, illud volumus, ut, siquis donationem immensam in aliquem aut aliquos filiorum, fecerit; necessarium habeat in distributione hereditatis tantam unicuique filiorum servare ex lege partem, quanta fuit, priusquàm donationem pater in filium aut filios, quos eâ honoravit, faceret.* & posteà. *Ut non minùs habeant illi, quàm quod ex legibus eis debetur, propter factam in donationibus immensitatem: dum liceat patri mediocriter sapienti circa omnem prolem, etiam iis, qui ab eo potiùs diliguntur, donare aliquid ampliùs, & non ceteros filios per immensitatem in illos factam lædere, & nostram transcendere intentionem.* Unde immissa est in Codicem Authentica ad Tit. *de inofficioso testamento*. Et Novel. Constitutione CXVII: *Ut liceat matri & aviæ & aliis parentibus, post legitimam partem liberis relictam, quomodò voluerint, residuam facultatem suam disponere.* Collat. VIII. *Sancimus igitur licentiam esse & matri & aviæ aliisque parentibus, postquàm reliquerint filiis partem, quæ lege debetur, quod reliquum est suæ substantiæ, sive in solidum voluerint, sive in partem, filio vel filiæ, nepoti vel nepti, & deinceps descendentibus, donare, aut etiam per ultimam relinquere voluntatem, sub hac definitione atque conditione, si voluerint, ut pater, aut qui omnino eos habent in potestate, in his rebus neque usumfructum, neque quodlibet penitus habeant participium. Hoc enim & extraneis relinquere poterant. unde nulla parentibus utilitas nasceretur.*

CAP. III.

R*omanę Jurisprudentiæ commendatio. Juris definitio. Præcepta Juris propria. Vitiosæ apud Græcos Rerumpublicarum formæ. Romani hujus Juris reprehensores. Melior corruptarum Artium reprehensor, quàm instaurator, Vives. Romanarum legum majestas. Roma, Imperii olim, nunc Apostolici*

lici Principatûs, sedes. Philosophiæ fontes in civili Romanorum jure. M. Tullii sententia. XII. tabulæ, carmen olim puerorum necessarium. Juris sacerdotes, Antecessores. Philosophiæ pars, Jurisprudentia. Vastum nostrum de Philosophiâ Peripateticâ Opus. Eadem Philosophiæ & Jurisprudentiæ definitio. Vetus Philosophiæ definitio a Licentio apud Augustinum improbata. Academicorum decretum. Deo veritas, verisimilitudo hominibus a Platone concessa. Unus idemq; Philosophiæ atque Jurisprudentiæ finis, beata hominum vita. Platonicum effatum. Lex nulla appellanda, nisi justa. Legis conditiones. Leges civiles, ubi per Canones licet, servari jussæ. Hosii ad Constantium admonitio. Quid lex ex Tullio. Demosthenis & Chrysippi pulcherrimæ sententiæ in legum commendationem apud Martianum. Gravissima Paulli Apostoli ad Romanas leges observandas adhortatio. Locus Paulli in hunc sensum a Christianis Patribus explicatus, a Chrysostomo, a Thephylacto, ab Origene, ab Augustino. Augustinum Latini interpretes secuti. Gravis culpę damnati, civilium justarumque legum violatores. Almainus reprobatus.

I. HActenus sanctissima illa Romanorum jura, quibus omnis ęquus rerum existimator plurimum inesse præsidii ad bene sapienterque agendum instituendaque humanæ vitæ consilia fatebitur. Quid enim illis Legibus? quid Plebiscitis? quid senatus consultis? quid demum Imperatorum Rescriptis ęquius; neque ad Reipublicæ tantùm moderationem; sed, ad vitę quoque totius honestatem & sanctimoniam accommodatius? aut quid, nisi maximè justum, expectari ab Jure poterat, quod, ex Ulpiano, ab Justitiâ nomen habet, bonique ars est atque æqui, ut eleganter definivit Jureconsultus Celsus? Jus verò istud quinquaginta Pandectarum libris, Justinianęo Codice aliisque hujusmodi Decretis & Cōstitutionibus, uberrimè continetur. Quæ enim alia ibi præcepta reperias, quàm quæ Juris propria Ulpianus lib. I. Regul. facit: *honestè vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere?* Consulat, siquis antiquitatis studio teneatur, sola Pandectarum volumina, quibus totum Jus antiquum, confusum anteà moleque suâ immensum, digestum est, meliùsque, quàm olim, illustratum. Nonne, qostquàm diligenter explo-

ploraverit omnia, Romanasque leges cum aliarum omnium gentium philosophorumque institutis contulerit, facilè agnoscet, philosophorum omnium bibliothecas cum civili Romanorum Prudentiâ comparari nullatenus posse? De Græcis siquidem Rerumpublicarum formis, quæ maximè laudantur, cujusmodi tandem fuerint, ex gravissimo Aristotelis testimonio constat Politicorum lib. VII. cap. XIV. *At ii, qui nunc optimè omnium Græcorum, rem suam publicam administrare existimantur, & ii legum scriptores, qui has reipubl. administrandæ formas instituerunt; neque eorum, quæ ad respubl. administrandas pertinent, descriptionem ad meliorem finem; neque leges & disciplinam civitatis ad omnes virtutes reperiuntur retulisse; sed ineptè ac stulidè ad eas, quæ utilitatis speciem præseferunt, & quæ ad opes amplificandas imperiaque injusta obtinenda videntur accommodatiores, deerrarunt. Similiter autem atque hi, quidam ex iis, qui posteriùs scripserunt, idem pronuntiarunt*. Judicent alii, ut volunt: carpat etiam, si placet, venerabile hoc Romanæ Sapientię monumentum, procaci vir oratione, Henricus Cornelius Agrippa: carpat melior ille corruptarum Artium reprehensor, quàm instaurator, Ludovicus Vives; &, post alios plures, Franciscus Hotomanus, non tam ineptus alioquî scriptor, quàm eum videri vult Antonius Contius. Mihi certè aliquando accidit, quod aliàs confessus sum, ut distinctius quidem atque elaboratius civilium Legum Opus desiderem, quàm quod digesserit Justinianus: sed tamen, dum singula veterum Jureconsultorum loca & sententias diligentiùs mecum ipse perpendo; plurimùmque in iis me detinet pulcherrima quædam effigies antiquitatis: ea sese ultro offert vis & Romanarum legum auctoritas, ut, majori quodam instinctu, quàm humano, in jure constituendo veteres illos afflatos esse existimem, ut, optimis nimirum pręceptis atque legibus, ad Christianæ Religionis sanctimoniam humanum genus per illos præpararetur: eàque potissimum in urbe, quæ, Imperii olim atque Orbis caput, futura erat divinitus Apostolici Principatûs, totiusque adeò Christianæ Religionis, sedes. Neque enim sine Divino aliquo Numine credendum est, potuisse a Romanis Rempublicam suam prudenter adeò sanctèque & institutis & legibus temperari, ut non minori sapien-

pientiâ in æqualitate civium servandâ ferendisque legibus extiterint, quàm virtute in illis tantis opibus Imperii comparandis. Quod licet mirum dictu videatur; verissimum tamen esse quisque deprehendet, si semel adverterit, quod acutissimi doctissimique homines, jam ab ipsis florentis Imperii temporibus, observarunt: ipsos Philosophicarum omnium disputationum fontes civili Romanorum jure comprehendi.

II. Multa hanc in rem luculenter prosequitur, summo vir ingenio atque eloquentiâ, Marcus Tullius I. de Oratore. *Sive quem, inquit, ista prepotens & gloriosa Philosophia delectat, dicam audaciùs, hosce habet fontes omnium disputationum suarum, qui jure civili & legibus continentur. ex his enim & dignitatem maximè expetendam videmus, cum verus, justus atque honestus labor honoribus, præmiis atque splendore decoratur: vitia autem hominum atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exiliis, morte multantur: & docemur, non infinitis concertationumque plenis disputationibus; sed auctoritate nutuque legum, domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus, abstinere. Fremant omnes licet, dicam quod sentio: bibliothecas mehercule omnium philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, siquis legum fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere & utilitatis ubertate, superare.* Quòd si de uno XII. tabularum libello, qui olim pueris, ut carmen necessarium, discendus tradebatur, tam magnificè & sentit & loquitur M. Tullius, ut nihil supra excogitari posse videatur; quid de quinquaginta Pandectarum libris nos tandem judicare oportet? quibus quasi proprium & sanctissimum templum Justitiæ consecratum esse, affirmat Justinianus. L. *Deo auctore*. C. *de vetere Jure enucleando, & de auctoritate Jurisprudentum, qui in Digestis referuntur*. Unde & eos, qui civilis Juris scientiam profitentur, *Juris sacerdotes* appositè Ulpianus appellat Lege I. D. *de Justitiâ & Jure*: *Justitiam nanque colimus, & boni & æqui notitiam profitemur, æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes: bonos, non solùm metu pœnarum; verùm etiam præmiorum quoque exhortatione, efficere cupientes: veram, nisi fallor, Philosophiam, non simulatam affectantes*. Ita Ulpianus. *Et rectè quidem*, ut verbis Ciceronis utar lib. I. de Legibus. *Nam sic habe-*

betote, nullo in genere disputandi magis honesta patefieri, quid sit homini naturâ tributum, quantam vim rerum optimarum mens humana contineat, cujus muneris colendi efficiendique causâ nati & in lucem editi sumus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos. His enim explicatis, fons legum & juris inveniri potest. Non ergo a Prætoris edicto, ut plerique nunc, neque a XII. tabulis, ut superiores; sed penitus ex intimâ Philosophiâ hauriendam Juris disciplinã puto. Pars enim Ethicæ Jurisprudentia; Ethica autem Philosophia maximè est, ut nos luculenter ostendimus ipso vasti Operis limine, quod de Philosophiâ Peripateticâ aggressi sumus, nescio an unquam in hac rerum librorumque inopiâ absoluturi: ubi cap. IV. pulchram illam attulimus Marii Victorini lib. I. Rhetoric. Cic. sententiam: *Plena Philosophia est, quæ constat ex duabus, Physicâ & Ethicâ. Physica est, quæ de divinis agit; Ethica, quæ de humanis disserit.*

III. Quare, quæ Philosophiæ est, tribuitur & Jurisprudentiæ ab Ulpiano definitio. L. *Justitia. D. de Justitiâ & jure. Jurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia.* Ita verò Platoni definita est Philosophia, ut refert Alcinous, Platonicus Philosophus, lib. de doctrinâ Platonis, quem librum primus vertit Marsilius Ficinus, cap. I. & Ammonius in Isagogen Porphyrii. quomodo etiam definita est Pythagoræ, si credimus Michaëli Psello in compendio de V. Vocibus & X. Categoriis: nempe: γνῶσις θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, *cognitio divinarum humanarumque rerum.* Celeberrima est apud veteres Philosophiæ, quæ Sapientia est, ea definitio, & aliquantò copiosior atque exactior apud Philonem, alterum vulgò Platonem inter Judæos, in libro *de congressu quærendæ eruditionis gratiâ;* S. Ambrosium Hom. XII. in initium Proverbiorum; atque, ut alios prætermittamus, apud Ciceronem lib. IV. Tusculanarum Quæstionum, & lib. II. de Officiis: *Sapientia autem est, ut a veteribus Philosophis definitum est, rerum divinarum & humanarum, caussarumque, quibus hæ res continentur, scientia.* licet definitionem hujusmodi apud Augustinum lib. I. contra Academicos, valdè improbet Licentius, garrulus adeò,

ut disputantibus ſepe uſuvenit, alienorum dictorum calumniator, ut cap. VIII. tanquam mutilam, reprehenderit fuſiorem hanc aliam, qua *Sapientiam, rerum humanarum divinarumque ſcientiam dicamus; ſed earum, quæ ad beatam vitam pertineant*: malueritque ipſe ita definire, ut Sapientia eſſet, *rerum humanarum divinarumque, quæ ad beatam vitam pertineant, non ſcientia ſolùm; ſed etiam diligens inquiſitio*. Quam poſteà deſcriptionem eâ ratione partitur, ut prima pars, quæ ſcientiam tenet, Dei ſit; hęc autem, quę inquiſitione contenta eſt, hominis. Nempe Academicis Licentius patrocinabatur, qui quęri quidem ab homine poſſe veritatem, ſciri autem non poſſe, affirmabant: ſapientiamque adeò, quę homini contingere poteſt, non in inventione; ſed in veritatis inveſtigatione conſiſtere. quod e Platone hauſtum in Timæo: ubi, ut in Pyrrhone quoque hanc ejus ſententiam laudat Diogenes Laërtius, profitetur, *τὸ μὲν ἀληθὲς Θεοῖς καὶ Θεῶν παισὶν ἐγχωρεῖν: τὸν δὲ εἰκότα λόγον ζητεῖν, veritatem quidem Diis Deorumque filiis ſe permittere: veriſimilem autem rationem indagare*. Neque definitione ſolùm; verum etiam fine, Philoſophia atque Juriſprudentia, conveniunt. Ad perfectam ſiquidem beatamque hominum, *κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ quatenus poſſibile eſt homini*, vitam deſtinatur Philoſophia, quam non ignobilis Philoſophus Epicurus vocat apud Sextum Empiricum lib. adv. Ethic. *ἐνέργειαν, λόγοις καὶ διαλογισμοῖς τὸν εὐδαίμονα βίον περιποιοῦσαν, energiam, quæ rationibus & colloquiis beatam vitam parit*. unde celebre illud Platonis referri ſolet e Dialogo V. de Republicâ: beatas tum demum fore Reſpublicas, quando vel Philoſophi regnarent, vel Reges philoſopharentur. Atqui huc quoque reſpicit, moderatrix illa legum, virtutis indagatrix expultrixque vitiorum, Juriſprudentia. *Conſtat* enim, Tullio teſte lib. II. de Legibus, *ad ſalutem civium civitatumque incolumitatem vitamque hominum quietam & beatam, inventas eſſe leges; eoſque, qui primùm ejuſmodi ſcita ſanxerint, populis oſtendiſſe, ea ſe ſcripturos atque laturos, quibus illi adſcriptis ſuſceptiſque, honeſtè beatèque viverent: quæque ita compoſita ſanctaque eſſent, eas leges videlicet nominarunt*. Unde infert Tullius, ſummus ille

inter

inter Oratores Philosophus, inter Philosophos Orator; *eos, qui perniciosa & injusta populis jussa descripserint, quum contra fecerint, quàm polliciti professique sint, quidvis potiùs tulisse quàm leges: ut perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando, inesse vim & sententiam justi & juris colendi*. in quam etiam sententiam Isidorus Orig. lib. II. cap. X. *Factæ sunt autem leges, ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis, formidato supplicio, refrenetur nocendi facultas. Legis enim præmio aut pœna, vita moderatur humana. Erit autem lex honesta, justa, possibilis, secundùm naturam, secundùm consuetudinem patriæ, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, manifestaque, ne aliquid per obscuritatem captionem contineat, nullo privato commodo, sed, pro communi civium utilitate, conscripta*. Et Aristoteles lib. VII. Politicorum cap. XIV. *Debet enim legum scriptor, quæ sint eadem & privatim & publicè optima, in animis hominum ingenerare atque inserere: neque cives in rei militaris studio ea gratiâ oportet exerceri, ut eos, qui sunt indigni servitute, in servitutem redigant: sed primùm ut ipsi quidem ne aliis serviant: deinde ut principatum quærant eorum, qui sub imperio sunt, utilitatis, non injustæ in omnes dominationis, caussâ: postremò ut dominentur in eos, qui servitute digni sunt. Legum scriptori autem majorem operam esse dandam, ut leges, & eas, quæ ad res bellicas pertinent, & ceteras, otii & pacis caussâ, instituat ac describat, non belli; testimonio sunt iis, quæ dicimus, ea quæ fiunt*. Et lib. II. Ethic. capite I. *Legumlatores enim civibus ad virtutem assuefaciendis, eos bonos efficiunt. Atque hæc quidem est omnium, qui leges ferunt, mens & voluntas. Quotquot autem minùs rectè assuefaciunt, voto suo frustrantur*.

IV. Quum ergo Juris civilis finis hic sit, *legitimæ atq; usitatæ in rebus caussisque civium æqualitatis conservatio*; eaque sit legum illarum æquitas atque ratio, ut humano generi divinitùs datæ videantur: quid eas dubitamus, ubi per Ecclesiæ canones licet, vivendi duces, magistras morum & disciplinæ, certissimas denique publicarum privatarumque rerum moderatrices, adsciscere, sine ulloque errandi periculo, constantissimè sequi? quum præcipuè, ubi quid aut Ecclesiæ sanctionibus aut honestati naturę non offi-

officit, servari illas sacrosancti ipsi Canones jusserint, ut secundo lib. docuimus ex Gratiano Distinctione X. atque ex Romanorum Pontificum Rescriptis. quibus addenda Magni olim Hosii, Cordubensis Episcopi, ad Constantium Augustum admonitio apud S. Athanasium epist. *ad omnes ubique solitariam vitam colentes*: σοὶ βασιλείαν ὁ Θεὸς ἐνεχείρισεν· ἡμῖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπίστευσε. καὶ ὥσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ Θεῷ· οὕτω φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἕλκων, ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένῃ: ἀπόδοτε, γέγραπται, τὰ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ· οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν· οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ. idest, interprete Petro Nannio. *Tibi Deus Imperium commisit, nobis, quæ sunt Ecclesiæ, concredidit: &, quemadmodùm qui tuum Imperium occultis conatibus invadit, contradicit ordinationi divinæ; ita & tu cave, ne, quæ sunt Ecclesiæ, ad te trahens, magno crimini obnoxius fias*. Date, *scriptum est*, quę sunt Cæsaris, Cęsari: &, quæ Dei, Deo. *Neque igitur fas est nobis in terris imperium tenere, neque tu thymiamatum & sacrorum potestatem habes, Imperator*. Etenim, quæ naturali ex æquitate a summis Principibus conduntur leges, eas, tanquàm divina quędam oracula, religiosè ab omnibus accipi; &, quemadmodùm sapienter compositę sanctęque fuerunt, ita & diligentissimè observari debere, solemne est Philosophię decretum, communi totius humani generis consensione comprobatum: quum lex sit, cujusmodi describitur a Tullio lib. II. de Legibus, *justorum injustorumque distinctio, ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt; defendunt ac tuentur bonos*.

V. Qua de re quum plurimę, eęque valde insignes, circumferri soleant gravissimorum virorum sententiæ; tum illæ duę in primis pulcherrimæ mihi semper visæ sunt, Demosthenis Orat. priore in Aristogitonem, & Chrysippi lib. de Leg. quas attulit Martianus lib. I. Institut. & nunc extant Lege II. D. *de legibus & Senatusconsultis & longâ consuetudine*. Sic enim legem summus inter Grecos Orator

tor definit: Καὶ ὅυτος ἐςὶ νόμος, ᾧ πάντας ἀνθρώπους προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλὰ εἶναι μάλιςα, ὅτι πᾶς ἐςὶ νόμος ἕυρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη, κοινὴ, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. *Lex est, cui omnes homines decet obedire cum propter multa & varia, tum maximè, quia omnis lex est inventio quædam & donum Deorum; decretum autem hominum sapientum, correctio voluntariorum peccatorum, civitatis compositio communis, secundùm quam omnes decet vivere, qui in civitate sunt.* Et Stoicę Sapientię Princeps Chrysippus: Ὁ νόμος πάντων ἐςὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προςάτην εἶναι τῶν καλῶν καὶ αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τ' εἶναι δικαίων καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων, προςακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον. idest: *Lex est omnium divinarum & humanarum rerum regina. oportet autem eam etiam presidere & bonis & malis, & principem & ducem esse, & secundùm hoc regulam esse justorum & injustorum, & eorum, quæ naturâ civilia sunt, animantium; præceptricem quidem faciendorum, probibitricem autem non faciendorum.* Apostolus sanè Paullus de Romanis legibus epist. ad Romanos cap. XIII. loquitur, cum illarum ferendarum potestatem a Deo Principes accepisse docet; Presidumque adeò Magistratuūque edictis summam a Christianis hominibus observantiam obedientiamque deberi. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi a Deo: quę autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itàque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illâ. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causâ gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram; sed etiam propter conscientiam. Ideò enim & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus*

bus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem Quem in locum Christiani Patres, Græci Latinique, adnotant, quantum summæ Principum auctoritati justisque le..ibus deferendum sit. Chrysostomus homil. XXIII. Musculo interprete. *Facit autem hoc ideò* (Apostolus) *ut ostendat Christum leges suas non ad hoc induxisse, ut politias evertat.* Et infra. *Quid est, non solùm propter iram? Non solùm, inquit, quòd Deo, non subditus, adversaris, neque quòd maxima tibi ipsi mala, & a Deo & ab hominibus, concitas: sed quòd & in maximis tibi benefacit magistratus, dum & pacem & administrationem politicam procurat.* Theophylactus, ex Johannis Loniceri versione: *Necessum est, inquit, subdi & obedire, non solùm ut non experiaris iram Dei & magistratûs, tanquam immorigerus, & crucieris puniarisve intolerabiliter; verùm etiam ut ne videaris expers esse conscientiæ, menteque & ratione vacare, ingratus nimirum erga benefactorem. Plurimùm enim prosunt rebus publicis magistratus: per ipsos enim vita nostra & victus consistit. Qui nisi divinitus suo fungerentur officio, jam olim omnia periissent, potentioribus imbecilliores devorantibus. Conscientia igitur tua persuadeat tibi, ut suo honore tanta tibi bona donantes nunquam non digneris.* Origenes, ex translatione Hieronymi: *Non h c de illis potestatibus dicit, quæ persecutiones inferunt fidei. ibi enim, dicendum est, Deo oportet obtemperare magis quàm hominibus. Sed de istis communibus dicit, quæ non sunt timori boni operis, sed mali. Quibus utique qui resistit, ipse sibi damnationem pro gestorum suorum qualitate conquirit.* Augustinus in Expositione quarumdam proposition. ex epistolâ ad Romanos: *Rectissimè admonet, nequis ex eo, quòd a domino suo in libertatem vocatus est, factus Christianus, extollatur in superbiam, & non arbitretur, in hujus vitæ itinere servandum esse ordinem suum, ut potestatibus sublimioribus, quibus pro tempore rerum temporalium gubernatio tradita est, existimet non se esse subdendum. Quum enim constemus ex animâ & corpore, quandiu in hac vitâ temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidium degendæ hujus vitæ utamur; oportet, nos ex eâ parte, quæ ad hanc vitam pertinet, subditos esse potestatibus, idest, hominibus res humanas cum aliquo honore administrantibus. Ex illâ verò parte, quâ credimus Deo, & in regnum ejus vocamur*

camur, non nos oportet esse subditos cuiquam homini, id ipsum in nobis evertere cupienti, quod Deus ad vitam æternam donare dignatus est. Et infra. *Tamen quoniam dixit*: necessitati subditi estote: *nequis non integro animo & purâ dilectione subditus fieret hujusmodi potestatibus, addidit, dicens:* Non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. *idest, non solùm ad iram evadendam, quod potest etiam simulatè fieri; sed, ut in tuâ conscientiâ certus sis, illius dilectione te facere, cui subditus fueris, jussu domini tui, qui omnes vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et hoc enim cum diceret Apostolus, de ipsis potestatibus ajebat: hoc est, quod servis alio loco suadet: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes. ut id ipsum, quo subduntur dominis suis, non eos oderint, aut fallaciis promereri desiderent*. Quam Augustini interpretationem secuti, Anselmus Cantuariensis, Thomas Aquinas, Dionysius Carthusianus, Hugo de S. Charo, ceteri Latinorum interpretum. Idem etiam inculcat Paullus epist. ad Titum cap. III. *Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* & Petrus Apostolus epist. I. cap. II. *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive regi, quasi præcellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum: quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes, obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam*. Unde gravissimæ eos culpæ damnandos esse, qui bonas vel malorum Principum leges temerè transgrediuntur & violant, uno ferè consensu adversùs Almainum colligunt nostri vulgò auctores. Sic humanis addita est Divinarum legum longè maxima auctoritas.

CAP. IV.

Morales Theologi laudati. Augustini ad Christianos doctores monitum. Instituta humana non negligenda. Liberales τῶν ἔξωθεν disciplinæ Ægyptiacis vasis; leges vestibus, comparatæ. Civiles de patrio in dividendâ hereditate arbitrio leges a Theologis probatæ. Ut filii ex inæqualibus portionibus heredes rectè instituantur, justa caussa a quibusdam exctà. Idem

dem S. Ambrosii judicium. Ambrosii loca. Justa hujus inaequalitatis caussa, majora unius præ aliis merita. Id ab illis ex quadam Codicis lege confirmatum. Justa patris nostri familiâs caussa justumque consilium. Major patrumfamiliâs erga meliores filios benevolentia, sanctorum virorum exemplo, ex Ambrosio comprobata. Singularis Jacobi erga Josephum benevolentia.

I. QUò magis laudandi sint nostri homines, qui de rebus divinis atque ad mores pertinentibus disputant [Morales vulgò Theologos appellamus] si, quum cetera omnia, quæ fortè vera & Fidei nostræ accommoda dixerunt Philosophi, maximè Platonici Stoicique, ab eis, tanquam injustis possessoribus in usus vindicent suos, quod Christianis doctoribus faciendum esse monuit Augustinus lib. II. de Doctr. Christ. cap. XL. tum etiam non infirmum doctrinæ suæ adjumentum a civilibus Romanorum legibus mutuentur. Quod idem Augustinus paullò ante docuerat: *Illa verò instituta hominum, quę ad societatem convenientium valent, pro ipsâ hujus vitæ necessitate non negligant.* Unde præclara illa τῶν ἔξωθεν decreta vasis pulchrè comparat atque ornamentis, quæ ab Ægyptiis Hebræi divinitus abstulerunt. *Sicut enim Ægyptii non solùm idola habebant, & onera gravia, quæ populus Israel detestaretur & fugeret; sed etiam vasa atque ornamenta de auro & argento, & vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto sibi potiùs, tanquam ad usum meliorem, clanculò vindicavit, non auctoritate propriâ, sed præcepto Dei, ipsis Ægyptiis nescienter commodantibus ea, quibus non bene utebantur: sic doctrinæ omnes Gentilium non solùm simulata & superstitiosa figmenta, gravesque sarcinas supervacanei laboris, habent, quæ unusquisque nostrûm, duce Christo, de societate Gentilium exiens, debet abominari atque devitare; sed etiam liberales disciplinas, usui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta utilissima, continent: deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos. quod eorum tanquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt; sed de quibusdam quasi metallis divinæ providentiæ, quę ubique infusa est, eruerunt, & quo perversè atque injuriosè ad obsequia dæmonum abutuntur;*

cum

eum ab eorum miserâ societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus, ad usum justum prædicandi Evangelii. Vestem quoque illorum, idest, hominum quidem instituta; sed tamen accommodata humanæ societati, qua in hac vitâ carere non possumus, accipere atque habere licuerit, in usum convertenda Christianum. Ex iis verò pluribus, quę a veteribus Romani juris auctoribus sapienter prudenterque sancita, maximè probarunt Christiani magistri, illud in primis adscribendum videtur, quod e civili hactenus jure demonstravimus: plenum absolutumque esse patri, postquam ex legitimâ liberorum quemque portione heredem instituerit, familiæ suæ ercisciundæ arbitrium: ita ut fas ei sit, plus uni, quàm alteri, relinquere.

II. Ita porro sentiunt minorum gentium Theologi plerique omnes, qui de moribus nostrâ superiorique memoriâ scripserunt: nisi quòd aliqui acutiores religiosoresque, ut videntur, justam aliquam caussam exigunt, ut rectè atque ex æquitate paterfamiliâs agat. Nec enim illis culpâ omni vacare videtur pater, qui, ex cœcâ quadam animi propensione atque impetu, unius magis, quàm alterius filii, emolumentis studet, unumque alteri in bonorum successione anteponit. Nec visus est etiam, exactissimi viro judicii, Ambrosio Mediolanensi Episcopo Hexaëmeron lib. V. cap. XVIII. ubi, ut discant homines amare filios, ad exemplum cornicum provocat, *quæ etiam volantes filios comitatu sedulo prosequuntur; & sollicitæ, ne teneri fortè deficiant, cibum suggerunt, ac plurimo tempore nutriendi officia non relinquunt*. & posteà subdit: *Quis inter naturæ fraterna consortia fratres impares fecit? Unius divitis filii diversâ sorte cæduntur, Alius totius paternæ sortis adscriptionibus inundatur: alius opulentę hereditatis patriæ deplorat exhaustam atque inopem portionem. Nunquid natura divisit merita filiorum? ex pari omnibus tribuit, quod ad nascendi atque vivendi possint habere substantiam. Ipsa vos doceat non discernere patrimonio, quos titulo germanitatis æquastis. Etenim quibus dedistis communiter esse, quòd nati sunt, non debetis his, ut id communiter habeant, in quod a naturâ substituti sunt, invidere*. Eadem & parentum erga filios officia acriter inculcat Ambrosius lib. II. de Sancto Jacob & Vitâ Beatâ cap. II. *Simul cavendum, nequis, dum eorum* (Isaaci & Rebec-

beccę) *intendit exemplo, iniquum inter filios habeat judicium, ut alterum diligendum putet, alterum posthabendum. Hinc enim excitantur odia fraterna, & de pecuniæ vilis incremento facinus parricidiale componitur. Eadem foveat prolem mensura pietatis. Esto tamen, ut aliquid sibi ampliùs circa blandiorem aut similiorem rapiat affectus; par debet circa omnes esse forma justitiæ. Plus confertur dilecto, cui fratrum amor quæritur; plus autem adimitur ei, qui prælationis injustæ oneratur invidiâ.* Et lib. de S. Joseph cap. II. *Instruitur igitur, qualis esse debeat affectus parentum, filiorumque gratia. Amare liberos, dulce; & impensiùs amare, prædulce; sed frequenter amor ipse patrius, nisi moderationem teneat, nocet liberis: si aut nimia indulgentia dilectum resolvat, aut prælatio unius ceteros ab affectu germanitatis avertat. Plus acquiritur filio, cui fratrum amor acquiritur. Hæc præclarior munificentia patrum, hæc ditior hereditas filiorum. Jungat liberos æqualis gratia, quos junxit æqualis natura. Lucrum pietas nescit naturæ, in quo pietatis dispendium est. Quid miraris, si propter fundum, aut domum, oriuntur inter fratres jurgia, quando propter tunicam inter Jacob Sancti filios exarsit invidia?* Utcunque ergo distribuendæ, ultra legitimam cujusque portionem, in filios pro arbitrio hereditatis integram potestatem patrifamiliâs faciant civiles leges; eùm tamen a culpâ minimè excusandum esse censent, si non illum ratio aliqua, sed præposterum studium & impetus quidam naturæ, ad unum supra alios filios ditandum impulerit. Sed, cum alias justas caussas prę oculis patri habendas esse velint; tum maximè majora unius filii prę aliis merita: ut non indignus dignis; sed, qui omni officiorum genere paternam sibi benevolentiam devinxit, in hereditate fratribus præferatur, Unde, quum Imperatores, Gratianus, Valentinianus & Theodosius, feminam secundò nuptam jussissent, quidquid ex primo conjugio lucrata esset, filiis ex priori viro susceptis relinquere, sive omnibus simul, sive illorum cuilibet, ex arbitrio mulieris: si unum tamen filiorum eligendum sibi mater existimasset, non ita suæ illam cupiditati indulgere voluerunt, ut, cuicunque promiscuè vellet, eadem bona conferret; sed ei tantùm, *in quem, contemplatione meritorum, liberalitatis suæ judicium mater crediderit dirigendum*. L. *Feminę*. C. *de secundis nuptiis*.

Quare

Quare, ut argumentantur, aut omnes indiscriminatim filii ex æquis portionibus heredes a patrefamiliâs relinquendi esse videntur; aut, si unus ex arbitrio supra omnes locupletandus, is certè, quem optimum pater præmioque dignissimum judicaverit.

III. Quod si ita est, ut docent, si major virtutis, quàm naturæ ipsius, in ercifcundæ familiæ judicio habenda est ratio; quis non videat, quàm a culpâ alienum, quàm sanctum sit, neque Romanis solùm legibus; sed morum etiam consonum honestati, patris nostri familiâs testamentum, quo ita inter liberos bona distribuuntur, ut, salvâ singulorum legitimâ portione, minus ad illum perveniat, qui & patrem injuriâ, & universam familiam graviori detrimento affecerit? quod est, non quasi filium filio postponere; sed, æquitati maximè studere familiarumque conservationi: ut, isto veluti exemplo, ad virtutem debitamque parentibus reverentiam ceteri filiifamiliâs alliciantur. Ita enim justissimè obsequentioribus melioribusque filiis patresfamiliâs solent benevolentiæ suæ luculentiora aliqua argumenta exhibere. ut, ex sanctorum virorum exemplo, expendit Ambrosius de S. Jacob & Vitâ Beatâ lib. II. cap. II. *Sed & Rebecca non quasi filium filio; sed quasi justum, præferebat injusto. Etenim apud matrem piam mysterium pignori præponderabat: illum non tam fratri præferebat, quàm offerebat domino, quem sciebat collatum sibi munus posse servare: in quo & alteri consulebat, quem divinæ subducebat offensæ, ne graviore implicaretur reatu, si acceptæ gratiam benedictionis amitteret*. Et lib. de Joseph Patriarchâ capite II. *Quid ergo? reprehendendus Jacob, quia præferebat unum ceteris? Sed nec libertatem possumus auferre parentibus, ne eos plus diligant, quos plus credunt mereri; nec filiis resecare debemus studium plus placendi. Denique & Iacob illum plus amabat, in quo majora virtutum insignia prævidebat: ut non tam filium pater prætulisse videretur, quàm propheta mysterium: meritòque variam tunicam fecit ei, quo significaret, eum diversarum virtutum amictu fratribus præferendum*. Sic etiam patris erga filium eximium sanè studium singularisque benevolentia tunc vel maximè præluxit, cum Patriarcha Jacobus, morti jam proximus in Ægypto, optimè de se meritum Josephum filium ceteris longè anteponendum

dum

dum esse duxit, datâ ei non exiguâ Chananeę regionis portione, ultra communem aliorum omnium fratrum hereditatem, *Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo*. Genesis cap. XLVIII. Itaque nihil jam erit, quod vel rigidiores Theologi in patre nostro familiâs accusent, si, quum nihilò minus, quàm debeat, alicui ex filiis suis relinquat; plus iis tamen conferendum esse velit, qui longè plus virtute assiduâque erga parentes observantiâ meruerunt.

CAP. V.

Accuratior superioris sententiæ discussio. Neque pietas, neque justitia, inæquali distributione, a patrefamiliâs læsæ. Pietatis ex Cicerone definitio. Legitima portio excepta. Justitiæ definitio. Didaci Covaruvias invictum argumentum, quo cæteri usi. Duplex justitia ἐπανορθωτικὴ καὶ διανεμητική. Nulla ex his a patrefamiliâs violata. Id primùm ostensum de commutativâ. Iustitia ἐπανορθωτικὴ explicata. Ostensum etiam de distributiv . Hujus explicatio, ex Thomâ. Geometrica Justitiæ distributivæ proportio. Nulla in liberalitate personarum acceptio. Justitiæ & liberalitatis discrimen. Honestum, filiorum optimo plus relinquere. Sed licet tamen, vel deteriorem pręferre. Res hujusmodi ἀδιάφορος. Omnia in humanis aut honesta, aut turpia, aut ἀδιάφορα. Ex Gellio & Hieronymo exempla. Ἀδιάφορα, ex Thomâ Aquinate, necesse est, aut ad virtutem, aut ad vitium, humanis actionibus trahi. Legum est, permittere ἀδιάφορα. Legis munia. Paternum de hereditate arbitrium, ex circunstantiis & fine, aut vitiosum aut laudabile. Vetus virtutum definitio imperfecta. Vitium est non servare circunstantias. Justæ caussæ quædam, cur paterfamili s unum filiorum alteri præferat. Sæpius sibi hac in re patres indulgent & peccant. Sed plerunque culpa ea levis. Debitum morale liberalitatis. Prodigentiæ paterfamiliâs damnatus, qui, sine caussâ justâ, minùs dignum anteponit. Prodigentia, levior culpa. Adversùs eos, qui filiis Deo sacris minùs relinquunt, gravissima Salviani reprehensio. Grave patris peccatum, si ex odio movetur. Prudentissima Philiarci animadversio.

I. Sed

I SEd, quanquam non nisi justè justa caussa requiri videatur, ut non ex æqualibus partibus ad liberos omnes perveniat hereditas: sunt hîc tamen accuratè, ne violati juris patremfamiliâs damnemus, distinguenda omnia. Nam, si διαλογίζεσθαι libet, atque ad exactam rationis trutinam rem ipsam examinare: neque pietati erga filios, neque justitiæ legibus, deest paterfamiliâs, qui, liberis, ex unâ quolibet legitimâ portione, heredibus institutis, ceteras omnes vel amplissimi patrimonii opes in alienos, quoscunque volet, usus converterit. Satis enim officiosa prudentissimis viris ipsisque legum conditoribus, visa est paterna pietas, satis filiorum commodo atque honori consulere, si, hereditatis jure, iis relinquat, quod leges e pietatis officio definierunt, atque *non ignobili incremento* auxit Justinianus. Siquidem pietas Ciceroni lib. II. de Inventione, est, *per quam sanguine conjunctis patriæque benevolis officium & diligens tribuitur cultus.* Quare, quod ad pietatem spectat, siqua patris erga filium pietas dici debet: dummodò legitimam filiorum quisque partem recipiat; parùm sanè interest, qualecunque demum patris fuerit in dividendâ hereditate judicium, sive plus filiorum optimo deferat, sive omnium deterrimo. ut enim supra adnotavimus ex Lege VIII. C. de inofficioso testamento, *parentibus arbitrium dividendæ hereditatis inter liberos adimendum non est: dummodò non minùs, qui pietatis sibi conscius est, partis, quæ ab intestato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam ex judicio parentis obtineat.* Quantùm verò ad justitiam attinet, quę definitur ibidem Tullio, *habitus animi, communi utilitate conservatâ, suam cuique tribuens dignitatem.* & Jureconsulto lib. I. Regul. *constans & perpetua voluntas, jus suum cuique tribuens.* L. *Justitia.* D. *de Justitiâ & Jure*: sunt, qui peccare patremfamiliâs opinentur, si ita inter liberos patrimonium partiatur suum, ut dignum digniori anteponat. Verùm sine ullâ alterius injuriâ patrem hîc agere, jureque suo uti, si patrimonium uni potiùs, quàm alteri filiorum, ex arbitrio auxerit, facilè demonstrat Didacus Covaruvias de Restitutione II. parte §. VII. num. VII. cujus pulcherrimo invictoque argumento eò libentiùs utor, quò plures usos esse

esse video non ignobiles Scriptores. Mihi enim semper placuit, suis quæque referre auctoribus, atque ex ipso fonte, e quo ceteri acceperint, haurire.

II. Igitur injustitiæ crimine absolvendum esse patremfamiliâs, qui vel ad deteriorem filium amplissimum patrimonium deferat, legitimę suę portioni jussis ceteris acquiescere; illud potissimùm ostendit, quòd aut eam justitiæ partem is violaret, quæ ἐπανορθωτικὴ dicitur, nobis *commutativa*; aut eam certè, quæ, pro cujusque dignitate, præmia distribuit, & διανεμητικὴ idcirco appellatur. Siqua verò alia justitiæ pars distinguitur, ea huc non spectat. Atqui nulli ex his justitiæ partibus, inæquali illo patrimonii dividendi arbitrio, hominem adversaturum, quisque intelliget, qui ad utramque seorsum justitiam animum suum intenderit. Et de justitiâ quidem, quæ in conventionibus rerumque commutatione versatur, satis liquet, eam a patrefamiliâs non infringi. quæ enim legitimæ parti supersunt bona, nec filii alicujus sunt, nec filio debentur. quod autem non debetur alteri, ad justitiam *commutativam* pertinere non posse, optimè docet ex Aristotele summus Philosophus S. Thomas II. II. quæst. LXI. art. II. *In commutationibus redditur aliquid alicui singulari personę, propter rem ejus, quæ accepta est: ut maximè patet in emptione & venditione, in quibus primò invenitur ratio commutationis. Et ideò oportet adæquare rem rei: ut, quantò iste plus habet, quàm suum sit, de eo, quod est alterius; tantumdem restituat ei, cujus est. Et sic fit ęqualitas secundùm arithmeticam medietatem, quæ attenditur secundùm parem quantitatis excessum*. & art. III. ubi συναλλάγματα, Aristotelis exemplo, in ea secernit, quę sponte nostrâ, &, quæ nobis invitis, fiunt: *Commutativa verò justitia est directiva commutationum, quæ attendi possunt inter duas personas: quarum quædam sunt involuntariæ; quædam verò voluntariæ. Involuntariæ quidem, quando aliquis utitur re alterius, vel personâ, vel opere, eo invito*. Et infra: *Voluntariæ autem commutationes dicuntur, quando aliquis voluntariè transfert rem suam in alterum. Et siquidem simpliciter in alterum transferat rem suam absque debito, sicut in donatione; non est actus justitię, sed liberalitatis. In tantum autem ad justitiam voluntaria trans-*

latio

latio pertinet, in quantum est ibi aliquid de ratione debiti. Quòd si filiorum optimo bona ejusmodi necessariò deberentur; atque a patrefamiliàs, qui optimo non tribueret, commutativa lęderetur justitia: nec, qui melioribus longè fratribus paterno in testamento prelatus est, justè illa possideret; nec verò possidere lex ulla cujuscunque fori permitteret: sed potiùs, si de hujus pravitate dignitateque aliorum constaret, cogeret ad restitutionem. quod non facit.

III. Nec alia etiam justitia violatur, quę, ut Aristoteles enumerat Ethicorum lib. V. cap. IV. sita est *in distributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos dividi possunt, qui ejusdem reipublicæ communione inter se conjuncti sunt.*&, *κατ' ἀξίαν*, suum cuique tribuit. Nam, *quamvis etiam distributio*, ut notat Thomas Aquinas II. II. quæst. LXI. artic. I. ad III. *quandoque fiat bonorum communium, non quidem civitati, sed uni familiæ, quorum distributio fieri potest auctoritate alicujus privatæ personę:* illa tamen bona, communia toti familiæ esse debent, non alicujus propria, de quibus liberum ei arbitrium a legibus permittatur. Ita luculenter Thomas artic. I. ut explanet, quod sibi secundo loco objecerat: quomodo ad justitiam spectet distributio, per quam *non redditur alicui, quod suum est; sed de novo appropriatur sibi id, quod erat commune.* cui quidem argumento sic respondet: *Ad secundum dicendum, quòd sicut pars & totum quodammodò sunt idem: ita id, quod est totius, quodammodò est partis. Et ita, cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur; quilibet aliquo modo recipit, quod suum est.* Et artic. II. *In distributivâ justitiâ datur aliquid alicui privatę personæ, in quantum id, quod est totius, est debitum parti. Quod quidem tantò majus est, quantò ipsa pars majorem principalitatem habet in toto. Et ideò in distributivâ justitiâ tantò plus alicui de bonis communibus datur, quantò illa persona majorem habet principalitatem in communitate. Quę quidem principalitas in aristocraticâ communitate attenditur secundùm virtutem: in oligarchicâ, secundùm divitiàs: in democraticâ, secundùm libertatem: & in aliis aliter. Et ideò in justitiâ distributivâ non accipitur medium secundùm æqualitatem rei ad rem; sed, secundùm proportionem rerum ad personas: ut scilicet, sicut una persona excedit*

aliam

aliam; ita etiam res, quę datur uni personę, excedat rem, quæ datur alii. Et ideò dicit Philosophus, quòd tale medium est secundùm geometricam proportionalitatem, in qua attenditur ęquale, non secundùm quantitatem; sed, secundùm proportionem. Quum ergo res, quas pater habet, ultra debitam filiis legitimamque portionē, non bona aliqua sint toti familię communia, nec ulli omnino debeantur; sed ad ipsum tantùm patremfamiliâs, pleno absolutoque jure, pertineant: quis unquam injustæ distributionis nomine insimulandum sibi eum esse putet, quòd opes suas, ut libuerit, non, ut cujuscunque merita postulaverint, dispenset? Neque enim ulla hìc esse potest, quæ maximo vitio ducitur, personarum acceptio: ubi nihil sibi jus; sed omnia sibi vindicat hominis liberalitas. Neque verò justitiæ pars liberalitas est: *quia justitia*, teste Aquinate II. II. quęst. CXVII. artic. V. *exhibet alteri, quod est ejus; sed liberalitas exhibet id, quod suum est*. Atque id etiam acutè vidit Thomas quęst. LXIII. artic. I. *Ad tertium dicendum, quòd duplex est datio. Una quidem, pertinens ad justitiam, qua scilicet aliquis dat alicui, quod ei debetur. Et circa tales dationes attenditur personarum acceptio. Alia est datio ad liberalitatem pertinens, qua scilicet gratis datur alicui, quòd ei non debetur. Et talis est collatio munerum gratię, per quę peccatores assumuntur a Deo. Et in hac donatione non habet locum personarum acceptio: quia quilibet absque injustitiâ, potest de suo dare, quantùm vult, & cui vult: secundùm illud Matthęi XX. An non licet mihi quod volo, facere? tolle, quod tuum est, & vade*. An non ergo patrifamiliâs liceat, quod omnibus licet?

IV. Non equidem diffitear, quod notat Covaruvias, ad honestatem quandam pertinere, ut, si velit pater plus uni, quàm alteri filiorū, relinquere, eum pręferat, qui virtutis studio atque erga majores pietate, dignissimus omnium videatur. Sed, etsi maximè laudabile illud sit, optimique in posterum exempli: nego tamen, si res ἁπλῶς sine ulloque circunstantiarum, quia aliter τὰ περιςατικὰ dicere latinè non possumus, conditionumque aliarum comitatu consideretur, trahi in vitium posse, quòd, non pro cujusque dignitate; sed, pro arbitratu patris, filii ad ampliorem pinguioremque patrimonii partem vocentur. Etenim, siquid hac in re paterfamiliâs peccaret, æquitatem utique lęderet,

ret, & sacrosancta naturæ jura, quibus suum unicuique debetur. Quum autem nullam is justitiæ partem infringat, ut demonstrasse nos puto; facilè sequitur, liberum ei per divinas humanasque leges esse, quem voluerit filiorum, vel indignum digno præferre. quod asserit glossa in *L. Ex facto.* D. *ad senatusconsultum Trebellianum*. ubi, quum π. *Siquis.* II. mentionem Ulpianus de homine fecisset, *qui rogatus fuerit filiis suis, vel cui ex his voluerit, restituere hereditatem*. sic ad v. *voluerit* notat glossa: *qui etiam indignum digno poterit præferre. Secùs, si dixisset testator: Quem dignum putaveris*. Quare ita patremfamiliàs laudandum puto, si dignissimum ampliori fortunarum copià eum inter liberos judicet, quem ceteris videt virtute antecellere; ut non propterea damnandum censeam, quòd bona filiis, ut velit, sua largiatur. est enim res hujusmodi, meo quidem judicio, inter ea reponenda, quæ dicuntur a Philosophis ἀδιάφορα, atque a Gellio explicantur lib. II. cap. VII. ubi de officio erga parentes liberorum inquirit; &, an semper patri parendum sit, quidcunque demum ille jusserit: *Omnia, quæ in rebus humanis fiunt, sicuti docti censuerunt, aut honesta sunt, aut turpia. Quæ suâ vi recta aut honesta sunt, ut fidem colere, ut patriam defendere, ut amicos diligere: ea fieri oportet: sive imperet pater, sive non imperet. Sed, quæ his contraria; queque turpia & omnino iniqua sunt: ea, ne si imperet quidem. Quæ verò in medio sunt; & ea Græcis tum ἀδιάφορα, i. e. indifferentia, tum μέσα, i. e. media, appellantur, ut in militiam ire, rus colere, honores capessere, caussas defendere, uxorem ducere; uti jussum proficisci, ut accersitum venire: quoniam & hæc & his similia per sese ipsa neque honesta sunt, neque turpia: sed, perinde ut a nobis aguntur; ita, ipsis actionibus, aut probanda fiunt, aut reprehendenda: propterea in hujusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent*. itemque a B. Hieronymo epist. LXXXIX. ad Augustinum: *Bonum est continentia, malum est luxuria: inter utrumque indifferens, ambulare, egerere alvi stercora, capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata jacere. Hoc, nec bonum, nec malum est. Sive enim feceris, sive non feceris; nec ju-*

stitiam habebis, nec injustitiam. Nec enim ista nos pudeat in medium afferre, quæ non puduit Beatum Hieronymum.

V. Hæc itaque, quæ suo in genere neque bona sunt, neque mala, ad utramque partem seu virtutis seu vitii trahi, humanis ipsis actionibus, facillimè possunt: immo & trahi necesse est, si vera sunt, ut verissima esse videntur, quæ tradit Thomas Aquinas I. II. quæst. XVIII. artic. IX. *aliquem actum esse indifferentem, secundùm speciem: qui tamen est bonus, vel malus in individuo consideratus. Et hoc ideò, quia actus moralis, sicut dictum est, non solùm habet bonitatem ex objecto, a quo habet speciem; sed etiam ex circunstantiis, quæ sunt quasi quadam accidentia. Sicut aliquid convenit individuo hominis, secundùm accidentia individualia, quod non convenit homini, secundùm rationem speciei. Et oportet, quòd quilibet individualis actus habeat aliquam circunstantiam, per quam trahatur ad bonum, vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Quum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativâ procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Si verò ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationē boni. necesse est autem, quòd vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est, omnem actum hominis, a deliberativâ ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse, vel malum.* Atqui ἀδιάφορον ex naturâ suâ esse, quòd, institutis ex legitimâ portione heredibus filiis, unus ex illis postea, quicunque demum fuerit, ex paterno arbitrio, locupletetur, tum ex aliis argumentis constat, tum etiam ex eo, quòd id patrifamiliâs Romanę leges permittant. Neque enim, si nefas esset patri, in dividendo inter liberos patrimonio, unum præ aliis pro voluntate suâ, vel indigniorem, ditare: id illi per civiles Romanorum leges liceret. quę leges conservando tuendoque semper civium omnium juri maximè studuerunt. Legum autem hoc esse scimus, permittere quæ ἀδιάφορα censentur. Unde legis munia recenset lib. I. Regul. Modestinus: *imperare, vetare, permittere, punire*, L. *Legis*. D. *de Legibus*. & explanat Thomas Aquinas I. II. quæst. XCII. art. II. *Precepta autem legis sunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit, ut supra*

dictum

dictum est. Sunt autem tres differentiæ humanorum actuum. Nam, sicut supra dictum est, quidam actus sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum: & respectu horum ponitur legis actus, præcipere vel imperare. Præcipit enim lex omnes actus virtutum, ut dicitur in V. Ethicorum. Quidam verò sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi: & respectu horum lex habet prohibere. Quidam verò ex genere suo sunt actus indifferentes: & respectu horum lex habet permittere. Et possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus, qui sunt vel parùm boni, vel parùm mali. Id autem, per quod inducit lex ad hoc, quòd sibi obediatur, est timor pœnæ: & quantùm ad hoc ponitur legis effectus, punire. Nec ferè aliter Isidorus Originum lib. V. cap. XIX. *Omnis autem lex aut permittit aliquid, ut, vir fortis petat præmium: aut vetat, ut, sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, ut, qui cædem fecerit, capite plectatur. aut enim præmio, aut pœnâ, vita moderatur humana.*

VI. Hinc igitur inæquali ercifcundæ familiæ arbitrio plura circunstantiarum consiliorumque genera advenire, & se veluti immiscere possunt, unde, pro diversitate rerum, quæ actionem quamcumque humanam circunstant, patrisfamiliâs voluntas, aut in laudem cadat, aut in vituperationem: in laudem quidem, si actioni, quæ ex se ἀδιάφορος est, honestus finis debitæque apponantur circunstantiæ; in vituperationem verò, si actioni illi circunstantia aliqua necessaria, aut finis certè honestas, deficiat. Nam, ut ex Boëtho docet Thomas I. II. quæst. XVIII. artic. IV. *cujus finis bonus est, ipsum quoque bonum est; &, cujus finis malus est, ipsum quoque malum est.* &, quemadmodùm virtutis est, teste Philosopho lib. II. Ethicorum cap. II. sequi, quæ oportet, & quando & quomodò oportet; eàque de caussâ minùs rectè nonnulli virtutes definiisse videntur, *ἀπαθείας τινὰς ἠρεμίας, vacuitates quasdam perturbationum, animorumque status quietos ac placatos*, ut explicat Dionysius Lambinus, quòd non adjunxerint, *quomodo & quo tempore oportet, & non oportet, & cetera, quæ addi consueverunt:* ita & ad vitium spectat, aliquid agere, *quando non oportet, ubi non oportet: & sic de aliis circunstantiis*. ut auctor est Aquinas artic. III. quod

& fusiùs paullò post exponit exemplo naturalis ὑσίας, cui multum perfectionis ex iis, quę accidunt, superadditur: *quorum si aliquod desit ad decentem habitudinem, consequitur malum. Ita etiam est in actione. Nam plenitudo bonitatis ejus non tota consistit in suâ specie: sed aliquid additur ex his, quę adveniunt, tanquam accidentia quædam & hujusmodi sunt circunstantiæ debitæ. Unde, si aliquid desit, quod requiratur ad debitas circunstantias, erit actio mala.* Quæ ut omnia exemplo illustrentur; non eò quidem disputando progrediar, ut dicam cum Antonino Dianâ p. V. tract. III. resf. XIII. ex humano more, & κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, justas semper adesse caussas, cur paterfamiliâs, absque omni prorsus peccato, plus uni, quàm alteri, conferat liberorum (scio enim, quàm sibi parentes suæque cupiditati hac in parte indulgeant:) sed & illud mihi concedi postulaverim, justâ aliquando de causâ fieri posse, ut bene laudabiliterque agat paterfamiliâs, si vel minùs dignum digniori in successione prætulerit: puta, quòd gentis consuetudo ita ferat, ut primo loco natus alios paternis in bonis antecedat: quòd unus matrimonio, ex patris consensu, conjunctus, numerosiori prole gravetur: quòd alii magnas sibi divitias aliunde comparaverint: quòd, ex suscepto vitæ instituto, longè parciori fortunarum copiâ, ad dignitatem servandam, indigeant: aliisve similibus de caussis. Quanquàm longè faciliùs, ex humanâ imbecillitate, ac frequentiùs futurum sit, ut animi sui, cupiditatisque potiùs ductum, quàm rationis ipsius, in eligendo filio paterfamiliâs sequatur: adeòque peccet: atque eo certè peccati genere, cujusmodi fuerit caussa, quæ ipsum ad inęqualem vitiosamque illam in filios hereditatis distributionem moverit. Ut enim veniâ dignam plerunque patris culpam in eo esse libentissimè fatear, quòd, ex præpostero quodam animi studio, unus filiorum alteri in successione præferatur: culpa tamen aliqua est, & aliquam vidit Beatus Ambrosius. Quis enim ferat, nisi aliud justior caussa suaserit, indignum digno, noxium innoxio, criminosum innocenti, optimo pessimum, anteponi? atqui liberalitas, ut notat B. Thomas II. II. quæst. CXVII. artic. V. ad I. *etsi non attendat debitum legale, quod attendit ju-*

stitia,

stitia; attendit tamen debitum quoddam morale. quod attenditur ex quadam ipsius decentiâ, non ex hoc, quòd sit alteri obligatus.

VII. Itaque prodigentiæ patremfamiliâs accusat Gabriel Vasquezius de Testamentis cap. VII. §. VII. dub. I. ita tamen accusat atque damnat, ut levem ejus culpam faciat, facilisque veniæ: quòd in nimiâ rerum profusione, ubi injustitia absit, vix grave aliquod crimen reperiri posse arbitretur. Et certè, siqua est, ut reapse est, & virtuti liberalitatis opponitur, prodigentiæ culpa: eam præ avaritiâ plurimùm attenuat quæst. CXIX. artic. III. sanctissimus doctissimusque vir, Thomas Aquinas: cujus ἀ'κριβῆ κ) σεμνὴν διάνοιαν semper colui atque admiratus sum: sæpiusque idcirco verba adhibeo quamlibentissimè: *Respondeo, dicendum, quòd prodigalitas secundùm se considerata, minus peccatum est, quàm avaritia. Et hoc triplici ratione. Primò quidem, quia avaritia magis differt a virtute oppositâ. Magis enim ad liberalem pertinet dare, in quo superabundat prodigus; quàm accipere vel retinere, in quo superabundat avarus. Secundò, quia prodigus est multis utilis, quibus dat: avarus autem nulli; sed nec sibi ipsi, ut dicitur in IV. Ethicorum. Tertiò, quia prodigalitas est facilè sanabilis: & per hoc, quòd declinat ad ætatem senectutis, quæ est contraria prodigalitati, & per hoc, quòd pervenit ad egestatem de facili, dum multa inutiliter consumit; & sic pauper factus, non potest in dando superabundare: & etiam quia de facili perducitur ad virtutem, propter similitudinem, quam habet ad ipsam.* Hactenus B. Thomas. Minùs etiam laudabile visum est aliquando, quod temporibus heu! nostris frequentissimum est, si inter filios ei minus relinquatur, qui se Deo, altiori quodam religionis instinctu, consecraverit. Damnat id gravissimè Salvianus lib. III. ad Ecclesiam Catholicam: *Sed praclaram videlicet, qui hæc faciunt, rationem consilii sui reddunt, dicentes: Quid opus est, ut filiis jam religiosis æqua hereditatis portio relinquatur? Nihil ergo justius, nihil dignius, quàm ut, quia ceperunt religiosi esse, mendicent: non quidem quòd eos hæc res mendicitate oppressura sit, quòd a terrenis facultatibus abdicantur, cælum spe possidentes, cito etiam repossessuri, regente illos Deo suo ac protegente, qui eos, cum immortali spe æternorum, etiam suffi-*

sufficientiâ temporalium muneratur. Sed tamen, quantùm ad inhumanitatem parentum pertinet, egent, a quibus sic relicti sunt, ut egerent. Certè etiam, si qui non penitus domo eliminantur, & quibus non omnino extorribus, quasi aquâ & igni interdicitur: tamen tantò inferiores fratribus relinquuntur, ut, etiamsi paupertate non egeant, comparatione tamen egere videantur. Multa alia, magnâ animi verborumque contentione, urget hanc in rem Salvianus. cujusmodi hæc sunt: *Iniquum ergo arbitramini, ut secularibus filiis religiosos filios substantiâ pares esse faciatis? Id ergo agitis, ut pœniteat eos cepta religionis, quos religio apud vos fecerit viles. Pius itaque ac bonus dominus: qui servet in eis propositum ac professionem suam. Ceterùm, quantùm in vobis est, id agitis, ut seculi eos cultores esse faciatis, quibus seculares filios antefertis.* Quòd si, ex filii alicujus odio, totum patrimonium suum in alios, exceptâ legitimâ portione, paterfamiliâs transferat: tunc equidem gravissimè peccat: sed, κατὰ συμβεβηκὸς, ex odio, quo movetur, non ex eo, quòd uni plusquàm alteri relinquat. Quapropter, si malam erga bonum filium voluntatem deposuerit; potest debetque adeò absolvi: etiamsi mutare nolit testamentum. ut egregiè monuit Cosmus Philiarcus, Canonicus olim & Theologus Florentinus. Digna enim mihi visa sunt, quæ huc adscriberentur, ejus verba: etsi minorum gentium Theologis non libenter uti consueverim. Ita ergo habet optimus ille presbyter de Officio Sacerdotis Tom. I. II. parte lib. IV. cap. XX. de quarto præcepto Decalogi: *Immo pater totum id, quod superest, ultra partes legitimas, filiis de jure debitas, potest de rigore relinquere extraneo, & dicere filiis, ut quisque tollat, quod suum est, & vadat: nec ob id est illis deneganda absolutio. Quòd si ex odio faciunt, & nolunt mutare testamentum: distinguat prudens Confessor peccatum a non peccato; &, nisi odium deposuerint, non absolvat. Si autem dicunt, se odium deposuisse, & de habito pænitere; sed nolle mutare testamentum: sunt absolvendi. Et non potest ad hoc illos cogere, etiamsi in eo venialiter peccarent. Nam veniale non impedit effectum sacramenti; nec tollit gratiam. Quod ideò diximus, quia inveniuntur Confessarii, qui cum infirmis & in extremis laborantibus, consanguineorum potiùs, quàm animæ, caussam tractant: & illos absolvere nolunt, nisi testa-*

testamentum mutaverint, & juxta consanguineorum voluntatem fecerint. Unde etiam illos sæpe ad desperationem inducunt.

CAP. VI.

Adversariorum ex Lege Codicis argumentum. quod ubertimè dissolvitur. Lex illa per Justinianum abrogata. Latum inter nuptialia lucra, & paternam, quæ ex testamento est, hereditatem discrimen. Ubi diversa jura, diversum judicium. Pœna mulieris secundò, post annum, nubentis. Cur ei permissum fuerit, optimum filiorum eligere. Nuptialia lucra communibus tantùm filiis reservanda. Hinc alienari prohibita. Ususfructus tantùm ad matrem pertinet. Eadem & patrifamiliâs statuta pœna. Alia contrahentium iterum matrimonium pœna. Lex Justiniani correcta. Ingrati filii a beneficio legis exclusi. Breve & verum inter nuptialia bona, &, quæ parentum propria est, hereditatem, discrimen. Pulcherrima Divi Justiniani Constitutio. Servare inter liberos æqualitatem, honestum: justum etiam, latiori significatione. Ad honestatem spectat, quòd optimus filiorum præferatur. Vera Legis Feminę *sententia. Quinam dignissimi dicti. Allatum Gregoriæ feminæ ex Justiniano exemplum. Nuptiale lucrum filiæ ab Imperatore adjudicatum. Aliud de nuptialibus lucris judicium, aliud de hereditate, quæ pleno jure parentum est.*

I. Nec paternum de distribuendâ, ut visum fuerit, hereditate arbitrium ademptum censeri debet, aut coarctatum singulari illâ Lege III. C. *de secundis Nuptiis. Femina, quæ, susceptis ex priore matrimonio filiis, ad secundas, post tempus luctui statutum, transierint nuptias, quidquid ex facultatibus priorum maritorum, sponsalium jure, quidquid etiam nuptiarum solemnitate perceperint, aut, quidquid mortis caussâ donationibus factis, aut testamenti jure directo, aut fideicommissi, vel legati titulo, vel cujuslibet munificę liberalitatis præmio, ex bonis, ut dictum est, priorum maritorum fuerint assecutæ: id totum ita, ut perceperint, integrum ad filios, quos ex præcedente conjugio habuerint, transmittant, vel ad quemlibet ex*

 filiis

filiis (dummodò ex iis tantùm fit , quos ex tali successione dignissimos judicamus) in quem , contemplatione meritorum , liberalitatis suæ judicium mater crediderit dirigendum . Qua ex lege quidam , ut innuimus supra, opinantur , non licere patrifamiliâs, unū filiorum alteri præferre , nisi quem optimis præditum moribus paternoque beneficio inter omnes dignissimum animadverterit . Sicuti enim eligendi filii potestas , facta matri a Romanis Principibus *L. Generaliter.* π. *Dividendi* . *& L. In quibus casibus. C. de secundis nuptiis* . ad dignissimum omnium optimèque meritum filium restricta esse videtur , in quem matrimonii primi lucra conferantur; ita & patremfamiliâs non posse putant, si portionum æqualitatem servare noluerit , nisi pro cuiusque meritis , hereditatem inter liberos suam partiri .

II. Sed frustra totum hoc est illorum argumentum . Etenim in primis Legem illam *Feminæ* aliaque similia de nuptialibus lucris, pro parentum arbitrio , in filios ejusdem matrimonii dividendis antiqua jura abrogavit Justinianus Auth. de Nuptiis collat. IV. §. *Venient autem.* ubi connubialia hęc lucra equaliter inter liberos lege distribui jubet, non arbitrio parentis permitti . *Venient autem talia lucra ad filios omnes prioribus offensos nuptiis . Non enim permittimus parentibus non rectè introductam electionem in eos ; neque aliis quidem filiorum dare , alium verò exhonorare. omnes enim secundis similiter exhonorati sunt nuptiis. Sed , quemadmodùm omnium filiorum similiter heredes existunt parentes ; & non alii quidem succedunt ; alii verò nōn: cur non similiter & ipsi omnibus ex æquo, quantùm ad hoc, conferant; sed alios quidem eligant , alios verò despiciant ? Ideòque , secundùm portionem , unusquisque hoc lucretur* . Quare, siqua vis argumenti est, siqua auctoritas; non jam patri matrive familiâs in condendo testamento licebit , optimum filium aliis anteponere : sed necesse erit omnino, ut ex æquo illis hereditatem relinquat. quod falsissimum esse omnes fatentur . Verumtamen a nuptialibus lucris ad paternam maternamve hereditatem trahi exemplum non posse , inde maximè constat , quòd , quidquid illius lucri est , uni tantùm filio tradere prioris conjugii, ceteris prætermissis , nupta iterum femina per legem Codicis permittatur : nefas autem sit parentibus , unum

dan-

duntaxat filium heredem instituere, nisi ceteri ingrati demonstrentur. Nec latissimi inter unam aliamque rem discriminis ratio aliunde petenda est nobis, quàm a Romanis ipsis legibus, quæ maternum de nuptiali lucro arbitrium ita restrinxerunt, ut non nisi dignissimus filiorum eligeretur: liberrimam autem parentibus, qui testamenta essent confecturi, potestatem fecerunt, ut, exceptis legitimis portionibus, quem vellent ex liberis, pro arbitrio, anteponerent. Quemadmodùm enim, ubi per jus licet, de similibus rebus unum idemque judicium ferendum est: ita, ubi diversa sunt, ac dissimilia inter se jura, non ex unâ re licet ad aliam argumentari, utcunque similis utrobique aliqua nobis ratio forsan videatur. Unde, licet femina, quæ ad secundas nuptias transit, optimum filium nequeat minùs dignis postponere; non sequitur tamen, quòd & patri matrivefamiliâs non liceat, quem voluerit filiorum, supra alios, ex patrimonio suo locupletare. Pœna siquidem hæc est mulieris, quæ, post lugubre annuumque tempus, secundò nupserit: quòd omnia e priori conjugio emolumenta in ejus matrimonii filios conferre debeat. quod notat accommodè glossa in L. *Feminæ: Superiores leges dicunt, qualiter puniatur mulier, quæ intra tempus luctûs nubit: hæc loquitur, qualiter punitur illa, quæ nubit post annum, dimissâ affectione liberorum: & dicit, quòd talis mulier, quidquid habuerit ex primo marito, sive in testamento, sive inter vivos, reservabit filiis primi matrimonii, nec poterit aliquid alienare: &, si alienet, cogetur restituere tantum de suo proprio*. Ideò autem permissam olim esse puto, unum potissimùm ex filiis, quem optimè de se meritum experta fuerit, eligere, ut omnes illo præmii incitamento ad observantiam matri exhibendam, pro suis quisque viribus, allicerentur. Solent enim filii gravissimè ferre, quòd illos veluti mater abjiciat, ut libidini suæ, secundis nuptiis, obsequatur. Quare, nequa inde injuria in matrem oriretur; visum est tunc Romanis Principibus, filiorum ita pietatem provocare, ut liberum esset matri, connubialia illa lucra optimo filiorum, & studiosissimo impertiri. Ita ergo propter secundas nuptias punita mater, ut simul & filii ad pietatis virtutisque studium inflammarentur.

III.

III. Quanquam autem jussa postea fuerit ab Iustiniano, inter liberos, ex priori viro susceptos, æqualiter dividere, quidquid ex primo lucrata est matrimonio: non illa tamen pœna sublata est, qua nuptiales hujusmodi opes prioribus illis filiis reservandæ erant; neque quidquam inde poterat filiis condonare alterius conjugii. Quam statuere pœnam Gratianus, Valentinianus & Theodosius Augusti *L. Feminæ. Nec quidquam eadem feminæ ex iisdem facultatibus alienandum in quamlibet extraneam personam, vel successionem ex alterius matrimonii conjunctione susceptam, præsumant; atque habeant potestatem possidendi tantùm atque fruendi in diem vitæ, non etiam alienandi facultate concessâ. Nam, siquid ex iisdem rebus in alium quemlibet fuerit ab eâ transfusum, ex maternis redintegrabitur facultatibus, quo illibata ad eos, quos statuimus, liberos, bona & incorrupta perveniant.* confirmavitque Justinianus Novel. Constitutione XXII. de secundis nuptiis: *Si verò expectet quidem tempus mulier, & propterea effugiat prædictas pœnas; ad secundum verò veniat matrimonium, priores negligens nuptias: siquidem non habeat filios (dicatur etiam denuo) sine periculo est totum ex hoc. Si verò sit soboles, & filios ex hoc exhonoratos viderit; tunc, omni largitate a viro ad eam veniente, eam secundùm proprietatis privat partem, solum ei derelinquens usumfructum. Et hæc sancita sunt etiam super antenuptiali donatione, & super omni largitate, sive, cum viveret, a viro ad eam veniente, aut etiam ex testamento, aut mortis causâ donatione: sive institutionis sit pars, sive legatum, sive fideicommissum. Et generaliter dicendum est, quòd omnis eam deserit proprietatis modus, in iis, quæ a priori viro in eam venerunt: & filii ea percipient, & proprietatis erunt domini, secundùm tempus mox, quo mater conjuncta est alii viro.* Quid itaque miramur, ubi initi iterum matrimonii pœna agitur, si, quantùm ad ea bona, quæ ex prioribus nuptiis consecuta est, præreptam matrifamiliâs videamus distribuendarum, ut libuerit, rerum potestatem? Nam & patremfamiliâs pœna eadem manet, si, liberis ex priori uxore susceptis, alteri se matrimonio copulaverit: cui certè ademptum arbitrium est, ut de nuptialibus hujusmodi facultatibus aliter decernat, ac civiles leges præscripserint. Ita Theodosius

& Va-

& Valentinianus Augusti ad Florentium Lege V. C. de secundis nuptiis : *Generaliter censemus, quocunque casu, constitutiones, ante hanc legem, mulierem liberis communibus, morte mariti matrimonio dissoluto, quæ de bonis mariti ad eam devoluta sunt, servare sanxerunt : iisdem casibus maritum quoque, quæ de bonis mulieris ad eum devoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, communibus liberis servare*. Et Justinianus eâ Constitutione XXII. *Et hæc communis mulieris & viri mulcta sit posita. Nam si & ille filios habens, secundam eis superinduxerit uxorem, non ex dote fruetur lucris, secundùm proprietatis rationem. Nam largitatem aliam à muliere percipiens, hanc habebit firmam : præterquamquod licet uti & frui, quoad vixerit solùm. & ii quoque filii, licet sub potestate constituti sint; sed tamen domini, secundùm proprietatem, talium erunt, venientium mox in eos simul cum secunda uxoris conjunctione*.

IV. Immo & hæc alia addita est ei pœna, qui, liberis ex primo conjugio procreatis, novas init nuptias, ut nullâ ratione queat plus alteri conjugi relinquere, quàm uni ex primi matrimonii filiis, cui reliquerit minus: dummodò filiorum cuilibet legitima relinquatur portio; quod autem ultra forsan contulerit, revocetur, æquisque inter liberos primi matrimonii partibus dividatur. Auctorem legis hujus laudat Justinianus Divum Leonem, cujus integra constitutio in Codice habetur *L. Hac edictali. de secundis nuptiis*. Sed Justinianum interim audiamus : *Optimè verò nobis Leo divę memoriæ videtur cogitasse de oblationibus, quas in secunda faciunt matrimonia, qui eâ contrabunt. Ait enim, quia si ex priore matrimonio filios habeant parentes; deinde ad secundum, aut deinceps, veniant matrimonium : non possunt neque in novercam patres, neque in vitricum matres, secundùm vitæ tempus, quamlibet facere largitatem, aut in morte relinquere, nisi tantum, quantum unus filius aut filia, solus existens, ex generante habeat. Si verò multi filii sunt; & unusquisque æqualem habet portionem : non amplius, quàm ad singulos venit, aut vitricus aut noverca percipiat. Si verò inæqualia, quæ relinquuntur, fuerint : tantum necesse est solùm ad novercam, aut vitricum venire, ex quacunque largitate parentis, in quantum, qui minùs habet filius, ex illius substantiâ percepit, aut ex novissimâ voluntate dimissum, aut in*

vitâ

vitâ datum: quippe dudum quartâ, nunc autem tertiâ, aut mediâ, secundùm nostram legem, portione omnino filio relinquendâ aut dandâ: nisi rursus ingratitudinis ratio contradicat. Suam deinde legem corrigit Justinianus, qua utriusque matrimonii liberos ad eam partem æquo jure vocaverat, quę alteri conjugi ultra modum relicta erat. ut videre licet in *L. Quoniam. C. de secundis nuptiis*: *Nanque ex secundis nuptiis filios participari etiam horum, scriptum quidem in quadam constitutione est: non tamen etiam nunc nobis placet: sed, ex priori matrimonio filiis, propter quos & observatum est, detur solis, nullâ machinatione, neque per suppositas personas, neque per aliquam aliam caussam, interponi valente*. Meritò autem ingratos filios excipiendos esse voluit tum hîc, tum in *L. Cum apertissimè. C. de secundis nuptiis*. prudentissimus Imperator: quos & a nuptialibus parentum suorum lucris percipiendis excluserat: *ubique tamen ingratitudine, sicut prædiximus, impedimenta ad tale lucrum faciente hujusmodi filio. Circa ingratos enim positas non transcendimus leges, taliter & parentes honorantes, & filios ad pietatem deducentes. Sicut enim electionem prohibemus, & denuo omnibus similiter damus talia præmia: sic ea, quæ de ingratitudine sunt, non interimimus*. Itaque, in secundi matrimonii pœnam duntaxat, prohibiti sunt Romanis legibus parentes, qui, susceptis ex priori conjugio liberis, ad alias nuptias convolarunt, & plus alteri conjugi, quàm cuicunque filiorum, tribuere; &, quæ ex prioribus nuptiis obtinuerunt, aliis quibuscunque, præter communes liberos, largiri. Neque verò paterno arbitrio connubialia illa bona ullatenus subjacent, quæ ad parentes non spectant, nisi quoad usumfructum: quamdiu mater paterve vixerint. At, ubi non de pœnâ aliquâ agitur, nec de alienis aut adventitiis ex primo matrimonio bonis; tunc equidem ex Romano jure scimus, hanc impositam esse patri matrive familiâs legem, ut legitimâ portione minus filiorum nulli relinquant, nisi ingrati probentur: plenam tamen atque integram esse iis facultatem, ut, quidquid superest patrimonii, quibuscunque demum voluerint, vel alicui etiam filiorum, impertiantur; atque ita ad filios, inæquali portione, deferant hereditatem. Eò usque porrigi constat patriæ in condendis testamentis potestatis fines. V.

V. Cum verò innumera sint, & per omnes dispersa libros, Romanarum legum loca, quibus parentum hoc in dividendâ hereditate arbitrium comprobetur, quorum aliqua etiam nos superiùs adduximus; possitque huc revocari illud Leonis Augusti ex L. *Hac edictali: Sin autem non æquis portionibus ad eosdem liberos memoratæ transierunt facultates: tunc quoque non liceat, plus eorum novercæ vel vitrico testamento relinquere, vel donare* &c. tum maximè apposita, &, quæ loco huic inferatur, digna visa est, Divi Justiniani constitutio ex laudatâ sæpius Collat. IV. tit. I. de Nuptiis: *Illud quoque super hoc adjicere legi, justum existimavimus. Si enim moriatur vir aut mulier, filios habentes & ex prioribus & ex secundis nuptiis, quas post hanc nostram contraxerint legem (in his enim præsentia disponimus, quæ quidem super lucris ex nuptiis servari oportet) hoc sancimus insuper et decernimus: portiones, quas necesse est parentes legitimis & non ingratis relinquere filiis, ipsos genitores non erit justum ad secundam omnino declinare prolem: &, quod ex lege est, tantummodò relinquentes prioribus, alia omnia ad secundos deducere; sed aliquid & prioribus adjicere. Siquidem aliquem ex secundis habeat nuptiis, aut etiam ex primis forsan, ita festivum, ita dilectum, ut velit preponere eum aliis in possessione: damus licentiam hoc agendi: non tamen omnino priores quidem filios minuere; secundos autem augere: sed neque vehementer magnificare augmentum, nec omnino oblivisci priorum matrimoniorum: neque infirmare ea, quæ a præcedentibus nos, de talibus dicta sunt: sed providere quidem & secundis; providere autem & primis, cogitantes, quoniam filii ambo sunt; & ita facientes successionum in testamentis divisionem. Si enim, intestatis eis mortuis, lex omnes ex æquo vocat: competens est, eos imitantes legem, non vehementer magnas eos abbreviare minutionibus, erubescentes legem. Sic enim erunt boni patres, & nostrâ digni legislatione: & justi quidem erunt, solam legem custodientes. Siquidem autem etiam supra legem reliquerint, erunt justi simul & humani patres. Et non hæc dicimus inter gratos & ingratos filios (de ingratis enim jam sæpius dictum est) sed de iis, qui magis aut minùs diliguntur: quum utique multa differentia sit ingratitudinis & gratiarum actionis, & dissimilis honoris. Hanc itaque partium de æquitate filiorum ex priore & secundo matrimonio venientium, adhortantes*

tantes potiùs, quàm sancientes, dicimus: alioquì semel augentes ab intestato partem omnino filiis relinquendam; & , usque ad quatuor quidem filios, quatuor uncias omnino definientes: si autem ultra quatuor sint, usque ad mediam substantiæ partem, idoneum jam dedimus filiis solatium, non ex parvâ mensurâ antiquam eorum angustiam resolventes. Hactenus Justinianus. e quo maximè illustrantur, quę huc usque dicta sunt de patriâ, quoad hereditatem inter liberos dividendam, potestate. Atque ille quidem jure, se *adhortari* ait ad illam inter liberos æqualitatem servandam: quòd ad honéstatem quandam humanam, non ad legem ullam, id referendum sit; &, si justum aliquando illud idem dicitur, latiori quadam significatione accipi debet pro eo, quod honestum est neque ab ęquitate alienum, non quasi ex ullâ justitię lege debeatur. Sicuti & ad honestatem spectat, quòd paterfamiliâs eum in successione præferat, quem, ob virtutis præstantiam, majori longè præmio dignissimum videt. juxta illud L. *Cum pater*. D. *de legatis & fideicommissis* II. *Rogo, filia, ut bona tua quandoque distribuas liberis tuis, ut quisque de te meruerit*. & L. *Hic titulus*. ♈. *Toties*. D. *de collatione bonorum*. de filio emancipato: *Si etiam judicium patris meruit*. Leg. XIII. C. *de legitimis heredibus*. de filiis item emancipatis: *hoc a suis genitoribus meruerunt*.

VI. Ita etiam ad morum honestatem revera respicit, quod Lege illâ *Feminę* sanxisse Romanos Principes volunt, ut dignissimus omnino optimusque filiorum a matre iterum nubente eligeretur. Nam, quanquam hujusmodi legem ita, ex aliorum sententiâ, intellexisse visi simus; ut dignissimum inter omnes oportuerit a matrefamiliâs eligi: summo tamen ex jure, antequam legem illam Justinianus abrogasset, pręferri quilibet ex iis potuit, qui dignos se maternâ liberalitate præstitissent. quod etiam advertit Covaruvias. Ait enim lex, totum id, quod ex priori matrimonio mulieres hujuscemodi perceperunt, ad filios, quos ex priori viro susceperint, transmittendum esse, *vel ad quemlibet ex filiis (dummodò ex iis tantùm sit, quos ex tali successione dignissimos judicamus) in quem, contemplatione meritorum, liberalitatis suæ judicium mater crediderit dirigendum*. Dignissimos autem dici, *quia sunt capaces*,

paces, adnotat Accursius. Unde Covaruvias: *Hæc tamen moralis obligatio non imponit transgressori culpam. siquidem culpæ reatus ad legalem obligationem attinet, secundùm Thomam I. II. quæst. LXXI. art. ult. Quamobrem & in foro judiciali, quamvis hodiè servanda foret Legis* Feminæ *constitutio: nihilominùs præferre posset mater filium dignum digniori in distribuendis lucris prioris matrimonii. quod censeo jure verissimum esse*. Sic Gregoria quædam, mortuo viro, e quo filium & filiam procreaverat, *plurimumque a filio experta favorem*, antenuptialem in eum donationem contulit. ut refert Novel. II. Justinianus. Sed & filio postea mortuo, quum mater ad secundas nuptias transisset, velletque adhuc sibi e filii rebus partem suam vindicare; atque idcircò matrem inter & filiam vehemens lis exorta esset: caussam filiæ, quantùm ad nuptiale quidem lucrum pertinebat, optimus Imperator adjudicavit: *Prospeximus itaque, non confusum hoc de electionibus indiscretumque relinquere; sed hujusmodi dare ordinem caussæ: matre semel ad secundas nuptias veniente, usum mox tantummodò ejus, filiorum proprietate manente, antenuptialis fieri donationis: & nullam esse licentiam matri, alios quidem filiorum eligere; alios autem exhonorare: quoniam omnibus simul, secundis nuptiis, fecit injuriam. Quapropter & in præsenti proprietas antenuptialis donationis tota ad filiam veniet, usu apud matrem, donec vivet, servando. Et secundùm nostram constitutionem, siquidem mater premoriatur, filiæ tota antenuptialis donatio competit. Si verò filia; manet quidem apud matrem lucrum ex pacto non existentium filiorum; reliquum verò erit filiæ: & moriens hoc transmittet ad suos heredes, qui ex lege vocantur*. Et infra, postquam de filii hereditate statuisset: *Antenuptiali verò donatione, ad secundum veniens consortium, neque secundùm quantùm heres existet filii, fruatur: sed hoc filiorum sit solùm lucrum, eis a lege datum, & non videatur esse pars hereditatis filii: sed adhuc antenuptialis donationis non abjiciens naturam. Quæ competit tenere etiam circa eas, quę nunc jam sunt viduatæ mulieres, & propriis successerunt filiis, & quæ nondum ad secundas veniunt nuptias: licet postea veniant. Quod igitur hic habetur; sic omni tempore sanciatur*. Ita longè aliud ferendum judicium de nuptialibus eorum lucris, qui secundo matrimonio conjunguntur; aliud

liud de hereditatibus, demonstravimus, quæ pleno jure ad aliquem spectant: quum pater matervefamiliâs, qui, susceptis ex uno matrimonio filiis, ad alias nuptias transierunt, debeant nuptiale lucrum communibus liberis, quorum est, æquâ ex parte tradere, seu reservare; possint autem hereditatem resque suas, nisi quid aliud obstiterit, exceptâ filiorum legitimâ portione, in alios quoscunque, ipsosque etiam liberos pro arbitrio, ex inequalibus portionibus, distribuere.

CAP. VII.

Leoni Philosopho responsum. Lex XV. C. de pactis, ab eo damnata, ex duplici caussâ. Rejecta a Leone hereditaria inter liberos inequalitas; Acris in Leonem censura. Facta ab eo, contra Canones, monachis facultas testandi. Aliquæ Patrum de monasticâ professione sententiæ. Terribile Patrum de monacho, qui pecuniam moriens dereliquit, judicium. Ambæ Leoninæ constitutionis partes discussæ; & prima confutata. Summa summi Principis in infirmandis pactis humanis potestas. Rex, veluti quidam inter homines deus. Regia potestas, patria. Legitimi principatûs & tyrannidis discrimen. Ad Principes monita. Alia pars Constitutionis Leoninæ, quæ ad Græcos tantùm spectat. Occidentis atq; Orientis Imperia divisa. Occidentis Imperium, Romani Pontificis auctoritate, delatum Carolo Magno. Plurium auctorum testimonium, & præcipuè Eginhardi. Romano Pontifici deberi quidquid est in Occidente Imperatoriæ dignitatis. Innocentii III. locus adversùs Glossam explicatus. Imperatoria dignitas a Pio II. promissa Maumetho, si Christianus fieret. Clementis V. in Concilio Viennensi testimonium. Non jure belli Occidentis Imperium a Germanis comparatum: & insulsa Matthiæ Illyrici figmenta. Qua ratione Occidentis Imperium a Græcis ad Germanos translatum. Imperii Carolini fines. Imperium ad Saxones ab Iohanne XII. translatum. A Gregorio V. instituti septemviri Germanicæ nationis Principes. Veritatis vel in hostibus triumphus. Aliud Germaniæ regnum, aliud Imperium. Prima in Orbe Christiano Imperatoria dignitas. Ingenua Principum Imperii, & vera confessio. Præcipua Imperatoriæ digni-

dignitatis vis in eo sita, ut Ecclesiam Romanam tueatur. Jurisjurandi formula, quod Ecclesiæ Romanæ præstant Imperatores. Philippi Pulchri ad Clementem V. de transferendo iterum ad Francos Imperio preces. Cur hæc a nobis sint de Imperii in Occidente nunc jure longiùs disputata.

I. JAm verò quid ad Leonem Philosophum respondeamus? Edidit hic xix. ad Stilianum Tzautzam Constitutionem: ubi non summæ tantùm suæ auctoritatis; sed & ratiocinationum gravissimo pondere, insurgit adversùs Legem XV. *C. de pactis*. quæ est Valeriani & Gallieni Augustorū: illamque vehementer damnat, non ob eam tantùm caussam, quòd nullam planè vim esse dotali pacto sancitum est, quo pollicitus sit paterfamiliâs, se filios omnes ex æquis partibus heredes instituturum; verùm ex alio etiam capite, quòd inæqualis hereditatis portio in filios, pro parentis arbitratu, conferri permittatur. Et de illo quidem pacto aliquid libro istorum tertio tetigimus. Quòd verò hereditariam inter liberos, ex parentum arbitrio, inæqualitatem improbet prętereà rejiciatque Imperator: ex ipso patet Constitutionis totius argumento. *Quemadmodùm enim*, inquit, *res maximè necessaria est animali non titubans oculus: ita est Reipublicæ legum æquus & rectus status. Hujus ergo nos curam gerentes, postquam in selecto Codice legem esse cognovimus, quæ, propter evidentem absurditatem, in hominum animis neutiquam locum invenit, ut subreperetur: nedum vim aliquam & efficaciam habet. Contraria enim statuit naturali, quæ a parentibus liberis debetur, æquabilitati; adversùsque filium, patri ad iniquitatem fenestram aperit: quin & parentem, ut illi morem gerat, obstrictum mendacio doloque obnoxium facit. Posteaquàm, inquam, istiusmodi quandam esse legem animadvertimus: tametsi etiam ante nostram sanctionem, ipsam, ne susciperent, excluserit communis hominum voluntas: tamen nos nihilominùs omnino illi prorsus functionem & usum decreto adimimus.* Postquàm autem legem illam amplificando recensuisset, & perfidię nomine; ut ipse quidem opinatus est, in communem pertrahere invidiam conatus qualitercumque esset, sic subdit: *Quin immo nec illud consentaneum est, ut parentes iis, qui pariter ex ipsis nati*

 sunt,

sunt, non parem curam exhibeant; neque æquabiliter ipsorum vitæ prospiciant: sed alios quidem uberiores facultates habere; aliis verò nihil parcere, neque illorum misereri, tametsi inopes in miseriâ victuri sint, velint. Ceterùm æquum est, ut, quemadmodùm omnibus liberis ex æquo vitam impertiti sunt; ita etiam ad hanc facultates impertiantur: nequaquam verò, velut ancipiti librâ, bis levius quiddam; illis verò gravius, pro inæquabilitate, animi sui arbitratu. Hæc ille sive Imperator, sive Philosophus: cui nos planè respondemus, sibi suisque Grecis, non nobis, qui Latinis legibus atque jure veteri vivimus, sapere potuisse. Multa ille nova suis in Constitutionibus decrevit, quę a nostris moribus abhorrent: aliqua etiam sacrosanctis Ecclesiæ canonibus contraria. ut Constitut. V. illud de monachis, quibus liberam testandi facultatem fecit de iis bonis, quę, postquam monasticæ vitæ institutum professi essent, compararunt. *Quòd siquis dicat*, inquit, *hoc solo nomine, quòd monachus sit, monasterium omnia esse percepturum: haud scio, si istiusmodi, quæ monachos deceant, statuat.* Et infra: *Ac propter hoc sanè statuimus, ut siquis, quo tempore monasticam vitam suscepit, Ecclesiæ quidpiam consecrarit; illi circa res postmodum comparatas liberum ratumque judicium sit, quomodocunque de illis statuere velit: sin nihil omnino ab initio in monasterium allatum sit; tum ut bifariam substantia dividatur: ita ut una pars in bessem, altera verò in trientem circumscribatur: ac monachus, quomodocunque ipsi visum fuerit, de besse testamento statuat; triens autem applicetur monasterio.* Quę Leonis verba huc idcirco referre volui: ut nemo sit, qui non videat, quàm inaniter ille philosophetur; mireturque etiam nemo, si de humanis rebus minùs rectè censuerit, qui sacrosancta ipsa Canonum jura, usurpatâ sibi temere auctoritate, perfregit. Verissima enim sunt illa Patrum: Gregorii Magni lib. VII. epist. VII. ad Januarium Caralitanum Episcopum: *Quia ingredientibus monasterium convertendi gratiâ, ulteriùs nulla sit testandi licentia: sed res eorum ejusdem monasterii juris fiant, aperta legis definitione decretum est:* Basilii in Constitutionibus Monasticis cap. XXXIV. *Debet autem pietatis cultor, qui eam, quam supra exposuimus, in vitâ communitatem amplexus sit, ab omni privatâ rerum, quæ in ma-*

teria

teriâ consistunt, possessione liber esse. Etenim, nisi hoc facit, primùm quidem societatis veritatem privatâ possessione corrumpit. Augustini serm. LII. de Vitâ Clericorum: *Qui societatem communis vitæ jam susceptam, quæ laudatur in Actibus Apostolorum, deserit, a voto suo cadit, & a professione sanctâ cadit.* omnium aliorum, qui de monasticâ professione scripserunt. Unde maximo mihi semper terrori fuit, quod olim Nitriæ inter monachos contigit; & narrat Beatus Hieronymus epist. XXII. ad Eustochium: *Quidam ex fratribus, parcior magis, quàm avarior; & nesciens, triginta argenteis Dominum venditum, centum solidos, quos, lina texendo, acquisierat, moriens dereliquit. initum est inter monachos consilium (nam in eodem loco circiter quinque millia, divisis cellulis, habitabant) quid facto opus esset. alii pauperibus distribuendos esse dicebant, alii dandos Ecclesiæ, nonnulli parentibus remittendos. Macarius verò & Pambo & Isidorus & ceteri, quos patres vocant, sancto in eis loquente spiritu, decreverunt infodiendos esse cum eodem; dicentes: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Nec hoc crudeliter quisquam putet factum. tantus cunctos per totam Ægyptum terror invasit, ut, unum solidum dimisisse, sit criminis.* Quod idem de Justo monacho fieri curavit S. Gregorius, ut ipse scribit Dialogi lib. IV. cap. LV. & testatur etiam in ejus Vitâ Iohannes Diaconus lib. I. cap. XV.

II. Sed, ut ista interim omittantur, quorum alienum est ab instituto nostro argumentum: nimis hìc angustè abjectèque de summâ Principis potestate sensisse Græcus Imperator videtur: dum antiquam Codicis legem eâ de caussâ redarguit, quòd dotali patremfamiliàs pacto obligari noluerit, quominùs liberè juxta Romanas leges testetur. Ea enim est, populorum omnium consensu, summi Principis auctoritas, penes quem rerum gentiumque supremum imperium est, ut, quemadmodùm jura condere & administrare Rempublicam; ita & immutare, infringere, abolere, possit hominum inter se pacta, quæ non e publicâ re esse videantur. Unde Platoni ὁ βασιλεὺς, ὡς θεὸς, ἐξ ἀνθρώπων, *rex, Deus quispiam humanus est.* Nam, ut Ulpianus scripsit lib. L. Institutionum, *quod principi*

 placuit,

placuit, legis habet vigorem: utpote quum lege regiâ, quæ de imperio ejus lata est, populus ei, & in eum, omne suum imperium & potestatem contulerit. Lege I. *de constitutionibus principum*. Nec enim rex minoris est in toto suo regno potestatis, quàm paterfamiliâs suâ in domo. Immo regnum patriæ in filios potestati quamsimillimum esse, testatur Aristoteles Ethicorum lib. VIII. cap. XII. *Patris enim cum filiis societas, regni speciem quandam præ se fert. Nam filii patri curæ sunt. Hinc & Homerus Jovem, patrem appellat. Patriam enim potestatem regnum proximè videtur imitari*. eaque potissimùm res legitimum Principatum a tyrannide secernit, quòd tyrannica sit veluti in servos; regia autem veluti in filios, potestas. ut regum quisque aliorumque summorum Principum, dictum sibi sciat illud Claudiani ad Honorium:

Tu civem patremque geras, tu consule cunctis,
Non tibi: nec tua te moveant, sed publica damna.

illudque Caroli Magni ad Ludovicum Pium: *Sacerdotes honorare ut patres, populum diligere ut filios*. Quis autem ambigat, posse a patrefamiliâs filiorum, qui patriâ sub potestate degunt, pacta inter & conventiones infirmari, quę privato familiaris rei bono minimè expediant? Quare & Ecclesiæ Romanæ canones, quæ utique Ecclesia omnium aliarum mater est & magistra; valida ea pacta non aliter agnoscant, quæ Romani Principes improbarunt, nisi quatenus iis sacra addita est jurisjurandi religio. Quum ergo dotale de instituendis ex æquo heredibus filiis pactum Romanę leges infregerint, quòd libertatem testandi auferret: cur de violatâ hominum fide tantoperè conqueritur Imperator; & non eos potiùs accusat, qui a patrefamiliâs pactum adversùs leges extorserunt?

III. Quantùm verò ad aliam Constitutionis ejus partem de patriâ erga heredes filios ęquabilitate: dignum certè esset, quod commendaretur a nobis, Leonis studium, & singularis erga humanum genus providentia, si nihil æquâ legitimàque portione minus alicui ex filiis relinqui vellet. *Quod enim nimis inequale est, non valde placet nobis*, ut Justiniani verbis utamur ex Novel. Constit. XCII. Probaremus etiam, si Justiniani, ęquissimi Principis, imitatione,

ne, satis haberet admonere, quod honestius videretur; atque ad illam æquabilitatem patremfamiliàs, quantùm decet, adhortari. Sed quod tum hic, tum etiam in Constitutione V. latâ lege velit, non posse nisi ex equalibus portionibus filios heredes institui: hoc equidem jus Grecum est, non Romanum, nec a Lothario Saxone, nec a Fridericis, nec ab ullo alio nostrorum Imperatorum, confirmatum: quod idcirco Grecos forsan obligat, non Latinos, qui, postquàm Occidentis Imperium ab Imperio Orientis separatum omnino est & divulsum, nihil commune cum Græcis legibus habent. Constat enim, legis hujus auctorem, Leonem vulgò Sapientem, obiisse anno Christiano CMXI. postquam annos XXV. imperasset. Atqui multò ante, Occidentis Imperium, ex Romani Pontificis auctoritate, pleno absolutoque jure ad Francos delatum fuerat: scilicet ab anno DCCCI. ineunte, quo Leo III. Pontifex Maximus, Carolo Magno, Francorum Regi Christianissimo, ob immensa ab eo præstita in Romanam Ecclesiam beneficia, amplissimam illam atque in Orbe Christiano primam contulit Imperii dignitatem. Cujus sanè rei fidissimos testes habemus, e Græcis, præcipuè Iohannem Zonaram Annal. tomo III. e Latinis, vetustissimos Annales Francorum Laureshamenses, Paullum Diaconum lib. XXIII. Adonem Viennensem Episcopum in Chronico, Rheginonem lib. II. Chronici, Othonem Frisingensem lib. V. cap. XXXI. Conradum Abbatem Urspergensem in Chronico, aliosque innumeros: e quibus maximè placet Eginhardi, sive Eginarti, prudentissimi suorum temporum viri, testimonium in Vitâ Caroli Magni: *Colebat, præ ceteris sacris & venerabilibus locis apud Romam, Ecclesiam B. Petri Apostoli, in cujus donaria magna vis pecuniæ, tam in auro, quàm in argento, nec non & gemmis, ab illo congesta est: multa & innumera Pontificibus munera missa. Nec ille toto regno sui tempore quidquam duxit antiquius, quàm ut urbs Roma, suâ operâ suoque labore, veteri polleret auctoritate: & Ecclesia sancti Petri non solùm per illum tuta ac defensa; sed etiam suis opibus, præ omnibus Ecclesiis, esset ornata atque ditata. Quam quum tanti penderet: tamen intra XLVII. annorum, quibus regnaverat, spatium, quater tantùm illò, votorum solvendorum*

rum ac supplicandi caussâ, profectus est. Ultimi adventûs sui non solùm hæ fuere caussæ; verùm etiam quòd Romani Leonem Papam multis affectum injuriis, erutis videlicet oculis, linguâque amputatâ, fidem Regis implorare compulerant. Idcircò Romam veniens, propter reparandum, qui nimis conturbatus erat, Ecclesiæ statum; ibi totum hyemis tempus protraxit. Quo tempore, Imperatoris & Augusti nomen accepit: quod primò in tantum aversatus est, ut affirmaret, se eo die, quamvis præcipua festivitas esset, Ecclesiam non intraturum fuisse, si Pontificis consilium præscire potuisset. Constantinopolitanis tamen Imperatoribus super hoc indignantibus, magnâ tulit patientiâ; vicitque eorum invidiam magnanimitate, qua eis procul dubio longè præstantior erat, mittendo ad eos crebras legationes, & in epistolis fratres eos appellando.

IV. Unde liquidò constat, uni duntaxat Romano Pontifici, Catholico Papæ, referendum esse, quidquid unquam est hodie in Occidente Imperatoriæ dignitatis. quod disertè testatur, præter alios, Innocentius III. cap. *Venerabilem. de electione*. ex epistolâ ad Bertholdum Zaringiæ, sive Thuringiæ, Ducem: *Verùm illis principibus jus & potestatem eligendi regem, in Imperatorem postmodùm promovendum, recognoscimus, ut debemus: ad quos de jure ac antiquâ consuetudine noscitur pertinere: præsertim quum ad eos jus & potestas hujusmodi ab Apostolicâ Sede pervenerit, quæ Romanum Imperium in personâ Magnifici Caroli a Græcis transtulit ad Germanos*. id est, non *regnum Mundi*, ut vult glossa; sed Occidentis tantùm Imperium, ut Paganinus quoque Gaudentius advertit de evulgatis Romani Imperii arcanis, cap. XXI. quum nec nova regna per Imperatoriam dignitatem Carolo Magno Romanus Pontifex contulerit, nec Orientis Imperio Græcos Imperatores spoliaverit. Unde & Pius II. Mahumeto Turcarum potentissimo regi, Orientis Imperium, scriptâ epistolâ, pollicitus est, si Christianam Religionem amplexus fuisset. *Nos*, inquit, *te Græcorum, & Orientis Imperatorem appellabimus; &, quod modò vi occupas, & cum injuriâ tenes, possidebis jure*. Et infra. *Et, sicut antecessores nostri, Stephanus, Adrianus, Leo, adversùs Haistulphum & Desiderium gentis Longobardicæ reges, Pipinum & Caro-*

Carolum Magnum accerſiverunt; &, liberati de manu tyrannicâ, Imperium a Græcis ad ipſos liberatores tranſtulerunt: & nos, in Eccleſię neceſſitatibus, tuo patrocinio uteremur, & vicem redderemus accepti beneficii. Pergit ibidem Innocentius: *Sed & principes recognoſcere debent, & utique recognoſcunt, ſicut iidem in noſtrâ recognovere preſentiâ, quòd jus & auctoritas examinandi perſonam electam in regem, & promovendam ad Imperium, ad nos ſpectat, qui eum inungimus, conſecramus & coronamus. eſt enim regulariter & generaliter obſervatum, ut ad eum examinatio perſonæ pertineat, ad quem impoſitio manûs ſpectat.* Et Clemens V. in Concilio Oecumenico Viennenſi, hoc eſt, totâ approbante Catholicâ Eccleſiâ, quã ſanctiſſimi illi Patres ſolemni ex more repræſentabant: *Romani principes Orthodoxæ Fidei profeſſores, ſacroſanctam Romanam Eccleſiam, cujus caput eſt Chriſtus redemptor noſter, ac Romanum Pontificem ejuſdem Redemptoris Vicarium, fervore fidei & clarę devotionis promptitudine venerantes, eidem Romano Pontifici, a quo approbationem perſonæ ad Imperialis celsitudinis apicem aſſumendæ, necnon unctionem, conſecrationem & Imperii coronam accipiunt, ſua ſubmittere capita non reputarunt indignum; ſeque illi & eidem Eccleſiæ, quæ a Gręcis Imperium tranſtulit in Germanos, et a qua ad certos eorum principes jus & poteſtas eligendi regem, in Imperatorem poſtmodùm promovendum, pervenit; adſtringere vinculo juramenti: prout tam mos obſervationis antiquę, temporibus noviſſimis renovatæ, quàm forma juramenti, hujuſmodi ſacris inſerta canonibus, manifeſtant.* cap. unico. *de jurejurando.* inter Clementinas.

V. Itaque non jure belli Occidentis ſibi Imperium Germani compararunt: niſi ſiquis ab inferis revocare velit inſulſa Matthiæ Flacci Illyrici, Lutherani, hoc eſt, hæretici hominis, figmenta [nec magis hoc nomine Imperium apud Germanos, quàm in Galliâ aut Hiſpaniâ, nobiliſſimis Romani olim Imperii provinciis, floreret] ſed Apoſtolicę tantùm Sedis beneficio, quę non unâ de cauſsâ dici bene potuit, Imperium illud a Græcis ad Germanos tranſtuliſſe. Primùm quòd Germaniam ſibi Carolus Magnus, qui primus e Francis Regibus conſtitutus eſt in Occidente, ſuo jure, Imperator, ſubdiderat. Quàm longè latèque Imperii Carolini fines patuerint, operę pretium eſt

ex Eginhardo cognoscere: *Hæc sunt bella, quę Rex potentissimus per annos XLVII. [tot enim annis regnaverat] in diversis terrarum partibus, summâ prudenti atque felicitate, gessit. Quibus regnum Francorum, quod, post patrem Pipinum, magnum quidem & forte susceperat, ita nobiliter ampliavit, ut penè duplum illi adjecerit. Nam, quum priùs ea pars Galliæ, quę intra Rhenum & Ligerim, Oceanumque & mare Balearicum jacet; & pars Germanię, quæ intra Saxoniam & Danubium, Rhenumque ac Salam fluvium, qui Turingos & Sorabos dividit, posita, a Francis, qui Orientales dicuntur, incolitur; &, præter hæc, Alemanni atque Baioarii, ad regni Francorum potestatem pertinerent: ipse, per bella memorata, primò Aquitaniam & Vasconiam, totumque Pyrenæi montis jugum, & usque ad Iberum amnem, qui apud Navarros ortus, & fertilissimos Hispaniæ agros secans, sub Dertusæ civitatis mœnia Balearico mari miscetur; deinde Italiam totam, quæ ab Augustâ Pretoriâ usque in Calabriam inferiorem, in qua Græcorum ac Beneventanorum constat esse confinia, decies centum & eo ampliùs passuum millibus longitudine porrigitur: tum Saxoniam, quæ quidem Germaniæ pars non modica est, & ad eam, quę a Francis incolitur, duplum in lato habere putatur, quum longitudine possit esse consimilis. Post quam, utramque Pannoniam, & oppositam, in alterâ Danubii ripâ, Daciam, Istriam quoque & Liburniam atque Dalmatiam, exceptis maritimis civitatibus, quas, ob amicitiam & junctum cum eo fœdus, Constantinopolitanum Imperatorem habere permisit: deinde omnes barbaras ac feras nationes, quæ inter Rhenum ac Vistulam fluvios, Oceanumque ac Danubium, positę, linguâ quidem penè similes; moribus verò atque habitu valde dissimiles, Germaniam incolunt, ita perdomuit, ut eas tributarias efficeret: inter quas ferè præcipui sunt Welatabi, Sorabi, Abodriti, Boemanni. cum eis nanque bello conflixit: ceteras, quarum multò major est numerus, in deditionem suscepit*. Deinde quòd, deficientibus posteà Carolinis, illud idem Occidentis Imperium, quod Carolo Magno ejusque posteris collatum fuerat; anno C MLXII. ad Saxones transtulit Johannes XII. creato Imperatore Othone Magno ejusque nominis primo: quem idcirco, Joh. Cuspiniano teste, *plerique scriptores primum Germanorum Imperatorem numerant: quòd Imperium ab justâ sobole adgnatione-*

tioneque Caroli Magni ablatum, primus hic Otho, justus princeps, vir belli pacisque insignis, recuperavit, Pontificis Maximi auctoritate. & Gregorius V. patriâ Saxo, qui ab anno CMXCVI. ad annum CMXCIX. Romanam Ecclesiam gubernavit, gratiam Othoni III. gentique suæ relaturus, solis Germanis jus eligendi Romani Imperatoris tribuit, institutis septemviris inclytæ illius & bellicosissimę nationis Principibus. Ita cum aliis pluribus scriptoribus Thomas Aquinas lib. III. de regimine Principum cap. XIX. *Otho Imperium tenuit usque ad tertiam generationem, quorum quilibet vocatus est Otho: & ex tunc, ut historiæ tradunt, per Gregorium V. genere similiter Teutonicum, provisa est electio: ut videlicet per septem Principes Alemaniæ fiat: quæ usque ad ista tempora perseverat. quod est spatium ducentorum septuaginta annorum, vel circa: & tantùm durabit, quantùm Romana Ecclesia, quæ supremum gradum in principatu tenet, Christifidelibus expediens judicaverit.* Nec ipse, quod magis mirum, diffisus est cum suis Magdeburgensibus Illyricus Cent. X. cap. X. *Gregorius, XI. sui exilii mense, pristinæ dignitati per Imperatorem restitutus, suam patriam insigni aliqua dignitate ornaturus, sanxit, ut penes solos Germanos eligendi Regem esset jus, ac potestas, qui, post diadema a Romano Pontifice acceptum, Imperator & Augustus appellaretur.* Adeò ubique veritas, vel in acerrimis Romanorum Pontificum hostibus, triumphat. quanquam sciam, alios dissentire: quorum non sunt certa adeò & clara argumenta, ut propterea Gregorio V. debeat hæc Germanicorum Electorum institutio abjudicari.

VI. Verùm fateri omnes debent, si veritatis potiùs, quàm gentis, studio tenentur, duo hîc esse exactè distinguenda: & a Romano quidem Pontifice non esse Galliæ Germaniæque regna, quorum unum hereditariâ successione, aliud electione, ex Ordinum ac Principum consensu, constat: sed esse tamen Occidentis Imperium, hoc est, primam illam in Christiano Orbe dignitatem, qua Germaniæ nunc Rex & Francorum Regi, & aliis quibuscunque Regibus, antecedit. Immò, ne aliunde, quàm a Germanis ipsis, argumenta petantur: Principes ipsi Electores, anno MCCLXXIX. Nicolao III. Papæ ingenuè professi sunt, se a Romano Pontifice qualecunque illud Imperatorium

torium

torium jus accepisse, ut ex publico illorum Instrumento patet, quod hodieque Romanâ in arce quamdiligentissimè asservatur. Atque hoc ejus initium est. *Nos Principes Imperii universis præsentem paginam inspecturis. Complectens ab olim sibi Romana mater Ecclesia quadam quasi germana charitate Germaniam, illam eo terreno dignitatis nomine decoravit, quod est super omne nomen temporaliter tantùm præsidum super terram: plantans in ea principes, tanquam arbores prælectas, & rigans illas gratiâ singulari, illud eis dedit incrementum mirandæ potentiæ, ut, ipsius Ecclesiæ auctoritate suffulti, velut germen electum per ipsorum electionem, illum, qui frena Romani teneret Imperii, germinarent. Hic est illud luminare minus in firmamento militantis Ecclesiæ per luminare majus, Christi Vicarium, illustratum. Hic est, qui materialem gladium ad ipsius nutum excutit & convertit, ut ejus præsidio pastorum pastor adjutus, oves sibi creditas spirituali gladio, protegendo, communiat, temporali refrenet & corrigat, ad vindictam malefactorum; laudem verò credentium & bonorum*. Nec immeritò Germani Principes sic Imperatoriam dignitatem, verbisque adeò magnificis, describunt. Nam vis ejus præcipua, & veluti οὐσιώδης in eo posita est, ut Christianam Rempublicam, Romanam præsertim Ecclesiam, & quidquid ad Romanam Ecclesiam pertinet, ex officio tueatur: eâque de causâ Apostolica Sedes Occidentis Imperium Francis, & postea Germanis, demandavit, ut suum haberet adversùs tyrannos defensorem. Unde etiam fit, quòd Romani Imperatores, cum inaugurantur, solent debentque solemni jurisjurandi formulâ patrocinium Ecclesiæ Romanæ Ecclesiæque rebus suum polliceri. Cujusmodi sanè formula extat apud Gratianum distinct. LXIII. can. *Tibi domino*. in volumine Sacrarum Cerimoniarum sive Rituum Ecclesiasticorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ lib. I. tit. V. atque in Clementinâ *Romani Principes de jurejurando*. ubi hæc subdit Clemens V. *Ceterùm quin juramenta hujusmodi fidelitatis existant a retro Romanis Principibus, non fuit hactenus hæsitatum, immo tam quondam Albertus Rex Romanorum, immediatus prædecessor memorati Henrici, Bonifacio Papæ VIII. prædecessori nostro, tempore approbationis ejusdem Alberti; quàm Rodulphus pater ipsius, & alii prædecessores*

cessores ejusdem, Romanorum Reges, diversis nostris prædecessoribus juramentum fidelitatis & obedientiæ præstiterunt. Idemque Bonifacius memoratum Albertum, juramento hujusmodi ab eo recepto, de fratrum suorum consilio, præsente prelatorum & aliorum multitudine copiosâ, auctoritate Apostolicâ recepit in specialem suum filium & Ecclesiæ memoratæ; ipsumque in Regem Romanorum assumpsit, in Imperatorem postmodum promovendum. Henricum intelligit Lutzemburgensem, quem Pontifex ipse Clemens maturè eligi curaverat, ne Occidentis Imperium Francis restituere cogeretur. id enim Philippus Pulcher Francorū Rex a Clemente V. enixè postulabat: allato etiam aliorum Pontificum exemplo, qui Imperium, vacuā, ut dici solet, sede, ad alias gentes transtulerant. Sic autem de Henrico scribit Bernardus Guidonis Episcopus Lodevensis in Vitâ Clementis V. *Eodem anno* [MCCCIX.] *venerunt solemnes nuncii Regis Alamanniæ Henrici ad Papam apud Avenionem, confirmationem electionis & coronam Imperii petentes. Papa verò electionem admisit & confirmavit in mense Julii subsequente, volens ipsum nominari Regem Alamanniæ & Romanorum; & quòd possit agere, quæ Cæsaris erant.* Hæc, quanquam pro instituto nostro longiùs; obiter tamen dicta esse intelligantur de Imperii jure, summâque Ecclesiæ Romanę majestate: ut sciant omnes, post illam Imperii in Occidente translationem, mutatâ undique regnorum rerumque publicarum formâ, nos Grecorum ampliùs legibus non teneri; sed, ubi per Canones licet, veteri tantùm Romanorum Imperatorum jure, quod Occidentis reverentiâ consecratum est, standum esse: posseque adeò, ex veteribus legibus, a patrefamiliâs, pro inæqualibus partibus, inter filios filiasque distribui, salvâ legitimâ portione, hereditatem.

CAP. VIII.

Christiana ad patresfamiliâs monita. Filiæ nubiles maturè elocandæ. Vitium in Carolo Magno ab Eginhardo notatum. Æquè meritis filiis æqua hereditatis portio honestè conferenda. Res alienæ restituendæ. Summum jus, summa crux.

Cobe-

Coheres filiis Christus instituendus. Augustini, Hieronymi, & Chrysostomi admonitio. Salvianus non probatus. Nostrum de illo judicium. Ejus exposita sententia. Maximæ filiorum opes, optima disciplina. Aliqua Salviani loca. Christianâ liberalitate culpæ redimendæ. Maxima inde in filios emolumenta. S. Cyprianus laudatus. Aurea Cypriani præcepta. Salviani sententia improbata Augustino. Falsa religio sine pietate. Locus Paulli Chrysostomo explicatus. Egregium Augustini institutum. Quàm hic ab hereditatibus alienus. Digna Episcopo vox. Patrimonium Christi, patrimonium pauperum. Gregorii Magni moderatio. Augustinus explicatus. Explicatus Hieronymus. Bona Ecclesiæ pauperibus, non filiis, danda. Cardinalis Tournonii singularis pietas. Ubi Christianæ liberalitatis fastigium. Explicatus Basilius. Locus ex Actis Apostolorum de primo nascentis Ecclesiæ instituto illustratus. Qui se Deo dicant, filii non exheredandi. Melior viventis, quàm morientis, in pauperes liberalitas. Memorabilis vox Titi. Testamentum Caroli Magni.

I. QUòd siquis tamen paullò æquior, & Christianæ pietatis, quàm legum, studiosior, me audire velit, longè utiliora atque honestiora suaderem: auctor in primis sim, ut, siquas nubiles filias habet, maturè elocet. Illud enim scimus vitio datum Carolo Magno, cetera sanctissimo & prudentissimo Regi, quòd filias, præ immoderato quodam erga illas studio, plus domi secùm, quàm oportuerat, retinuisset. Quid inde subsecutum fuerit, tacitè subindicat Eginhardus: *Quæ quum pulcherrimæ essent, & ab eo plurimùm diligerentur; mirum dictu, quòd nullam earum cuiquam aut suorum aut exterorum nuptum dare voluit: sed omnes secum usque ad obitum suum in domo suâ retinuit, dicens se earum contubernio carere non posse: ac propter hoc, licet aliàs felix, adversæ fortunæ malignitatem expertus est. quod tamen ita dissimulavit, ac si de eis nunquam alicujus probri suspicio exorta, vel fama dispersa fuisset.* Facto præterea testamento paterfamiliâs liberis, quos ex justo matrimonio suscepit, hereditatem ex æquo deferat, si omnes æquè de se meritos expertus fuerit, juxta illud Ambrosii: *Jungat liberos æqualis gratia, quos junxit æqualis natura*

natura. sed, postquam restituendum curaverit, siquid alteri debet. *Si enim res aliena, propter quam peccatum est,* ut bellè Augustinus epist. LIV. ad Macedonium, *quum reddi possit, non redditur: non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum*. Quòd si unam tantùm legitimam portionem alicui ex filiis relinquere velit, quod ei sanè licet: sit aliquantò etiam supra leges liberalior: hoc est, non ita agat, ut ad amussim videatur portionem illam perpendi voluisse, nihilque prętereà filio suo attribui. *Nec sanè est vindicandum nobis, quidquid licet. Nam summum jus antiqui summam putabant crucem*. egregium est, quanquam aliam in rem, Columellæ monitum lib. I. de Re Rusticâ cap. VII. ex editione Aldinâ, quę apud me est, an. MDXIV. Ita etiam heredes filios, ut par est, instituat, ut Christum quoque filium suum existimet, quod pulcherrimè pluribus in locis admonet Augustinus, Serm. LII. ad fratres in eremo de vitâ Clericorum: *Sed planè sic faciat, quod sæpe hortatus sum. unum filium habet: putet Christum alterum. duos habet: putet Christum tertium. decem habet: Christum undecimum faciat. & suscipio.* in Psalm. XXXVIII. in eum locum: *Thesaurizat, & non cognoscit, cui congregabit ea. Quum autem servaveris in terrâ, dic mihi, cui congregabis ea? Filios habes. unum plus numera: & da aliquid & Christo*. in Psalm. XLVIII. ad illum locum: *Et relinquent alienis divitias suas. Ergo felices ipsi, qui relinquunt filios in possessione suâ, quibus sui succedunt. Habuit filios: non est mortuus. Quid filii ipsius? & ipsi servant, quod eis reliquerunt parentes sui. Parùm est quia servant: & augent. Quibus & ipsi servant? filiis suis, & illi filiis, & tertii filiis. Quid Christo? quid animæ tuæ? Omnia filiis. Inter filios suos, quos habent in terrâ, computent unum fratrem: cui totum dare debebant, vel dividant cum illo*. Et Augustino concinunt alii Patres. ut, Hieronymus epist. CL. ad Hedibiam quæst. I. *Siqua autem vidua habet liberos, & maximè si nobilis familię est, egentes filios non dimittat; sed, ex æqualitate eos amet: & ut meminerit primùm animæ suæ, & ipsam putet esse de filiis; & partiatur potiùs cum liberis, quàm omnia filiis derelinquat. immo Christum, liberorum*

suorum

suorum faciat coheredem. Et Joh. Chrysostomus homil. XVIII. in cap. XI. epist. ad Romanos: *His itaque collectis omnibus, adhæreamus diligenter saluti nostræ, præsentisque vitæ opportunitatem non prodamus. Licet enim, licet, inquam, ut ad extrema usque suspiria Deo gratias agas: licet ut & ab ipso testamento commenderis, etsi non quemadmodùm, si dum vivis, bene ageres; licet tamen. Quo pacto? si Christum in ipso cum heredibus tuis conscripseris; partemque illi totius sortis tradideris. Non pavisti Christum, dum viveres? si tamen abiturus hinc, quando jam non ampliùs eorum, quæ possidebas, usum ac potestatem habes, tua illi contribueris; non erit, quemadmodùm benignus est, curiosus aut difficilis erga te. Majoris quidem amoris signum fuerit, majoreque dignum mercede, si Christum, dum vivis, paveris. Si verò istud non fecisti, vel, quod secundo loco licet, aggredere: nimirum, relinque illum filiis tuis coheredem. Quòd si istud quoque negligenter facis, cogita, quòd illius coheredem te pater effecerit: atque ita vel hac ratione inhumanitatem istam tuam abjice. Quam enim habiturus es excusationem, si neque filiorum tuorum coheredem Christum feceris? quum is te cœlorum ipsorum consortem reddiderit; immo & mortem propter te subierit*.

II. Nec audiendus Salvianus, Massiliensis Episcopus, &, si Gennadio credimus, Episcoporum magister, qui lib. III. ad Ecclesiam Catholicam omnia Christo vult aut Ecclesię, nihil filiis relinqui posse. Nimis [quod cum doctissimi sanctissimique viri veniâ dictum sit] eloquentiæ suę indulget Salvianus; &, ut declamatorio quodam dicendi genere concitatissimè fertur, ita se aliquando contentionis æstu abripi sinit, ut facilè aberret, nisi moderatiori aliquâ castigatione intra limites revocetur. Quòd enim patrifamilias filios exheredare, aut præterire testamento, permiserit, ut omnia Christo relinquat: cuique patet, qui tres ejus ad Ecclesiam Catholicam libros, & præcipuè tertium, attentè perlegerit. Nam lib. I. inter alia plura docet, totum vel a moriente offerendum esse Deo suum patrimonium. *Sed dicit aliquis: totum ergo Deo oblaturus est, quod habet? Non offerat totum, quod habet, si non putat se debere totum, quod habet*. & infra: *Totum, inquit aliquis, oblaturus est? At ego dico esse hoc totum parùm*. Filiis verò premi-

præmiserat, majores melioresque opes parari præstarique non posse optimâ disciplinâ, immortali bono ac sempiterno. Quanquam autem non ita se hęc dicere subdidisset, quasi filios bonis & facultatibus paternis penitus excluderet; & hac de re se posteà disputaturum promisisset: attamen, quæ sit sua sententia, eo in loco, quo propriè istud versat argumentum, manifestè ostendit: scilicet lib. III. *Et ideò etiam ego minimus & indignissimus famulorum Dei, primum ac saluberrimum religionis officium esse duco, ut Christianus dives, dum in hac vitâ est, divitias mundi hujus pro Dei nomine atque honore consumat. Secundum autem, ut, si id vel metu, vel infirmitate, vel necessitate aliquâ præpeditus, fortè non fecerit; saltem moriens universa dispenset. Sed dicit fortasse: filios habeo. Jam de hoc principalis libelli pagina, & convenientia, ut arbitror, & non pauca memoravit. Sufficit dicens: qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Sed & propheticum illud, quod ait, neque patres pro filiis, neque filios pro parentibus, judicandos: sed unumquemque hominum aut suâ justificatione salvandum, aut suâ iniquitate periturum. Ac per hoc quaslibet divitias homo filiis suis congerat; nequaquam hoc ei proderit in judicio, quòd divitem reliquit heredem. Sed, esto ignosci parentibus possit, si ex parte aliquâ hereditarias facultates filiis derelinquant: si tamen id ipsum bonis, si tamen sanctis. esto quoque ignosci possit, si etiam malis quiddam atque vitiosis. Habere aliquam excusationis speciem videntur, dicentes: pietas vicit, vis sanguinis compulit, natura ipsa, quasi amoris manu, in jus suum traxit. Scivimus, quid justitia Dei posceret, quid sacra veritas postularet: sed subacti, fatemur, sumus jugo incarnatæ necessitudinis; & dedimus captivas manus vinculis charitatis: cessit sanguini fides, & vicerunt devotionem religionis jura pietatis. Dici aliquid potest: tametsi salubriter dici non potest. est umbra excusatiunculæ non excusans, dans reo deprecatiunculę speciem, non reatûs securitatem. Nequaquam enim id ulli spondeo, quòd possit cujuslibet rei firmum habere subsidium, qui aliquid plus amaverit, quàm Deum. secundùm illud, quod scriptum est: in hoc futurum esse judicium, quòd venerit lux in hunc mundum; & dilexerint homines magis tenebras, quàm lucem. Nemini enim dubium est, totum id tenebras futurum homini, quidquid divinæ prætulerit*

tulerit charitati. Hæc ergo ita sunt. Sed, esto ut dixi, indulgeri parentibus possit, naturæ insalubriter indulgentibus: quid quòd nonnulli filios non habentes, a respectu tamen salutis suæ & remedio peccatorum penitus avertunt?

III. Et infra: *Interim hoc specialiter dico, & peculiari admonitione commoneo, ne ullum omnino aliquis, quamvis charissimum pignus, animæ suæ præferat. neque enim iniquum est, ut quilibet Christianorum etiam legitimis heredibus in hoc seculo consulat: dummodò sibimet in æternitate succurrat multis modis: quia & facilius est hic deesse filiis quippiam, quàm parentibus in futuro. & multò est levior præsens tenuitas, quàm æterna paupertas: maximè quia quum illic non paupertas tantùm; sed etiam mors ac pœna timeantur: facilius est utique hic heredibus deesse quiddam de patrimonio, quàm illic testatoribus de salute: idque & ipsi, quibus hereditas derelinquitur, si modò pietatis aliquid in se habent, specialiter velle debent, ne illi pereant, qui relinquuntur. Quod utique si nolunt; multò minùs digni sunt, quibus aliquid relinquatur: quia non injustè testator sapiens non relinquit, quod heres impius non meretur. Itaque optimum est, ut unusquisque sibi consulat; & animæ ac saluti suæ omnia derelinquat: sint quamvis interdum non filii tantùm, quibus videtur naturaliter plus deberi; sed etiam pignora alia ejus vel meriti vel conditionis, ut eis ad impartiendum quiddam ac largiendum justitia ipsa ac Dei cultus patrocinetur; & quibus non solùm piè aliquid relinquatur; sed etiam irreligiosè non relinquatur.* Quibus ex verbis constat, non damnare quidem Salvianum, si aliquâ ex parte heredes filii instituantur; sed longè tamen consilium eorum præferre, qui, ut saluti consulant suæ, omnia Deo relinquunt. quemadmodùm inferiùs: *Siquidem, ut dudum dicere cœperamus, jam non tantùm filiis aut nepotibus, quòd ob naturæ necessitudinem ferri potest; sed etiam adgnatis atque cognatis: neque solùm, ut ajunt, ex directo; sed etiam ex obliquo & ex transverso, immo potiùs ex averso perversoque venientibus, res propriæ facultatis, id est, pretium suæ redemptionis, addicunt.*

IV. Hæc, ne in singulis locis immoremur, Salvianus. qui, si coheredem tantùm liberis suis a patrefamilias fieri Christum voluisset, libentissimè & nos assentiremur. Satis enim intelligimus, quantùm id non testatori solùm profit,

sit, qui, promptâ hac in inopes largitione, culpas suas ab æquissimo judice redimit, juxta illud Proverbiorum XIII. *redemptio animæ viri, divitię suæ*. prę̨scriptumque a Daniele Nabuchodonosori remedium cap. IV. *peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum*. verùm & filiis ipsis, quibus communis facta est cum Christo hereditas. Quapropter miri multique sunt sancti Patres in extollendo Christianæ liberalitatis fructu, immensâque, quę inde profluit, divinorum humanorumque bonorum copiâ. Uberrimè inter ceteros atque elegantissimè, Afer primùm rhetor, deinde Carthaginensis Episcopus, & beatissimus martyr, Cyprianus, cujus *ingenii*, auctore Hieronymo in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, *superfluum est indicem texere: quum sole clariora sint ejus opera*. Atque hujus utinam saluberrima præcepta, ex Serm. I. de eleemosynâ, animo penitus suo patresfamiliâs inscriberent! *Secundùm divinæ pollicitationis fidem, multiplicata sunt vidua & cumulata, quæ præstitit, & operibus justis ac misericordiæ meritis augmenta sumentibus, farris & olei vasa completa sunt. Nec filiis abstulit mater, quod Heliæ dedit: sed magis contulit filiis, quod benignè & piè fecit. Et illa nondum Christum sciebat, nondum præcepta ejus audierat: non cruce & passione ejus redempta, cibum & potum pro sanguine rependebat. ut ex hoc appareat, quantùm in ecclesiâ peccet, qui se & filios Christo anteponens, divitias suas servat, nec patrimonium copiosum cum indigentium paupertate communicat. Sed enim multi sunt in domo liberi, & retardat te numerositas filiorum, quominùs largiter bonis operibus insistas. atqui hoc ipso operari ampliùs debes, quo multorum pignorum pater es, plures sunt, pro quibus Deum depreceris. Multorum delicta redimenda sunt, multorum precandę conscientię, multorum animæ redimendæ. Ut in hac vitâ seculari, alendis sustinendisque pignoribus, quo major est numerus, hoc major est & sumptus: ita & in vitâ spirituali atque cœlesti, quo amplior fuerit pignorum copia, esse & operum debet major impensa. Sic & Job sacrificia numerosa pro liberis offerebat; quantusque erat in domo pignorum numerus, tantus dabatur Deo & numerus hostiarum. Et quoniam quotidie deesse non potest, quod peccetur in conspectu Dei; sacrificia quotidiana non deerant, quibus possent peccata tergeri.*

Q Pro-

Probat Scriptura divina dicens: Job, homo verus & justus habuit filios septem, & filias tres & emundabat illos, offerens pro eis hostias Deo, secundùm numerum illorum, & pro peccatis eorum vitulum unum. Si ergo verè filios tuos diligis, si eis exhibes plenam & paternam dulcedinem charitatis; operari magis debes, ut filios tuos Deo justâ operatione commendes. Nec eum liberis tuis cogites patrem, qui & temporarius, & infernus est: sed illum pares, qui æternus & firmus filiorum spiritualium pater est. Illi assigna facultates tuas, quas heredibus servas: ille sit liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes injurias seculares divinâ majestate protector. Patrimonium Deo creditum nec respublica eripit, nec fiscus invadit, nec calumnia aliqua forensis evertit. In tuto hereditas ponitur, quæ Deo custode servatur. Hoc est charis pignoribus in posterum providere, hoc est futuris heredibus paternâ pietate consulere. Secundùm fidem Scripturæ Sanctæ dicentis: Junior fui: etenim senui. & nunquam vidi justum derelictum, neque semen ejus egens pane. Totâ die miseretur & commodat: & semen ejus in benedictione erit. Et iterum: Qui conversatur sine vituperatione & justitiâ, beatos post se filios relinquet. Prævaricator itaque & proditor pater es, nisi filiis tuis fideliter consulas, nisi conservandis eis religiosâ & verâ pietate prospicias. Qui studes, terreno magis, quàm cælesti patrimonio, filios tuos diabolo magis commendare, quàm Christo; bis delinquis, & geminum crimen admittis: & quòd non præparas filiis tuis Dei patris auxilium; & quòd doces filios patrimonium plus amare, quàm Christum. Esto potiùs liberis tuis pater talis, qualis Tobias extitit. Da utilia & salutaria præcepta pignoribus, qualia ille filio dedit: manda filiis tuis, quod & ille filio mandavit, dicens: Et nunc, fili, mando tibi: servi Deo in veritate; & fac coram illo, quod illi placet: & filiis tuis manda, ut faciant justitiam, & eleemosynas; & sint memores Dei, & benedicant nomen ejus omni tempore. Et iterum: Omnibus diebus vitæ tuæ, fili dilectissime, Deum in mente habe, & noli præterire præcepta ejus. Justitiam fac omnibus diebus vitæ tuæ; & noli ambulare viam iniquitatis: quoniam, agente te in veritate, erit respectus operum tuorum. Ex substantiâ tuâ fac eleemosynam: & noli avertere faciem tuam ab ullo paupere. ita fiet, ut nec a te facies Dei avertatur. Prout habueris, fili, sic fac

eleemo-

eleemosynam. Si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac: & , si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo communica. Et ne timueris, cum facis eleemosynam: prǽmium bonum reponis tibi in diem necessitatis. Quia eleemosyna a morte liberat, & non patitur ire in gehennam.

V. Si ergo Salvianus ita Christum instituendum esse heredem scripsisset, ut non propterea exheredarentur filii: & pietati simul egregiè consuluisset & religioni. Verùm, quod per illum exheredare filios liceat, ut tota ad Christum hereditas transferatur: hoc est, quod neque nos probamus, neque olim probavit maximo vir judicio, Augustinus. cujus est vulgatissimum illud simulque celeberrimum: *Quicunque vult, exheredato filio, heredem facere Ecclesiam, quærat alterum, qui suscipiat, non Augustinum.* Neque enim religio vera esse potest, quæ pietatem nescit: pietas verò non est, quæ naturæ obliviscitur & suorum. juxta illud Isajæ cap. LVIII. *Carnem tuam ne despexeris.* & Apostoli I. ad Timotheum cap. V. *Siquis autem suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit; & est infideli deterior.* quem in locum Paulli sic præclarè Chrysostomus: *Curæ nomine, providentiam animæ corporisque significat: & hæc enim cura est. Qui verò suorum, & maximè domesticorum, hoc est, genere ad se pertinentium, curam non habet, infideli, inquit, deterior est. Idem ferme Esaias quoque, prophetarum eximius, admonet, dicens: Domesticos seminis tui ne despexeris. Nam siquis propinquos genere, atque affinitate conjunctos aspernetur, quo pacto erit in alienos clemens? Nonne vanitati, judicio omnium, erit obnoxius, si alienos beneficiis fovens, propinquos summâ immanitate despiciat? Quid item si illos de fide instruat, hos in errore jacere permittat, quibus benefacere jure suo faciliùs & commodiùs possit, quantæ istud immanitatis erit? Quàm latè patet detractionis locus, dicentibus gentibus, Christianos sine affectione esse, qui despiciant suos? Et est, inquit, infideli deterior. Cur id? quia ille, etsi alienos despicit; propinquos tamen nequaquam aspernatur. Divinas planè leges violat, & jura naturæ, qui negligit suos.* Quare Augustinus Episcopus eo, quem non semel attulimus, Serm. LII. de vitâ Clericorum, se nullius hereditatem suscepturum professus est, qui filios suos iratus exheredasset. *Quid ergo*, inquit,

facio inter illos, qui parant me reprehendere, & dentes in me ducere, si suscepero hereditates eorum, qui filios suos irati exheredant? Iterum quid sum facturus eis, quibus canto, & non volunt saltare? qui dicunt: Ecce quare nemo donat Ecclesię Hipponensi aliquid: ecce quare non eam faciunt, qui moriuntur, heredem. quia Episcopus Augustinus de bonitate sua (laudando enim mordent; labiis mulcent, dentem figunt) donat totum, non suscipit. Planè suscipio: profiteor me suscipere oblationes sanctas. Siquis autem irascitur filio suo, & moriens exheredat eum: si viveret, non eum placarē? non et filium suum reconciliare deberem? Quomodo ergo cum filio suo volo, ut habeat pacem, cujus appeto hereditatem? Nec aliam ob caussam se Juniani cujusdam hereditatem suscepisse scribit, nisi quòd filios non haberet: summisque ad cœlum laudibus Aurelium Carthaginensem Episcopum extollit, quòd patrifamiliàs nec opinanti, natis filiis, restituerit, quę ille, antequam filii nascerentur, Ecclesiæ Carthaginensi donaverat.

VI. Quàm alieno certè ab hujusmodi hereditatibus animo fuerit Augustinus, testatur in ejus Vitâ Possidonius Episcopus Calamensis: *Nam & aliquas eum hereditates recusasse novimus: non quia pauperibus inutiles esse posfent; sed, quoniam justum & æquum esse videbat, ut a mortuorum vel filiis vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur: quibus ab eis deficientes dimittere noluerunt.* Jure autem illud de pauperibus notat Possidonius, quibus non inutilia esse possent, quæ Ecclesiæ relinquerentur. ***Non enim est Episcopi, servare aurum, & revocare a se mendicantis manum***, ut ait ibidem Augustinus. Unde Arnulphus Episcopus Lexoviensis in Serm. quem in Concilio Turonensi habuit: ***Possumus itaque licitè divitias possidere: si tamen earum nos non reputaverimus dominos, sed ministros: si intellexerimus, patrimonium pauperum esse patrimonium Christi: si proventibus Ecclesiæ, si pauperum necessitatibus erogantur. Alioqui fures & latrones nos ratio manifesta convincet, si res alienas, invitis dominis, nostro presumpserimus arbitrio contrectare.*** Egregium Augustini exemplum imitatus quoque est Gregorius Magnus. Nam, vel Cypriano quodam diacono repugnante, domum quandam Calixeno puero restitui jussit, quam Ecclesiæ avia ejus Ammonia olim obtulerat:

quia,

quia, ficut diximus, inquit epist. XXIII. lib. VII. *melius est in dubiis non districtionem exequi, sed ad benignas potiùs partes inflecti: præsertim dum ex parvæ rei cessione nec Ecclesia gravatur; & orphano atque pauperi misericorditer subvenitur*. Atque hinc facilè intelligimus, quid sibi Augustinus voluerit, dum ait in Psalm. XLVIII. vel inter Christum & filios dividendum esse, quod totũ Christo dari debuerat. Hæc enim ejus verba non ἁπλῶς accipi debent: quasi totum prorsus patrimoniũ Christo dari debeat, nihil filiis relinqui possit: sed sub conditione quadã, si nempe nulli essent patrifamiliâs filii. quo casu, ex sanctiori quodam consilio, Christus ex asse institui heres deberet. Vel de iis omnino bonis loquitur Augustinus, quæ liberis nullâ ex lege debentur; sed, quum legitimæ hereditatis portioni supersint, liberæ testatoris potestati permittuntur. Hæc ergo bona, quæ, pro hominis arbitrio, distrahi in quamcunque partem possunt, &, ex honestate quadam, dari Christo omnia deberent; inter Christum & filios dividi vult Augustinus: ita ut, si omnia non dantur Christo, pars saltem aliqua tribuatur. quæ adhibenda est interpretatio his S. Hieronymi verbis epist. CL. ad Hedibiam quæst. I. *Vis esse perfecta, & in primo stare fastigio dignitatis? fac, quod fecerunt Apostoli. vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & sequere Salvatorem: & nudam solamque crucem nuda sequaris & sola. Non vis esse perfecta; sed secundum vis tenere gradum virtutis? dimitte omnia, quecumque habes, da filiis, da propinquis. nemo te reprehendit, si inferiora secteris; dummodò illam scias tibi jure prælatam, quæ elegerit prima*. Legitimam enim hereditatis portionem procul dubio excipi voluisse Hieronymum, non solùm ex superioribus verbis patet, quibus egentes filios non dimittendos esse docet; sed, ex æquabilitate eos amandos, Christumque illis faciendum esse coheredem: verùm etiam ex eo, quod de nostris Sacerdotibus scribit in cap. XLVI. Ezechielis: *ut ipsis quoque filiis suis, quibus paterna debetur hereditas, nil debeant derelinquere: nisi quod sibi a parentibus derelictum est. Ergo, qui ditior est sacerdos, quàm venit ad sacerdotium; quidquid plus habuerit, non filiis debet dare, sed pauperibus & sanctis fratribus & domesticis fidei, qui vincunt merita liberorum: ut reddat ea, quæ domini sunt,*

domino suo. quod Christiani Sacerdotis immortale exemplum vidit ætas nostra atque admirata est in Carolo Thomâ Cardinali Tournonio, acerrimo illo in ultimis terris apud Sinenses Catholicę veritatis defensore: cujus singularem pietatem cum Clemens ipse Undecimus oratione nuper Romę habitâ variis sibi de caussis celebrandam duxisset; tum etiam quòd, *in supremis suis tabulis, relictâ pauperibus pecuniâ, consanguineis legata Cruce, Propagandæ Fidei Opus verè sanctissimum, ex asse scripsit heredem: illustre nobis documentum relinquens, quæ & qualia esse debeant eorum testamenta, qui de Altari vixerunt, & Ecclesiæ ministeriis se addixerunt*. Illud itaque discrimen est inter sacerdotes profanosque homines, quòd sacerdotes, ex Hieronymi mente, quidquid, præter avitum patrimonium, ex Ecclesiæ proventibus perceperunt, Christo dare debeant: quidquid verò ceteri, præter legitimam portionem, &, quæ ex legibus est, hereditatem, habent, filiis tantùm suis impertiri possint. Atque in eo situm est Christianæ liberalitatis fastigium, quòd ea, quæ ex paterno arbitrio, filiis relinquere licet; Christo paterfamiliâs, tanquam filiorum optimo atque amantissimo, largiatur. Sic explicari debet Basilius homil. XXXVI. ad divites: *Num his, qui in matrimonio sunt, Evangelia scripta non sunt? Si vis perfectus esse, vende, quæ habes, & da pauperibus. Cùm peteres a domino bonorum liberorum procreationem, cum filiorum pater fieri cupivisti; num & hoc addidisti: da mihi filios, ut mandata tua negligam? da mihi liberos, ut ne in regnum cœlorum intrem?* Sic denique explicanda, siqua similia occurrunt, sanctorum veterumque Patrum loca. Atque hoc ego fuisse puto primum nascentis Ecclesiæ institutum, quando, ut notat Lucas in Actis Apostolorum cap. II. omnia erant inter Christianos communia, & *possessiones & substantias vendebant, & dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat:* ut nempe, primis illis felicibusque temporibus, patresfamiliâs, qui ad Christi Religionem converterentur, cetera quidem omnia sua bona in commune conferrent: sed hereditatis tamen legitimam portionem, quę tunc quarta erat, filiis suis non auferrent, nisi & ipsi consentirent, idemque vivendi genus profiterentur. quemadmodùm Augustinus Serm. LII. de Vitâ Clerico-

ricorum, commendasse se ait Ecclesiæ, ut non acciperet *ipsas portiunculas, quæ pertinent ad exheredatos, nisi cum ad legitimam ætatem pervenerint.*

VII. Quòd si nefas exheredare filios, ut heres Christus instituatur: quantò minùs eos licebit, vel inofficiosè præterire, vel ex hereditate depellere, quòd, sanctiori quodam vivendi genere, totos se divino cultui & religioni mancipaverint? atqui irreligiosi hujusmodi impiique homines vetustis temporibus non defuerunt, atque utinam desint nostris! ad quos pertinere potest gravissima Salviani invectio e lib. III. ad Ecclesiam Catholicam: *Siqui à parentibus filii offeruntur Deo, omnibus filiis postponuntur oblati: indigni judicantur hereditate, qui digni fuerint consecratione: ac per hoc uni tantum re parentibus viles fiunt, quia cœperint Deo esse pretiosi. Ex quo intelligi potest, quòd nullus penè apud homines vilior est, quàm Deus: cujus utique sit despectione, ut eos præcipuè parentes filios spernant, qui ad Deum ceperint pertinere.* Et infra. *Sunt enim, inquit aliquis, sunt ex parentibus multi, qui æquales filiis suis faciant portiones: nisi quòd uni tantùm eos conditione discernunt, quòd in iis ipsis partibus, quæ religiosis videntur adscribi, usum jubent ad eos, proprietatem ad alios pertinere. At verò hoc multò est pejus & infidelius. tolerabilioris quippe impietatis esse videtur, cum proprietate aliquem filiis suis minùs relinquere, quàm proprietatem iis rerùm penitus auferre. Potest enim aliquatenus ferri ista conditio, si aut amicis, aut affinibus aut propinquis, hac lege, aliquid relinquatur. Filiis verò qui proprietatem rerum non tribuit, nil relinquit.* Sed, quanquam hominis plurimùm saluti conferat, ut vel moriens offerat aliquid Deo, quod, post mortem, in pauperes liberaliter distribuatur: longè tamen præstat, ut, dum vivit, assiduâ erga pauperes miserosque homines munificentiâ, quantùm vires permiserint, Divinam sibi misericordiam promereatur. quod e Patribus, magno verborum pondere, præcipuè inculcat Basilius homil. XXXVI. ad divites & Chrysostomus homil. XVIII. in epistol. ad Romanos cap. XI. monueratque antea Ecclesiastici auctor cap. XIV. *Fili, si habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes affer. Memor esto, quoniam mors non tardat, & testamentum inferorum, quia demonstratum*

est

est tibi: testamentum enim hujus mundi morte morietur. Ante mortem benefac amico tuo; &, secundùm vires tuas, exporrigens da pauperi. Non defrauderis a die bono, & particula boni doni non te pretereat. Nonne aliis relinques dolores & labores tuos in divisione sortis? Da, & accipe, & justifica animam tuam. Neque Christianum hominem pudeat, melioris spei caussâ, imitari, quantùm poterit, Romanum Imperatorem Titum, amorem illum & delicias generis humani: qui, auctore Tranquillo, *recordatus quondam super cœnam, quòd nihil cuiquam toto die præstitisset; memorabilem illam meritòque laudatam vocem edidit: Amici, diem perdidi.* Denique, si magnis aliquando exemplis parva illustrare licet: præ oculis pater noster familiâs habeat immortale illud religionis Christianæque pietatis documentum in testamento Caroli Magni, quod ad posteros transmisit Eginhardus. Quæ sunt certè longè meliora ad Christianos patres monita, quàm quæ conservandæ augendęque rei familiari patrifamiliâs in libris Oeconomicorum studiosè Aristoteles commendat. Quæ superiùs, ex Romano jure, de patriâ in testamentis condendis potestate prosecutus sum, licent illa quidem: sed ista tamen, quæ modò consului, magis expediunt.

CAP. IX.

Iterata ad Salvinum Consulem allocutio. πάρεργα nostra excusata. Aliquorum in nos reprehensio. Facile & breve Jurisprudentiæ studium visum Ciceroni & Laurentio Vallæ. Pauci vel sine magistro menses nobis sufficere videntur. Alii obtrectatores castigati, & eorum damnata barbaries. Malè ab illis instituta studia, & inducti in forum abusus. Numeratæ nunc potiùs, quàm perpensæ, auctorum sententiæ. Optima veterum judiciorum ratio. Veteris cujusdam Jurisconsulti consultatio. Ad fontes magis, quàm ad rivulos, recurrendum. E Digestis petenda Latinæ Linguę elegantia. Per Jurisconsultos maximè Latina lingua restituta. Florentini Pandectæ ab Henrico Brenkmanno restituti. Pandectæ, quonam genere efferendi. Caussidicorum graphica descriptio. Jurisconsultorum verissima laus. Florentinorum ingeniorum præ-

præstantia. Ab exteris gentibus testimonium. Assiduum ætatis nostræ miraculum, Antonius Magliabechius V. Clar. Britannici Legati, Henrici de Novâ Villâ, erga Florentinos, & Florentinorum erga illum, mutuus amor & benevolentia. Hujus ad auctorem epistola. Auctoris epigramma.

I. NUnc in fine Operis qualiscunque mei appellandus mihi iterum es, Florentine Consul Salvine. Habes hîc meum de patris nostri familiâs consilio judicium: habes observantiæ erga te meæ argumentum, meâ quidem sententiâ exiguum: sed perinde erit, ut acceperis. Quę mihi utilissima factu, quæ honestissima visa sunt, quæ necessaria, quę decora, quæque patri cuique familiâs usui fore ratus sum, longiùs forsan, quàm occupationes meæ atque instituti ratio ferebat, perscripsi. Ubi sentio, quàm multa veluti ὁδῷ πάρεργον intermiscuerim, in quibus aliquid dandum fuit ingenio nostro, aliquid legentium oblectationi. Nam, ut delicati maximâ ex parte homines sumus, solent hęc molesta nimis & spinosa videri civilium caussarum argumenta, nisi aliquâ veluti antiquæ eruditionis amœnitate emolliantur. Sed adhuc tamen ignoro, qualia demum publica futura sint meo de labore judicia. ac, nisi meus me fallit animus, erunt aliqui, qui me reprehendant, quòd homo ab jure civili alienus & penitus novus, ad scribendum de jure civili accesserim. Quibus eò difficilius est ut satisfaciam, quò me video doleoque, sine aliquâ arrogantię notâ respondere non posse. Quid enim si dixero, quod non sine auctore alii dicunt, summum in Jurisprudentiâ, & brevi tempore, evadere per se ipsum posse, hominem aliquo præditum ingenio atque aliquâ Latinarum Græcarumque Litterarum cognitione, non in Romanâ antiquitate peregrinum, non in Dialecticis disputationibus inexercitatum, non Philosophiæ optimarumque aliarum facultatum rudem, non denique Theologię, quę prima est princepsque sapientia? Hæc & alia horum similia si respondero; ita forsan a quoquam accipientur, quasi illa omnia prædicari de me velim, qui sentio, quàm in me exigua sint & ferè nulla: atque ut eximia esse videantur, quorum publicè doctrinam, nec sine discentium

forsan

forsan aliquo fructu, profiteor; non ea tamen honestum hominem decet de se ipso proferre. Verùm quid Marco Tullio & Laurentio Vallensi obtrectatores isti reponant? quorum ille, quum L. Murænam defenderet, liberè professus est, si homini sibi vehementer occupato stomachum movissent, triduo se jurisconsultum fore; alter verò præfatione in III. librum Elegantiarum, ausus est dicere, se, etiam sine stomacho, glossas in Digesta triennio conscripturum longè utiliores Accursianis. Non ego quidem tam superbè de me ipso sentire ausim, quàm illi verè forsan de se, maximo ingenio viri, æstimarunt: sed non adeò tamen difficilis videri debet civilis scientia, ut toti illi addiscendæ pauci vel sine magistro menses non sufficiant. *Omnia enim*, ut Ciceronis verbis utar e lib. I. de Oratore, *sunt posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum atque in foro; neque ita multis litteris, aut voluminibus magnis continentur. eadem enim sunt elata primùm a pluribus: deinde, paucis commutatis verbis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius.*

II. At aliis forsan non placebit, quòd genus scribendi adhibuerim a communi caussidicorum nostrorum consuetudine longissimè diversum. Quorum tantùm abest, ut me moveat auctoritas, ut illos potiùs contra mihi acriter objurgandos existimem. Nec enim, nisi barbarè, aut solent aut sciunt forenses caussas pertractare: &, quòd multò intolerabilius est, tunc se rectè putant & laudabiliter de jure civili scribere, cum, subnotatis tantùm aliquarum legum capitibus, totas suas paginas nudis recentium auctorum, quorum unus ab alio exscribit, nominibus impleverint. Quid, inquam, ab illis legum aliquarum capita subnotantur? Leges ipsæ Romanæ, inexhaustus ille totius eloquentiæ, doctrinæ, atque elegantiæ fons, negliguntur: & novitiorum hominum, qui gothicè potiùs, quàm latinè, jus populo responsitarunt, unâ statur auctoritate. Pudet, heu! dicendum est, pudet nostrorum temporum: pudet consuetudinis patriæ. Nam aliqui ex iis, qui se laureatos juris civilis doctores jactant & profitentur, nunquam Digesta aut Justiniani Codicem perlegerunt; ac in bibliothecâ suâ ne habent quidem: sed, dies noctesque in pervolvendis nescio quibus coacervatis caussidico-

ſidicorum conſiliis ſententiiſque occupati, aliquid ſe in civili ſcientiâ non vulgare conſecutos eſſe opinantur, ſi aliquas fori formulas & ſyllabarum aucupia didicerint. Quum verò ad judicia ventum fuerit: ſiquis Ulpianum, ſiquis Paullum, ſiquis Papinianum, aut alia hujuſmodi ſummæ juriſprudentiæ nomina, & graviſſimam Romanarum legum auctoritatem, in medium attulerit; vileſcit ſtatim & exploditur: perinde ac ejus oratio inſtituendis domi tironibus, quàm forenſi uſui obtinendæque cauſſæ, accommodatior videatur. Siquis verò alius integram recentium ſcriptorum Iliadem texuerit, quos ſæpe non legit, ſed laudatos apud aliquem reperit: triumphat hic in foro, excipiturque ab omnibus, tanquam novus e cœlo civilis juris interpres, cui quæcunque cauſſa adjudicari debeat. Ita, ut bellè quidam dixit, numerantur potiùs ſententiæ, quàm perpenduntur. Sæpe enim plurimi, ut ſuo parcant labori, unum aliquem, cœcorum in morem, ſequuntur. qui ſi per oſcitantiam in legis intelligentiâ fortè aberraverit, ceteri omnes fallantur, neceſſe eſt; malèque judicet, qui ex plurium illorum ſuffragio ſententiam ferat. Quantò illa certior faciliorque veterum judiciorum ratio, in quibus, Cujacio teſte Obſervationum lib. VIII. cap. XXVI. id moris fuit, ut litigatores integra legum verba, pro ſe quiſque, producerent, atque e legum verbis lites componerentur? ut vetus ille Juriſconſultus facit, cujus conſultationem, auctorum verbis propoſitis ex Codice Gregoriano, Hermogeniano, Theodoſiano & ex Paulli ſententiis, tanquam ſingulare quoddam ſuperioris ætatis exemplum, LX. ſuis Conſultationibus Cujacius ipſe præfixit. Hinc neque nos piguit, ipſa legum verba aliquantò etiam longiùs aliquando exhibere, explicare, ubi opus erat, unum cum alio locum conciliare; & veterum potiùs Juriſconſultorum Romanorumve Imperatorum auctoritate, quàm novorum Juriſprudentum numero, ſententias communire. Immo, ut ingenuè fateamur, pœnitet nos, quòd, congeſtis aliquando pluribus hujus farinæ auctoribus, hodierno mori paullò liberaliùs induſſerimus: non quòd iſtorum laudibus aliquid detractum velim, quibus etiam faveo, ſiqui rectè ſunt jus civile interpretati: ſed quòd turpe mihi videa-

videatur & liberali homine indignum, ubi purissimi fontes suppeditant, cœnosos rivulos studiosius consectari.

III. Quòd si ad ipsos Romanę jurisprudentiæ fontes recurrendum sit; nonne imprimis ad quinquaginta Digestorum libros, quos nemo unquam sine maximo fructu atque admiratione percurrit? Nam priscorum, qui ante Ciceronem fuerunt, vix aliquid extat. E Digestis igitur maximè petenda civilis scientia, atque ipsa etiam, quod vix aliquis crederet, Romanæ linguæ elegantia. Quare Laurentius Valla, severissimi, siquis alius, judicii vir, tantùm deberi putat *hujus facultatis libris, quantùm illis olim, qui Capitolium ab armis Gallorum atque insidiis defenderunt: per quos factum est, ut non modò tota urbs non amitteretur; verum etiam ut tota restitui posset. Itaque*, inquit, *per quotidianam lectionem Digestorum, & semper aliquâ ex parte incolumis atque in honore fuit lingua Romana, & brevi suam dignitatem atque amplitudinem recuperabit.* Nec sua doctissimum hominem fefellit opinio. Nam siquis nunc efflorescit Latinæ linguę nitor, siqua Romanæ similis eloquentia, siqua, expulsâ barbarie, in hominibus humanitas: id maximè per Jurisconsultos factum est, qui eam, quam ex assiduâ Digestorum lectione ipsi acceperant, veræ doctrinæ, sine affectatione, elegantiam in Europam totam diffuderunt. Unde non parùm Litterarum respuplica debet Jurisconsultorum ætatis nostræ Clarissimo, Henrico Brenkmanno Batavo, cujus operâ, post tot tantosque doctissimorum virorum labores, suę demum lectioni Florentinos Pandectas restitutos atque uberrimas in illos adnotationes seu commentarios, sumus propediem visuri. Virili enim genere, ut id obiter cum Grammaticis adnotemus, Pandectas efferri, post Antonium Augustinum, Henricum Stephanum aliosque, placet Antonio M. Salvinio nostro, maximæ eruditionis viro: etsi aliter Oberto Giffanio & Jsaaco Casaubono, nec sine aliquâ probabilitate, videatur. At quia plerique Jurisprudentię, ut videntur, studiosi, juris civilis peritiam ex barbaris quibusque Consiliis, atque, ut vulgo vocant, *Decisionibus*, quàm ex illo Romanarum legum thesauro, mutuari malunt: inde tota illorum illiberalis doctrina est; & sola jam omnia barbarie undique occupantur. Jam enim

constat,

conſtat, eos hìc tantùm a me reprehendi, qui πραγματικοὶ apud Græcos dicuntur, & mercedulâ adducti per forum undequaque diſcurſitant, juri æquè ac injuriæ patrocinaturi: nempe cauſſidicos, legulejos, rabulas, proclamatores, quid vis aliud potiùs quàm juriſconſultos: quorum Columella Præfat. in libros de Re Ruſticâ *caninum* deſcribit *ſtudium locupletiſſimum quemque adlatrandi, & contra innocentes, ac pro nocentibus neglectum a majoribus, a nobis etiam conceſſum, intra mœnia & in ipſo foro latrocinium:* de quibus etiam illud eſt hujus auctoris: *ſine cauſſidicis olim ſatis felices fuere, futuræque ſunt urbes.*

IV. Juriſconſultis verò, qui verè Juriſconſulti ſunt atque appellantur, quis non plurimùm deferat? quales multos Etruria, atque Etruriæ urbs primaria Florentia habet, ſummos certè viros, & civilis ſcientiæ veluti antiſtites, quorum neſcias utrùm peritia rerum præſtet, an orationis elegantia: *qui, quum ingenio ſibi auctore*, ut Tullius ait, *dignitatem reperiſſent; perfecerunt, ut in reſpondendo jure, auctoritate plus etiam, quàm ipſo ingenio, valerent*. Valent autem plurimùm Etruſca, & Florentina maximè ingenia, quæ ad omnem artem videntur ab ipsâ naturâ comparata: &; ſi ſtudium admoveris, mirabiles faciunt in optimis quibuſque diſciplinis progreſſus. Quod de patriâ meâ dicere pudor prohiberet, niſi & aliarum omnium gentium certiſſimus conſenſus accederet. Exteros ſiquidem quoſque homines Florentinorum ingeniorum præſtantia in amorem ſimul rapit atque in admirationem; &, quos ad contemplationem ſui urbium pulcherrima non trahit, perducit incolarum doctrina. Id verò ætas noſtra aſſiduum in uno Antonio Magliabechio habet, quod aliquando Romæ in Tito Livio, Romanæ Hiſtoriæ auctore, ut S. Hieronymus refert epiſt. ad Paullinum, tanquam inauditum omnibus ſeculis celebrandumque miraculum commendavit vetuſtas, ut urbem tantam ingreſſi, aliud extra urbem quærerent. Unde gratiſſimum ſibi præ cunctis in Orbe locis hoc habuit eruditionis Litterarumque domicilium, vir nobiliſſimus atque inter paucos doctus, Henricus de Novâ Villâ, Britannicus ad Magnum Etruriæ Ducem Legatus: quem quum non ſemel inviſerem, dicere ſolitum audivi: nullibi civitatum in Italiâ, & fortè

in Eu-

in Europâ, se majori frequentiâ doctos homines, quàm Florentiç, reperisse. Quantùm ille porro Florentinam gentem amaret æstimaretque; ipseque vicissim a nobis amaretur æstimareturque: palam atque uberrimè testantur, quæ edi voluit, suæ aliorumque epistolç & carmina. Quibus, si licet, addi velim epistolam, quàm, cum Liburni ageret, mox in Britanniam reversurus, ad me humanissimè scripsit, amplissimum sanè testem sui erga Florentinos cultûs, amoris, benevolentiæ.

V. Henricus de Novâ Villâ
Alexandro Polito a S. Sigismundo Schol. Piarum S.
Florentiam.

Si non aliud occurreret exemplum (quæ tamen sunt plurima & ferme infinita) benignitatis in me, civium tuorum, Florentiæ; Tu solus, Reverende Pater, argumento esse poteris, quantùm & Tibi, atque, eo nomine, iis quoque, tum verbis tum rebus ipsis, debeam: cum non tantùm contentus, mea, qualiacumque demum sint, legere; quin & in publicum etiam dare contenderis. At iterum in hac quoque parte agnosco doleoque fatum quasi meum. qui pænè cuncta primò molesta atque difficilia experior, quæ tamen postea plerumque felicem, qualemque initio optabam, exitum sortiuntur. Verum sanè est, quod ais, quoad binas Inscriptiones, me solùm in iis, unà cum justis auctorum laudibus, quorum alter (Dionysius scilicet Halicarnasseus) de Antiquitatibus Romanis, pridem apud veteres; alter de Britannicis nostris, recenti hoc sæculo, benè meritus est, grati animi indicium, erga Cosmum Principem vestrum optimumque, & Antonium Mariam Salvinum meum, atque apud vos pænè Litterarum principem, edere voluisse. Quantùm verò ad Rymeri Opus, seu potiùs, ut ipse priùs scripseram, Bibliothecam [nam ad undecim magna volumina se impræsentiarum extendit, & fortè viginti & ultra, ambitu suo olim complectetur] ut censoribus primùm exhibeatur ad formandum de libro judicium, nimis importunum fuerit exigere; cumque in eo præsertim, nihil ipsius auctoris videbunt, præter curam fidemque ejus. nihil de suo adjecit. Instrumenta sola atque Acta ibi publica leguntur, secun-

ſecundùm temporum ſeriem, & prout res quæque acciderat. Sacra quidem, profana, civilia, militaria, libri argumentum. Sed in ſacris non alia reperies, quàm quæ ad ſtabiliendam promovendamque Fidem Romano-Catholicam ſpectant: cum noſtri Majores, nulli alteri, per totam Europam, populo, cultu ſuo, vel erga ipſum Pontificem Romanum, vel Religionem, iis ſæculis, in Occidente prevalentem & obſervatam, unquam ceſſerint. Nihil aliud jam adjecerim, quàm quòd Clemens ipſe Undecimus, non minùs pietate & eruditione, quàm Dignitate & Imperio preſtans, præteritâ modò ſeptimanâ in mandatis dederit, ut, ſuis ſumptibus, ex Angliâ Romam quamcitiſſimè tranſmitteretur Opus, in ornamentum atque uſûs Bibliothecæ Vaticanæ. Ad mea demum revertor, quorum editionem impensè maturari velim, ut, ante meum ex Italiâ diſceſſum, videant Amici, quid de ipſis ſentiam; & ipſe, quid de meis illi: ut, ita fortè alia prioribus addam, aut penitus in futurum ſileam. Ea enim adhuc eſt Gentis veſtræ prærogativa, ita illa judicio preſtat, ut nunc ingeniis hominum non minus moderetur legeſque det, quàm olim in eorum corpora jus habuerit, quando rerum potiebatur. Vale. Liburni. VII. Cal. Apr. MDCCXI.

Quamprimùm videris optimum atque eruditiſſimum ſenem, amicum noſtrum, Antonium Magliabechium, meo precor nomine, quam humaniſſimè ſalutes. *Hæc Legatus Britannicus*.

Adtexi quoque cupiam meos in tanti viri εἰκόνα verſiculos:

Henricum audaci Nevvton deſcribere celo
Artificis voluit. ſat bene culta manus:
Et retulit vultus & dignam Munere formam,
Mores atque animum fingere non potuit.
Ergo, quam ipſe ſuæ nobis virtutis, imago,
Inſcripſit; quantò dignior illa Viro?

CAP.

C A P. X.

Operis peroratio. Præstantissimi Florentiæ Jurisconsulti. Aliqui indiscriminatim enumerati. Plura a nobis suscepta, & plura impedita ab aliis. Theologus Ordinis mei eximius, Januarius de Angelis a S. Philippo Nerio. Comes Fantonus, Florentinæ Academiæ ante Saluinum Consul. Auctoris protestatio, & erga Romanum Pontificem reverentia.

I. HUc usque, Salvine Consul, excurrere me fecit non jucunda solùm humanissimi atque elegantissimi viri memoria; sed & præcipuè patriæ amor: cujus patriæ laudes uberiùs aliquando prosequetur, eloquens valdè Orator & Eloquentię professor, Ferrantes a S. Nicolao Florentinus, Cajetani Moniliæ frater, meus & ipse ante aliquot annos Philosophiæ auditor, at nunc collega: sicut ex exteris aliquas etiam Florentiæ laudes attigit, cum Etruscam Sapientiam prosâ versâque oratione aliquando celebraret, alter collega meus, Julianus a S. Agathâ, ex Mutinensi ditione, bonis Litteris, & eleganti nostrorum auctorum imitatione commendabilis. Cum verò bonæ omnes artes mirum in modum Florentię olim viguerint, & nunc vigeant; tum etiam civitas nostra præstantissimos in jure civili viros tulit, per quos superiori ætate reparari atque efflorescere cepit Jurisprudentia. Quòd si longinqua illa exempla videantur; & magis hodierna placeant: quis non tacitâ quadam admiratione secum ipse recolat, ut de Antonio M. Salvinio taceamus, Franciscum Maria Corsignanium, dignitate præstantem atque eruditione Ansaldum, Marcum Septimannium, Josephum Averanium, Lazarum Benedictum Milioruccium, Petrum Andream Fortionium Accoltium, Rillium, ambos Equites, Julium Cæsarem Ricasolium & Johannem Baptistam Cerretanum, Jacobum Lanfredinum, Johannem Antonium Baroncinum, Josephũ Ciampellium, Petrum Franciscum Mormorajum, Negronium, Baldinuccium, Jacobum Agninium, alia hujusmodi venerabilia nobis, toti, ut puto, posteritati immortalia nomi-

nomina? Nec enim alios omnes vacat recensere Florentinos Jurisconsultos, quos, veteri raroque alibi exemplo, videmus summâ cum jurisprudentiâ eloquentiam simul conciliasse. His si qualescunque labores meos sentiam non multùm displicuisse, nec improbatos etiam esse praeclaro Benedictini Ordinis Theologo, atque in Pisano Lyceo publico Divinarum Litterarum Interpreti, amico meo, Virginio Valsechio Brixiensi; erit, cur mihi gratuler, animusque mihi ad ea, quæ præ manibus multa habeo, citiùs absolvenda addatur. Etenim vel a puero sacræ profanæque antiquitati illustrandæ multa aggressus sum, quæ perficere nunquam potui, nescio quo fato meo & quorumdam hominum injuriâ, qui mihi studiisque meis semper fuerunt hodieque sunt maximo impedimento. Adeò, *postquam desivimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus*. Plura vidit, & pro singulari suâ humanitate non parùm probavit, ex collegis meis, Januarius de Angelis, *a S. Philippo Nerio*, Neapolitanus, publicus Philosophiæ Professor, cui Thomæ Aquinatis studio & diligenti imitatione, neminem vel ex ipso Dominicano Ordine prætuleris: quem unum honoris mihi caussâ nominandū existimavi. Sed de his plusquàm satis.

II. Tuum est, Salvine Salvini, officia erga te mea æqui bonique consulere, & cum familiari tuo, maximæ integritatis, prudentiæ, doctrinæ viro, Comite Johanne Baptistâ Fantono, Augusti II. Poloniæ Regis, & Saxoniæ Ducis, Aureæ Clavis Cubiculario, qui, proximè ante te, Florentinæ Academiæ Consulatum summâ cum laude gessit, laboribus meis ac voluntati patrocinari. Fuit enim hæc semper nobilissimæ Salviniæ gentis, eaque eximia, laus, litteras colere, & litterarum studiosis hominibus favere: neque tu nomine tantùm, Salvine Consul, sed & re ipsâ, quanquam in diverso studiorum genere, ex Maioribus tuis refers celebrem illum, & Juris Canonici doctrinâ florentissimum, atque, ut tunc appellare mos erat, Decretorum Doctorem, virum communi hominum voce optimum, Salvinum Salvinium, Canonicum Florentinum: cujus operâ Archiepiscopus ipse Antoninus, vir sanctissimus, plurimùm usus esse fertur; & cujus immortalia in Florentinam Ecclesiam merita sentit adhuc & sentiet posteritas.

 ritas.

ritas. Te verò ob Fastos Consulares, transmissamque ad posteros tot magnorum virorum memoriam, qui Florentinarum gloriam Litterarum pro dignitate sustinuerunt amplificaruntque, veluti alterum parentem suum, Florentina Academia olim venerabitur.

III. Denique in scripta omnia mea meo & Christianorum omnium Catholico Patri, Beatissimo Romano Pontifici, supremum jus potestasque esto. cui siquid minùs probetur ex iis, quæ scripta hìc sunt, totum id damnatum velim. Nam, etsi exteras gentes, quæ doctrinâ maximè florent, valde amem & colam; atque in iis, quæ ad civilem vitam humanarumque rerum usum pertinent, Germanus sim ego, Hispanus, Gallus, &, quatenus licet, etiam Batavus & Britannus: ubi tamen de religione agitur, non nisi Catholicus ego sim isque Romanus.

FINIS.

OPE-

OPERIS APPROBATIO.

QUum Minister Scholarum Piarum Generalis Theologorum sui Ordinis, quibus Operis hujus censuram commiserat, judicia vidisset, sic rescripsit:

STante prædictâ relatione, imprimendi facultatem concedimus, si videbitur iis, ad quos spectat. Romæ die 29. Augusti 1711.

Jo: Chrysostomus a S. Paulo Præpositus Generalis.

Locus ✠ Sigilli.

Reg. fol. 145.

Alex. a Purificatione Secretarius.

Imprimatur.
Nicolaus de Castellanis Vicarius Generalis.

Clarissimi, & Excellentissimi Viri,

FRANCISCI M. CORSIGNANII

Jurisconsulti, & Advocati Florentini, in almâ Pisanâ Universitate Juris Canonici Lectoris Ordinarii, in Florentinâ Nobilium Academiâ universæ Jurisprudentiæ Publici Professoris, & Sanctæ Inquisitionis in almâ Florentiæ urbe Consultoris,

ad Reverendissimum Patrem

P. JOSEPHUM MARIA BALDRATI

Fidei apud nos Generalem Inquisitorem

DE HOC OPERE

JUDICIUM.

Reverendissime Pater.

INcredibili prorsus gestientis animi sensu tractationem hanc de PATRIA IN TESTAMENTIS CONDENDIS POTESTATE perlegi; nihilque auribus meis non accidisse jucundum, scituque dignissimum judicavi. Exquisita omnis generis eruditio, virilis pla-

nè imperterritaque eloquentia, uberrima Sanctorum Patrum, Conciliorum, Canonum, & (quod penè fidem omnem exsuperat) Legum nostrarum Civilium supellex, Græcæ, Latinæ aliarumque Linguarū recondita ac fidelis peritia, mirum dictu est, quo pacto in uno homine Religionem a teneris annis professo, totque & Claustri & Scholarum & prædicationum & cæterorum Munerum, quæ Viris Religiosis frequentius injungi solent, occupationibus distracto, efflorescat. Quàm acre ei est præterea atque solidum in difficilioribus Veterum Authorum sententiis examinandis, perpendendis illustrandisque judicium! Quanta ubique & quàm plena boni succi ac sanguinis Pietas! De hoc verè & sine fuco dici potest, quod de suo Principe Claudianus.

...... Quæ sparguntur in omnes,
In te mixta fluunt; & quæ divisa beatos
Efficiunt, collecta tenes......

Atque hic in primis inter paucos illos cooptandus,

Quos æquus amavit
Juppiter, atque ardens evexit ad æthera Virtus.

Utinam ad effœtam usque senectutem tam præclarus Auctor dies suos protrahat, ut novis subinde Operibus Litterariam Rempublicam amplificet, ac per ora Virûm volitans, antè ipsos etiam cineres, ampliorem quotidie Nominis famam, &, quod rarissimè usuvenit, non seram, & quasi præcocem gloriam adipiscatur!

Franciscus Maria Corsignanius.

Imprimatur.
Vicarius S. Officii Florentiæ.

Philippus Bonarota Senat. & R. C.
Auditor.

INDEX

Rerum & Verborum locupletissimus.

A

Clas-

Fi-

Igno-

K

La-

L

M

N

Nu-

Pom-

rum

V

X

Z

2.6.74

2.6.74

